

אשרי האיש – פנינים והארות מכל

הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט) מדוע הקדים "אשר לא הלך וגו'" ל"כי אם בתורת"?

מי צריך יותר להיזהר מלהתקרב למקום שהרשעים נמצאים שם, האם מי שהוא בעל תורה או אולי להפך מי שאינו בעל תורה?

מצד אחד – מי שהוא בעל תורה יש לו את כח התורה שמגין עליו ומצילו מן החטא, ומצד שני – הרי בתלמידי חכמים מתגרה היצר יותר מכולם!!

ננסה אולי להכריע בשאלה זו על פי לשון הכתוב "אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב – כי אם בתורת ה' חפצו", ונגלה שאפשר ללמוד מכאן לשני הצדדים...

יש שפירשו את הפסוקים כך:

אשרי האיש אשר לא הלך דרך השביל המוליך לבית החוטאים, כדי שלא ייכשל גם הוא. כי אם למי שבתורת ה' חפצו – לו מותר ללכת דרך שם, כי התורה שומרת עליו. [בין שמועה², אהבת עולם (רנ"ש אלגזי); שארית מנחם] כמבואר בגמרא³ שאין ללכת בשביל כזה כי אם מי ששייך בו "מזימה תשמור עליך תבונה תנצרכה" (משלי ב,יא), שהתורה תשמור עליו, שרק אדם כזה ילך דרך שם ויכוף את יצרו ויקבל שכר.

וממשיך ה"בין שמועה" לפרש גם את המשך המזמור בדרך זו:

לא כן הרשעים, כשהולכים בדרך חטאים אף שאינם חוטאים נענשים על עצם ההליכה דרך שם, **על כן לא יקומו וגו'** – הצדיקים והרשעים שעברו בדרך זו באין לדון על הליכתם, והצדיקים מקבלים שכר על שכפו את יצרם והרשעים נענשים אף על הליכתם, ואינם נשפטים באותו דין. והסיבה: **כי יודע ה' דרך צדיקים** – שיש בידם את זכות התורה ולכן היו רשאים ללכת דרך שם, **ודרך רשעים תאבד** – דרך רשעים היא בחשך ואין להם זכות לכן נענשים בעד הליכתם.

ולעומת זאת יש שפירשו בדיוק להפך:

אשרי האיש אשר לא הלך במקום שהרשעים נמצאים, שהואיל ו"בתורת ה' חפצו וגו'" עליו להזהר יותר שלא ייכשל, כי בתלמידי חכמים מתגרה היצר יותר מכולם.

^א ר"י הוכגלרנטר, הערות בתוך "משנת חכמים", הלכות עכו"ם וחוקותיהם, סימן יא, הערה ה, עמוד קטו. הובא בילקוט אליעזר.

^ב ע"ז יז,א-ב.

^ג על פי סוכה נב,א. כאמור דברי היבין שמועה הם הפך דברי רנ"ש אלגזי ועוד שפירשו את הפסוק להפך שרק לתלמידי חכמים מותר ללכת בדרך כזו, ולמעשה הדבר תלוי

בסתירת סוגיות הגמרא המובאות

למרות שישנה סיבה להעדיף ללכת דרך שם, כדי שיקבל שכר עבור כפיית היצר. כנזכר בגמרא⁷ [תפארת ראובן (ר"ד הכהן כ"א)]

באהלה של תורה / הרב יהודה

אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל

שיבת מיר ירושלים

"נידון על שם סופר" או "באשר הוא שם" איך נגרום שהקב"ה ידון אותנו לפי מעשיו של אותו שעה ולא על שם העתיד)

וְהִנְמַחוּ כָּל אֲנָשֵׁי עִירוֹ בְּאֲבָנִים וְמַת וּבְעֶרְתָּ הָרֶעַ מִקֶּרְבָּךְ וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וַיִּרְאוּ (כא, כא) "באשר הוא שם"

א [הנה טעם החיוב מיתה של בן סורר ומורה, הוא על שם סופר. וכפי שמפרש רש"י (ומקורו בגמ' סנהדרין עב, א): "ובן סורר ומורה נהרג על שם סופר, הגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ועומד בפרשת דרכים ומלטסט את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב".

והקשו המפרשים, ממה שאמרו חז"ל (ב"ר פר' ג) לגבי ישמעאל שהקב"ה דאג להצלתו ועשה נס והמציא לו באר: "אמר רבי סימון, קפצו מלאכי השרת לקטרגו, אמרו לפניו רבון העולמים אדם שהוא עתיד להמית את בניך בצמא אתה מעלה לו באר?!, אמר להם עכשיו מה הוא, צדיק או רשע? אמרו לו צדיק, אמר להם איני דן את האדם אלא בשעתו".

וזהו שנאמר (בראשית כא, טז) "כי שמע אלוקים את קול הנער באשר הוא שם", וכמו שפירש שם רש"י: "באשר הוא שם, לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבונו של עולם, מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר. והוא משיבם עכשיו מה הוא, צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו, וזהו באשר הוא שם".

ומכח זה אמרו בגמ' ברה" (טז, ב): "אמר רבי יצחק: אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותו שעה, שנאמר כי שמע אלוקים אל קול הנער באשר הוא שם".

תלוי בבי"ד של מטה או בבי"ד של מעלה

ב [ותירץ המהר"ל בגור אריה: "ויש לתרץ דלא קשיא מידי, דהא דקאמר ד"אין האדם נידון אלא לפי מעשיו של אותו שעה", היינו בדין בית דין של מעלה, לפי שאין ראוי לדון אלא כפי אותו שעה. אבל בית דין של מטה דנין על שם סופר, כדי להצילו מבית דין של מעלה, שהם ידונו אותו כדי שלא ימות בדיניהם חייב. ואין דומה עונש בית דין של מעלה לבית דין של מטה, דבית דין של מטה מכריחין לקיים המצוה ובית דין של מעלה נותנין רשות" (וע"ע בדבריו בפר' וירא שהרחיב עוד בזה).

תלוי אם התחיל את העבירה העתידית

ג [והרא"ם תירץ: "שאני התם (ישמעאל) שעדיין לא התחיל באותה עבירה של צמא לא מינה ולא

(ע"ז יז,א-ב וסוכה נב,א), וצריך תלמוד.

^ד ע"ז יז,א-ב.

^ה אב"ד זאבנא ואב"ד וואלשצווי, תלמיד הר"א מליז'נסק.

מקצתיה, אבל הכא כבר התחיל רשעותו של עתיד, שמכיון שמכלה ממון אביו בגניבה כדי לאכול ולשתות, יבא זמן שיבקש ללמוד ולא ימצא וילסטט הבריות".

וכ"כ החזקוני (בראשית כא, טז): "והא אמרינן בן סורר על שם סופו הוא נהרג, אלא י"ל בן סורר ומורה מתחילתו הוא רשע ממה שעתיד להיות בסופו, אבל הכא מתחילתו ישמעאל היה צדיק מאותה עבירה של לקראת צמא התיו מים, היינו שפירש רש"י לפי מעשיו של עכשיו".

ותמה עלה המהר"ל (דברים שם): "וזה אינו, דבפרק קמא דראש השנה (טז, ב) משמע דאין חילוק, דסתמא קאמר "אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו", משמע דלעולם אין דנין אותו רק לפי מעשיו של אותו שעה. אבל העיקר כמו שפירשנו".

כל העומד ליקצץ האם כקצוץ דמי

ד [אך נראה ליישב היטב את דברי הרא"ם והחזקוני, ונקדים בנידון הלכתי בנידון של "כל העומד ליקצץ כקצוץ דמי" – אשר זכינו ללבן השבוע בהלכות ד' מינים, ונרחיב בזה קצת בכדי להמחיש ולהבין את הדבר היטב.

ידוע שנחלקו חכמים ורבי שמעון בכמה מקומות בש"ס בדין "כל העומד ליקצץ" אם אנו דנים אותו כקצוץ או לא, וק"ל כחכמים דלא אמרינן ש"כקצוץ דמי". האומנם מצינו בדין לולב שיש בו פסול של "נחלקה התימות", ודעת כמה פוסקים שהדברים אמורים גם אם נחלק הלולב רק במקצת, והטעם מבואר בהמשני"ב (תרמה, יט): "וטעמם דעל ידי הנענועים רגיל להיות בסופו סדוק כולו". ומוסיף החיי אדם (קמט, י): "דעל ידי הנענועים סופה ליסדק כולה וכל העומד ליסדק כסדוק דמי".

וכן מצינו באתרוג ש"ינסדק" (תרמח, ה) שהחיסרון מצד שילך ויתנונה עד שייבש או ירקב, ובביה"ל (שם ד"ה יש תמחירים) כתב שהמקור להלכה זו הוא מגררת לענין טריפה, וגם שם סדיקה הוא סימן טרפה מצד שסופו שירקב כולו.

וכיוצ"ב מצינו בדין של "שופר שנסדק" (עי' משנ"ב תקפו, לט-מו), ויעו"ש בערוה"ש (סעיף טו) שכבר עמד בזה: "ויראה לי דלשיטה זו אין הפסול אלא מדרבנן דמן התורה אין שום טעם, דאי אפשר לומר מטעם דכל העומד ליסדק כסדוק דמי כהך דאמרינן בעלמא כל העומד לפדות כפדוי דמי, שהרי גם בזה לא קיי"ל כן ור"ש הוא דס"ל כן בכל הש"ס ורבנן פליגי עליה וכמו שכתבנו בכיוצא בזה ביו"ד סי' ל"ה סעי' ו' לענין סירכא שלא כסדרן ע"ש, אלא הפסול הוא מדרבנן דשמא יסדק כולו בעת התקיעות ולא ירגיש".

אולם יעו"י בלשון הריטב"א (סוכה לא, ב) שכותב: "דאפילו נחלקה מיעוטה פסול דומיא דנקטס, וכי אמרינן נסדק מעוטו כשר כשנסדק כו' ולפי זה ראוי לחוש כשהסדק לארכו **הוא מתרבה בכל שעה כשמנענעו לפסול אפילו במיעוטו**, וכן חוששין בעלי הנפש". ומבואר מדבריו שמכח מה שהוא עומד להתרחב, דנים את זה כבר עתה כמו נקטס. ומשמע כפשוטו שדנים על שם סופו.

ובביאור הדברים יש להציע בזה מש"כ בשבט הלוי (א, קעז) עפ"ד החת"ס (יו"ד סי' רנו): "דהא דפליגי ר"ש ורבנן בעלמא בדין כל העומד לזרוק ולשרוף וכיוצ"ב ואין הלכה כר"ש לרוב השיטות ולא אמרינן כנעשה מעיקרא, זה דוקא בדבר שאין בטבע כך שיעשה אח"כ, אבל דבר העומד להיות כך בטבע דומה לכל העתיד לטרוף כטרוף דאמרינן כבר השתא טריפה היא משום דאמרינן שכבר הוחל

המכה שסוער והולך עד שעתיד להטריף, ומשום זה כתב החת"ס שם לענין דיו אע"פ שעכשיו שחור אם מתחילה נעשה הדין באופן כזה שיהיה אח"כ אדום כאלו היא כבר אדום לא מפני העתיד אלא שכבר היא כן שאינו מחוסר שום מעשה ע"כ יע"ש".
ולכן א"ש שבכל הדברים הנ"ל, מונח כבר עתה מה שיארע אחר כך, וזה לא דבר שעומד להתחדש, אלא הוא מונח בו כבר בכח, ולכן בזה לכוי"ע דנים על שם סופו כבר עתה.

ביאור החילוק בין 'בן סורר ומורה' ל'באשר הוא שם'

ה [ומעתה ע"פ היסוד הזה יבואר היטב החילוק בין 'בן סורר ומורה' לכלל של 'באשר הוא שם'.
כי הנה גם ברוחניות אין דנים את האדם על שם העתיד, ולא דנים על שם העתידות – וכאמור נקטינן לעיקר שכל העומד להתהוות לאו כעשוי דמי. אבל כשהעתיד כבר מונח במה שהתחיל, או אז דנים על שם סופו, כי אי"ז נחשב לדון על שם סופו אלא גם כשנבוא לדון לפי מעשיו שבאותו שעה הרי זה כבר מעשיו של אותו שעה מאחר שהעתיד כבר מונח במעשיו ותחילת דרכו הקלוקלת.
ולכן אצל ישמעאל היה זה רק בגדר "כל העומד" שלא דנים זאת כעשוי דמי – ולכן אמר הקב"ה אין אני דנו אלא לפי מעשיו שבאותו שעה, אבל בן סורר ומורה תחילת דרכו היא דרך קלוקלת שמונח בדרך זו כל הקלוקל של העתיד, ולכן בזה דנים על שם העתיד.

ובעמדינו עתה בפתחן של ימי הדין, הנה הציבור עושה חיזוקים בימים הללו – ולב כל אחד יודע מרת נפשו שרוב החיזוקים לא מחזיקים, ועכ"ז התקוה שלנו היא שהקב"ה ידון אותנו כפי מעשיו של אותו שעה.

אולם לאור האמור, הרי הקב"ה דן לפי מעשיו שבאותו שעה רק על דבר שמתחדש, אבל אם מונח כבר עתה הקלוקל העתידי, אז דנים על שם העתיד ולא על פי ההוה. וממילא עלינו לדאוג שלא יהיה מונח במעשיו הקלוקל העתידי.

יסוד הגרי"ס שיש 'תשובה' להרגיש בחסרונו

ו [ונציע בזה דבר מעשי, והוא יסוד גדול אשר העמיד לנו באור יקרות מרן הגרי"ס באור ישראל (אגרת ל).

הנה חז"ל (נדה ע, ב) אומרים: "כתוב אחד אומר (יחזקאל יח, לב) "כי לא אחפוץ במות המת" וכתוב אחד אומר (שמואל א ב, כה) "כי חפץ ה' להמיתם"!! ומשני כאן בעושין תשובה כאן בשאין עושין תשובה".

וקשה, אם עושין תשובה פשיטא. ומבאר הגרי"ס: "אם האדם ע"פ ידיעה השכלית מוכשר לתשובה, אזי הקב"ה מאריך אפו וממתין על תשובתו וחי. אבל אם ע"פ ידיעה שכלית אינו מוכשר לתשובה, אזי ח"ו חפץ להמיתו (אם לא יהיה להאדם זכות מכריע לחיים)". וממשיך הגרי"ס: "ומהו היסוד שיהיה האדם מוכשר לתשובה? הוא ההרגש שיהיה חי מרגיש בחסרונו, ואז התקוה שיתעורר לתשובה. אבל אם אין הרגש, התשובה מאין תולד".

נמצא, שאם האדם רק "מרגיש בחסרונו", הרי זה מגדיר אותו בכלל "עושה תשובה" שלא חפץ ה' להמיתו – כי האדם אשר מרגיש בחסרונו, יש סיכוי שיתעורר ויעשה שינוי ועליה בחייו, אבל אדם שלא מרגיש בחסרונו אז כבר מונח עתה כל הקלוקל העתידי.

ומצינו את היסוד הזה בכמה מקומות בדברי הרבינו יונה:

הרבינו יונה (שע"ת ג, קמא) כותב לבאר את מאמרו חז"ל (ב"מ נט, א) שאמרו "המלבין פני חבריו ברבים אין לו חלק לעולם הבא". וז"ל: "ומה שלא אמרו כן על הרוצח שאין לו חלק לעולם הבא, כי המלבין פני חבריו איננו מכיר גודל חטאו, ואין נפשו מרה לו על עונו כמו הרוצח, על כן הוא רחוק מן התשובה". ומבואר שמי שלא מכיר את גודל חטאו הוא רחוק מן התשובה.

ועד"ז כותב הרבינו יונה (ג, ה) לבאר מדוע "העובר על דברי חכמים חייב מיתה" יותר מאדם שעובר על מצות עשה ועל מצות ל"ת. וז"ל: "כי העובר על דברי חכמים אשר מלאו לבו לעשות כן כי תקל מצותם בעיניו לא מהתגבר יצרו עליו כו' ולא יטרח לקיים מאמרו כי לא נכתב בספר התורה, ולא נהג כדרך העובר על דברי התורה אשר נפשו מרה לו ונקוט בפניו ויירא ויירצ לו כי ישיאהו יצרו לחטוא, על כן משפט מות יהיה לאיש כי הפיל דבר אחד מכל דבריהם הטובים כו'".

וכך כותב גם הרבינו יונה (שע"ת ד, טו): "בזמן שאדם עובר עבירה ונושא ונותן בלבו תמיד על ענין חטאתו אשר חטא וחרד ומפחד עליה הקב"ה מוחל לו, ובזמן שמעביר העבירה מנגד עיניו והיא קטנה וקלה לנגד עיניו - דומה למי שנשכו עקרב והוא בזו לנשיכה, ודוחק רגלו על הארץ להעביר הארס, ורואיו יאמרו לו הלא ידעת כי תעלה מכף רגלך ועד קדקדך".

ומטעם זה כותב הרמ"א (תרג, א) שספק עבירה צריך יותר תשובה מעבירה ודאי, כי מתחרט יותר כשיודע שעשה משאינו יודע, ולכן קרבן אשם תלוי הוצרך להיות יותר ביוקר מחטאת. ומקור הדברים ברבינו יונה (ברכות א, ב בד"ה"ר) שכתוב: "הוטעם בזה למה החמירו על הספק יותר מן הודאי? אומר מורי הרב, שהוא מפני שעל הודאי משים האדם החטא אל לבו ודואג ומתחרט עליו וחוזר בתשובה שלימה, אבל על הספק עושה סברות ואומר אותה חתיכה שאכלתי אולי היתה מותרת ולא ישית אל לבו לשוב, ולזה החמירו בו יותר".

כל זמן שהאדם לא מורד בהקב"ה יוכל לקוות לכל טוב! (דברי החפץ חיים)

ז [והחפץ חיים (שמיה"ל ח"ב לפרשת שלח) מאריך כנגד טענת היצר הרע שמייאש את האדם שאין לו סיכוי.

למשל אם נבוא לאחד ונאמר לו אתה מאמין שיש שכר גדול למקיימי התורה? ישיב לך בודאי אני מאמין באמנה שלימה שיפה שעה אחת של קורת רוח בעוהב מכל חיי העולם הזה. ונאמר לו, אם כן מדוע אתה מתרפה מלימוד התורה ועיי"ז בא ממילא לרפיון גדול בקיום המצות? ישיב לך, אמת אשרי מי שזכה ללימוד התורה ולקיום מצותיה ויזכה בזה לעונג גדול של חיי עולם הבא, אבל מי יוכל לזכות לזה אם לא אנשים יחידים בעולם, כי לזה צריך להפקיר כל כוחות הגוף ולא יהיו חיי חשוּבין אצלו כלל, דהיינו שצריך לפרוש מכל ענייני העולם ולישב בבית המדרש יום ולילה ויהיו כל מחשבותיו דבוק בה' ובתורתו, ולהנהיג כזו צריך להיות איש קדוש ואיש כזה זוכה לגן עדן, אבל לא אנשים פשוטים כמוני.

ומבאר שם החפץ חיים שזה היה טענת המרגלים, שטענו שדורס לא חשוב בעיני ה' מצד רוע מעשיהם וקשה ערפם, ואינם ראוים לעשות להם נס להתגבר על הענקים, ואילו הבטחת הקב"ה בנתינת הארץ זה דוקא אם נהיה צדיקים.

אך כותב החפץ חיים שזה טעות מעיקרו. כי הקב"ה לא מדקדק על האדם לומר אושיעך רק

באופן שתהיה צדיק, רק אומר לו לא אושיעך אם תהיה מורד ח"ו, וכל זמן שאין האדם מורד בהקב"ה לעקור מצותיו בכונה יוכל לקוות לכל טוב!

ולכן העיקר צריך האדם להיזהר שלא להיות ח"ו מורד במלכו של עולם, והיינו שלא לבטל ח"ו בידים המצות עשה של תורה שלא לקיימה או לעבור בידים על הלאוין שבתורה, אבל אם איננו מורד בודאי יזכה למעלה באופן היותר נעלה (עכ"ד).

ומה הכונה שלא יהיה האדם מורד בקב"ה? ודאי אין כונת החפץ חיים לאפיקורס ח"ו, אלא אדם שמיואש ולא אכפת לו ממצבו – ולא שם על לב, זהו בעצם מרד בקב"ה, אבל האדם אשר אכפת לו ודאוג ממצבו – הוכיח בעצמו שאינו מורד בקב"ה. ולכן האדם אשר מרגיש בחסרונו – אותה הוא שאפכת לו איננו מורד בקב"ה בשאט נפש.

וזוהי העבודה אשר מוטלת עלינו להתעורר ולהרגיש בחסרונו שלנו, ואז בעז"ה נזכה שהקב"ה ידון אותנו לפי מעשיו של אותו שעה!

לתגובות: 5322906@GMAIL.COM

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

"גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת"

גְּדִלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אַרְבַּע כַּנְפוֹת פְּסוּתֶיךָ אֲשֶׁר תִּכְסֶה בָּהֶן (כב, יב)

ברבינו בחיי (שם) על ארבע כנפות כסותך, ממה שכתוב בפרשת ציצית "על כנפי בגדיהם" (שלח טו לח), היה האדם מבין לחייב בציצית כל מה שנקרא בגד, כענין שכתוב "ואלה הבגדים אשר יעשו חשן ואפוד ומעיל" (תצוה כח ד), ואפילו אין לו אלא שתי כנפים או שלש בלבד, שהרי הוא אומר "כנפי בגדיהם". אבל הכתוב הזה יגלה עתה שאין חיוב הציצית בכל בגד אלא אם כן יש לו ארבע כנפים, כענין הטליתות והסדינין וכיוצא בהן, וטלית בת שתיים ושלוש כנפים פטור מן הציצית שהרי כתוב "ארבע", אבל בעלת חמש חייבת בציצית, שהרי יש בכלל מאתיים מנה ויש בכלל חמש ארבע, עכ"ל.

א-

"דָּבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִית עַל כַּנְפֵי בְּגָדֵיהֶם לְדָרְתָם וְגו'" (שלח טו לח).

בפי' רש"י (שם מא) בד"ה אני ה' אלקיכם וכו', ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי וכו', על כנפי בגדיהם - כנגד "ואשא אתכם על כנפי נשרים" (יתרו

אברבנאל (פרשת כי תצא) ואמנם

המצוה האחרת שהיא גדילים תעשה לך על ארבע כנפות כסותך וגו', כבר נזכרה גם כן מצות הציצית (פ' שלח) בשלמות, אבל ביאר בה הנהגה ב' דברים, הא' באמרו "על ארבע כנפות כסותך" להגיד כי אף על פי שהיה הלבוש מכנפים הרבה לא יחוייב בציצית כי אם בבעל ד' כנפות, והביאור השני אמרו "אשר תכסה בה" להגיד שאם אין הלבוש כדי לכסות בו אינו חייב בציצית וכו', עכ"ל.

יט ד). על ארבע כנפות ולא בעלת שלש ולא בעלת חמש, כנגד ארבע לשונות של גאולה שנאמר במצרים "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי" (וארא ו-ז), עכ"ל.

מבואר בדבריו דמה שמקום נתינת הציצית על הכנף, הוא מכוון כנגד "ואשא אתכם על כנפי נשרים". ומה שהצטוו ליתן הציציות על ארבע כנפות, הוא כנגד ד' לשונות של גאולה שנאמרו בגאולת מצרים "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי". וכן הוא במדרש אגדה (שלח טו לח) ולמה טלית של ארבעה כנפות חייבת בציצית, ולא בעלת שש, ולא בעלת חמש, ולא בעלת שלש, אלא כנגד ארבעה גאולות שנאמרו במצרים, "והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי" (שמות ו-ז), ע"כ.

ב-
"והיה לכם לציצית וראיתם אתו והזכרתם את כל מצות ה' ונעשיתם אתם" וגו' ע"כ (שלח טו טל).

ובפני רש"י (שם) בד"ה וזכרתם את כל מצות ה', שמנין גימטריא של ציצית שש מאות, ושמונה חוטים וחמשה קשרים הרי תרי"ג, עכ"ל.

מנחות (מג א) ת"ר הכל חייבין בציצית, כהנים לויים וישראלים, גרים נשים ועבדים, ר"ש פוטר בנשים מפני שמצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות וכו'. ר"ש פוטר בנשים, מאי טעמא דר"ש, דתניא "וראיתם אותו" (שלח טו טל) פרט לכסות לילה וכו', ע"כ.

ובפני רש"י (שם) בד"ה שהזמן גרמא היא, דלילה לר"ש לאו זמן ציצית והוי יום זמנה, עכ"ל.

בשו"ע או"ח (סי' יז סעי' ב) נשים ועבדים פטורים, מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא וכו' עכ"ל.

ג-
פסחים (צט ב) במשנה, ערב פסחים סמוך למנחה לא יאכל אדם עד שתחשך, אפילו עני שבישראל לא יאכל עד שיטב, ולא יפתחו לו מארבע כוסות של יין, ואפילו מן התמחוי, ע"כ.

ובפני רש"י (שם) בד"ה ארבע כוסות, כנגד ארבעה לשוני גאולה האמורים בגלות מצרים "והוצאתי אתכם והצלתי אתכם וגאלתי אתכם ולקחתי אתכם" בפרשת וארא (ו-ז), עכ"ל.

שם (קח א) ואמר רבי יהושע בן לוי נשים חייבות בארבעה כוסות הללו, שאף הן היו באותו הנס, ע"כ. **ובפני רש"י** (שם ע"ב) בד"ה שאף הן היו באותו הנס, כדאמרין (סוטה יא ב) בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו, וכן גבי מקרא מגילה נמי אמרין הכי דמשום דעל ידי אסתר נגאלו, וכן גבי נר חנוכה במסכת שבת (כג א), עכ"ל.

מבואר דאף דשתיית ד' כוסות הוי מצוה שהזמן גרמא, מ"מ מכיון שהיו באותו הנס נתחייבו במצוה זו, כיון שהיא כנגד ארבע לשונות של גאולה, וגם הנשים היו באותו הנס. [ע"י שם בתוס' קח ב ד"ה שאף הן - דרבנן כעין דאורייתא תקון].

וצריך ביאור דמכיון דנתבאר דמצות ציצית הוא כנגד ארבע גאולות שהיו ביציאתם ממצרים כדאיתא במדרש, וגם הנשים היו בכלל אותו הנס, אמאי לא נחייבם במצות ציצית כמו שנתחייבו בארבע כוסות.¹

¹ ע"י תוס' מגילה (ד א) ד"ה שאף הן היו, ובמרדכי שם (רמז תשפ), ובתוס' פסחים (קח ב) ד"ה היו באותו הנס.

(אגור סימן כז), פ"י אינו חייב לקנות לו טלית כדי שיתחייב בציצית וכו' ע"כ.

ובש"י (שם ס"ק ג) הואיל ואינו חובת גברא. **בזה מתורץ למה מברכות הנשים על לולב זהו ג"כ מצות עשה שהזמן גרמא, ותירץ ש"ה שאינו חובת גברא שאפי' איש אין עליו חיוב דאורייתא לקנות טלית בת ד' כנפים, אלא אם מתעטף חייב לעשות ציצית, משא"כ לולב דגבי איש הוא חובת גברא שהוא חובת הגוף, עכ"ל.**²

ומקור דברי הרמ"א בשו"ת מהרי"ל החדשות (סימן ז) עוד נ"ל דאין מצות ציצית כשאר מצות דהוה חובת הגוף, אבל ציצית אף על גב דקיימא לן חובת גברא הוא, ה"מ למי שיש לו בגד בת ארבע כנפות, אבל אין מחוייב לקנות בת ד', אלא דמצוה להכניס עצמו לכלל חיוב, כדילפינן ממשנה רבינו ע"ה וכו' לאכול [מפריה] [כ"י ע"י סוטה יד א]. וה"מ גברי אבל נשי מה להם לכך, כיון דסוף סוף לאו בני חיוב נינהו, וכו' עכ"ל.

נתבאר בדבריו דהענין במצות ציצית מה שמכניס את עצמו לידי חיוב, ובאשה אין שייך ענין זה לפי שאינה יכולה להכניס את עצמה לכלל חיוב.

ז-
שם בשו"ת מהרי"ל החדשות (סימן ז) עוד נראה דעיקר מצות ציצית הוי לזכור כל מצות ה' כדכתיב קרא בהדיא "ויזכרתם את כל מצות ה'" (שלח טו טל), וכדילפינן מסמיכ' בקדשים כדאיתא במדרש, והזכירה היא בתרי"ג מצות בין לטעם הנגלה בין לטעם הנסתר. והני נשי ליתניהו בתרי"ג, דפיתורי בכל זמן גרמא, ובכמה מצות לא תעשה בל תקיף כו'. אבל גברא אף על גב דכמה מצות תלויות בכהנים, מ"מ כל זכרים חד מינא נינהו. וגם ב"ד ישראל מצווין על הכהנים שאם לא רצה דפנו, משא"כ בנשים דליתא כלל בתרי"ג (ואם) [ועם] בפני עצמו הן (ע"י שבת סב א). הילכך מכל הני טעמי אף כי ראיתי נשים שלובשות ד' כנפות מצויצת ועוד היום אחת בשכונתינו, נראה דאינו אלא המתמיהין ויוהרא חשיבנא להו ומקור הדיוטות, ושלוש מא' הקטן [יעקב] הלוי. עכ"ל.³

בספר האגור (הלכות ציצית סימן כז) ונשאל מהר"י מולין והשיב דנשים הלובשות ציצית שטות הוא ומחזי כיוהרא. ואחת היתה בשכונתינו שהיתה לובשת ציצית, עכ"ל.

^{יא} ע"י פרי מגדים (שם).

^{יב} ע"י עוד מש"כ במגן אברהם (שם ס"ק ב) ובמחצית השקל (שם).

^{יג} שו"ת מהרי"ל החדשות (סימן ז) ונשי דלא נהיגי בציצית וכתב מר דאין כאן נידנוד עבירה, אפי' אי איכא נדנוד תיקשי מ"ש משופר, אלא אדרבא מטיבותא דמר אמינא (פשתן) [פשתן], דקיימא לן כב"ש ואסר אפי' במינו גזירה משום תכלת וכסות לילה, הוא הדין והיא התשובה דשייך למיגזר א-נשים אפי' בצמר, כיון דאיפשר לבא לידי דאורייתא ע"י תכלת בסדין דהוי לדידהו כלו אנשים קלא אילן, מה שאין כן בכל הניח

ד-
"לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה" וגו' ע"כ (כי תצא כב ה).

ובתרגום יונתן (שם) לא יהיה גוללין דציצית ותפילין דהינון תקונין גבר על איתא ולא יספר גבר בי שיחיא וערייתיה ובי אנופי לאיתחממה היך נשא וכו', ע"כ.

ולפי דבריו אין מקום לקושיא זו דאף איסורא איכא בזה, מכיון דהציצית הוא מלבוש המיוחד לאנשים אין לאשה ללבושו.⁴

ה-
גם נראה בזה ובהקדם ביאור דברי רש"י (פסחים קח א) בד"ה ארבע כוסות, שלשה כנגד שלשה כוסות שנאמרו בפסוק זה "וכוס פרעה ביד" וגומר (וישב מ יא), ורביעי ברכת המזון, עכ"ל.

בהגהות וח"י חשק שלמה (שם) בא"ד שלשה כנגד ג' וכו', נכתב בצידו מה דשינה רש"י ז"ל טעמו ממה שכתב במשנה בריש הפרק דהוא כנגד ד' לשונות של גאולה והוצאתי וכו', היינו משום דמרא דשמעתא כאן הוא ר"י בן לוי, ור"י בן לוי בעצמו ס"ל לטעם הזה בירושלמי בפרקין ה"א וכו', עכ"ל. וכן הוא **ביפה עינים** (שם) ובספר **מכתב לחזקיהו** (פסחים צט ב).

בשפת אמת (מגילה ד א) בד"ה בגמ' שאף הן היו באותו הנס, פ"י רשב"ם (פסחים קח ב) שע"י הנשים נעשה הנס, ואיני יודע למה מיאן בפ"י הפשוט [נ-] שהנשים היו באותו הנס כמו האנשים]. **אך מ"ש כן בפסחים אפי"ל דס"ל דהשעבוד במצרים היה רק על אנשים כדמשמע פשטא דקרא, וגם בגזירה דיאור כ' "הבת תחיון" (שמות א כב), ומה דאיתא שהחליפו מלאכת אנשים לנשים (סוטה יא ב) באקראי היה כשהיו אצלם לשפחה, אבל השיעבוד לא היה על נשים, כדמשמע במדרש (שמות רבה א יב) שהכינו לבעליהם מים חמין ודגים וכן מסתבר, ולכן פ"י שע"י הנשים נעשה הנס כנ"ל, וכו' עכ"ל.**

מבואר בדבריו דהנשים לא היו בכלל גזירת שיעבוד מצרים, ולא שייך בהן הד' גאולות, ולכן **הוצרך רש"י לפרש כאן טעם האחר לחייב את הנשים בארבע כוסות.**⁵

ולפי המתבאר שלא היו בכלל גזירת השיעבוד, פשוט שאין לחייב את נשים במצות ציצית שהיא מכוונת כנגד הד' גאולות, ואף שאף הן היו באותו הנס, מ"מ לא היו בכלל הד' גאולות.

ז-

ברמ"א או"ח (סי' יז סעי' ב) הגה: ומ"מ אם רוצים לעטפו ולברך עליו הרשות ביזן, כמו בשאר מצות עשה שהזמן גרמא (תוס' והרא"ש והר"ן פרק בתרא דר"ה לג א, ופ"ק דקדושין לא א), אך מחזי כיוהרא, ולכן אין להן ללבוש ציצית הואיל ואינו חובת גברא

מה שנתבאר בדבריהם בגדר החיוב משום שהיו באותו הנס.

^ה ע"י מש"כ בזה בלבוש (או"ח סי' יז סעי' ב), ובמלבי"ם (כי תצא שם).

^ו ע"י עוד בספר שדי חמד (מערכת חמץ ומצה סי' טו אות ו') שהביא מש"כ אליו הגר"ח ברלין זצ"ל ליישב דברי רש"י עפ"י המבואר בשמות רבה (ו ד), ומה שהאריך לדון בגדר החיוב דנשים.

גם יש לבאר מה שלא נתייבשו הנשים במצות ציצית, והוא בהקדם משי"כ **בזוהר** (כי תצא, ברעיא מהימנא רעו א) "ותנח בגדו אצלה" (וישב טל טז), ולא לבושו, אלא "בגדו" לישנא "דבוגדים בגדו" (ישעיה כד טז) ע"כ.

ובספר **ארחות חיים** (צוואת ר"א הגדול, פי' יד אות ג) כי מה שהונח שם "בגד" על הלבוש של האדם, הוא מלשון "בגידה", שהוא נופל על החטא, וזהו מפני שקודם החטא לא היה האדם צריך ללבושים, ורק אחר שבגדו וחטאו הוצרכו ללבושים, ועל שם זה נקרא הלבוש בגד וכו', עכ"ל.¹⁷

דמכניסות עצמן, דלא מצו אתו לאיסור דאורייתא כלל, דמה להן להשען על קדשים, אלא דמיחזי כעבודה בקדשים, וכן כל הנהו. ומה שמדקדק מר מדלא חשיב ליה בהדי הנהו דאיכא נידנוד עבירה במיימון, אדרבה דוק איפכא אמאי לא חשיב ליה בהדי דסיפא דליכא נדנוד עבירה. אבל למאי דפרישית ניהו דאיכא שורש עבירה ממש ואפי' ר' אלעזר מודה. **ועל דבר זה יש לומר דאיכא צד עבירה בשבת, דחשיב ולא בטל לדידהו כיון דלא מחוייבי לא הוי כתכשיט, אף על גב דמכניסות עצמן לכך, כמה טבעת שיש עליה חותם, ואף כי לית לן ר"ה גמור, הואיל ולבני ר"ה לא שבקינן להכניס עצמן אנו נמי לא שנא. ולא דמי ליי"ט דשרי ראבי"ה להוציא שופר בשבילן, דמשום שמחת י"ט כל דהו אפי' לטייל הותר הוצאה דחשיב צורך קצת. ואין צורך להאריך בהא, וכו' עכ"ל.**

יד תהלים (כב יט) "יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל" ע"כ. **ובמלבי"ם** (שם) כבר נתבאר (ישעיה כד טז) שבגד כולל כל הבגדים, ולבוש הוא המיוחד כמו לבוש מלכות... ולכן לבוש מלכות שהוא רק אחד, ואינו בר חלוקה יפילו גורל, עכ"ל. **ומבואר** דהבגדים אשר נעשים לכיסוי שם בגדים עליהם.

בראשית (ג ז) "ותפקחנה עיני שניהם וכו', ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגורות" ע"כ. שם (כא) "ויעש ה'א לאדם ולאשתו כתנות עור וילבשם", ע"כ. **ויל"פ** ער"ר שכתבנו כי העלה תאנה היה מכסה על הגוף מה שהיו ערומים והוא במקום הבגד, וכתנות עור הם הלבוש שמכסה את העלה תאנה שהוא בא בתורת בגד, ולכן שייך שם הלשון "וילבשם", שהוא

שבת (עז ב) רבי זירא אשכחיה לרב יהודה דקאי אפיתחא דבי חמוה, וחזייה דהוה בדיחה דעתיה ואי בעי מיניה כל חללי עלמא הוה אמר ליה, אמר ליה מאי טעמא עיזי מסגן ברישא והדר אימרי וכו', לבושה לא בושה, ע"כ.

ובפי' רש"י ד"ה לבושה. חלוק עליון, שקורין שרוק: לא בושה. למנוע הבושה, שמכסה כל החלוקים התחתונים הקרויים ורעים, עכ"ל.

ולהתבאר דמה שמונח שם בגד על הלבוש של האדם, הוא מלשון בגידה, פי' שהם באים בגלל החטא, והלבוש הוא מכסה את הבגדים, שייך לומר שפיר על הלבוש מלשון לא בושה, פי' מכיון שהוא מכסה את הבגדים, שהם מזכירים את הבגידה, "דהוה בושה", וזהו "לא בושה", היינו הבגדים שהם מורים על בגידה.

בש"ח (שער האותיות אות הקו"ף קדושה אות לח) יש מצוה התלויה בפה, ובעינים, וברגלים, והיא **מצות קידוש הלבנה**, וכו'.

שם (אות טל) וכו', אשר נראה בעיני, שטעם זה מתרחקים הנשים ממצוה זו, אף על פי שמקיימין הרבה מצות עשה שהזמן גרמא, כגון שופר ולולב, **ולא ראינו מעולם נשים מקיימות קידוש הלבנה, אף שהן נזירות בכל התפילות. מפני שפגם הלבנה גרמה האשה הראשונה, דהיינו חטא חוה, ומתרחקים מפני הבושה וכו', עכ"ל.**

ועי' עוד משי"כ עדר"ז **בספר ברכי יוסף** או"ח (סי' תיז ס"ק ד) ומשי"כ בספרו **ראש דוד** (פרשת בהר ד"ה ואשא).

והנה המאורות נבראו ביום ד' (עי' בראשית א יד), וחטא עץ הדעת היה ביום ו', אי"כ איך שייך לומר דפגם הלבנה גרמה האשה הראשונה, **דהא ביום ד' שנתמעטה הלבנה עדיין היה לפני החטא, וצ"ב.**

בספר לב אריה (חולין ס ב) בסוד"ה אמר הקב"ה, ולכן לעתיד כאשר יזדככו הדורות, נאמר "והיה אור הלבנה כאור החמה" וגו' (ישעיהו ל כו), שאור הלבנה תשאר על עמדה כמו שהיתה קודם מיעוטה, ואור החמה תגדל עד למעלה ראש וכו', שאתם אשמים בזה, שאם הייתם מתקנים את מעשיכם לא היה צריך למיעוט הירח, רק שתשאר על עמדה וכו', ואור החמה תגדל, כמו שיהיה לעתיד כשיתוקו חטא אדה"ר ויתלבנו הדורות, וכו', עכ"ל.

"לבוש", ופי' "לא בושה", שמכסה את הבגדים שהם מזכירים את הבושה, ודו"ק.

טו שם: אף על פי שמצאו להם תיקון אחר כך, שנתקנו בעגל, שלא חטאו ולא שמעו להנחש הקדמון, שהוא השטן הוא היצר הרע (עי' ב"ב טז א), ועל כן ניתן ראש חודש להנשים, שיהו משמרות אותו יותר מהאנשים, וכדאיתא בפרקי רבי אליעזר (פרק מה), והובא בטור אורח חיים סימן תי"ז. מכל מקום, האשה היא סיבה ראשונה שבא המסית לעולם, ואחר כך החזיקו אותו האנשים בעגל, ועדיין לא נטהרנו, ולפעמים פגום ולפעמים מלא, עכ"ל.

מבואר בדבריו שאם היו מעשיהם מתוקנים לא היה צריך למעט הירח, אלא משום דמעשיהם לא היו מתוקנים, ולא היה באפשרות הגדלת החמה, לכן הוצרכו למעט הלבנה. נמצא דע"י החטא הוצרכה הלבנה להתמעט, ולכן מתרחקים הנשים מברכת הלבנה, פי' מפני הבושה דעל ידם הוצרכה להתמעט.

ולהתבאר שבגלל החטא של האשה הוצרכו למעט הלבנה, ולכן מתרחקים הנשים ממצוה זו מפני הבושה. **י"ל על דרך זה גם לעניינו דהטעם שהנשים אינן שייכות במצות ציצית, והוא מכיון דהתורה כתבה "על כנפי בגדיהם", והבגד מעורר ומזכיר את החטא שנגרם בסבת הנשים, אינו ראוי שתקיים מצוה בהבגדים, דהא דשם בגד עליו הוא ע"ש הבגידה.**

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"ע

איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי בלאו דהשמר בנגע הצרעת השמר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות וגו' (כד, ח)

בספר חפץ חיים בפתחה (לאוין ג') כתב דהמספר לשון הרע עובר גם בלאו דהשמר בנגע הצרעת לשמר מאד ולעשות, וכתב וז"ל: ופירשו (ספרא בחוקותי א' ג') דמה שכתבה התורה 'לשמור מאד' הכוונה שלא לשכוח מלהיזהר מלשון הרע, שלא תבוא עליך הצרעת ע"י סיפור זה. עכ"ל. ועיין שם בבאר מים חיים שביאר מדוע מנה זאת בין הלאוין אף דקיי"ל (עירובין צו.) דהשמר דכתיב אצל עשה הוא עשה, וכאן זה כתוב אצל 'זכור' שהוא עשה, משום דהכא שאני, כיון דעיקר קרא זה אתי ללאו גמור, והוא לאו דקציצת בהרת, ולכן אפשר דגם זה נכנס בכלל לאו וכו' עיי"ש. ולפי"ז צריך להוסיף ולבאר, דמה שהוציא מזה הח"ח שיש לאו גם על לשה"ר, זהו מריבוי הפסוק דדרשו בספרא מהייתור 'לשמור מאד'.

האם שייך לאו זה אף בימינו שאין צרעת אף לכאורה אכתי צ"ב איך מבואר בקרא דאיסור הלאו זהו על סיפור לשה"ר, הרי מייירי על צרעת גרידא. ועל כרחך צריך לומר דהאזהרה הוא להמנע מכל הדברים שמביאים לידי צרעת. אולם בפשטות כל האיסור שבפסוק הוא שלא יגיע לידי צרעת, דעל זה איירי עיקר קרא וכנ"ל, וא"כ צ"ב דבזמן הזה דליכא צרעת, מנא לן למנות לאו זה על איסור לשה"ר, הרי תו אין זה מביא כלל לידי צרעת בפועל. ובפשטות יש לומר, דאף דאה"נ שבפועל אין עתה צרעת, מ"מ מאחר ודבר זה בכוח יכול להביא לידי צרעת, סגי בזה שבכח מביא צרעת שיהיה בכלל האיסור.

או י"ל בנוסח אחר, ע"פ מה שהביא החפץ חיים בספרו שמירת הלשון (שער הזכירה פ"ו) מספר נחל קדומים, [נוכ"כ גם בעל העקידה בספרו], דע"פ האמת גם היום ישנה טומאת הצרעת, אלא שמחמת הסתר הפנים אינה נגלית לעין כל, אולם לעת"ל תתגלה זוהמת צרעתו לעיני הכל, וכדאיתא במדרש (ילק"ש מצורע) על הפסוק 'שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו', 'מצרעת נפשו'. ועי' בספר חובת השמירה (פ"ו) שהביא הח"ח מספר הקנה שנשאל דאם ישראל גלו בעוון לשה"ר, אי"כ אמאי אין כולם מצורעים, הרי העונש על לשה"ר הוא צרעת. וביאר דגם עניות שקולה כצרעת. ועכ"פ ממילא נמצא

דאה"נ שגם היום זה מביא צרעת, ושפיר שייד למנות לאו זה על איסור לשה"ר.

חוקר מהו עיקר הלאו דהשמר בנגע הצרעת

אולם באמת נראה דכל מהות הלאו דהשמר בנגע הצרעת, מורה על איסור סיפור לשה"ר. והוא, דהנה יש לחקור בכוונת התורה בלאו זה, האם הפסוק באמת בא להזהיר שלא יבוא לידי צרעת, או שלא לעשות את אותם דברים המביאים לידי צרעת, וממילא האיסור של התורה כאן הוא באופן ישיר על אותם דברים שמביאים בדרך כלל לצרעת שאותם אסור לעשות. [ואף אם מסיבה כלשהי וכגון בזמן הזה אין צרעת בפועל].

והנה החפץ חיים בבאר מים חיים (עשין אות א') הביא דברי הספרי על הפסוק הסמוך 'זכור את אשר עשה ה' למרים' וגו' (כ"ד ט'), וכי מה ענין זה אצל זה, ללמד שאין נגעים באים אלא על לשון הרע. וממילא לפי דרשה זו בודאי שיש לומר כהנ"ל דהאיסור הוא ממש על לשה"ר, דעל זה באים הנגעים.

אולם בגמ' ידן בערכין (טז). פליג בזה, ואיתא שם: א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן על שבעה דברים נגעים באין על לשון הרע ועל שפיכות דמים ועל שבושת שוא ועל גילוי עריות ועל גסות הרוח ועל הגזל ועל צרות העין. ע"כ. ואשר לפי"ז היה נראה דאין האיסור של התורה כאן על כל אחד מן הדברים הללו שבעשותם יש גם איסור דהשמר בנגע הצרעת, אלא להזהר שלא יבא עליו צרעת.

אולם יש לומר דאף לפי הגמ' בערכין דעל ז' דברים נגעים באים, מ"מ שפיר יתכן דעיקר האיסור הוא לא על עצם הצרעת, אלא שלא לעשות את כל אחד מן הדברים הללו המביאים לידי צרעת, ויש להוכיח זאת מדברי החפץ חיים עצמו בבאר מים חיים (בלאוין אות י"ז), שכתב שם להוכיח מהא דעל ז' דברים נגעים באין, דגם האי לאו דהשמר בנגע הצרעת וכו' הוא לאו שבכללות, שאסור לעשות את כל הני ז' דברים, עיי"ש. ואי נימא דכל הלאו הוא דווקא שלא יביא על עצמו צרעת, א"כ אין זה אלא לאו אחד, ומה שייד לומר דמחמת שיש כמה סיבות שעלולות להביא צרעת דמשה"ה ייחשב זה לאו שבכללות, אלא על כרחך שכתוב כאן באמת איסור על כל אחד מהדברים הללו המביאים לידי צרעת.

נפק"מ בחקירה הניל

ולכאורה נראה דיש כמה נפק"מ ביסוד החקירה הניל בביאור איסור התורה דהשמר בנגע הצרעת, אם האיסור הוא להשמר מהצרעת, או שלא לעשות את הדברים המביאים לידי צרעת. חדא, לפי המבואר בגמ' בערכין שם (טז). דיש חילוק בין אהנו מעשיו ללא אהנו מעשיו, היינו שהועיל להרע לחבירו ע"י דיבורו, אבל בלא אהנו מעשיו המעיל מכפר ואין נגעים באין עליו. וממילא י"ל דאם האיסור ד'השמר בנגע הצרעת' הוא ע"ז שלא יבוא צרעת, א"כ כהנ"ל דלא אהנו מעשיו ולא אמורה לבוא עליו צרעת, לא עבר כלל על הלאו דהשמר. וכן משמע מדברי הח"ח בכלל ג' בבאר מים חיים אות ז'. [ואף שלכאורה יש לדחות כמו שכתב שם בהגה"ה דמ"מ כיון שביסוד לשה"ר זה אף אם לא אהנו מעשיו, יהיה גם לאו דהשמר, ויש לפלפל בזה. ובפשטות זהו דוקא באופן של לשון הרע שבודאי לא יועיל להזיק, וכל היכא דאיכא ספק שמא זייק עדיין אסור בודאי]. משא"כ אם לאו דהשמר הוא על עצם הלשון הרע, ואף באופן שאין נגעים, א"כ אף דבשלא אהנו מעשיו ליכא נגעים, מ"מ גם כהנ"ל עבר על לאו דהשמר.

ועוד נפק"מ נראה לומר בזה, באופן של ספיקא דדינא על דיבור אי יש בזה איסור לשה"ר או לא, דאם האיסור הוא להשמר מעצם הצרעת, יש מקום לומר שבכה"ג שלא נזהר בספיקא דדינא ולא הלך לברר תחילה אם מותר לו לספר סיפור זה, הרי להדיא נחשב שאינו נשמר מן הצרעת, ועובר על לאו דהשמר, הא למה זה דומה, לספק סם המוות, דהאוכלו עובר בודאי על עשה דונשמרתם מאוד לנפשותיכם, ואם ימות ח"ו יהיה בו עוון דמאבד עצמו לדעת, ואע"פ שהיה רק ספק. [ולפי סברא זו שוב י"ל דגם באם לא אהנו מעשיו, מאחר שלא היה יודע מעיקרא אי יהנו מעשיו או לא, בודאי יעבור על לאו דהשמר, ודלא כמו שכתבנו לצדד לעיל. אלא דיש לעיין בזה מדברי הח"ח בבאר מ"ח שם שהבאנו לעיל]. משא"כ אם הביאור הוא כהאופן השני שלא יעשה דבר שמביא לידי צרעת, א"כ כהנ"ל דהוי רק ספק לשה"ר הוי ממילא ספיקא דדינא גם לענין לאו דהשמר.

והעירוני, דהאוכל ספק דבר מסוכן, ונמצא שאינו מסוכן, מסתבר שלא עבר באיסור, אף שדינו מראש להמנע מכך. ובדומה למי שעובר על ספק איסור דאורייתא, שאף שדינו מראש שלא לעשותו, מ"מ אם עבר ועשה, והתברר אח"כ שלא היה בכך איסור, לא עבר על האיסור, אלא על דין והנהגה להחמיר בספק.

בדברי הר"ש משאנ"ץ בזה

והנה בפירושו הר"ש משאנ"ץ על התורה כהנים בריש פרשת בחוקותי (ג') כתב על הפסוק 'זכור את אשר עשה ה' למרים' (דברים כ"ד ט'), וז"ל: שתהא שונה בפיך הלכות נגעים. עכ"ל. ולכאורה צ"ב מ"ט נקט לפרש זאת על הלכות נגעים ולא על הלכות לשון הרע. ולכאורה היה נראה דזהו משום דס"ל דעיקר הלאו שבפסוקים הכא לא הוי אלא על עצם הנגעים, ולא על לשה"ר שמביא לידי נגעים, [ודלא כמו שהוכחנו לעיל], דאם נימא דעיקר האיסור הוא על לשון הרע, היו צריכים בודאי ללמוד הלכות לשה"ר, משא"כ אם האיסור הוא שלא יבוא לידי צרעת צריך ללמוד הלכות נגעים.

אולם באמת נראה דאין להוכיח מכאן דס"ל להר"ש משאנ"ץ שהאיסור הוא הצרעת ולא לשה"ר, וזאת משתי פנים, חדא, ד"ל בפשיטות דאף דהאיסור הוא הלשה"ר, מ"מ הכוח הסגולי שיש בלימוד הלכות נגעים מועיל למנוע את האדם מאיסור לשה"ר שבעבורו באים הנגעים. [נידוע מאמר הגר"י מסלאנט ז"ע דאף לימוד של פרק שור שנגח מועיל לאדם שיוכל להיזהר מלשה"ר, וא"כ על דרך זה י"ל שהלכות נגעים מועילים לזה ביותר]. ועוד י"ל, דבאמת אף דהאיסור הוא הלשה"ר עצמו ולא הנגעים, מ"מ אי"ז קושיא מה שכתב הר"ש צריך ללמוד הלכות נגעים, ולא אמר על הלכות לשה"ר, ד"ל דגם בזמנו, כמו בזמן חז"ל, כל אותם הלכות הנוגעות לחיי היום יום היו עדיין ידועים לרבים כולם על בוריים, וע"כ לא היה צורך להזהיר ללמוד את אותם ההלכות, וכעין מה דמצינו מבואר בחולין (ט). ואמר רב יהודה אמר רב תלמיד חכם צריך שילמוד ג' דברים, כתב שחיטה ומילה, ורב חנניא בר שלמיא משמיה דרב אמר אף קשר של תפילין וברכת חתנים וציצית, ואידך הני שכיחן. פירש"י (ד"ה הני שכיחן) תפילין וציצית וברכת חתנים מצויין תדיר, הלכך הכל בקיאין בהם ואין צריך לימוד, שמעצמו יהיה בקי בהם. עכ"ל. ומבואר, דמה ששכיח מידי יום, יודע האדם מעצמו את ההלכות, ואינו צריך לימוד מיוחד ע"ז. וממילא י"ל דזהו גם כוונת הר"ש, דאע"פ שהאיסור הוא

בעצם לשה"ר, מ"מ הריבוי מה שנלמד מקרא שצריך ללמוד ההלכות, זה קאי על הלכות נגעים שהם לא מצויים, ומאידך דוקא מלימוד הלכות הנגעים תבוא תועלת אף לאדם שיודע היטב הלכות לשה"ר אלא שמחמת יצרו הרע נכשל בזה, דכאשר יתבונן מה מביא על עצמו ע"י דיבור אחד של לשה"ר, זה עצמו יהיה כסם וכתריס בפני היצה"ר שלא יבוא להגיע לידי דיבור לשה"ר.

דברים נוספים המביאים לידי צרעת

והנה הקשה לי חכ"א, דאי נימא דאיסור התורה כאן קאי על כל אותם הדברים שמביאים לידי צרעת, א"כ אמאי לא מצאנו שיעבור באיסור זה גם האוכל בשר ודג ביחד, שפסק השו"ע (יו"ד סי' קט"ז ס"ב) וז"ל: צריך ליזהר שלא לאכול בשר ודג ביחד מפני שקשה לצרעת. ומקורו מהגמ' בפסחים (עו:): דקשיא לריחא ולד"א ופירש"י צרעת. וכן הוא גם בשו"ע או"ח (סי' קע"ג ס"ב). ומעתה, אם דבר זה מביא לידי צרעת, היה צריך להיות דמי שלא נזהר בזה עובר אף בלאו דהשמר בנגע הצרעת.

ובפשיטות היה נראה לומר, דצרעת דהתם אינה כלל מאותם מיני הנגעים המטמאים. אלא דיש לעיין בגוף האיסור דהשמר בנגע הצרעת האם זה אכן קאי דוקא על הנגעים המטמאים, או על כל נגע באשר הוא.

ואמנם נראה, דזה תלוי בשתי דרשות חז"ל שהבאנו לעיל שנחלקו אף לפי הצד שהעשה הוא להשמר מן הדברים המביאים לידי צרעת, האם זהו מכל דבר שמביא לצרעת, [וכמו ה' דברים שנמנו בגמ' ערכין], או רק מלשה"ר גרידא [כדרשת הספרי], דלעיל הבאנו את דברי הספרי על הפסוק 'זכור את אשר עשה ה' למרים' וגו' (כ"ד ט'), וז"ל: 'ויכי מה ענין זה אצל זה, ללמד שאין נגעים באים אלא על לשון הרע'. [והביאו החפץ חיים בבאר מים חיים עשין אות א']. ולפי דרשה זו נמצא דאף אם האיסור דהשמר בנגע הצרעת כולל חיוב להשמר מכל סוגי הנגעים, ואף מאותם שאינם מטמאים, מ"מ אין האזהרה כאן אלא על איסור לשה"ר שעל ידו מגיעים הנגעים. ולפי"ז מובן שגם מי שאוכל בשר ודג אינו עובר באיסור זה.

אכן לפי דרשת הבבלי בערכין שהאזהרה כאן הוא להשמר מכל הדברים המביאים לידי צרעת, עדיין קשה כנ"ל, דאם אכילת בשר ודג מביא לצרעת אמאי אינו עובר באיסור זה. וע"כ נצטרך לומר דכל האיסור הוא רק כשמביא על עצמו צרעת ממיני הנגעים המטמאים, ואילו צרעת הבאה מאכילת בשר ודג אינה מאותן מיני נגעים.

והגר"ר יהודה קנר שליט"א (רב הגבעה הדרומית מו"ע) כתב לי בזה, דמה שנאסר בהשמר וגו' הם דברים שבעצמם אסורים מחמת הדין, ונוסף שיש להזהר בהם מחמת נגע הצרעת. אבל דג ובשר שאינם אסורים בעצם, אינם בכלל איסור זה.

לתגובות: z5102244@gmail.com

בנתיבות הירושלמי – הפרשה באספקלריית תלמוד הירושלמי / הרב ישראל קלוזנר - מו"ל ילקוט שמחת ירושלים עה"ת ומועדים

ה'שיא' של ירידת הסורר ומורה: נסופו לְשֶׁפֶת אֶת תְּלָמוּדוֹ

כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרָה אֵינָנו שְׁמַע בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ וַיִּסְרֹו אֹתוֹ וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם (כא, יח)

המשנה בסנהדרין פרק ח' משנה ה' אומרת: "בן סורר ומורה נהרג על שם סופו". וקאמר עלה בתלמוד ירושלמי פרק ח הלכה ז:

צָפָה הַקְדוּשׁ בְּרִיךְ הוּא שְׁסוּף זָה עֵתִיד לְגַמֵּר נִקְסֵי אָבִיו וְאֵת נִקְסֵי אִמּוֹ וַיֵּשֶׁב לוֹ בְּפִרְשֵׁת דְּרָכִים וַיִּקְפָּץ אֶת הַפְּרִיּוֹת וְהוֹרֵג אֶת הַנְּפִשׁוֹת וְסוּפוֹ לְשִׁפְחָ אֶת תְּלַמְדוֹ וְאִמְרָה תוֹרָה מוֹטֵב שְׂמִימֹת זָפַי וְלֹא מֵמֹת חִיָּב.

הנה סדר הירושלמי כאן הוא שמונה מה'קל' אל ה'כבד'.

הירושלמי מאבחן את ירידתו הרוחנית של בן סורר ומורה בכך שהוא ייפך "למשכח תלמודו" ובספרים כתבו שיש להתבונן בדבר. ה"ז"ל מפרטים לפנינו כיצד יתפתח אותו יצור פרטי של בן סורר ומורה. הם מונים את כל השלבים של התדרדרותו, כיצד מוסרו משחית והולך, עד שהוא מגיע לנקודת ה'שיא' של ירידתו, והיא מתבטאת בשכחת התורה "סופו לשכוח את תלמודו". לפני כן הוא מבצע מעשה רציחה, הורג נפשות, ולאחר מכן בא הענין הטראגי של שכחת התורה. דברים אלה של הירושלמי רק נותנים לנו מושג כמה מסוכנת ונוראה היא שכחת התורה. "הגיעה תורה לסוף דעתו" צריך לסקול בן סורר ומורה כדי למנוע ממנו רציחה ודבר חמור מזה. שיכחת התורה. וכבר ביארו בזה חכמי המוסר (ע"י ש"חיות מוסר להגר"ח שמולביץ) שלכן וְסוּפוֹ לְשִׁפְחָ אֶת תְּלַמְדוֹ החמור ביותר, כי כשמאבד תלמודו אבדו כל הסיכויים להחזירו, כי אם היה לומד וזוכר תלמודו היה מועיל לו המאור שבה להחזירו למוטב... כל עוד מאיר בו אור התורה אזי גם כשהוא כבר מקפח הבריות והורג הנפשות עדיין יכול לחזור, ולא היה נידון על שם סופו כי עדיין יש תקוה באחריתו, משא"כ כשהוא נגרר לשכחת התלמוד שוב אין לו תקנה, וכעין שאמרו חז"ל "הלואי אותי עזבו ותורת שמו, מתוך שהיו מתעסקין בה המאור שבה היה מחזירן למוטב", ועוד אמרו (קידושין ל', ע"ב) "אמר להם לישראל "בני! בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין".

והנה מדאיתני להכא בכח קדושת התורה המצלת יש לציין לדבריו הנוראים של ה"בת עין" שכתב בספרו על פ' וישלח על מה שאמרו 'לעולם יעסוק אדם בתורה שלא לשמה' זהו דווקא ע"י לימוד שלא לשמה להיקרא רב "אבל מי שלומד התורה לקנטר ח"ו שיעמוד במחלוקת נגד הצדיקים ויראי ה' ח"ו, מלימוד כזה אינו מגיע לו שום טובה ועל אלו נאמר בת קול יוצאת מהר חורב ומכרות אוי להם לבריות מעלבונה של תורה וכו'" עכ"ל.

תורת בעל ה"זרע שמשון"

ובעמדינו בימי ההילולא של הרה"ק בעל ה"זרע שמשון" (ו' אלול) נזכר מדברי תורתו¹⁰ בקשר לירושלמי ויום הזכרון הקרב ובא.

¹⁰הגה"ק בעל הזרע שמשון רבי שמשון חיים ב"ר נחמן מיכאל ז"ע היה מגדולי דורו ומהמפורסמים במדינת איטליאה בנגלה ובנסתר, ואתמחי גברא וספריו הקדושים

ה'זרע שמשון' מעלה מה שהקשו המפרשים על פסוק "זכרון תרועה מקרא קדש" (ויקרא כג כד) דהיה לו להקדים "יום תרועה" דכתיב בפינחס (במדבר כט א), דהא בגמרא (ראש השנה כט ב) מקשים כתיב "זכרון תרועה" וכתיב "יום תרועה" לא קשיא כאן כשחל בשבת כאן כשחל בחול, ואם כן עיקר המצוה היא "יום תרועה" והיה לו להקדים "יום תרועה".

ומיישב ה'זרע שמשון' עפ"י מה דגרסינן בירושלמי דראש השנה (פרק א הלכה ג, ועיין דב"ר ב יד) אמר ר' יוחנן עד שלא נעשית אומה שלי מועדי ה' מכאן ואילך אשר תקראו אתם. אם כן מתחילה היו מועדי ה' ולכן אמר תחילה זכרון תרועה שאז לא היה שם התרועה ממש, אבל מכאן ואילך דאיכא ישראל דידועים להריע מקרי "יום תרועה".

לע"נ גיסי הגדול הרב ישראל ביבלחט"א הרב אליעזר וזו' האשה החשובה חיה מרים בת יבדלחט"א יצחק מתתיהו. ת.נ.צ.ב.ה.

הודיה בפרשה / הרב חיים שולביץ

בל תאחר בקרבן תודה

כִּי תִזְרַךְ נֶדֶר לַה' אֶלְקֶיךָ לֹא תֵאָחֵר לְשַׁלְּמוֹ (כג, כב)

איסור האיחור נאמר בתודה

בסוכה (נה). מצינו ששיר של יום בסוכות הוא 'מזמור לאסף' (תהלים נ), ופירש רש"י שבאותו מזמור נאמר 'זבח לאלקים תודה ושלם לעליון נדריך' על שחג הסוכות זמן בל תאחר הוא לשלם רגלים כסדרן, וסוף המזמור 'זובח תודה יכבדנני, ושם דרך אראנו בישע אלקים', וביאר רש"י בתהלים שם, שהמביא זבח של תשובה והודאה על עוונותיו 'הוא יכבדנני', והשב אלי אני מלמד 'ושם דרך' לחוטאים לשוב אלי, אני אראנו בישועתי, ומשמע שהקשר ממזמור זה לחג הסוכות הוא בעניינה של תודה, ובה נכללו דיני הזבחים של תשובה, וצריך טעם למה דוקא בהם נאמר שלא לאחר את כל הזבחים.

לשולחנכם חכמים ונבונים, ובתים

מלאים כל טוב, גם עושר גם כבוד לא

יסופו מזרעכם וכו' עיי"ש. משפטים

מרטיטים אלו שנכתבים על ידי קדוש

ה' צדיק עליון ונכבד יש בהם די

בשביל להלהיב את הלבבות ללמוד

בדברי תורתו הקדושים, המלאים

בפרפראות ודרושים נחמדים במוסר

והדרכות להנהגות טובות, ומשאיר

את הלומד בהשראה רוחנית גבוהה.

לתועלת הרבים נציין כמו כן אפשר

לשמוע שיעורים יומיים ושבועיים

בספרו הק' מפי רבנים ומגידיים

שליט"א בכמה שפות על קו "קול זרע

שמשון: 02-8080600 (בארדה"ב 716-

2294808).

והנה בכמה מקומות דנה הגמרא אם כשעבר זמן בל תאחר פוסל את הקרבן, ודרשו (ר"ה ה:): 'מעשר דגנך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך' מקיש בכור למעשר, מה מעשר אינו נפסל משנה לחברתה אף בכור, ועוד דרשו (זבחים כט.): 'אותו' בלא ירצה ואין מאחר נדרו בלא ירצה". והיינו שבהוה אמינא נקטה הגמרא שהאיחור אינו רק איסור על הגברא, אלא הוא פסול בעצם הבאת הקרבן, שיש זמן מסוים לקיום חיובו, וקמ"ל שאף שיש איסור לאחור, אין האיחור פוסל". וכבר תמהו תוס' (בר"ה

ובזבחים שם ד"ה מה) 'מהיכי תיתי דנפסל, דאיצטריך קרא דאינו נפסל'. ובמצפה איתן שם ביאר שההוה אמינא לפסול היא משום שאמרו (תמורה כ:): שאין אדם מתכפר בדבר הבא בעבירה, ולפ"ז הנידון לפסול אפילו אם האיחור אינו אלא איסור על הגברא, אך הפסול שייך רק בקרבן הבא לכפר, כחטאת ואשם, ולא בעולה ושלמים הבאים כדורון, וזהו שאמרו (זבחים שם) דסלקא דעתך אמינא הני מילי בכור דלאו בר הרצאה, אבל קדשים דבני הרצאה לא ליכפרו, וקמ"ל שעבירה זו של בל תאחר אינה מונעת את הכפרה.

האיחור פוגם בריצוי

הרי שהאיחור יש בו צד חסרון בריצוי, ואף שגילתה תורה שאינו מעכב את הריצוי, הרי בזה גופא התגלה טעם איסור האיחור, כי הזריזות מורה על הרצון, וריצוי העליון תלוי בשלימות רצון התחתון, ולכן עיקר עניינו הוא בקרבנות התשובה, וכלשון רבינו יונה (שע"ת א ג) 'לא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארצות', והעלה כן מדברי חז"ל (ברכות יט.) אם ראית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום, כי ודאי כבר עשה תשובה, באשר עיקר עניינה של תשובה הוא להיות 'אהוב ונחמד קרוב וידיד' (לשון הרמב"ם תשובה ז טו), והוא שאמר אליהו (איוב לג, כו) שבעל התשובה אחרי היסורים 'עתר אל אלוה וירצהו', וביאר רבנו יונה (שם מב) כי יתכן להיות העון נסלח

שבלאו זה נכללו שני איסורים, א. איסור איחור תשלום חובותיו לגבוה, ובו נאמר שיעור זמן של ג' רגלים, ב. איסור לאחור קיום נדרו, והוא חיוב שחל עליו לאלתר, ואכן בנדרי צדקה, אי קיימי עניים עובר מיד, ומה שאינו עובר על לאו זה באיחור קרבן נדרו לאלתר, הוא מאחר שנקבע זמן של ג' רגלים מצד חיוב הקרבן, וכיון שעיקר חיוב נדרו הוא לקיים מצות הבאת הקרבן, לפיכך אינו עובר אלא לפי הזמן שנקבע בדיני הקרבן. ולפ"ז לכאורה היה מקום לפסול קרבן הבא בנדר, יותר משאר קרבנות. אכן השטמ"ק העלה ממסקנת הגמ' שהנידון לפסול מחמת האיחור, הוא רק מצד דיני הקרבן, אך לא מצד חיוב קיום נדרו, ולפיכך נקט שבקרבן נדר האיסור רק מצד קיום נדרו, ואינו מדיני הקרבן, שאל"כ הרי קרבן נדר היה נפסל באיחור לאלתר, והעלה מכך שאף מעיקרא לא היה צד לפסול קרבן נדר.

¹² וראה שטמ"ק (שם אות כו) שהנידון לפסול באיחור היה רק על בכור או חטאת, ולא על נדר שודאי אינו נפסל באיחור, ומשמע שנקט שהפסול שייך רק כאשר חלות החיוב היא מצד הקרבן, ולא מצד דיבורו, ולכן בנדר שכל החיוב הוא לקיים דיבורו, אין צד שיפסל, וראה הערה הבאה.

¹³ והיינו כי בל תאחר יש בו שני דינים, א. איחור הבאת קרבנותיו ושאר חובותיו לגבוה. ב. איחור קיום נדרו שקבל על עצמו, לבד מאיחור חובת ההקרבה. שהרי שנינו (ר"ה ד.) 'אחד הנודר ואחד המקדיש אחד המעריך שעברו עליו ג' רגלים עובר בבל תאחר' ושוב שנינו שם 'חייבי הדמים והערכין והחרמין וההקדשות חטאות ואשמות עולות ושלמים צדקות ומעשרות בכור ומעשר ופסח לקט שכחה ופאה כיון שעברו עליהם שלשה רגלים עובר בבל תאחר', הרי שהברייתא הראשונה נקטה רק דברים הבאים בנדר, והשמיטה את כל החיובים שהזכרו בשניה, כי כל עניינה הוא בבל תאחר דקיום נדרו, ואין זה מצד חיוב הבאת הקרבן או ערכין להקדש. ואילו בברייתא השניה הנידון באיסור איחור קיום נדרו. ותרומתו איתנייהו כדררשינן (שם ו.) 'תשמור זו מצות ל"ת למה לי מ"לא תאחר לשלמו' נפקא, חד דאמר ולא אפריש, וחד דאפריש ולא אקריב, וצריכא, דאי אשמעינן אמר ולא אפריש, משום דלא קיימיה לדיבוריה, ואי אשמעינן אפריש ולא אקריב דקא משהי ליה גביה, אבל אמר ולא אפריש אימא דיבורא לא כלום הוא צריכא, ומשמעות הצריכותא היא כאמור,

ונפדה מן היסורים ומכל גזרה, ואין לה' חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו, נמצא שהבאת הקרבן בעתו, הוא השלמת התשובה וריצויה.

איך עובר בל תאחר בתודה

והנה בביצה (יט:): תניא, אין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה, ולא בעצרת מפני שהוא יום טוב, אבל מביא אדם תודתו בחג הסוכות. רבי שמעון אומר הרי הוא אומר 'בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות', כל שבא בחג המצות בא בחג השבועות, ובחג הסוכות וכל שלא בא בחג המצות אינו בא בחג השבועות ובחג הסוכות. רבי אלעזר ברבי שמעון אומר מביא אדם תודתו בחג הסוכות ויוצא בה ידי חובתו משום שמחה, ואין יוצא בה משום חגיגה. ואמר אביי שנחלקו מתי עובר בבל תאחר, תנא קמא סבר שלש רגלים אמר רחמנא אפילו שלא כסדרן, ורבי שמעון סבר כסדרן אין שלא כסדרן לא, ורבי אלעזר ברבי שמעון סבר שחג הסוכות גורם.

ובטורי אבן (אבני שהם, ר"ה ו:): הקשה, איך אמרו שיש איסור בל תאחר בתודה, והרי אין מביאין תודה בחג המצות, ובל תאחר תלה רחמנא בשלשה רגלים, ואחד מהם הוא חג המצות, כשם שכתבו תוס' (ר"ה ד. ד"ה בשלמא) שאם נעשה הקרבן חולה באחד משלשה רגלים אינו עובר עליו בבל תאחר, והניח בקושיא.

ואמנם אילו האיחור אינו רק איסור על הגברא, אלא הוא פסול בעצם הבאת הקרבן, שיש זמן מסוים לקיום חיובו, היה נראה לחלק בפשטות, שרק אם הקרבן לא היה ראוי להקרבה מצד עצמו באחד משלשה רגלים, כגון שהבהמה חלתה, נחשב כמו שלא עבר רגל על הקרבן, ולכן אינו עובר עליו בבל תאחר, אך מה שאי אפשר להביא תודה בפסח, אינו מדיני הקרבן, אלא מצד הזמן חל איסור על הגברא לאכול לחמה, ואינו נחשב שלא עבר עליו הפסח, וכעין זה כתב בדברי יחזקאל (יג, ז). אולם להמבואר שהאיסור הוא מצד איחור הריצוי, הרי שהוא תלוי רק ביכולת בעליו להביאו, והדרא קושיא לדוכתא.

ברם, אדרבא, כיון שאיסור האיחור אינו בגוף הקרבן, אלא מצד איחור הריצוי, יש לומר בפשיטות יותר, שהרי חג השבועות נמנה כרגל, אך שאינו יכול להקריב בו מפני איסור יום טוב, ובהכרח שאיחור הריצוי אינו חל ע"י המועדות, אלא שהוא שיעור זמן שבו עולה שלשה פעמים, ובהם יכל להביא עמו את הקרבן, ואף שבפסח עצמו אינו יכול להקריבה מפני חמץ שבה, די בכך שיכל להקריב לפניו או אחרי המועד, ואינו דומה לקרבן חולה, שלא יכל כלל להביאו.

חלקי קרבן התודה בשלש מועדות

ובזה יש מקום להעמיק במה שאמרו בביצה שם שאין מביאין תודה בחג המצות מפני חמץ שבה, ולא בעצרת מפני שהוא יום טוב, אבל מביא אדם תודתו בחג הסוכות, ונמצא שמכל המועדות באה התודה דוקא בחג הסוכות, וגם מצינו שכן היו ישראל נוהגים להביא בחג הסוכות קרבן תודה, כמו שביאר בהעמק דבר (ויקרא כב, כט) את משמעות הפס' (עמוס ד, ד) 'וקטר חמץ תודה, וקראו נדבות השמייעו כי כן אהבתם בני ישראל וגם אנכי מנעתי מכם את הגשם וגו'. שהיו אוהבים להביא לפני ה' בחג תודות, כדי שיהיה בזה לחמי תודה ולהשפיע על ידי זה ברכה על גשמי השנה.

והמתבונן יווכח כי בכל המועדות נכללה התודה בקרבן המועד עצמו, ובכל אחד מהרגלים נקבע חלק אחד מחלקי התודה, שלשת מיני המצה בפסח,

כדברי הרא"ש והמרדכי (הובאו בשו"ע או"ח תעה) אודות עשיית שלשת מצות לליל הסדר. חלות החמץ בשבועות, כטעם הרמב"ן (ויקרא כג, יז) בשתי הלחם הבאים חמץ, כחמץ שבלחמי תודה. והתנופה מקומה בחג הסוכות, שכולו הודאה להשלמת הריצוי של יום הכיפורים, ולכן בעצם עבודת היום יש תנופה בארבעת המינים, להחזיר הכל לשרשו בבניה, ובהיות כן ראו ישראל להביא בו קרבנות תודה, שעל ידם תתעלה התנופה עד לשרשה העליון [להרחבת הדברים ראה ח"א ב'שער המועדים'].

וקטר מחמץ תודה

והנה רש"י בעמוס (שם) ביאר את לשון הפסוק 'הביאו לבוקר זבחיכם, לשלשת ימים מעשרותיכם, וקטר מחמץ תודה וקראו נדבות השמיעי', שכך אומרים כומרי הבעל, עבודה זרה וותרנית היא ואינה מחמרת עליכם, התורה אמרה 'לא ילין לבקר', אבל לעבודה זרה 'הביאו לבקר'. תורה אמרה בקדשים קלים 'ביום זבחיכם יאכל וממחרת' ועבודה זרה הביאו לשלשת ימים מעשר בהמותיכם. תורה אמרה 'שאר לא תקטירו', ועבודה זרה 'וקטר מחמץ תודה'. תורה אמרה 'לא תאחר לשלמו' ועבודה זרה 'וקראו נדבות השמיעי' הזכירו כל מי שמתנדב ושכח יתן אל לבו ויזכור [וראה רד"ק ומצודות שביארו באופן אחר].

אוזן שומעת מילין במקרא זה, כי ייתורי העבודה זרה בקרבנות כוללים שלשה קולות בענייני הזמנים, וקולא אחת בחמץ, והיא בתודה, ואמנם כן מצינו בתודה, ששלשת חלקי המצה הם המעלים את החמץ לריצוי, והמצה כל עניינה הוא הזריזות שהיא היפך האיחור, ולכן יש בה ריצוי, ורק משום כך יש בתודה ריצוי אף לחמץ, שתפיחתו מורה על חטא, והיא נוצרת באיחור אפייטו, וריצוי התודה הוא כמבואר שיש בהנפת לחמיה השלמת התשובה, כי הריצוי ללא איחור מעלה הכל לשרשו, ובכך טעות העבודה זרה האומרת שיביא כולה חמץ, והוא היפך כל עניינה של התודה.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

הלכות הזמן / הרב יצחק יעקב פוקס, מח"ס 'הכשרות' תפילה כהלכתה' הליכות בת ישראל'

הצעה חיונית ונחוצה עד מאוד לקראת תשפ"א - התחזקות בעבודת התפילה לקראת שנה חדשה הבאה עלינו לטובה גילו חז"ל איך זוכים לכתיבה וותימה טובה - 'תשובה, תפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה' "ד' שפתי תפתח ופי יגיד תהלתך" - משאת נפשו של כל המתייצב לפני בוראו לעבודה שבלב - זו תפילה. ו"לך אמר ליבי..... פניך ד' אבקשי" - בקשתו ותחינתו של כל מבקש ד'. כי אמנם כן, ואני תפילתי לך ד' - עת רצון, ובמהלכה תבוא לידי ביטוי, השכם והערב, כמיהת הלב והנפש: "ואני קירבת אלוקים לי טוב". ומאז גלה כבוד מישאל עת חרב בית מקדשנו, לא נותרה לנו אלא התפילה, בבחינת: "ונשלמה פרים שפתינו", ועדיין אין כוחנו אלא בפה - להשמיע ממעמקים את ציפייטנו ותקוותנו להתגשמותה במהרה של ההבטחה: "הביאותים אל הר קודשי ושימחתים בבית תפילתי".

אך, על זה היה דווה לבנו, במהלך השנה היוצאת - תש"פ, רבבות רבבות, מבני ובנות עם ד' שואלים עצמם, מידי בוקר וערב וצהריים, בימות החול ובימי

שבת, שאלה הבוקעת מעמקי הלב, ולעתים מלווה בדמעות: **איה מקום תפילתי...?** בחסדי ד' תופעה מרגשת, מרנינת לב ונשמה, שלא הכרנו מעודנו, מתקיימת, לנגד עינינו, מזה חודשים ארוכים, עקב המצב, בכל שכונה ועיר, ממש ברחובה של עיר..... עומדים נערים, ילדים, צעירים וזקנים בתפילה בציבור.... במסירות נפש..... בכניסות וברחבות הסמוכות לבניינים... מעל גבי גגות ומרפסות, גם כשהשמים מטפטפים, רוחות נושבות בחוזקה ושמש של קיץ קופחת על הראשים.... ומקווים להבטחת הבורא: "בכל מקום אשר אזכיר את שמי, אבוא אליך וברכתך". לעומתם, אלפי אלפים בארצנו הקדושה וברחבי תבל, יהודים המשכימים ומעריבים בהתמדה, לבתי כנסיות, משחר ילדותם ועד זקנה ושיבה, לאורך שנים ארוכות, ולצערם, עקב גילם או חובת השמירה על בריאותם, נבצר מהם להשתתף בתפילות הנ"ל, וחשים הם, כי גזירה נוראית נגזרה עליהם ועל כולנו, על ידי אבינו האב הרחמן "השומע קול תפילת עמו ישראל ברחמים" - לעמוד ולהתפלל ביחדות..... לנסות לשמוע מרחוק תפילת חצרות..... תפילת מרפסות..... מבלי להתברך באהבה על ידי הכוהנים..... מבלי לשמוע קריאה בתורה..... מבלי לענות לקדיש ולקדושה.... שבועות ארוכים..... וחודשים חולפים..... והחורף חלף הלך לו.... וכבר כלה קיץ..... ואנחנו טרם נושענו.

אין ספק, שבורא עולם מתאוה לתפילותינו בכל עת ובכל מצב, אך, שמה מרמז לנו, בוראנו בעוצמה, כי התפילה ואולי מקומה המיועד - בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים חיזוק, ולא בכדי אמרו חז"ל: "כרום זלות לבני אדם" - "אלו דברים העומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלים בהן" (גמ' ברכות ו ע"ב). ובתנחומא וירא: "אמר להן הקב"ה לישראל, הו זהירין בתפילה, שאין מידה אחרת יפה הימנה". צורת התפילה אשר נכפתה עלינו, יוצרת שאלות הלכתיות, אשר בימים כתיקונם, אין נפגשים בהן, האם וכיצד מתפללים במקום שאינו מקורה? והרי כדברי רב כהנא בגמ' ברכות ל"ד ע"ב: "חציץ עלי מאן דמצלי בבקעה" וברש"י מקום שדות שאין עליו יראת שמים? בכל בית כנסת ברז מים, הכיצד נעמדים אלפים לתפילת מבלי לרחוץ ידיהם תחילה? האם מותר להתפלל תפילת "שמונה עשרה" בחלוק בית? ובנעלי "קרוקס"? ומה עם ה"כוונה" בתפילה? במרחבים פתוחים, כשברקע קולות רחוב סואן, רכבים חולפים ודיבורים נשמעים? המרגיש צורך להתפנות, במהלך תפילתו, במקום שלא ניתן בו להתפנות..... כיצד עליו לנהוג? ועוד ועוד.

הבה נפרט את עיקרי ההלכות בנוגע לקיום התפילה כהלכתה, גם בבית וגם בחצר, בכל עת ובכל מצב ואלו עצות מעשיות לימדונו חז"ל והפוסקים - כיצד זוכים לתפילה בכונה שלימה מקום קבוע לתפילה פרוקי אבות ד, ג: בן עזאי אומר... אין לך אדם שאין לו שעה, ואין לך דבר שאין לו מקום" - בוודאי גם לתפילתו של כל אחד, מישאל - מקומה המיוחד שלה!

גמרא ברכות ו ע"ב: "א"ר חלבו אמר רב הונא, כל הקובע מקום [מיוחד] לתפילתו, [שם הוא מתפלל תמיד], אלוקי אברהם בעזרו, וכשמת, אומרים עליו... עניו... חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו, וזוכה שתפילתו מתקבלת ביותר" דכתיב, בבראשית י"ט, כ"ז: "וישכם אברהם בבוקר, אל המקום אשר עמד שם [לפני ד'] ואין עמידה אלא תפילה וכו' " שולחן

וכו' משה רבנו, או דמויות מלאכים, ובפרט שאוחז הסיידור אל מול עיניו, כשמתחווה.

ג. שולחן ערוך צ: אסור להתפלל אל מול מראה, אפילו בעיניים עצומות - מפני שנראה כמשתחווה לבבואתו. בלילה, מול שימשת חלון - אמר הגרי"ש אלישיב זצ"ל - "אין זו מראה, אבל כשאפשר, טוב לכסות החלון בוילון, וכן אני נוהג".

ד. שולחן ערוך צ"ה ב ומשנ"ב: במקום שמתפללים צריך שיהיו חלונות או פתחים לעבר המקדש בירושלים. ולכתחילה יעמוד מולם. ולפני התפילה, וכן באמצע, כשכוונתו משתבשת - יביט בשמים מבעד לחלונות, ותשרה עליו יראת שמים להתפלל בכונה

"השתחו לו' בהדרת קודש" - בגד המתאים לתפילה

גמ' ברכות כ"ה ושבת י על פי הפסוק בתהלים צ"ו, כ"ט: "השתחו לו' בהדרת קודש", ונאמר בעמוס ד, י"ב: "היכון לקראת אלוקיך ישראל".

שולחן ערוך צ"ח, ב: "התפילה היא במקום הקורבנות, [-ו"נשלמה פרים שפתינו"] וכשם שהכוהנים עבדו בבית המקדש בבגדי כהונה ["מחוסר בגדים" - עבודתו פסולה], מהראוי שיהיו לאדם מלבושים נאים מיוחדים לתפילה.... אלא שאין כל אחד יכול לבזבז על זה, ומכל מקום, טוב שיהיו בגדיו מסודרים ונקיים, על כל פנים בתפילת עמידה". והכרעת הפוסקים: היינו, "לבוש מכובד, הראוי לבישה באותה מדינה, לפני שר או מלך", על כן, "אין להתפלל עמידה בבגד של שינה, פיג'מה או כותנת לילה, כשאין מעליהם כיסוי נוסף, ואין להתפלל בבגדי עבודה שאין יוצאים בהם לרחוב, כגון סינר או כפפות חד-פעמיות. ובמשנ"ב בשם הב"ח: אין ללבוש בתי ידיים שנקראים "הענטשוד" [-כפפות] כדרך עוברי דרכים ובשעת התפילה, יש להסיר הערדליים שמעל הנעליים "וקורא אני עליהם, אל תבואני רגל גאוה ויד רשעים את תנידיני". פרט למקומות שהקור גדול, שיש להתיר לבישת כפפות שניכר שלבישתן להגנה מהקור (משנה ברורה צ"א, י"ב) על פי זה מותר להתפלל עם כפפות חד-פעמיות כשמירה מה"קורונה" ר"ל. ואכן, ראוי שלא להתפלל במעיל עליון הנועד להליכה בגשם, או כשמחזיקים ביד מטריה.

אמנם כן, שאלנו את מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל: האם מותר להתפלל בבית בחלוק או בבגד שמתאים רק לבית ולא יוצאים בו לרחוב? כגון בחופשה, או כשמתפללים בקטנים, או המתפללים ביחידות בביתם? וזאת אשר ענה: "במידת האפשר, אין להתפלל שמונה עשרה בחלוק בית, אפילו מעל לבגדים, מפני שצריך בגד שעומדים בו לפני גדולים, וחלוק, אינו בגד מכובד כל כך, בין לגברים בין לנשים, פרט לחולה המכוסה כראוי והחלוק נקי. בשעת הדחק, כשקשה ביותר להתלבש, יש להתיר להתפלל בחלוק או בגד שמקבלים בו, אורחים חשונים שיבואו לבית".

הכנת הידיים לתפילה

הקדמה: "סתם ידיים", היינו, המצב הרגיל של הידיים לאחר נטילת בוקר, כאשר אדם עוסק בענייניו השונים: לימוד, עבודה, קניות, סידורים וכו' במשך כל היום והלילה עד לשינה. ידיו נקראות: "סתם ידיים". והן כשרות לאמירת ברכות, תהילים, לימוד תורה ויש אומרים אף לקריאת שמע, אך לא לתפילת עמידה (שמונה עשרה).

בשולחן ערוך סי' צ"ב, ד-ה ומשנ"ב: הבא להתפלל תפילת מנחה, ערבית או שחרית [אם חלף

זמן מאז נטילת הבוקר] - חייב לרחוץ את ידיו במים, אין חובה דווקא מתוך כלי, אין צורך להוריד טבעות [אפילו המורידה בנטילה לפת]. אכן, כשיש כלי, לכתחילה יש לשפוך ממנו עכ"פ פעם אחת על כל יד (ביה"ד ד, ד"ה לקמן וכו'). אין מברכים על נטילה זו, פרט לדעת הגר"א, שמברכים. **המקור לרחיצה לתפילה:** מהפסוק בתהלים כ"ו: "ארחץ בניקיון כפי ואסובבה את מזבחיך ד'" - תפילות נתקנו כנגד הקורבנות, וכשם שלכוהנים נאמר: "ועשית להם כיור נחוש, ורחצו בו אהרן ובניו, את ידיהם ואת רגליהם [שהרי עבדו יחפים], בבואם אל הקודש, ולא ימותו" ר"ל. כך כל איש ואישה הבאים להתפלל כנגד תמיד של שחר ובין הערבים ("ונשלמה פרים שפתינו") - רוחצים ידיהם במים, בטרם יתפללו לפני בוראם. ונאמר בעמוס ד, י"ב: "היכון לקראת אלוקיך ישראל".

אין מים - חייבים לעשות לפחות "קינוח היד" היינו, במגבת, ממחטת ניר [טישו], מגבון, או על גבי לחות שעל העשבים [מהטל או מהגשם], בשפשוף הידיים בחול נקי שעל שפת הים, או בהעברת הידיים על גבי קיר. הזדמנו מים במהלך התפילה - רוחצים את הידיים, כדון (לא בשמו"ע). כל הנ"ל אף ב"סתם ידיים".

השתנה מצב הידיים

עשה אדם את אחת מהפעולות המפורטות להלן, אסור לו לומר, שום דברים שבקדושה, אפילו לא ברכה או פרק תהילים ואף לא ללמוד תורה - **בטרם רוחץ ידיו במים**. ולצורך תפילת עמידה, עליו "לחזור אחר מים", היינו, אם הוא בביתו, ואין לו מים - חובתו להקדיש **18 דקות** עד שיגיע למקום שיש שם מים (בכל צורה שהיא: הליכה, נסיעה ברכב ברכבת, במסוק או בסירה, ברכיבה על בעלי חיים או אופניים). והנמצא **בדרך**, ובכיוון היעד, ימצא מים, תוך כדי **72 דקות**, יתקדם ולא יתפלל, עד שימצא את המים, ולאחריו או לצדדים - עד 18 דקות. ורק אם יעבור זמן תפילה - **בדיעבד**, יקנח ידיו כנ"ל ויתפלל.

המקרים בהם משתנה מצב הידיים

1. נגיעה במקומות המכוסים שבגוף - במקביל להלכות צניעות: **ביד** - מעל המרפק. **מלפנים** - מעצם הבריח ולמטה. **מאחור** - מהחוליה העליונה שבחוט השדרה ומטה [לאישה - ממקום שנח סגר התליון]. **בצוואר** - מהמקום בו מתחיל השיפוע כלפי מעלה. **ברגל** - מעל ומתחת לברך. מפני שבכל מקום שדרכו להיות מכוסה - נוצרים "מלמולי זיעה" שנחשבים כ"אינם נקיים" ונגיעה בהם, משנה את מצב הידיים. אלא אם כן, לאחר רחצה, במשך מספר שעות [תלוי בקיץ, בחורף, בעיסוק והפעילות וגם בטבע הגוף] המקום נחשב כנקי, ונגיעה בו אינה משנה את מצב הידיים. פרט **לכפות הרגליים** - אף לאחר רחיצת הגוף, מכל מקום, הנוגע בתחתית כפות הרגליים - חייב ברחיצת היד, כלשון כף החיים שם: "אפילו עלו זה עתה מהרחצה, שורה עליהם בתמידות, כעין טומאה, שנאמר "ארורה האדמה", והיינו אף לקטנים, משעה שהם הולכים ברגליהם על הארץ". **2. נגיעה בשורשי השיער** (קרפת), ואפילו נשואה המכסה שערותיה, ודווקא בנגיעה בשורשי השיער, במידה ולא הייתה חפיפה בשעות האחרונות, כנ"ל. אבל נגיעה בשיער עצמו - אינה משנה מצב הידיים. **3. נגיעה בנעל שהייתה ברחוב**, מכל חומר שהוא, גם בחלק העליון (מגף), פרט לנגיעה בשרוכים או בגרביים כשהם נקיים (דעת מרן החזון איש). **4. החלפה לתינוק**, כשהטיטול עם תוכן, או שהייתה נגיעה בקפלי הגוף.

ויש לציין, ששמענו מהגרי"ש אלישיב זצ"ל, שתינוקות שבימי הקיץ גופם חשוף יותר, כל המקומות הגלויים (ברכיים, זרועות היד) - נחשבים נקיים, פרט לקפלי הגוף (מפשעה, בית השחי). **5. עיסוק בדברים שאינם נקיים:** בעלי חיים, טיפול בעציצים או גינה, לאחר הדחת רצפות או טיפול באשפה וכדומה.

הערות חשובות: **1.** ניקיון זה לצורך דברים שבקדושה, יכול להיעשות אף במים זורמים, בלא כלי, במגבון לח או בספריי ידיים, ודי בניקוי **המקום שביד**, שנגע בדבר הלא נקי. **2.** לדעת מרן החזון איש זצ"ל ב"דינים והנהגות" או"ח פ"א, ד הנוגע בגב היד למעלה מהאצבעות - אין צריך רחיצה נגיעה בהפרשות העין: כתב ב"אור לציון" **ח"ב:** הנוגע ב"ליפופים" **שבעין** - אין צריך רחיצה, כיון שהם חלק מהפנים ובכל המקומות הגלויים מלמולי הזיעה מתחמצנים באוויר. **נגיעה באוזן**, בחלק הפנימי: משנה מצב הידיים, אך לא בחלק החיצוני **נגיעה בהפרשות האף** - נחלקו בה הפוסקים, וטוב להצטייד בממחטות לקראת התפילה.

ניקיון הגוף לתפילה

נאמר בתהלים ק"ג: "לדוד, ברכי נפשי את ד' וכל **קרבי** את שם קדשו" - מכאן, שאדם הבא לברך, ללמוד תורה או להתפלל, ומרגיש צורך להתפנות, חובה עליו לנקות את גופו, בטרם יעסוק בדברים שבקדושה, ואף כשאינו בגד "בל תשקצו", אלא אפילו בהרגשה כל שהיא, שתפילה, אינה רק עבודת **הפה והשפתיים** - "ד' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך", ולא רק - "כל עצמותי תאמרנה ד' מי כמוך" וכמוכן, אינה רק עבודת **הלב** - "איזו היא עבודה שבלב, זו תפילה, שנאמר: "לעבדו בכל לבבכם" אלא שגם חלקי הגוף הפנימיים - מערכת העיכול, הקיבה והקרביים, שותפים במעשה התפילה, וכדברי דוד המלך: "ואני תפילה" - כל כולי תפילה לבורא עולם.

הלכה למעשה נפסק בשו"ע סי' צ"ב, א: "העומד להתפלל, יבדוק עצמו היטב אם צריך להתפנות, שנאמר: "שמור רגליך כאשר תלך לבית האלוקים" (עפ"י גמ' ברכות כ"ג) ונאמר "היכון לקראת אלוקיך ישראל" (עמוס ד, י"ב). במידה ואין מרגישים צורך, "חלילה מלהתעכב עבור ספק הרגשה ולהפסיד זמן קריאת שמע או תפילה, ואפילו רק תפילה בציבור משום כך" (משנ"ב ב, י"ג). ויש להיזהר מעצת הייצר, המעלה חששות וספיקות.... שמא .. אולי.. יתכן... שצריך להתפנות, ורצונו שלא נתפלל. התורה נתנה לבני אדם ולא למלאכי השרת, וכאשר אין מרגישים צורך, אף שטרם התפנו היום - הרי זה גוף נקי לתפילה. כי רק "כל העומד להינטל - כאילו נטול".

"היה צריך לנקביו [אפילו ל"קטנים"], אל יתפלל [תפילת עמידה] ואפילו יכול להתאפק במשך 72 דקות. ואם התפלל - **תפילתו תועבה**, וצריך לחזור ולהתפלל. **וזה**, כשלא יכול היה להעמיד עצמו **"הילוך פרסה"** [72 דקות] כשעמד להתפלל, אבל **אם כשהתחיל**, יכול היה להתאפק 72 דקות - **בדיעבד** כשכבר התפלל - תפילתו תפילה. מכאן, שהנמצא בדרך, או בנסיעה, שלא ניתן בה לעצור, ומרגיש צורך להתפנות: במידה ומסוגל "להעמיד עצמו" [להתאפק] במשך "הילוך פרסה" [72 דקות] - רשאי לומר ברכות, תהילים וללמוד תורה, אבל **אסור לעמוד לתפילת "שמונה עשרה"**, שעמידה, אסור להתחיל, אפילו בהרגשת "צורך קצת".

הבהרה: הגדרת "יכול להעמיד עצמו" היינו 72 דקות משעה שעמד להתפלל, ואפילו בפועל נוצר מצב שיש באפשרותו להתפנות, והתפנה תוך מספר דקות, שהקובע מה היה מצבו בשעה שעמד להתפלל. ו"יכול להעמיד עצמו", היינו - אילו היה מהלך, ולא יושב במקומו.

התעורר צורך להתפנות במהלך תפילה

הכלל הוא: כל שעמד אדם לברך, לקרוא קריאת שמע או להתפלל, וכן לומר קידוש, הלל וברכת המזון, אם **כשהתחיל** - לא הרגיש צורך להתפנות, אף שבמהלכם, התעורר לו צורך - **רשאי לסיים את כל אותו העניין**, מבלי להתפנות. אלא אם כן, נמצאים במצב "בלתי הפיך" ואין מסוגלים להמשיך מבלי להתפנות, שאזי, **יפסיק**, ויתפנה, ויחזור למקום בו הפסיק. אלא אם כן, הייתה ההפסקה "בכדי לגמור את כולה" [מתחילה עד סוף, לפי הקצב שלו הממוצע], אזי, לאחר ההפסקה, חוזר **לתחילת העניין**, כמפורט לעניין תפילה להלן.

1. **התחיל ב"פסוקי דזימרה"**, ובמהלך אמירתם, מרגיש לפתע בצורך להתפנות - מן הדין, **רשאי הוא להמשיך**, ולסיים עד לאחר "ישתבח", ואז יתפנה. אינו מסוגל להמשיך ב"פסוקי דזימרה" - יתפנה, ויברך "אשר יצר" בין פרק לפרק. 2. **התחיל בקריאת שמע וברכותיה**, והתעורר לו צורך, רשאי מן הדין, להמשיך עד "תהילות לא-ל עליון" או "שירה חדשה", אך שם **חייב** להתפנות, שהרי לתפילת עמידה **אסור** לעמוד לכתחילה, אפילו מרגישים "צורך קצת". לאחר שהתפנה, אינו מברך "אשר יצר" אלא לאחר שסיים תפילת "שמונה עשרה". ויש לציין, שאינו נפטר ידי חובת אמירת "אשר יצר" באמירת ברכת "רפאנו" שבעמידה, כיון ש"רפאנו" על החולים ר"ל ו"אשר יצר" לכל הנבראים, בין חולים ובין בריאים. 3. **הנמצא במהלך תפילת עמידה** ומרגיש צורך להתפנות - **רשאי מן הדין להמשיך ולסיים את כל תפילת "שמונה עשרה"** מבלי להתפנות, שהרי התחיל בה, כשלא הרגיש צורך כלל. **אינו מסוגל להמשיך** - יפסיק ויתפנה, מבלי להפסיק בדיבור, וישוב למקום בו הפסיק. אמנם, כשההפסקה התארכה, עד כדי משך זמן, שהוא רגיל בדרך כלל לומר את כל תפילת עמידה, מתחילתה ועד סופה, לאחר ההתפנות ורחיצת ידיו, **עליו לחזור לתחילה התפילה**. ו"אשר יצר" יברך לאחר תפילת עמידה.

הכוונה בעבודה שבלב

כל ספרי המוסר, המחשבה, החסידות והקבלה מקדישים רבות, לחובתו של האדם לעבוד את בוראו מתוך התבוננות פנימית ותשומת לב. ועל כך התריע כבר הנביא בשם ד': **"יען כי ניגש העם הזה, בפיו ובשפתיו כיבדוני, וליבו רחק ממני, ותהי יראתם אותי, מצות אנשים מלומדה" (ישעי' כ"ט, י"ג)**. יש לציין, שהמדובר אינו בפורקי עול, או חלילה בחוטאים, אלא, אדרבה, בעובדי ד', לומדי תורה, **מתפללים** ועוסקים בקיום המצוות, אך הדברים נעשים על ידם מתוך הרגל ושיגרה, בלא תשומת לב, ואזי, נוצר מצב, שאין תיאום, בין הפה והלב, המילים נאמרות, המעשים מתבצעים, אך רצונו יתברך, כנאמר בגמ' סנהדרין ק"ו: "רחמנא, **ליבא בעי"**, וכלשון שלמה המלך ע"ה במשלי כ"ג, כ"ו: **"תנה בני, ליבן ליי"** כבאור הרלב"ג ומצודת דוד: "שלא תהיה כוונתך ורצונך, כי אם, לקניין השלימות, הכן **ליבן** להבין אמרי... והוא דרך הישר".

כוונת התפילה

נאמר בתורתנו: "ילעבדו בכל לבבכם" (דברים י"א, י"ג) ובספרי: "מפי השמועה למדו, זו תפילה, או אינו אלא עבודה ממש? תלמוד לומר, **"בכל לבבכם"**, וכי יש עבודה בלב? אלא - זו תפילה". ואכן, תמצית עבודת ד' גנוזה בתפילה, כדברי **הרמב"ן** בפרשת בא: "כוונת כל המצוות, שנאמין באלוקינו ונודה אליו שהוא בראנו.... ואין לעליון בתחתינים חפץ, לבד זה, שידע האדם ויודה לאלוקיו שבראו, והיא כוונת רוממות הקול בתפילות, וכוונת בתי כנסיות....: "שיהיה לבני אדם מקום יתקבצו ויודו לא-ל שבראם והמציאם, ויפרסמו זה, ויאמרו לפניו, בריותך אנחנו". וכבר כתב **הכוזרי** במאמר ג פרק א: "ולא תהיה תפילתו בפיו כצפוף הזרזיר, אלא, עם כל מילה - כוונה, ותפילה בלא כוונה - כגוף בלא נשמה"!!! לא פלא, שנפסק בשולחן ערוך אורח חיים א, ד: **"טוב מעט תחנונים בכוונה, מהרבות בלא כוונה"**, ובמשנ"ב שם בשם הט"ז: כשהמרה מכון - וודאי עדיף, אבל החושש שבהאריכו לא יוכל להתרכז ולהתכוון - ישתדל לומר המעט בכוונה שלימה, ונחשב לפני הקב"ה, כאילו האריך בכוונה, ועל זה שנינו: "אחד המרבה ואחד הממעיט, **ובלבד שיכוון ליבו לשמים"**.

חובת המתפלל

כלשון הרמב"ן לשיר השירים ד, י"א: **"לכבוש את המחשבה, ולהביאה בשעבוד הכוונה"**, כשהמטרה: הפניית כוח המחשבה ושיתוף כל החושים להפיכת מילות התפילה ל"דברים היוצאים מן הלב". עבודת מח ולב זו, הגדיר מרן ה"חזון איש" זצ"ל באגרתו בקובץ "התעוררות לתפילה": "התפילה, אם היא מצווה מעשית אצלנו, אחרי שערכו לנו אנשי כנסת הגדולה נוסח ערוך ומסודר, בלתי משתנה - הינה **מצווה עיונית**, וכל שלא יצא ידי חובתה, מצד הלב, לא עשה גם במעשה מאומה - שאין התפילה אלא בליבו של האדם".

הלכה למעשה: בשלשה דברים הכוונה מעכבת:

א. באמירת פסוק ראשון של שמע, ב. באמירת "ברכת אבות" - הברכה הפותחת את תפילת עמידה. ג. באמירת הפסוק "פותח את ידך וגו' בפרק "אשרי יושבי וגו'" - כמפורט להלן. א. **פסוק ראשון של שמע** שולחן ערוך ס, ה וס"ג, ד: "הקורא פסוק ראשון, בלא כוונה - לא יצא ידי חובתו, וחייב לחזור ולקוראו", ואפילו, בטרם התחיל בקריאה התכוון, ולאחר מכן, פנה ליבו לדברים אחרים - "הרי לא קיבל עליו עול מלכות שמים בהסכמת הלב" (משנ"ב שם). **קרא ולא התכוון**: נזכר לאחר קריאת פרשה ראשונה ושניה - יחזור ויקרא מתחילה כסדר. נזכר במהלך אמירת "והיה אם שמע וגו' - יגמור עד ויאמר וגו'" ויתחיל שמע עד והיה אם שמע, ויחזור לויאמר וגו' (משנ"ב ס"ג, י"ד). **הערה**: כשנמצאים לידו בני אדם, לא יחזור על שמע וגו' בקול רם - אלא בלחש, שלא ישמע כמודה לשתי רשויות (משנ"ב ס"א, כ"ב וס"ג, י"ד כיוון כראוי - לא יחזור אפילו בלחש). וחשש זה, אינו אלא בקריאת פסוק ראשון (בן איש חי וארא, ו). **לא התכוון בעת אמירת "ברוך שם כבוד וגו'"** - יש לחזור ולאמרו בכוונה (משנ"ב וכף החיים). התחיל באמירת ואהבת וגו' - שוב אינו חוזר (הכרעת ביה"ל שם).

הכוונה באמירת "שמע ישראל וגו'"

נוהגים לומר שמע וגו' - בקול רם, כדי לעורר הכוונה, **ובני אשכנז**: מניחים יד ימין [אפילו איטר] על העיניים **בני ספרד**: האגודל והזרת בקצות העיניים הסמוכים לאף, ושלושת האצבעות האמצעיות - מול המצח כנגד המח (שו"ע ס"א, ד). ומכוונים **"שמע ישראל"** - הקשב, כל הנקרא בשם

ישראל. **"יד"** - היה הווה ויהיה [כוונה המעכבת בקריאת פסוק ראשון] **"אלוקינו"** - המנהיג את עולמו ובעל הכוחות כולם. **"יד"** - היה הווה ויהיה. **"אחד"** - יחיד ומיוחד בשמים ובארץ, ואין אלוקים זולתו (ערוך השולחן ס"א, ד). **מאריכים מעט** באמירת הח' של אחד - כדי להספיק לכוון אודות המלכת הקב"ה בשמים ובארץ, ומאריכים מעט גם בד' לכוונה שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בארבע רוחות השמים (שו"ע ס"א, ו) ולגר"א יכוון את כל הנ"ל בד' של אחד.

ב. **ברכת אבות** המתפלל תפילת עמידה, ולא כיוון בברכת אבות, מעיקר הדין, אפילו כיוון בשאר התפילה - **עליו לחזור ולהתפלל** (שו"ע ק"א). **בימינו**, כיון שנחלשו הדורות והתרופפו העצבים והמתח גבר - אין חוזרים, שמא שוב לא יכוון, ויברך לבטלה (משנ"ב וכף החיים שם ש"ספק ברכות להקל אפילו נגד דעת מרן). אכן, בשו"ת יביע אומר ג, ח שהרגיל לכוון, וקרה שלא כיוון - רשאי לחזור ולהתפלל, וטוב שיקדים תנאי, שאם אינו חייב - תהיה תפילתו תפילת נדבה.

אפשרויות למי שלא כיוון 1. נזכר בטרם סיים "ברוך אתה ד' מגן אברהם" - יחזור מ"אלוקי אברהם וכו' (חיי אדם). 2. חתם כבר "מגן אברהם" - נכון שיהרהר בליבו את כל ברכת אבות, וימשיך (כן כתב מו"ר הגרש"ז אויערבך זצ"ל, וציין, שכך שמע שהורה מרן החזו"א זצ"ל וכן הוא בשו"ת יביע אומר ג, י). 3. נזכר לאחר שהתחיל "אתה גיבור" בציבור, בתפילות שיש חזרת השי"ץ - ימתין, ויקשיב לברכת אבות מן השי"ץ, וימשיך בתפילתו (ביאור הלכה ק"א). 4. בכל אופן, יכוון בברכת **מודים** אחנו לך וכו' ועולה לו בדיעבד, כאילו כיוון גם בברכת אבות (מרן בעל "קהילות יעקב" ברכות ס"ו כ"ז) וכן ניהגו בני ספרד (שו"ת יביע אומר ג, י).

הכוונה בברכת אבות מעיקר הדין, די לכוון את

פירוש המילים. ולהבנת הגר"ח מבריסק בדברי הרמב"ם הלכות תפילה ד, ט"ו: על המתפלל ברכת אבות, לכוון בנוסף לפירוש המילים, גם כן, שהינו **עומד לפני המלך**, ומי שאינו רואה עצמו עומד ומתפלל לפני ד': "אין זה מעשה תפילה, וכאילו דילג על אותן מילים" (ומרן החזון איש השיג על דבריו).

ובשולחן ערוך צ"ח, ג ומשנ"ב: "יש להתפלל בנחת ובתחנונים, כרש העומד בפתח, שלא תיראה עליו התפילה כמשא כבד, שמעונוינים להיפטר ממנו, ואין לכוון בשמות וייחודים, אלא אם כן, מי שבא בסוד ד' וידע לכוון בלב שלם ויראה שלימה, שאם לאו, עלול לקלקל הרבה ולקצץ בנטיעות, והעידו על הר"ש מקינון, שלאחר שלמד כל סתרי הקבלה, אמר, שאינו מתפלל אלא כתינוק בן יומו". וכתב **הגרש"ז אויערבך זצ"ל** בשו"ת מנחת שלמה א, שמי': "הקורא את שמע או מתפלל שמונה עשרה, בעודו טרוד במחשבותיו, עד שאינו מרגיש ששפתיו נעות, ופיו ממשיך לדבר מאליו - ספק אם יצא ידי חובתו, שדומה לשיכור.... שהגיע לשכרותו של לוט".

ג. **פסוק "פותח את ידך וגו'" גמ' ברכות ד ע"ב**: "כל האומר תהילה לדוד ג' פעמים בכל יום - מובטח לו שהוא בן העולם הבא" ובשו"ע נ"א, ז: "כשמגיעים לפסוק פותח את ידך וגו' יש לכוון שהקב"ה זן ומפרנס לכל" ואינו מקפח את המגיע לכל אחד לפי צרכיו, ועיקר אמירת תהילה לדוד בכל יום - בשביל אותו פסוק.

אמר פותח את ידך בלא כוונה, אפילו סיים הפרק - חוזר לפותח וגו' עד סוף המזמור (שו"ע שם ומ"ב, ט"ז). נזכר לאחר שהתחיל במזמור הבא, במידה

ונזכר לפני ישתבח - יאמרנו במקום שנוזכר, ועדיף בין מזמור למזמור (בן איש חי ויגש, י"ב). כשהזמן דחוק, יאמר לאחר התפילה מפותח את גוג' עד סיום המזמור (משנ"ב נ"א, ט"ז) או יכוון ב"פוחת את ידך וגו'" שבאשרי ובא לציון, או של מנחה (ש"ת) יביע אומר ו, ה).

דרכים ועצות לקיום העבודה שלבב בכונה שלמה
א. לימוד ביאורי מילות התפילה: כתב הגאון מוה"ר שעפטיל זצ"ל בספרו ווי העמודים "נכון מאד ללמוד את פירוש מילות התפילות, וחובה לדעת כראוי את פירוש קריאת שמע, ברכת אבות ומודים שבשמונה עשרה - שבהם עיקר חובת הכוונה, וכן תיקנתי בקהילת פרנקפורט, להתאסף בחברות ללמוד פירוש התפילות - מראשית השנה ועד אחריתה".

ב. תפילה מתוך הסיודור: עצת הגר"א, אותיות מחכימות, כנרמז בפסוק: "ואמר עם הספר, ישוב מחשבתו הרעה" (אסתר ט, כ"ה). וכמוזמז על ידי גדולי החסידות בפסוק: "בא אחה וכל אשר לך אל תוך התיבה" [- תיבות התפילה]. **הערה:** לדעת הגרי"י נויבירט זצ"ל כיסוי הפנים בסיודור בתפילת שמו"ע מותר, רק אם גם כן, קוראים מתוכו במהלך התפילה, ואם לאו, הרי זה כשימוש בספר קדוש, לצרכי עצמא, ולשאלתי, הרי כך דרכן של המתפללות בכוונה?: **ענה:** "ביום חול, יכולה להשתמש לצורך זה בדפדפת".

ג. המתנה והתרכזות: ימתין מעט, כדי שתתיישב עליו דעתו בטרם יפתח בתפילה, ורמז לדבר: "אשרי יושבי ביתך וגו'" - "עוד יהלוך סלה". "ותחילה יסיר כל המחשבות המטרדות, ויחשוב מרוממות האל-יתעלה ובשפלות האדם, ויסיר מידו כל דבר" וכמוכן, יש לנתק הטלפון וכו' ויש כותבים על הדלת: נא לא להפריע, מתפללים !!

ד. נתינת צדקה ומצות ואהבת לרעך: שו"ע צ"ב, י: "טוב ליתן צדקה קודם תפילה" ובקיצור שו"ע י"ב, ב: שנאמר: "אני בצדק אחזה פניך" (תהלים י"ז, ט"ז) גם יקבל עליו לפני כל תפילה מצות "ואהבת לרעך כמוך" (ויקרא ט, י"ח), ויכוון לאהוב כל אחד מישראל כנפשו, שכשיש חיבור והתאחדות הלבבות מלמטה, ישנה גם התאחדות ודביקות הנפש למעלה, ועיי' שפ"ל מתאחדות וכלולה יחד ורצויה לפנינו יתברך".

ה. הבטה בשמים: שו"ע צ"ד, א: "צריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים, כדי להתפלל כנגדם, וטוב שיהיו בבית הכנסת י"ב חלונות, כנגד י"ב שבטים (משנ"ב בשם הפמ"ג), וכל שכן כשמתפלל בביתו ביחידות, צריך להיזהר בזה לכתחילה, שלא יתפלל אלא בחדר שיש בו חלון, שבשו"ע צ"ה, ב שאף שצריך בתפילת עמידה, לעצום עיניו או להביט למטה "כשנתבטלה כוונתו, יישא עיניו לשמים, לעורר הכוונה".

ו. סגולה גדולה: מועילה להרחקת המחשבות הזרות, לפני התפילה, להעביר יד ימין על גבי המצח שלש פעמים, ובכל פעם לומר: "לב טהור ברא לי אלוקים, ורוח נכון חדש בקרבי" (תהלים נ"א, י"ב). ואם הוא באמצע התפילה, רק יהרהר המילים בליבו, מבלי להוציאן בפיו" (משנה ברורה בשם השל"ה).

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"ס, בני ברק

דיני חנוכת הבית

פ' תבנה ביתך ח' (ח, כב)

הנה בפרשת שופטים איתא "מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו ילך וישוב לביתו" (כ' ה), ומבואר שיש לעשות חנוכת הבית, אך לא מבואר מהו חנוכת הבית, והנה מצינו בהא, ה' ביאורים, א' בתרגום יונתן בן עוזיאל כתב "מאן גברא גי בנא ביתא חדתא ולא קבע ביה מזוזתא לשכללותיה וכו' עכ"ל, ומבואר שהוא בשביל מצות מזוזה.

עוד מצינו בירושלמי בסוטה (פ"ח ה"ד) שהבונה בית והשכירו לאחרים והקדים לו שכרו הרי זה כמי שחנכו משעת קבלת השכירות ואם נתן לו שכרו לאחר שעברו י"ב חודשים מהשכירות אינו חינוך אלא מעת קבלת השכר ולא משעת השכירות ומבואר שבהא ששילם לו השוכר דמי השכירות חשיב חינוך הבית, עוד ביאור למדנו מדברי רש"י עה"ת שכתב ולא חנכו לא דרו בו חנוך מלשון התחלה עכ"ל, וכן כתב האבן עזרא שם בזה"ל: שהוא כמו חנוכת המזבח וכן חנוך לנער ומזה למדו רז"ל מחנכין את הנערים עכ"ל, ומבואר שהחינוך הבית הפירוש הוא להתחיל לדור בבית.

עוד ביאור מצינו בדברי הרד"ק בספר השרשים (שרש לנך) שהתחלת האכילה בבית חדש יקרא חינוך וכו' ומנהג הוא שעושים סודה ושמחה באכילה הראשונה שיאכלו בבית חדש.

והנה לענין דין חנוכת הבית שנוהגין היום, מקור הדברים הם ממש"כ במדרש תנחומא (בראשית ב) והו"ד בשאלות דרב אחאי שאילתא א', שאילתא דמחייבין דבית ישראל דמינה ביומא דשבתא דכד ברייה בשיתה יומין ונח ביומא דשבתא ברכיה וקדשיה כמאן דבנא ביתא וגמר לעבדיתה עביד הילולא חד יומא כדאמרי אינשי הילול בתי דכתיב (בראשית ב' ב) ויכלא להים ביום השביעי עכ"ל, ופירש שם העץ יוסף שהוא סעודה שרגילים לעשות לאחר גמר בנין הבית, ומשמע דהוא דין על גמר בנין הבית, ובנצי"ב שם כתב לפרש שהבונה ביתו וגומרו עביד הילולא דבתי ואע"ג שאינו מהודר כ"כ מכל מקום כל בעל הבית שמח ונהנה משלו עכ"ל, וכן כתב הגרי"ש נתנון גדול השו"מ בספרו יד שאלו (סימן רמז) שיש סמך דבר מדברי השאלות דהוי סעודת מצוה, ועוד כתב שם: וכן נהגתי כשזכיתי לקנות בית לדירתי וכן כשקניתי בית על ת"ת בשנת תר"ח עשיתי משתה ושמחה לעשירים ולעניים עכ"ל.

וכו מבואר בתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל (דברים שם) עה"פ מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, כתב מאן גברא די בנא ביתא חדתא ולא קבע ביה מזוזתא לשכללותיה יהך ויתוב לביתיה דילמא יגרום ליה חובא ויתקטיל וגבר חורן ישכללינה עכ"ל.

ומ"מ כ"ז לעשותו בארץ ישראל, אבל בחו"ל שאני והא דינא מוכח מדברי הירושלמי בסוטה פ"ח ה"ד, וז"ל: יכול הבונה בית בחו"ל יהא חוזר, תלמוד לומר ולא חנכו את שמצוה לחנכו יצא זה שאינו מצוה לחנכו עכ"ל, וכתב שם בקרבן העדה בשירי הקרבן שבחו"ל אין מצוה לעשות חנוכת הבית ע"ש, וכן כתב הרמב"ם בהל' מלכים פ"ז ה"ד ז"ל: וכל הבונה בית או נוטע כרם בחו"ל אינו חוזר עליהם עכ"ל, וכתב במנחת חינוך (מצוה תקכו) ע"פ דברי הירושלמי והרמב"ם "ומכאן פסקו האחרונים דאין מצוה בחינוך בית בחו"ל ואינו נקרא סעודת מצוה, עי' ביש"ש וס' באר שבע, ונפר"מ לענין נודר שלא ילך לסעודת הרשות רק לסעודת המצוה אסור לילך עכ"ל, וע"ע בשו"ת שבסוף הבאר שבע סימן ע'

שכתב שדוקא באר"י הוי סעודת מצוה, וכן כתב ביש"ש (ב"ק פ"ז סימן לז) וכן הוא בתשב"ץ קטן (אות קע) בשם מהר"ם שאינה בכלל סעודת מצוה אלא רשות שהיא דרך רעות אבל אם רוצה לחנך את ביתו בתורה וליתן שבת למקום אשר חננו ולא הניח מתחילה לשנות ולשחוק בבית ולנהוג בו קלות ראש, אלא עושה סעודה לחנכו ונצרך בן דברי תורה ולדרוש בו מעין המאורע באופן זה הרי זה סעודת מצוה עכ"ל, וכן הביא דבריו במג"א (או"ח סימן תקס"ח סק"ה) ע"ש.

אלא דבעיקר דין חנוכת הבית י"א דאינו אלא סעודת רשות, וכמו שמבואר בתשב"ץ קטן (סימן קע) שהביא את דברי רבו המהר"ם מרוטנבורג שחנוכת הבית זה סעודת רשות, ומשמע מדבריו שגם בארץ ישראל זה סעודת רשות, וכן מבואר מדברי המהרש"ל ביש"ש שם, וכן בשו"ת חוות יאיר (סימן ע"ו) שהסתפק בזה וכתב שאם דורשים בו אז הוי סעודת מצוה, ובמחצית השקל (סימן תקסח) למד מדבריו שחנוכת הבית לא הוי סעודת מצוה אלא א"כ דורשים בו דברי תורה שאז זה ודאי סעודת מצוה וכמ"ש במשנ"ב (סימן תר"ע סק"ט ובסי' תרצ"ז סק"ב) בשם המהרש"ל ועוד שכך שעושה כדי ליתן שבת למקום או לפרסם הנס או המצוה הכל הוי סעודת מצוה. ומ"מ י"ל דחאר שנהגו לעשות בו סידו לימוד למנהג הספרדים הוי לכו"ע סעודת מצוה.

הנה ביד אפרים (ס"ל תקס"ח) כתב לתלות את המח' בין המהר"ם מרוטנבורג למהרש"ל גבי סעודת חנוכה (ס"ל תרע) לסעודת חנוכת הבית שבסעודת חנוכה המהר"ם מרוטנבורג ס"ל שאינה סעודת מצוה והמהרש"ל ס"ל דהוא סעודת מצוה כי קבעו יו"ט משום חנוכת המזבח, וא"כ ה"ה לענין חנוכת הבית, אבל כתב שם שאפשר שדוקא בזמן שהיו ישראל שרויים אז אין מצוה בחו"ל כמו שאמרו חז"ל כל דהר בחו"ל דומה כמי שאין לו אלוה משא"כ בזמן הזה ולמעשה כתב שם לדינא שמי שעושה את הסעודה לשמוח שזכה מה' לבית וחינכו לשם שמים הוי קצת סעודת מצוה, אך לגבי נדר אין להקל, אולם בבית לחם יהודה (יו"ד ס"ל צא) כתב שסעודת חינוך הבית הוי סעודת מצוה, וכ"כ בגליון מהרש"א (שם) בשם הכנסת הגדולה. ע"ש.

אלא דמצאית בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סימן ח') שכתב לתמוה על דברי הפוסקים דס"ל דבחו"ל לא הוי סעודת מצוה, וכן כתב לתמוה בשו"ת תורה לשמה (סימן תפד). ובדברי מלכיאל שהטעם הוא משום שזכה לקיים מצות מזוזה, וא"כ הוא גם בחו"ל, ובתורה לשמה כתב עוד טעם ע"פ דברי הזוה"ק (ויקרא ג' ב') א"ל הקב"ה למשה חנוכה בביתא במאי הוי בסעודתא ע"ש.

אלא דיל"ל דהא דוקא באר"י דיש בהא מצות ישוב ארץ ישראל, כדעת הרמב"ן שיש היום מצות ישוב אר"י (במדבר לג נג) וכתב שם שמצות ישוב אר"י הוא בכלל מצוות הכיבוש שנאמר "והרשתם את הארץ וישבתם בה" ומצוה זו נוהגת לדורות, וכ"כ בספרי בפרשת ראה פיסקא פ'. וכן הוא דעת הרמב"ן בהשגות לספר המצוות שכחת העשין מצות רביעית כתב ברשימת העשין שהרמב"ם לא מנה מצוה רביעית שנצטוו לרשת הארץ אשר נתן האל יתברך ויתעלה לאבותינו לאברהם ליצחק וליעקב ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה הוא אומרם להם והורשתם את הארץ וישבתם בה כי לכם נתתי את הארץ לרשת אותה והתנחלתם את הארץ וכו' ע"ש ומבואר דמקיים מצות עשה בכל

רגע ורגע, והנה אף שכן הוא דעת הרשב"ץ והרשב"ש, אבל בספר מגלת אסתר כתב שהרמב"ם חולק וס"ל דאין מצוות ישוב אר"י נוהגת לאחר גלות ישראל מעל אדמתם, ואין זו מצוה הנוהגת לדורות, אולם מבואר בדברי הרמב"ם בהל' אישות סוף פי"ג ובהל' עבדים פ"ח ה"ט כתב שמצוה זו נוהגת גם בזמן הזה, וכן כתב בפאר הדור סימן קפ, ואף דבכנסת הגדולה (יור"ד סימן קלט סקל"ג) כתב שהוא מדברי סופרים מ"מ סו"ס הוי מצוה. ומ"מ שייך את הארץ ענינא שכתב בשו"ת הריב"ש (סימן שסז) שמצוות ישוב אר"י לתועלת לכלל ישראל שלא תשאר ארץ קדושה ביד הגוים ע"ש, ולכן הותר לדאוג לקנות הדירה מהגוי אפילו בשבת וכמבואר בריש גיטין ועיין.

ושבו מצאתי שכה"ג כתב בשו"ת ציץ אליעזר (חלק י' סימן לב) שכתב שעצם מצוות חנוכה הבית בארץ ישראל הוא מצוה כדי להדר ולחבב את ארץ ישראל ולהודות לה' שזכה ע"כ ואולי גם זה נכנס בגדר של זה אלי ואנוהו התנאה לפניו במצוות ע"ש. וע"ע בשו"ת אבני נזר (יור"ד ס' שפט ט) שהסתפק בדברי הרישולמי אם יש מצוה לחנוך את הבית בחו"ל לסעודת שבת או יו"ט וע"ש שכתב שהמצוה לא הישיבה אלא הסעודה והשמחה בו היא המצוה וע"ש שדייק מדברי הרמ"א דיש מצוה לחנך את הבית בשבת ע"ש, וי"ל דהוא דוקא בשבת ולא ביו"ט דביו"ט שייכא ביה האי דינא דאין מערבין בה שמחה בשמחה משא"כ בשבת דלדעת רוב הפוסקים אין מצוה שמחה בשבת, חוץ מדעת הספרי. אלא דבתורה לשמה כתב דאדרבה יש מצוה לעשות את הסעודה ביום חול כדי שיהיה מינכר שעושה את הסעודה לרגל חנוכה הבית, אלא די"ל דכמו לענין סיום מסכת בשבת פסק הקה"י והו"ד בשו"ת הגר"ק בעניני סיום מסכת דיש להוסיף משהו, א"כ ה"ה כאן דיש להוסיף משהו, אלא דבלא"ה לפי מה שנביא שכתבו הפוסקים דהוא דוקא באותו יום שבו נכנס לבית א"כ אי"ז שייך בשבת אלא בימות החול, אלא דמדברי האבנ"ז מוכח דלא בעינן דוקא באותו יום.

ועיקר חנוכה הבית היא דוקא בתורה הקד', וכמו שכתב במדרש תלפיות (ערך בנין) כשבונה ביתו חאצר כדי שיהיה בית ועד ללומדי תורה, עכ"ל, וכן כתב בספר אורחות הצדיקים (שער הקנאה) וז"ל: אם יבנה בית יבנה בו חדר ללמוד בו תורה, ושיהא ביתו ועד לחכמים, ולהכניס בו אורחים ולעשות בו חסד לבני אדם עכ"ל, וכה"ג כתב השל"ה הקדוש (פרשת ויגש דרך חיים עח) עה"פ "ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה" (בראשית מו כח) וכתב שיש ללמוד מזה מוסר השכל שבתחילת בוא האדם לשכון בדירה יכון מקום מיוחד שבו ישב ויעסוק בתורה, ואח"כ יכון שאר עניניו ובזה תהא לו הדירה בהצלחה עכ"ל, [וע"ע בספר יסוד ושורש העבודה שער הכולל פ"ג ופי"ד] שכתב להאריך כמה צריך להזהר שתהא הדירה לשם השם, ובספר ראשית חכמה (שער הקדושה פ"ו) במעלת קדושת המקום המיוחד לתורה ולתפילה כמו השונמית שהכינה לאלישע הנביא ע"ה ע"ש].

וכמו כן נהגו לעשות סדר לימוד, וראיתי בספר מדושני עונג (סימן מח אות ה') שסיכם את ה' נוסחאות שבהא, וראיתי לציין דבריו בקצרה, א' סדר חנוכה הבית למרן החיד"א בספרו תורת השלמים (בסוף הספר לב דוד סימן יט סדר לחינוך הבית, ב' בספר המידות למוהר"ן מברסלב ח"א ערך בית אות יד שכתב שמי שרוצה להכנס לבית לגור בתוכו יאמר התורה ולה אוח"כ יכנס לבית

לגור בתוכו עכ"ל, והביא דבריו הגר"ח פלאגי בספר עתרת החיים (סימן כד) וכתב שיקרא כל התורה כולה, ויל"ע אם מהני להא ספר דברים שהוא משנה תורה שכולל כל התורה כולה, ג' בשו"ת אבני צדק (יור"ד סימן מד) הביא מזקנו הישמח משה ששלשה אנשים אחר טבילה יאמרו כל אחד מהם צ"א פעמים ויהי נועם ויושב בסתר עד גמירא ובכל פעם יכפלו הפסוק אורך ימים וכו', עוד כתב שם שמקובלני לגמור שם כל התורה דהיינו חמשה אנשים יאמרו כל אחד חומר אחד וכ"ז יעשה בכל החדרים וכע"ז כתב בסגולות ישראל (מערכת ב' אות טז) בשם מהר"א מסטעטין, וע"ע בהגהות מהרש"ם על ספר חסידים (צוואת רבי יהודה החסיד אות יט) ובשו"ת דברי יואל (ח"א סימן נג) שהביאו את דברי האבני צדיק, ויל"ע אם עבדינו הכי או לא דהא סו"ס הוא הרבה זמן, ומסתמא נוהגים שמספיק פ"א על כל הדירה כולה.

ד'. באורחות רבינו (מהדו"ח ח"ב עמ' רצז) כתב שיגידו ט"ו שיר המעלות ויושב בסתר, וכן מזמור שיר חנוכה הבית, ה' בספר מקדש הלוי (עמ' תרצו) הביאו מהגר"צ דינר זצ"ל שבקהילת קניגסברג נוהגים שכאשר נכנס אדם לבית חדש הוא עורך חנוכה הבית בהשתתפות מנין אנשים ולומדים ביחד פרק שמני ממשכת סוטה פרק משוח מלחמה שבו מוזכר חנוכה הבית וכל אחד מהמשתתפים קורא משנה אחת בקול ולאחר מכן מחלקים מזונות ויין ע"כ, וע"ע בשו"ת יד הלוי או"ח סימן לב ובספר הבית במה שהאריכו לבאר כל השיטות והמנהגים שבזה. וע"ע בזה בספר בית תפילה שבסוף ספר רב פעלים, ובס' חנוך לנער, ובס' קונטרס היחאלי ועוד. והבן איש חי (שם) כתב, שבסעודת חנוכה הבית ידרשו ויגידו שירות ותשבחות ויתפללו על ביתו וב"ב שיהיה מוצלח בשיבתו כביתו זה בעושר ובנים ובריאות וחיים טובים ויזכה הוא וב"ב לקיים בו תורה ומצוות ומעשים טובים ויענו המסובים אמן ויברכו אותו עכ"ל.

עוד בענין זה כתב בשו"ת מבשרת ציון (חלק ג' סימן לד, עמ' תלג) שזיהרו לכתחילה שישבו עשרה תלמידי חכמים מתחילת הלימוד ועד סופו ולא יחלוקהו ביניהם בגירסא מהירה תוך רגעים אחדים ואח"כ ישבו לשיחות בטילות ואכילות מותרו כי עיקר התיקון נעשה ע"י הלימוד ואם ילמדו כל אחד פרקים אחרים אינו נחשב לימוד בצבור, ורק בשעת הדחק גדולה יחלקו את הלימוד, וכך שמעתי ממור אבי ומזקנים ז"ל שהקפידו בזה וחיפשו תמיד אנשים שיש להם זמן וסבלנות ללמוד כל הסדר מתחילה ועד סוף.

וכתב שם שבדיעבד שאין עשרה משתתפים ישבו שלשה וילמדו, ושכן כתב בקונטרס היחאלי (בית אדם דף יא ע"א), וכתב שם עוד שזיהרו ביותר שלא יהא ח"ו שם תערובת אנשים ונשים ולא שיחות בטילות או קלות ראש ח"ו, ואמרו חז"ל בברכות דף ל' ע"ב וגילו ברעדה (תהלים ב' יא) במקום גילה שם תהא רעדה, וכתב עוד שאם יודע שיבואו אינשי דלא מעלי יוותר על כל הענין של הסעודה.

ועוד כתב שם: וכן תמיד היו הזקנים מזהירים להזמין עשרה תלמידי חכמים בלבד ולא זימינו נשים או עמי הארץ וכדומה אשר עלולים להרפיע בסדר הלימוד, וכ"ז כדי שתשרה השכינה שם, ואז יהיה ביתם ומוגן ושמור מכל רע ומוצלח בכל מכל כל.

ועתה אוסיף כאן פסקי הלכות בהלכות חנוכה הבית ע"פ ספרי הילקוט יוסף, א. מנהג ישראל

קדושים לחנוך בית חדש, או דירה שקנה מיד שניה, בסעודת הודיה להשי"ת בשירים ותשבחות ודברי תורה. [ילקו"י שובע שמחות ח"א, תשס"ה, חופה וקידושין עמוד תפג], ב. נוהגים שבעת סעודת חנוכה הבית, בעלי הדירה החדשה מברכים ברכת "שהחיינו" על פרי חדש, או על בגד חדש, ומתכוונים לפטור את הדירה והרהיטים החדשים. ומכל מקום הקונה דירה והוא שמח בקנייתה ורוצה לברך "שהחיינו", ואין לו בגד חדש או פרי חדש, רשאי לברך. [ילקו"י שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תפה. יבי"א ח"ט או"ח סי' יט]

ג. הקונה דירה מיד שניה, [דהיינו שדרו בו אנשים אחרים], לכתחלה טוב ונכון שיצבע ויסייד את הבית לפני שנכנס אליו, כיון שהמקום משפיע הרבה על האדם, שאם דרו בדירה זו אנשים בעלי ריב ומדון, או אנשים עם צרות וחולאים, או חילוניים, ישפיע עליו המקום חלילה, ולכן על ידי הסיוד יבטל את כח אחיזתם. [ילקו"י שובע שמחות חופה וקידושין עמ' תפט], ד. אם ביתו נפל מאיזה סיבה, וחזר ובנאו מחדש, ולא הוסיף עליו כלל, אפילו הכי עושה חנוכה הבית ומברך שהחיינו על בגד חדש, כדין הבונה בית חדש. [חופה וקידושין עמוד תפט]

ה. מה שנוהגים לעשות חנוכה הבית, זה דוקא בבנה בית חדש, או קנה דירה, אבל אם הוסיף חדר בחצר שהיה לו מכבר, אין צריך לעשות חנוכה הבית, אך לענין ברכת שהחיינו טוב ונכון שיקנה בגד חדש ויברך עליו שהחיינו ויכוין לפטור את שמחתו על הרחבת הדירה. ויש מי שכתב שגם בכהאי גוונא צריך לעשות לימוד של חנוכה הבית, ואם אין הדבר גובל בביטול תורה דרבים, טוב לנהוג כן. [שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תפט]

ו. ראוי לערוך סעודת "חנוכה הבית" גם כששוכרים דירה, ולא רק בקניית דירה. [שם תצ], ז. ראוי ונכון לערוך את חנוכה הבית כשקונים או שוכרים דירה לפני שילוו בדירה, ולא לדחות את חנוכה הבית עד שישתדרו בבית וכו', כי סדר חנוכה הבית חשוב מאד להוציא המזיקים מהבית החדש, ובירור הניצוצות שבמקום. ויביאו עשרה אנשים [או לפחות שלשה] שיאמרו את כל הסדר. [ילקו"י שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תצ]

ח. יש אומרים שסעודת חנוכה הבית חשובה לסעודת מצוה, ובפרט אם אומרים בה דברי תורה. ויש חולקים. ולכן טוב לנהוג לעשות שם סיום מסכת בעת חנוכה הבית, כדי שהסעודה יתישב לסעודת מצוה. ומנהג טוב הוא. [שובע שמחות חלק א', חופה וקידושין עמוד תצ], ט. מי שנתמנה למשרה חשובה ונכבדי הקהל נתנו לו דירה להתגורר בה במשך זמן כהונתו, נכון שיברך ברכת שהחיינו על בגד או פרי חדש, ויפטור את הדירה. [שם עמוד תצא]. י. טוב שלא לעשות סעודת חנוכה הבית בשבת, כדי שלא יבואו לידי חילול שבת, וגם כדי שסעודת חינוך הבית תהיה ניכרת בפני עצמה. [ילקו"י שובע שמחות חופה וקידושין עמוד תצב].

הלכתא רבתי לשבת / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש

אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות

דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

"תקיעת שופר בחודש אלול בעידן הקורונה"
[לתקוע בשופר חבירו בלי רשות | שופר ציבורי | המתפלל ביחידות אם יהדר לתקוע]

שאלה: [א] האם מותר לתקוע בשופר של חבירו בלי רשות, בעידן הקורונה?

[ב] האם להעמיד כמו בכל שנה 'שופר ציבורי' לכלל המנינים בבית הכנסת (שתוקעים בשופר כמה אנשים) מפאת זהירות והיגיינה?

[ג] אלו שנאלצים להתפלל ביחידות, האם צריכים להדר אחרי תקיעת שופר בחודש אלול?

תשובה: [א] הגם שבדרך כלל הכלל הוא ש"ניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממוניה" ולכן מותר לתקוע בשופר של חבירו בלא רשות, מ"מ בעידן הקורונה מחמת הזהירות הנדרשת בהיגיינה, הרי אין לתקוע בשופר של חבירו – ולכן לא שייך לומר "ניחא ליה", ואין לתקוע בשופר של אחר בלא רשות.

[ב] ומטעם זה לא ראוי להעמיד בבית הכנסת 'שופר ציבורי' שתוקעים בו כמה בני אדם. ואם אי אפשר לארגן שיתקע אדם יחיד בשופר עדיף שלא יתקעו (את התקיעות של חודש אלול). ואם לא יתקעו בשחרית יש ענין להשלים כגון במנחה (אבל לא בלילה). ודוקא בצבור וכדלהלן.

[ג] אלו שנאלצים להתפלל ביחידות, אינם צריכים לתקוע בשופר – שהוא מנהג שנתקן על הציבור, ולא נתקן ליחידים.

ה ר ח ב – ד ב ר :

מנהג תקיעת שופר באלול

א [הרמ"א (תקפא, א) כותב על מנהג בני אשכנז, שלא נוהגים להתחיל באמירת סליחות מר"ח אלול אלא בתקיעת שופר.

ומקור הדברים בטור שם בשם פרקי דר"א: "בר"ח אלול אמר הקב"ה למשה עלה אלי ההרה, שאז עלה לקבל לוחות אחרונות, והעבירו שופר במחנה משה עלה להר שלא יטעו עוד אחר ע"ג, והקב"ה נתעלה באותו שופר שנאמר (תהלים מז) "עלה אלקים בתרועה וגו'", לכן התקינו חז"ל שיהו תוקעין בר"ח אלול בכל שנה ושנה וכל החודש, כדי להזהיר ישראל שיעשו תשובה שנאמר (עמוס ג) "אם יתקע שופר בעיר וגו'", וכדי לערבב השטן".

ומסיים הטור: "וכן נוהגין באשכנז לתקוע בכל בוקר וערב אחר התפלה". ועפ"ז כותב גם הרמ"א שיש מקומות שתוקעין ג"כ ערבית". והחיי אדם (קלח, א) כותב שיש מקומות שתוקעין גם במנחה".

ויעו"ב באג"מ (ד, כא-ה) שכותב: "ומסתבר דהערב נמי הוא כשהוא יום דוקא או דהיה זה אחר המנחה או אף אם נימא דהיה זה אחר מעריב הוא משום שהיו מתפללין ערבית בעוד היום גדול, דלא מסתבר שיתקעו בלילה שאינו עת רצון בתחילתה עד אחר חצות", ועיין בח"א כלל קל"ח סעי' א' מפורש שאותן הנהגין לתקוע גם בערב הוא במנחה".

ט יעו"ב בערוה"ש (תקפא, יב) שכותב:

"ובלילה לא יתקעו בכל חדש אלול אפילו להתלמד, דאין לעשות התעוררות בלילה, והתקיעות מעוררים המדות העליונות".

לא תקעו בשחרית האם יתקעו במנחה

ב [והנה כבר כתב הערוך השולחן: "יש שתוקעין בבוקר ובערב, ואנו אין תוקעין רק בבוקר".

אולם כותב האגרות משה (ד, נא-ה) שאם אירע ששכחו לתקוע בשחרית ונזכרו במנחה, הנה מכיון שאינא ברמ"א דיש מקומות שתוקעין ג"כ ערבית, והוא המנהג שכתב הטור שנוהגין באשכנז לתקוע בכל בקר וערב אחר התפלה, לכן כשלא יתקעו בשחרית יש להם לתקוע במנחה. ומוסיף שיתכן שעיקר המנהג הוא שדי לתקוע פעם אחת וקבעו זה בשחרית שהכל מצוין בביהכ"נ ובמנחה אין הכל מצוין, וגם בשחרית שהוא קודם שיוצאין למלאכתן עדיף להתעורר לתשובה כדי להתנהג בדרך התורה בעסקיו, אבל אם לא יתקעו בשחרית יש לתקוע במנחה.

תקיעת שופר בשופר של חבירו בלא רשות בעידן הקורונה

ג [והנה כותב המשנ"ב (תקפו, ט): "וכתבו האחרונים דמותר ליטול שופר של חבירו בלא ידיעתו ולתקוע בו, דניחא ליה לאיניש למיעבד מצוה בממונו, ובודאי היה מתרצה, ורשאי לתקוע בו כל המאה קולות אע"פ שאינו מדינא, כיון שנהגו כן בודאי לא ימחה בזה".

והוא הדין נמי שמאחר שנהגו לתקוע בכל חודש אלול – שמותר לתקוע את התקיעות הללו בשופר של חבירו בלי רשות.

אך דא עקא בעידן הקורונה ודאי לא נוכל לומר "ניחא ליה לאיניש", שהרי אחד מכללי הזהירות הוא שמירת היגיינה, ובודאי לתקוע בשופר של חבירו הוא אי זהירות, מאחר שיש שאריות של רוק.²

ויש לדמותו למש"כ השעה"צ (שם אות כ) שמותר לתקוע דוקא באותו מקום אבל אסור להוציא מביטו לבית הכנסת או איפכא, דאפשר שמקפיד עליו והוי גזל.

ו ראה בשו"ע (קע, טז) שאין לשתות

משירי חבירו, ובמשנ"ב (שם, לו) שם כותב בשם הט"ז: "אני ראיתי בצואת

ר"א הגדול שמוזהיר מאד שלא לשתות ממה ששיר חבירו, כי שמא

יש לו חולי בתוך גופו ויצא רוח מפיו לאותו שיר כו', ואולי דר"א הגדול

מיירי דהראשון ששתה היה אדם שאין אנו מכירין אותו אם הוא בריא

דאז יש לחוש יותר". ובשדי חמד (אסיפת דינים פאת השדה ברכות דף

לא ד"ה ואולי) כותב שכנראה בכוס של מצוה ליכא חשש והעד על כך ממנהג העולם בכוס של קידוש (וע"ע

בשש"כ פמ"ח הע' סט; וח"ג במילואים). אולם כל זה בסתמא,

אבל בעידן הקורונה שמוחזקים חולים, ודאי יש להקפיד גם בדבר מצוה.

וממילא גם בנידו"ד מאחר שהרבה אנשים מקפידים כפי הוראות הרשויות שלא די בקינוח בעלמא וצריך חיטוי מלא, בודאי לא נוכל לומר ש"ניחא ליה לאיניש", וממילא אין לקחת שופר בלי רשות.

שופר ציבורי בעידן הקורונה

ד [ומטעם זה – לא ראוי להעמיד בבית כנסת ציבורי "שופר" לרשות המתפללים, שתוקעים בו כמה אנשים שונים, מאחר שלא שייך להקפיד על הנקיון הדרוש. ולכן אם אין יכולת לדאוג שאדם יחיד יתקע בשופר, אין מנוס אלא לימנע מלתקוע. ואם לא יתקעו בשחרית כאמור יש להשלימו במנחה (ולא בלילה) אבל רק בצבור וכדלהלן.

[והנה בשו"ע (תקפו, יט) מובא "הרחיק את השופר ונפח בו ותקע בו פסול", וזה לגבי התקיעות בר"ה דבעינן שיהא פיו מדובק לשופר וסימנו (הושע, ח, א) "אֶל חֶפְזָךְ שֹׁפֵר" (משנ"ב), אבל בתקיעות של חודש אלול מסתבר שיש לתקוע גם בצורה שכזו, ומה גם שבשעה"צ (אות קיב) כותב שגם בר"ה אין דין זה ברור (הנידון אם לדמותו למבואר שם בסעיף יד בפיו מצופה זהב או ששם יש חיסרון של חציצה³). אם כי במציאות קשה לתקוע באופן זה ולא ידוע לי שזה מציאותי].

המתפלל ביחידות האם יש לתקוע בשופר

ה [והנה לדאבונינו יש הרבה שנאלצים להתפלל ביחידות (מחמת בידוד הקורונה או חשש הדבקות), ונסיים בדברי הציץ אליעזר (יב, מח) שכותב שאינם צריכים להדר לתקוע בשופר, ואלו דבריו:

"הנה מעולם לא שמענו בכזאת שמי שהוא אפילו מהמדקדקים ביותר יהדר בחדש אלול כשמתפלל לעת הצורך ביחידות שיביאו שופר לתקוע לפניו כדי לקיים התקנה לתקוע בחדש אלול, וישראל אם אינם נביאים הם וכו' ותמיד כשדבר מסופק לנו אמרינן פוק חזי מאי עמא דבר".

ומבאר בזה: "שתקנת התקיעה היתה רק בציבור ולא ביחיד ומטעמא דכל דתיקנו מעין המאורע תיקנו, ותקנת התקיעה הרי היתה מפני שככה התנהגו בשעה שעלה משה להר בר"ח אלול, ושמה כתוב מפורש שהעבירו שופר במחנה משה עלה להר, ובמחנה פירשו בציבור, ולא ביחיד, וגם לטעמא שהמשכת התקיעה בכל החדש הוא כדי להזהיר על התשובה (יעוין בפדר"א פמ"ו ורוקח סי' ר"ז ובטור וב"י וב"ח ופרישה) ג"כ הרי למדים זה ממ"ש "אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו" ובעיר הרי ג"כ פירושו בציבור, ולא ביחיד. ולכן כל דתיקון כעין האמור תיקון לתקוע בציבור, אבל לא היתה כל תקנה לתקוע גם ביחיד.

ויש להסביר זאת גם בסברא שהתעוררות מקול שופר מקבלים רק כששומעים קול השופר בציבור, והתעוררות כזאת לא באה כשתוקעין ביחיד בינו לבין עצמו, ועכ"פ איך שיהיה שפיר מסתבר לומר שלא תיקנו אלא כעין המאורע וכעין הכתוב שהוא ב"מחנה" וביעיר" והיינו רק בציבור". (ויעו"ש מש"כ על דברי המג"א סי' תקפא ס"ק יד שדן אם מותר בערב ר"ה לתקוע בביתו).

כא ומשא"כ בנידו"ד שאין חציצה רק

הפסק אויר (עי' בפר"ח יט). ובגר"א (ס"ק מז) למד מהרמב"ן שכל הפסק פסול, וכ"מ במשנ"ב (ס"ק עה) שצריך להיות פיו מדובק לשופר וסימנך (השוע, ח, א) "אֶל חֶפְזָךְ שֹׁפֵר".

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

כא, י: כי תצא למלחמה על אויבך, ונתנו ה' אלוך בידך.

עייני כלי יקר שהקשה דכיון דכתיב אויבך ביו"ד לשון רבים [עייני בעל הטורים ומנחת שי], אמאי אמר אח"כ "ונתנו" לשון יחיד, הוה ליה למימר ונתנם לשון רבים. וכתב דודאי "ונתנו" מדבר באוייב אחד פרטי שהיה מכלל אויבך הרבים שהזכיר כבר, ומי הוא זה ואיזה הוא אין זה כי אם צר ואוייב פנימי והוא שטן והוא יצר הרע המקטרג ביותר בשעת סכנה במלחמה עייני שם.

וכעין זה באור החיים [ד"ה ובדרך הרמז] כתב ויושר דרכם של ישראל תלוי בניצחון יצר הרע ובא הכתוב להעיר האדם כי ביציאתו מעולם העליון לבוא לעולם הזה יהיה מוכן למלחמה כי לא יחשוב שאין צורך תגבורת לניצחון זה, אלא אדרבה לו יקרא "מלחמה" על דרך אמרם [אבות פי"ד] איזהו גיבור הכובש את יצרו שאין גבורה גדולה מזו, ולזה אמר למלחמה בפת"ח תחת למ"ד עכ"ל. וכוונתו דבפת"ח משמע דזו המלחמה הידועה מלחמת היצר וחילותיו.

ולכאורה למה לצאת למלחמה כנגד היצר, אם היצר יבוא אלי אני אלחם עמו ואם לאו אשב בשלוה במקומי, אבל זו טעות כמו שכתוב במסילת ישרים פרק א' והנה שמו הקב"ה לאדם במקום שרבים בו המרחיקים אותו ממנו יתברך והם הם התאוות החומריות אשר אם ימשך אחריהן הנה הוא מתרחק והולך מן הטוב האמיתי ונמצא שהוא מושג באמת בתוך המלחמה החזקה כי כל ענייני העולם בין לטוב ובין לרע הנה הם נסיונות לאדם... עד שנמצאת המלחמה אליו פנים ואחור עייני שם. ומבואר מדבריו דאדם באיזה מצב שלא יהיה נמצא חרי הוא כבר במצב של מלחמה דהיינו שיש לו נסיונות כנגד היצר שרוצה ללכדו וצריך להלחם עמו ונתנו ה' בידך.

אמנם עיקר תגבורת וניצחון היצר הרע תלוי ברצונו של האדם כדפרישי [בראשית ד, ז ד"ה ואתה תמשול בו] וז"ל אם תרצה לתגבר עליו עכ"ל. אמנם כיצד אדם יכין עצמו למלחמה מעיקרא כדי שבשעת הנסיון ממש יהיה מיומן ומנוסה כיצד להלחם עם היצר ותחבולותיו אחר שהכיר אותו ולמד בעצמו איך להתמודד כנגדו.

לזה נתקן לימוד המוסר שבו האדם לומד לזהות תחבולות היצר ומיזמותיו וכן לבדוק את עצמו האם עושה מה שיכול או שצריך לתקן ולשפר את מעשיו וכיצד. ומספרים שפעם שאלו את מרן הגאון רבי ישראל סלנטר זצ"ל אדם שיש לו רק חצי שעה ביום ללמוד מה ילמד בהן, אמר להם ילמד מוסר. שאלוהו ותורה מה תהא עליה, והשיב שע"י לימוד המוסר יגלה בעצמו שאם ירצה יהיה לו עוד כמה שעות ללמוד ביום, והן הן הדברים.

כא, יז: כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה.

ברמב"ם מורה נבוכים ח"ג פרק מ"ב כתב ויבכר הגדול שבבניו מפני שאהבתו קודמת. וברוקח כתב למה הבכור נוטל פי שנים, לפי שעוזר לטרוח עם

אלקים והוא בחינת מלך, בניו של מקום ותו לא מדי. ועיין במשכיל לדוד מה שכתב בזה.

*

כב, א: השב תשיבם לאחידך.

יש מיעוט לאחיד ולא לגוי, דאין מצות השבת אבידה לגוי. וחיידש הנתיות [סימן ק"ה סק"ב ד"ה לכן נראה] דכיון דיאוש באבידה היתר זכיה הוא דאמר רחמנא ולא כהפקר הוא, א"כ גוי דליתיה בפרשת השבת אבידה גם אין יכול לזכות באבידת ישראל שנתייאש ממנה יעו"ש.

אולם בפשוטו י"ל דיאוש הוה סיבה להתיר לגמרי, רק המצות השבה מעכבת את הזכיה וזהו חידוש התורה, וממילא גוי שאין מצווה בהשבה ה"ז זוכה לעצמו.

*

כב, ה: לא ילבש גבר שמלת אשה.

מכאן נלמד שאסור ללבוש הגברים בגדים של נשים, ובש"ך [יו"ד סימן קפב סק"ז] הביא בשם הב"ח דיש היתר בב' דברים, הא' שאין איסור אפילו בדבר שהוה נוי וקישוט אלא באשה הלובשת בגדי איש להתדמות לאיש, ואיש הלובש בגדי אשה להגן מפני החמה או מפני הצינה וכיוצא בזה מותר. ב' דאף להתדמות אין איסור אלא בדברים שהן עשויין לנוי ולקישוט ע"ש.

והנה מה שכתב הב"ח להתיר כשלושב להגן מפני החמה או מפני הצינה, יעויין בחכמת אדם [שער איסור והיתר כלל צ בבניה אדם ד"ה ולכאורה] שחולק וסובר דאין חילוק ובדאי אפילו להציל מגשמים אסור.

ויש להסתפק לדעת הב"ח האם רק להגן מחמה או מצינה שרי, או גם רשאי לעזור לאשתו לסחוב לה הילקוט העשוי מזהב על הכתף כיון שאין כוונתו לנוי וקישוט וצ"ע.

אמנם שמעתי להביא ראייה להתיר מדאיתא [שבת סב, א] דמקשה אמאי איש חייב חטאת כשהוציא בידו טבעת שאין עליה חותם והוא הוצאה כלאחר יד הוא שאין דרכו להוציא בזה דרך מלבוש משום דפעמים שהאשה נותנת לבעלה טבעת שאין עליה חותם להוליקה אצל אומן לתקן ומניחה באצבעו עד שמגיע אצל אומן. ולכאורה האיד מניחה באצבעו הא איכא משום לא ילבש משמע דשרי, ואפשר לדחות וצ"ע.

והנה בתרגום יונתן כאן מתרגם לא יהא גולין דציצית ותפילין דאיןון תיקוני גבר על איתתא. וקשה מעירובין [צו, א] דמיכל בת שאול היתה מנחת תפילין וכן הוא בירושלמי שם בריש הפרק ובפרק ב' דברכות ה"ג מוכח דלא זו בלבד דאין על זה מלקות אלא היתר גמור הוא לנשים שיכולות להניח תפילין דאם היה איסור בדבר האיד היתה מנחת ולא מיחו בידה חכמים. ואף למה שכתבו התוספות שם בשם הפסיקתא וכן הוא בירושלמי שם דמיכל בת שאול מיחו בידה חכמים לא משמע דמשום כלי גבר הוא עייני שם, כך הקשה בשדי חמד כללים מערכת למד כלל קטז עייני שם.

שוב ראיתי בלבוש [באו"ח סימן יז ס"ב] שכתב דמיכל שאני שהיתה בת מלך ואשת מלך, ועיקר מצוה דשמלת גבר לא אסרה תורה אלא כשמלבת אותה כדי שלא יכירו אותה הכל כדי שתזנה, משא"כ בבית מלך ואשת מלך שהכל מכירין אותה ע"ש. וחזינן דכל האיסור רק שעלולין להחליף ולטעות בין איש לאשה, וכן בבית יוסף [שם ד"ה ואפשר] כתב דלא אסרה תורה אלא במידי דמיכר דומיא דלבישת כלי זיין דאשה, אבל היכא דמטמר

אביו קודם שיולדו אחיו תורא מדיישיה אכיל [גיטין סב, א] עכ"ל.

וצריך ביאור למה צריך לטעמים אלו, הא התורה כבר נתנה הטעם "כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה" וצ"ע.

*

כא, א: ורגמנהו כל אנשי עירו באבנים.

תירגם אונקלוס "וירגמנהו כל גברי קרתה" היינו הזכרים בלבד, וצ"ע דלהלן [כב, כא] גבי נערה המאורסה שזינתה דכתיב וסקלה אנשי עירה באבנים ומתה, תירגם אונקלוס אנשי קרתא. [העירתי הר"ר אריה ליב לוויין שליט"א]

ואולי י"ל דהכא גבי בן סורר ומורה כתיב כל אנשי עירו, ואיתא בספרי וכי כל אנשי עירו רוגמין אותו אלא במעמד כל אנשי עירו ע"כ. ולכאורה מה ענין במעמד ההוא, אלא דבבן סורר ומורה כתיב בסוף הפרשה "וכל ישראל ישמעו ויראו", א"כ י"ל דמזה הטעם כיון דראיה גדולה משמיעה יש מצוה שכל אנשי העיר יהיו במעמד רגימתו של בן סורר למען יראו ויראו, ולזה הבין האונקלוס דזה שייך דוקא בגברי הזכרים בלבד ששייך בהם או בבנים שיהא בן סורר ומורה ועי"ז יראו מכאן ולהבא, ולא שייך בנקיבות דבלא"ה אין הבת נעשית בן סורר.

אולם להלן גבי נערה המאורסה דכתיב וסקלה אנשי עירה, אפשר לפרש כפשוטו שסתקל בין ע"י איש ובין ע"י אשה שיקיימו בה מצות סקילה. שוב ראיתי בתרגום אונקלוס מהדורת עוז והדר שהגיהו בבן סורר אנשי קרתה, ולפ"ז לק"מ.

*

כא, כג: לא תלין נבלתו על העץ וגו', כי קללת אלקים תלוי.

עייני ברש"י שכתב זילולו של מלך הוא שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו. משל לב' אחים תאומים שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי, ציוה המלך והורידוהו. והרמב"ן כתב על זה והמשל בב' אחים התאומים יש בו סוד, איננו כאשר חשב הרב בישראל שנקראו בניו למקום. וכוונתו כמו שכתב הרא"ם כי הפירוש הזה רחוק הוא מאד, כי איך יחשוב שום חושב שהתלוי הזה הוא המלך [הקב"ה] שלא ראתה אותו עין כל בריה, וכתוב ואל מי תדמיון קל ומה דמות תערכו לו עכ"ל.

ונראה ליישב מאור עיינו רש"י ז"ל עפמיש"כ רבינו מנחם ציוני עה"ת [מתלמידי תלמידי הרמב"ן] ז"ל כתב בעל הסוד זלולו של מלך, רצה לומר האדם העליון אשר במרכבה כי בצלם אלקים עשה, כי האדם התחתון דוגמת האדם אשר במרכבה, וזהו ויברא אלקים את האדם בצלמו בצלם אלקים ברא אותו, כי ב' צלמים יש כי הקב"ה ברא למעלה דמיונות דמיוני שלום ורחמים במידות הצדיקים גמורים, ודמיוני מלאכי חבלה רשעים והיא דוגמת תאומים הנוולדים ברגע אחד כשאחד יוכאב גם לשני כואב, וכאשר נסתלק האור שלמעלה מיות האדם התחתון כאשר ביארנו בפסוק צר צילם. וכשימות האדם מיתה משונה ואין חרוצין ימיו יכאב לצלמו, בגלל זה ציוה לקברו שלא יראה התחתון מושחת לעין כל עכ"ל. וכן כתב הרמח"ל בדרך ה' דהעיקר הגדול שבידינו שכל דבר למטה יש לו שורש דומה לו למעלה, וכל דבר מתחיל למעלה ומשתלשל ויורד למטה עייני שם.

ולפי זה מיושבת קושיית הרא"ם כמין חומר כי את האדם התלוי הוא מכיר, ובה נפגם גם כיוצא בזה האדם העליון אשר במרכבה שהוא עשוי בצלם

[מכוסה לעין] כגון בית השחי ובית הערוה אינו בכלל זה [ועינין שם דאסרה תורה היכא דמיחלל בדבר אחד ובכל שאר דברים הוא ניכר יפה אפ"ה אסרה תורה] עינין שם. והנה בנייר [נט, א] איתא ראב"י אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה תלמוד לומר לא יהא כלי גבר על אשה, ופירש"י וזה שמצינו בייעל אשת חבר הקיני שלא הרגתו לסיסרא בכלי זיין אלא כמו שנאמר ידה ליתד תשלחנה עכ"ד. ובחכמת אדם שם כתב דמשמע מרש"י דאפילו אינה לובשת הכלי זיין וכן הוא בילקוט שופטים סימן נ"ו מפני מה לא הרגתו בכלי זיין לקיים מה שנאמר לא יהיה כלי גבר, אולם דייק מלשון הרמב"ם פ"ב מע"ז והחינוך מצוה תקמ"ב שרק דרך לבישה אסור עיין שם. ולכאורה צריך להבין כיון דמלא יהיה כלי גבר ילפינן דאשה לא תצא בכלי זיין למלחמה והמלבי"ם ביאר דלכן לא כתיב לא תלבש אלא לא יהיה דלא איירי בבגד דוקא וכן כתיב גבר ולא איש לומר דמייירי בדבר בדבר התלוי בגבורה במלחמה, צ"ע למה התרגום יונתן פירש דקאי על טלית ותפילין המיוחד לאיש ולא פירש כמו שאמרו בגמרא וצ"ע.

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות וש"א"ס, דומ"צ באשדוד

רבית דברים
לא תישך לאחיך נשך פסו נשך אכל נשך כל דבר אשר ישך (כג, כ)
דרשו חז"ל (בבא מציעא דף עה עמוד ב) תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: מנין לנושה בחבירו מנה, ואינו רגיל להקדים לו שלום שאסור להקדים לו שלום - תלמוד לומר נשך כל דבר אשר ישך - אפילו דיבור אסור. וכתב בשולחן ערוך הרב הלכות ריבית (ס"ט) ... ואפילו לדבר דבור טוב בשביל ההלוואה או בשביל הרחבת זמן אסור, כגון להקדים לו שלום אם לא היה רגיל מתחלה להקדים לו, ואין צריך לומר לקלסו בפניו או להודות ולהחזיק לו טובה או לברכו בפניו על שהלווה או על שהרחיב לו זמן שנאמר נשך כל דבר אשר ישך אפילו דבור אסור. ואם צריך לבקש ממנו שילוה או שירחיב לו זמן יבקש בדברי תחנונים בלבד ולא בדברי שבח וקילוס או חניפות דברים אחרים.

הסתפקתי האם מותר ללווה להתפלל לרפואת המלוה, כשביקש ממנו, או מרצון הלווה עצמו. דהנה לברך את המלוה כתב בשו"ע"ר להדיא שאסור. ונקדים לדון באופנים הדומים לזה.

ברכות למלוים את הוצאות ההדפסה הפוסקים עמדו על מה שנהגו מחברי ספרים במשך דורות רבים לכתוב בספרם ברכה, למי שהלווה את ההוצאות להדפסת הספר, ומצינו אף גדולי ישראל שנהגו כן. לדוגמא הבאתי כאן ממחברים קדמונים גדולי ישראל שעשו כך.

בספר מעולפת ספרים למוה"ר שלמה אלגאזי זצ"ל (חי בשנים ש"ע - תמ"ג נדפס בקושטא ת"כ). אל ה' בכל לבב חצני נעתי ופני כחלמיש שמתו ועם אלופי ומיודעי חברים מקשיבים לקולי דברתי ה"ה יחידי סגולה מהחברה הקדושה הנזכרת

ועונותם תרבינה שהקדימו עשיה לשימיעה ונתנו לכסף מוצא בתורת הלוואה כל הצורך להדפסת הספר המפואר הזה וכונתם רצויה שהיה לזכות בו את הרבים זכות הרבים תלוי בס, ישלם ה' פעלם בבני חיי ומזוני ויזכו לחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו אמן כן יהי רצון.

נאם המתאבק בעפר רגלי החכמים ושותה בצמא את דבריהם קטינא וזעירא
שלמה בכמה"ר משה נ' עזרה זלה"ה

כלי פז מהרב ר' שמואל לניאדו על ס' ישעיה
(נלב"ע שס"ה, נדפס בוויניציאה ת"י)

... ונסעו ר' לוי ור' יצחק לניאדו במיוחד לויניציאה כדי להדפיס את הספר כלי פז. ונראה שהסכום שהביאו לא הספיק להדפסה ועל כן קבלו הלוואה בתורת חן וחסד בלי רבית מר' יוסף כלבו ואחיו ר' פנחס כלבו שיזכו לעזור להדפסה.

ואכן יש מן הפוסקים שכתבו שאסור לעשות כן, בספר ערך שי על יו"ד במה"ב על ה' ריבית, על הדין הנפסק בשו"ע יו"ד בסי' ק"ס סעי' י"ב דגם שאר ריבית דברים בעלמא אסור, כותב ז"ל. לפ"ז נ"ל מה שראיתי בשו"ת אמרי אש בפתח השער ובסוף הספר שהזכירו שם המלוים להם לצורך הדפוס וברכו אותם בשגגה הוא דהוי רבית דברים וכ"ש להדפיס לפרסם ברבים לנצח ואף דכתב רמ"א ביו"ד ס' קע"ב דמותר ללוות בריבית לצורך מצוה היינו משום שלא יתבטל המצוה אבל אחר הלוואה לא עכ"ל.

ובאגרות משה (יו"ד ח"א ס' פ) כתב נראה לע"ד שבשלוש תודה כמו שאסור לומר להמלוה עבור הלוואתו מדין ריבית דברים, אסור גם לכתוב ולהדפיס. אבל יכולין לכתוב בלשון הודעה שיתברך מן השמים, כי הא זה אמת שיתברך בזכות מצותו הגדולה, ונמצא שהוא רק הודעה וספור דברים בעלמא שודאי מותר לפרסם איך שלוה מפלוני סך כך וכך. אף אם יהיה מזה להמלוה הנאה ממה שנתפרסמו חסדיו, כי מצוה לפרסם עושי מצוה אם אין מקפידין להסתיר, לכן גם בכתב דפוס רשאי לפרסם לכתוב בנוסח כזה: ברכה נתונה מהשי"ת לפלוני הגומל חסד והלוה להדפסת הספר כך וכך או דוגמא של נוסח זה. שלשון כזה הוא רק הודעה וספור דברי אמת שיש ברכה מהשי"ת לפלוני שגמל חסד בהלוואתו.

אולם יש לעיין בזה, שהרי למלוה יש כבוד גדול כאשר אדם גדול מפרסם ברבים את חסדיו. והגרע"ז זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד ס' ט') תמה עליו, דלכאורה קשה דמהיכא פשיטא ליה שמותר גם לברכו על הלוואתו, והרי מדברי התוס' קידושין (ח): מתבאר כל בתר איפכא, שאם מברכו הו"ל רבית דברים. והא ודאי שבכל אופן אסור לברכו בין בפניו בין שלא בפניו. עכת"ד.

אולם המעיין בדברי האג"מ משמע שאין כונתו לברכו, אלא להודיע ולפרסם שיש לו ברכה מן השמים על מעשהו הטוב. ויש שכתבו להקל מכיון שכל האיסור רק לברכו בפניו, כמ"ש משו"ע"ר לעיל, וכאן נחשב שלא בפניו. אולם זה דחוק שכיון שמפרסם זאת בדפוס, ומתפרסם בכל העולם, קשה להחשיבו כמברכו שלא בפניו.

ובדרכי תשובה (ס' ק"ס ס"ק פח) מביא בשם ס' מרבה תורה (שם ס"ק כד) שמצדד להתיר ע"פ מ"ש הדברי מלכאל, דמצוה שרוצים שתעשה פירות שילמדו ממנו אחרים לעשות גם הם כמותו, מצוה

לפרסם שם העושה לטובה וכו'. ע"כ. וכן הוא בשו"ת הלל אומר (חיו"ד ס' עה). ע"ש. והגרש"ז אויערבאך (מנחת שלמה ח"ב ס' רנ"ו) כתב ולכאורה היה אפשר לצדד קצת קולא משום טעמא דהוי לצורך מצוה של הדפסת ספרי קודש, וכמו שראיתי להג"ר אליהו פוסק ז"ל (בספר מרבה תורה) שכתב דמטעם זה הדפיסו כמה מגדולי המחברים בשער ספריהם דברי שבח ותודה לאלה שהלוו להם להם גמ"ח להדפסת הספר.

אבל נראה דכל זה דוקא במי שכוונתם לשמים אבל לא להרווחת ממון, וכמבואר במג"א ס' ע' דמי שעיקר כוונתו להשתכר לא מיקרי עוסק במצוה. ומסקנת הגרש"ז"א שעיקר הטעם שלא חששו בזה לרבית דברים, הוא משום דסתמא דמלתא היתה ההלוואה על תנאי זה שלא יתחייב הלוה לשלם אלא ממכירת הספרים, ונמצא שכל האחריות הוא על הנותן, והלווה לא מחייב את עצמו בכלום, לכן שרי, אבל חלילה להתיר רבית דרבנן משום מצוה להדפסת ספרים.

ויש שדנו אם לחשוש שעל כל פנים יחשב כצד אחד בריבית, שהרי אם הספרים ימכרו, משלם את ההלוואה ביחד עם הברכות והכבוד שנותן לו. ולהלכה צד אחד בריבית אסור מה"ת. או שיש מקום לומר שברבית דברים לא נאסר צד אחד בריבית.

אולם יל"ע אם נחשב צד אחד בריבית כאשר אינו לוקח על עצמו וגופו שום התחייבות, ורק ממכירת הספרים יוכל לקבל הלוואתו.

להתפלל לבריאות המלוה

והנה כאשר מתנה את ההלוואה כדי שיתפלל בעבורו, יתכן שאף לדיעות שרבית דברים אסור מדרבנן בלבד, בכה"ג נחשב ריבית מה"ת, שהרי זה דבר שמשלמים עליו, שאנשים נותנים כסף כדי שיתפללו עליהם. כמו שמשלם למי שידבר עליו לשלטון, שנחשב כתשלום ממש. (דרכי תשובה ס' ק"ס ס"ק פ"א מספר מרבה תורה להגר"א פוסק ס"ק כ"ט).

ואם ביקש המלוה מן הלווה אחר שהלווה שיתפלל בעבורו, לכאורה נחשב איסור מדרבנן. אבל אם לא התנה את ההלוואה בזה, וגם לא ביקש ממנו בפירוש שיתפלל בעבורו, אלא שהלווה מעצמו רוצה להתפלל עליו, מחמת הכרת הטוב שיש לו כלפיו, אין בזה חשש איסור. שהרי רבית דברים נאמר רק בפניו בלבד כמ"ש משו"ע"ר לעיל.

ובספר מרבה תורה (שם) כותב שאף מותר ללווה לומר למלוה הלוי מעות ואתפלל בעדך, בלבד שלא יאמר זאת בתנאי על מנת שאתפלל בעדך. ויל"ע בזה.

התנה עם הלווה שילמד משניות לעילוי נשמתו אחר פטירתו

בספר מרבה תורה להגר"א פוסק (ס' ר"ס ס"ק כ"ט) מחדש שמותר לאדם להלוות מעות לת"ח על מנת שילמד בעבורו משניות אחר פטירתו. מב' טעמים, שמכיון שמת אינו המלוה שלו, ורק חייב את המעות לבניו, והרי רבית דברים לא נאסר אלא בזמן שהמעות בידו. ועוד טעם, שלאחר פטירתו אינו נחשב 'אחיו', שהרי אינו אחיו במצוות, שהרי 'במתים חפשי', שכיון שמת נעשה חפשי מן המצוות, ואינו עוד בגדר 'אחיו'.

ואני לא הבנתי, כי ההתחייבות ללמוד בעבורו משניות, זה דבר שמשלמים עליו כסף, וכיצד יתכן

לחייבו בשעת ההלואה על כך, הרי יתכן לומר שהתחייבות זו רבית קצוצה.

ויאמר שמואל / הרב שמואל ברן גנוט, מראשי ישיבת משאת המלך - אלעד, מח"ס 'ויאמר שמואל' ושא"ס

אם פְּנִיִּים אִם פְּעֻדִים

אנו מתקרבים לראש השנה, יום המשפט והדין השנתי שלנו, של כל ברואי מעלה וברואי מטה. מהי תכלית משפט ראש השנה? מהי עליונותם של עם ישראל ביום זה, למול יתר יושבי תבל? ומדוע אנו כה מדגישים ביום זה לפני מלך המשפט, שאנו בניו ועבדיו?

נפרוש בס"ד בקצרה חלק ממשנת רבינו רבי יצחק ערמאה זי"ע, בעל ה'עקידה', שדבריו הובאו בקביעות בכל ספרי רבותינו לדורותיהם, אלפי (!!) פעמים, וכל גדולי עולם החשיבהו כ"אביר הדרשנים" (ראו בהרחבה ב'מבוא לתורת העקידה' שכתבתי בס"ד, מובא בפתיחת ספר עקידת יצחק בראשית, הוצאת עוז והדר, התשע"ו), ואלו תמצית דברי ה'עקידה' זי"ע:

קיום ההשגחה האלוקית בבריא, כשהקב"ה משיג על כל הנבראים, לברר מעשי כל אחד ולתת שכר לעושי רצונו ועונש לעוברים על דברו, מחייב את קיום המשפט, בו ניתן דין וחשבון על מעשינו וישפטו אותנו לטוב או למוטב.

כולנו מבינים שהקב"ה שופטם לפי מעשיהם, ולכן אנו רואים לעיתים תכופות אנשים, שכשהם סבורים שלא נעשה דין כאן, בעולם הזה, הם נושאים את עיניהם למעלה ומבקשים שהקב"ה ישפט ויוציא לאור את דינם. גם עצם מציאות עשיית הדין והמשפט בכל ארצות העולם, לכל אורך ההיסטוריה העולמית, מוכיחה שכולם מבינים בפשטות שהעולם אמור להתנהל במשפט והצדק, ולכן הם מנסים לעשות משפט וצדק ולהגיע לחקר האמת.

ואמנם, למרות שרוב בני התמותה מאמינים במשפט ה', אך עם ישראל גילה זאת לכל העולם, בכך שנאמר בתורתנו שהקב"ה ברא את העולם ברצונו, וממילא מחייב המציאות שהעולם יונהג בצדק ובמשפט. על כך אנו אומרים בפסוקי התפילה "מראשית פֹּאת הַדְּעָתָה, וּמִלְפָּנֶיךָ אֹתָהּ גְלִיתָ. זֶה הַיּוֹם וְתַחֲלַת מַעֲשֵׂיךָ", כשהמלך מנהיג את בראויו, בהכרח הוא גם שופט אותם.

כל העולם נשפטים בראש השנה, אך עליונות העם היהודי במשפט באה לידי ביטוי בכך שכל בני האדם אינם יודעים מתי הוא יום המשפט ואילו עם ישראל זכו לגילוי סוד זה ("תקעו בחֹדֶשׁ שׁוֹפָר בַּפֶּסַח לְיוֹם חַגְנוֹ, כִּי חֶק לִישְׂרָאֵל הוּא מִשְׁפָּט לְאֵלֵי יַעֲקֹב"). בנוסף, מועד ראש השנה, ככל המועדים, נקבע על ידי עם ישראל ובית דינו, כמובא במדרש שלאחר שהסתהדרין קובעים מתי חל ראש השנה, "מיד הקב"ה מושיב סנהדרין של מלאכים ואומר להם: "לכו וראו אם גזרו התחתונים וגמרו". משיבין לו: "רשב"ע כך גזרו שיהא ראש השנה יום פלוני". מיד הקב"ה יושב באותו היום לדון עולמו".

והנה, למרות שכל יושבי תבל נשפטים במשפט ראש השנה, הרי שעם ישראל באים אל המשפט כבנים או כעבדים, להם ישנו מסלול שונה של צדק ומשפט, השונה לחלוטין ממסלול הצדק בו מתנהג השופט עם כל בני האדם.

ברור לכל שכדי שהעולם יתנהל כהלכה, צריך לשפוט את יושביו על מעשיהם. אך כשאדם אמור לשפוט את עצמו (אין הכוונה שהאחרים יכריחוהו לדון את עצמו במשפט, כפי שהוא דן אותם. אלא שאדם עשה עוולה והוא רוצה להוציא בעצמו משפט צדק), הוא אינו מביא את עצמו במשפט הצדק והוא אינו גוזר על עצמו עונשים, בגלל שחטא.

כשם שלא שייך שאדם יעניש את עצמו על מעשיו הרעים ויתגמל את עצמו על מעשיו הטובים, כדי להוציא בו עצמו את הצדק לאור, כך אין לבן דין ומשפט עם אביו, ובפרט בבניו הקטנים. שום אדם נורמלי לא יכרות לעצמו יד רק בגלל שידו הזיקה למישהו אחר, כדי להוציא את הצדק לאור. כך האדם לא שופט את בניו, שהם עצמו ובשרו, חלק ממנו, וגם לא את עבדיו, שהם מקנת כספו וכבעלי החיים שברשותו.

ברור שאבא עושה צדק עם בניו או עם עבדיו. אך מסלול עשיית הצדק של אב עם בניו והאדון עם עבדיו, הוא מסלול שונה לחלוטין. מסלול של עשיית צדק שיש בו רחמים מרובים.

וכך אנו אומרים בתפילות ראש השנה: "הַיּוֹם הַיָּתֵד עוֹלָם" - יום המחייב משפט, "הַיּוֹם יַעֲמִיד בַּפְּנֵי שֵׁפֶט פֶּלַי יְצוּרֵי עוֹלָמִים". אך אנו מבקשים מסלול אחר של משפט וצדק, מסלול של "אם פְּנִיִּים אִם פְּעֻדִים, אִם פְּנִיִּים רַחֲמֵנוּ כְּרַחֵם אֲבִי עַל בְּנָיִם, וְאִם פְּעֻדִים עֵינֵינוּ לָךְ תְּלִיּוֹת עַד שֶׁתַּחַנְנֵנוּ וְתוֹצִיא כְּאוֹר מִשְׁפָּטֵנוּ", אדוני העבדים חוננים את עבדיהם כיון שעבדיו הם שלו עצמו, מקנת כספו, ולכן רוצה הוא שיחיו. ובפרט כאשר מדובר בבנים קטנים, הכרוכים אחר אביהם, שנחשבים הם כחלק בלתי נפרד מאביהם, ועם ישראל נחשב כבנו הקטן והחביב של הקב"ה, כפי הנאמר בפסוקים "כי נער ישראל ואוהבהו" ו"מי יקום יעקב כי קטון הוא".

אנו אומרים בסיום סדר הסליחות "בְּרָא פֶד הַטִּי אֲבוֹהֵי לְקִיָּה. אֲבוֹהֵי דְחִיסֵי אִסִּי לְכֹאֲבָה. עֲבָדָא דְמָרִיד נִפִּיק בְּקוֹלָר. מִרָה תֵּאָבִיב וְתִבְרַר קוֹלְרָה". כי אבא המכה את בנו כדי לחנכו וליישר את דרכיו, מרפא בעצמו את מכת בנו מתוך רחמנותו ואהבתו הגדולה אליו, והאדון התולה קולר בצוואר עבדו הסורר, מתיר את הקולר מצד טובו אל עבדו, ולא מפני שהם, האב והאדון, מחויבים לעשות כך על פי הדין.

--- כְּעֵינֵי עֲבָדִים אֶל יָד אֲדוֹנֵיהֶם, פְּעִינֵי שִׁפְחָה אֶל יָד גְּבֻרָתָהּ. כֹּן עֵינֵינוּ אֶל ה' אֶלְקֵינוּ עַד שֶׁיַּחַנְנוּ:

עבד ושפחה, שהאדון והגבירה שולטים בהם, אינם מביטים אפילו על האדון והגבירה, אלא עיניהם תלויות ביד הקרובה אליהם, להאכילם ולהשקותם או להכותם ולרדותם. העבד כה מרוכז ביד אדונו, עד שאינו רואה שום דבר מסביב.

כך אנחנו מביטים בהקב"ה עצמו, שלמרות שהוא יתברך פועל בעולמו על ידי אמצעים המשפיעים ופועלים בעולם, מביטים אנו רק בו עצמו, משום שהקב"ה עצמו הוא הקרוב אלינו ביותר, וכיון שאנו כה תלויים בו יתברך, כעבדים התלויים לחלוטין באדוניהם, אנו מבקשים מהקב"ה שיחננו, בתורת חנינה, ויוציא לאור משפטנו.

למרות שמצד הדין אין האב בא במשפט רגיל עם בניו ועבדיו, כיון שאדם אינו שופט את עצמו וגוזר עליו לשבט או לחסד, בכל זאת עשה הקב"ה חסד עם ישראל והוא מביאם במשפט, מפני שהמשפט יכול להיטיב עם ישראל, לגרום להם לצעוד בדרך הישר ולהביאם לשלימות. משום כך אמרו חז"ל שהקב"ה שופט את ישראל ככל משפט, נפתחים

ספרי צדיקים, בינוניים ורשעים, וישנם מלמדי זכות וחובה וגזר דין.

אך בד בבד עם החסד שהקב"ה עושה עם ישראל ומביאם במשפט, כדי להביאם לשלימותם הרצויה, גילה לנו אלוקינו ית"ש את רזי ההצלחה במשפט, תקיעת השופר, וסלל לנו את הדרך לזכות במשפט. נכון, הקב"ה הכניסנו אל מערכת השפיטה, כדי ליישר את אורחותינו ולהביא אותנו לשלימות. אך אנו מציידנו באים ותובעים ממנו משפט של בנים ועבדים, שהוא משפט שכולו רחמים וחנינה.

--- לְשִׁנָּה טוֹבָה תִּתְּנֵנוּ וְתַחַתְמוּ!

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד'

ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

האם דרשת חז"ל על "יקום על שם אחיו המת" סותרת לפשוטו של מקרא?

וְהִיא הַבְּכוֹר אֲשֶׁר תֵּלֵד יָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו הַמֵּת וְלֹא יִמָּחַ שְׁמוֹ מִיִּשְׂרָאֵל (כה, ו)

אמרנו ביבמות כ"ד ע"א: "יקום על שם אחיו לנחלה אתה אומר לנחלה או אינו אלא לשם, יוסף קורין אותו יוסף יוחנן קורין אותו יוחנן, נאמר כאן יקום על שם אחיו ונאמר להלן על שם אחיהם יקראו בנחלתם, מה שם האמור להלן נחלה אף שם האמור כאן לנחלה... אמר רבא אע"ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו הכא אתאי גזרה שוה אפיקתיה מפשטיה לגמרי".

ולכאורה צ"ב מה נשתנה מקום זה מכל התורה שכאן המקרא יוצא מידי פשוטו, ואיך יתכן הדבר שבכל התורה היה אפשר לכתוב לשון המתפרשת כפי פשוטה, ורק כאן לא יכלה התורה לומר בפירוש "והיה הבכור אשר תלד יירש את נחלת אחיו המת"? ועי' שו"ת פני אריה (להג"ר אריה ליב מברעסלא) סי' ע"ט (בתשובה לגביר אחד) שהאריך לבאר שגם דרשת חז"ל מתיישבת היטב עם פשוטו של מקרא, ונבאר את הדברים בס"ד על פי דרכו בשינוי קצת, ונראה אור בהיר בס"ד.

דהנה מצאנו בתנ"ך כמה מקומות שאדם קרא לעיר על שם אדם מסויים, אך בכל המקומות האלו לא כתובות המילים "על שם", בפרשת בראשית (ד, יז) כתוב "וַיְהִי בְּנֵה עִיר וַיִּקְרָא שֵׁם הָעִיר כְּשֵׁם בְּנוֹ חֲנוּךְ", ובסוף פ' מטות כתוב "וַיִּבְחַח הַלֵּךְ וַיִּלְכֹּד אֶת קִנְיָת וְאֶת בְּנֵיֶיהָ וַיִּקְרָא לָהּ נִבַח בְּשֵׁמוֹ", ובספר יהושע (יט, מז) "וַיִּקְרָאוּ לְלֵשֶׁם דָּן כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם", וכן בשופטים (יח, כט) "וַיִּקְרָאוּ שֵׁם הָעִיר דָּן כְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם", ומאידך, בכל מקום בתנ"ך שכתוב "על שם" אין הכוונה שנקרא ממש כשמו של אדם או דבר אחר, אלא יש לזה משמעויות אחרות, וכדלהלן:

יש מקומות שכתוב "על שם" ששם דבר מסויים נקרא בשם הדומה לשם של הדבר שנקרא על שמו, כמו בספר מלכים (א' טז, כד) "וַיִּקְרָא אֶת הָהָר שְׁמֵרוֹן מֵאֵת שְׁמֵר בְּכַפְרֵים כֶּסֶף וַיִּבֶן אֶת הָהָר וַיִּקְרָא אֶת שֵׁם הָעִיר אֲשֶׁר בָּנָה עַל שֵׁם שְׁמֵר אֲדֹנֵי הָהָר שְׁמֵרוֹן", שהרי שקרא לעיר "שומרון" על שם אדם הנקרא "שמר", וכן במגילת אסתר (ט, כו) "עַל כֵּן קָרָא לְמִיָּם הָאֵלֶּה פּוֹרִים עַל שֵׁם הַפּוֹר", גם כאן "פורים" על שם "פור".²²

²² וכן מצאנו בתרגום המיוחס ליונתן בפרשת וישלח (לו, מג) שכתוב

ויש מקומות בתנ"ך שכתוב "על שם", ושם הכוונה היא שנקרא בשם הרומז שדבר זה הוא שלו, כגון: ב' ואתחנן (ג, יד) "יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארזב עד גבול הגשורי והמעקתי ויקרא אתם על שמו את הבשן חות יאיר עד היום הזה", הרי שלא קרא לאותו מקום "יאיר" כשמו, אלא קרא להם "חות יאיר", דהיינו החוות של יאיר, ובספר שמואל (ב' יח, יח) "ואבשלם לקח ויצב לו בחייו את מצבת אשר בעמק המלך כי אמר אין לי בן בעביר הזכיר שמי ויקרא למצבת על שמו ויקרא לה יד אבשלם עד היום הזה", הרי שלא קרא למצבת "אבשלום" אלא "יד אבשלום" דהיינו יד של אבשלום, ובספר יחזקאל (מח, לא) "ושערי העיר על שמות שבטי ישראל שערים שלושה צפונה שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד", הרי ששם השערים לא היה "ראובן" ו"שמעון" וכו', אלא "שער ראובן" ו"שער שמעון" וכו', כלומר ששער זה הוא השער של ראובן ושער זה הוא השער של שמעון וכל כל שער ושער מכנים אותו כאילו הוא שייך לשבט מסויים. וכעין זה הוא מה שמצאנו בספר עזרא (ב, טא) "וימבני הכהנים בני חביה בני הקוף בני ברזלי אשר לקח מנגות ברזלי הגלעדי אשר ויקרא על שמם", ופירש רש"י "היה נקרא שמו של ברזלי על שם לפי שהם לקחו מנגותיו", הרי שלא נקראו בעצמם "ברזילי", כי ודאי לכל אחד היה שם פרטי משלו, אלא הכוונה שנקראו בכינוי הרומז כאילו הם מתייחסים לברזילי, וזאת משום שנשותיהם היו בנות ברזילי²².

בתורה שם "אלוף מגדיאל", ותרגם הת"י "רבא מגדיאל הוא הוה מתקרי מגדיאל על שום קרתיה מגדל תקיף", גם כאן "מגדיאל" על שם "מגדל", ובת"י פ' ויחי (מט, ח) "בגין בן לך יהודון אחר ויתקרון יהודאין על שמך", וכן בתרגום ירושלמי שם "יהודה לך יודון כל אחר ועל שמך ויתקרון כל יהודאי", גם כאן "יהודים" על שם "יהודה", ובת"י פ' בלק (כב, ה) "ובית מותביה בפרן היא פתור על שמיה פתיר חלמאי", גם כאן "פתור" על שם "פותר" חלומות.

²² ומעין זה מצאנו בתרגום המיוחס ליונתן ב' במדבר (ג, ג) "ואלין שמהת בני אהרן פהניא תלמידיא דמשה רבהון דישאל ואתקרון על שמיה ביומא דאיתרביאו מטול דאיתקריב קרבניהון לשמשא", ובפ' קורח (יח, ב) "וגם את אחיך משה לוי שבט אביך הקרב אתך", ותרגם בת"י "ואוף ית אחר שבטא דלוי דמתקרי על שמא דעמרם אבך קריב לותך", ובפ' עקב (ט, יב) "ויאמר ה' אלי קום רד מהר מזה כי שחת עמך אשר הוצאת ממצרים", ותרגם בת"י "ואמר ה' לי קום חות בפריע מכא ארום חבילו ארחתהון עמא דאתקרון על שמך דאפיקתא מארע דמצרים", ובפ'

וכן מה שכתוב ב' תצוה (כח, יא) "מעשה חרש אבן פתוחי חותם תפתח את שתי האבנים על שמת בני ישראל", ושם פסוק כ"א "האבנים תהיין על שמת בני ישראל שתיים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו תהיין לשני עשר שבט", ובפ' פקודי (לט, ו) "ויעשו את אבני השם מסבת משבצת זהב מפתחת פתוחי חותם על שמות בני ישראל", ושם פסוק י"ד "והאבנים על שמת בני ישראל הנה שתיים עשרה על שמתם פתוחי חותם איש על שמו לשנים עשר שבט", גם שם אין הכוונה שלאבן אודם קראו "ראובן" ולאבן פטדה קראו "שמעון" וכו', אלא שכל אבן נחשבה כאילו היא אבן של אותו אחד מבני יעקב אבינו ע"ה שחקקו עליה את שמו.

ובשבועות ל"א ע"א "מנין לתלמיד שרואה את רבו שטועה בדן שלא יאמר אמתיך לו עד שיגמרנו ואסתרו ואבנו משלי כדי שיקרא הדין על שמי", ובירושלמי ברכות פ"ב ה"א "אגורה באהל עולמים. ר' פינחס ורבי ירמיה בשם ר' יוחנן וכי עלת על לב דוד שהוא חי לעולם אלא אמר דוד אזכה שיהו דברי נאמרין על שמי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות", ומכאן בא הביטוי "אומר דבר בשם אומר" (אבות פ"ו מ"ו), דהיינו שמייחס את המאמר ההוא למי שאמר אותו, ועל ידי זה 'שמו' של האומר קרוי על אותו מאמר. ובב"ב נ"ב ע"ב "אחד מן האחין שהיה נושא ונותן בתוך הבית והיו אונות ושטרות יוצאין על שמו", שהכוונה היא שהשטרות היו 'שלו', ובמשנה ע"ז פ"א מ"ט "ובכל מקום לא ישכיר לו את המרחץ מפני שהוא נקרא על שמו", דהיינו שכולם יקראו למרחץ "המרחץ של הגוי פלוני", ובשבת נ"ד ע"ב מבאר הגמ' את לשון המשנה "פרתו של רבי אלעזר בן עזריה", ותנא לא שלו היתה אלא של שכיתו היתה, ומתוך שלא ימחה בה נקראת על שמו", דהיינו שהמשנה קראה לפרה "פרתו של ראב"ע", ושם פ"ט ע"א "אמר לו הקב"ה למשה הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך שנאמר זכרו תורת משה עבדי וגו'", וכן בעוד הרבה מקומות²³.

ואמנם בלשון חכמים מצינו כמה מקומות שכתוב "על שם" והכוונה שנקרא באותו שם ממש, כמו

האזינו (לב, יט) "ויקרא ה' וינאץ מפעם בניו ובנותיו", ותרגם הת"י "וגלי קדם ה' ויהוה רגז מן קדמוי מן דארגיזו קדמוי בניא חביביא דאתקרון על שמיה בנין ובנן", ובכל המקומות הללו אין הכוונה לשם הפרטי אלא רק שהם נקראים 'שלו'.

²³ ומעין זה הוא גם מה שכתוב בספר שמואל (ב' יב, כח) "ועתה אסף את יתר העם וחנה על העיר ולכדה פן אלפד אני את העיר ונקרא שמי עליה", דהיינו שהעיר נחשבת כאילו היא של מי שכבש אותה, כיון שנלכדה על ידו, ובספר ישעיהו (ד, א) "והחזיקו שבע נשים באיש אחד ביום ההוא לאמר לחמנו נאכל ושמלתנו נלבש רק יקרא שמך עלינו אסף חרפתנו", שהאשה נקראת אשה של בעלה.

בשבת קל"ד ע"א "והיו קורין אותו נתן הבבלי על שמי", ובב"מ פ"ד ע"ב "אמר להו אם כמותי הוא יהיו כולם זכרים ואם לאו תהא נקבה אחת ביניהם היו כולם זכרים ואסיקו להו רבי אלעזר על שמה", ובתרגום המיוחס ליונתן סוף פ' מטות (לב, מב) על הפסוק "ונחב הלך וילפד את קנת ואת בנתיה ויקרא לה נחב בשמו", תרגם בת"י "וניבח אזל וכבש ית קנת וית פויפנהא וקרא לה נובח על שמה", אך מ"מ מצינו הרבה יותר מקומות שבהם "על שם" אין הכוונה לאותו שם ממש, ומוכח מזה שעיקר הפירוש של "על שם" הוא רק שאותו הדבר מיוחס ומקושר ומשוייך לאדם או לדבר מסויים, ולפעמים כדי לציין ולהזכיר את ייחוס הדבר אליו עושים לזה רמז בשמו של האדם או הדבר, שקוראים לו כשמו או בשם הדומה לשמו.

ועל פי זה נבין מה שכתוב בפרשת ויחי (מח, ד) שיעקב אבינו אמר ליוסף "ועתה שני בניך הולידים לך בארץ מצרים עד באי אליך מצרימה לי הם אפרים ומנשה פראובן ושמעון יהיו לי. וימולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו על שם אחיהם יקראו בנחלתם", ששם אין הכוונה שיקראו באותו שם שנקראו אחיהם, אלא הכוונה היא שאפרים ומנשה נחשבים בניו 'שלי' ולא 'שלך', (וכמו שאמר "המלאך הגאל אתי מכל רע יבך את הפערים ויקרא בהם שמי ושם אבתי אברהם ויצחק", דהיינו שיהיה נחשב כאילו הם בניו, כמו שראובן ושמעון הם בניו), אבל "ימולדתך אשר הולדת אחריהם" הבנים שתוליד אחריהם - "לך יהיו", הם אכן יהיו נחשבים בניו 'שלך', ו"על שם אחיהם יקראו בנחלתם", שיקראו אחים של אחיהם ולא של דודיהם.

וכן מפורש בישיעה שהבנים הם "שמו" של האדם, שנאמר שם (נו ג-ה) "ויאל יאמר בן הנכר הנלון אל ה' לאמר הבדל יבדלני ה' מעל עמו ואל יאמר הסרים הן אני עץ יבש. פי כה אמר ה' לסריסים אשר ישמרו את שבתותי ויבחרו באשר חפצתי ומחזיקים בבריתי. ונתתי להם בתי ויחולמתי יד ושם טוב מבנים ומנגות שם עולם אתן לו אשר לא יכרת", וזהו שאמר יעקב "ויקרא בהם שמי" שבנים אלו יהיו "שמי" ולא "שמך".

וממילא לפי זה גם כאן שנאמר בתורה "ויהי הבכור אשר תלד יקום על שם אחי המת", אין שום הכרח לפרש שהכוונה שיקראו לבכור כשמו של האח המת, אלא אפשר לפרש כמו ברוב המקומות, שהכוונה היא שהבן הבכור יהיה נחשב כבנו של האח המת, וכעין מה שאמר יעקב אבינו על אפרים ומנשה "ויקרא בהם שמי", דהיינו שיחשבו כבנים שלי, כך כאן הכוונה שיחשבו כבנים של המת. ועל ידי זה "לא ימחה שמו מישאל", כי מי שלא השאיר בנים ר"ל נחשב כאילו נמחה שמו מן הארץ, כי הבנים והבנות הם שמו של האדם כמבואר בפסוק בישיעה הנ"ל, אך על ידי היבוס לא ימחה שמו מישראל, כי הבכור אשר תלד יהיה נחשב בנו ו"שמו" של המת.

וכן מצינו בכמה מקומות בחז"ל ש"על שם" הכוונה שהוא נחשב כבנו, כגון ב"ר"ה י"ח ע"א "תנו רבנן משפחה אחת היתה בירושלים שהיו מתיה מתין בני שמונה עשרה שנה, באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי, אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם דכתיב ביה וכל מרבית ביתך ימותו אנשים לכו ועסקו בתורה וחיו, הלכו ועסקו בתורה וחיו, והיו קורין אותה משפחת רבן יוחנן על שמו", ובגדרים ל"א ע"א "וישראל מי נפיק מכלל בני נח כיון דאיקדש אברהם איתקרו על שמה", ובסנהדרין י"ט ע"ב "וכי

מיכל ילדה והלא מירב ילדה מירב ילדה ומיכל גידלה **לפיכך נקראו על שמה**, ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו, וכן "ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן נעמי וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה אלא רות ילדה ונעמי גידלה **לפיכך נקרא על שמה**", וכן "ואלה בני בתיה בת פרעה... וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד ילדה ובתיה גידלה לפיכך נקרא על שמה", וכן "ואלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד אלא יעקב ילד ויוסף כילכל **לפיכך נקראו על שמו**", וכן "ואלה תולדת אהרן ומשה וכתוב ואלה שמות בני אהרן לומר לך אהרן ילד ומשה לימד **לפיכך נקראו על שמו**". וממילא גם כאן "יקום על שם אחיו המת" הכוונה היא שיהיה נחשב כבנו.

ולפי זה מה שאמר בגמרא ביבמות הנצבת בפתח דברינו "נאמר כאן יקום על שם אחיו ונאמר להלן על שם אחיהם יקראו בנחלתם, מה שם האמור להלן נחלה אף שם האמור כאן לנחלה", אין זה רק דרשה בעלמא, אלא כך הוא עומק פשוטו של מקרא, ש"יקום על שם אחיו המת" היינו שיהיה נחשב כבנו של אחיו המת, ונפקא מינה שיירש את נחלתו כמו בן הירוש את אביו, וכמו שמצינו כן בדברי יעקב אבינו ש"על שם" הוא ביטוי לייחוסו לענין נחלה. וזהו גם הפירוש במה שאומרת היבמה "מֵאֵן יִבְמִי לְהִקִּים לְאָחִיו שֵׁם בְּיִשְׂרָאֵל לֹא אֶבְרָה יִבְמִי", שמֵאֵן להקים זרע שיתייחס אחרי המת ובה יתקיים שמו, ולכן אומרת היבמה בעת החליצה "כִּפְכָה יַעֲשֶׂה לְאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִבְנֶה אֶת בֵּית אֲחִיו", שהיבום נחשב בנין ביתו של האח המת, דהיינו משפחתו, שמקים לו בן שיירש את נחלתו ונחשב כאילו ימשיך את ביתו.

וזהו גם מה שנאמר בפ' וישב (לח, ח) שיהודה אמר לאונן "בֵּא אֵל אִשְׁתְּ אֲחִיךָ וְיִבְּשׁ אֶתְּךָ וְהָקִים זֶרַע לְאָחִיךָ", כלומר שתוליד בן שיהיה נחשב כבנו של אחיך, ואונן הבין זאת אך לא רצה לעשות כן, כמו שכתוב "וַיִּדַע אֲוֹן כִּי לֹא לוֹ הָיְתָה הָזָרַע וְהָיָה אִם בָּא אֵל אִשְׁתְּ אֲחִיו וְשָׁחַת אֶרְצָה לְבִלְתִּי תֵּן זֶרַע לְאָחִיו", ותרגם אונקלוס "וידע אונן ארי לא על שמה מתקרי זרעא", ובת"י שם תרגם "וידע אונן ארם לא על שמה איקרון בנין והנה פד הנה עליל לות אנתתיה דאחוי הנה מחבל עובדוי על ארעא דלא למקמה בנין על שמה דאחוי", ושם גם כן אין לפרש שאונן רצה שיקראו לילד כשמו ממש, שהרי לא מצאנו בתורה אף אחד שקרא את שם בנו כשמו, ומדוע שירצה אונן דבר כזה, אלא ודאי שהפירוש הוא שאונן ראה שהבן הנוול לא יהיה נחשב לבנו אלא יחשב כבנו של אחיו ער, ולכן "והיה אם בא אל אשת אחיו שחית ארצה לבלתי תן זרע לאחיו". וזהו גם מה שנאמר ברות "וַיֵּאמֶר בְּעֵז בְּיָדָם קְנוֹתָן הַשְׂדֵה מִיַּד נְעָמִי וּמֵאֵת רֹת הַמַּוְאֲבִיָּה אִשְׁתְּ הַמֵּת קְנִיתָה לְהִקִּים שֵׁם הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ" ועוד שם "וְגַם אֶת רֹת הַמַּוְאֲבִיָּה אִשְׁתְּ מַחְלוֹן קְנִיתִי לִי לְאִשְׁתְּ לְהִקִּים שֵׁם הַמֵּת עַל נַחֲלָתוֹ וְלֹא יִבְרַת שֵׁם הַמֵּת מֵעַם אֲחִיו וּמִשְׁעַר מְקוֹמוֹ", ולכאורה תמוה איך עי"ז קם שם המת על נחלתו הלא אין לו יורשים כלל, אלא זהו משום שהבן הנוול נחשב כבנו ו"שמו" של המת, והוא יירש את נחלתו, נמצא ש"שמו" יקום על נחלתו, וזהו מה שנאמר שם עוד "וּתְאִמְרַנָּה הַנְּשִׁים אֵל נְעָמִי בְּרֹדֶן ה' אֲשֶׁר לֹא הִשְׁבִּית לְךָ גֹּאֵל הַיּוֹם וַיִּקְרָא שְׁמוֹ בְּיִשְׂרָאֵל", שנותר לבעל המת שם בישראל ע"י שהבן הנוול מתייחס אחריו, ועוד נאמר שם "וַתִּקְרָאנָה לוֹ הַשְּׂכֵנֹת שֵׁם לְאִמְרָן יִלְד בֶּן לְנְעָמִי", אף שלא היה בנה ולא נכדה כי נולד מבוועז ורות, כיון שבן זה נחשב כבנו של מחלוך.

ולפי יש לפרש על דרך הפשט מה שאמר הגואל במגילת רות "לֹא אוֹכַל לְגַאֵל לִי פֶן אֲשַׁחֲת אֶת נַחֲלָתִי", ופירש רש"י זרעי, דרצונו לומר שאם אשא את רות אשחית את זרעי, משום שהבן הבכור לא יחשב כבני אלא כבנו של המת, וכמו שראה אונן כי לא לו יהיה הזרע.

הרי לנו מכל זה שביאורם של חז"ל בפסוק "והיה הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת" **אינו סותר כלל לפשוטו של מקרא**, אלא אדרבה הוא מתאים מאוד לכל שאר המקומות שכתוב בתנ"ך "על שם", ומתאים מאוד גם עם הכתובים בענין אונן ובמגילת רות, ועם דברי יעקב אבינו וישעיהו הנביא שהבנים הם "שמו" של האדם, והאמת יורה דרכו. אמנם לפי זה לכאורה תמוהים מאוד דברי רבא שאמר "אע"ג דבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו הכא אתאי גזרה שוה ואפיקתיה מפשטיה לגמרי", והרי לפי מה שנתבאר גזירה שוה זו מסכמת מאוד עם עומק הפשט המוכח ממקומות רבים, ואיך אמר רבא שהגזירה שוה הוציאה את דברי המקרא מפשוטו לגמרי.

ונראה לבאר, דאמנם מצד הלשון שפיר אפשר לפרש את הפסוק כפי הדרש ללא שום דוחק, אכן מצד הבנת הדברים קשה לפרש כן, כי לפי הפשט אם לא יקראו לבן הבכור כשמו של המת אין כל סיבה שתגרום לכך שהבן הבכור יחשב כבנו של האח המת ולא כבנו של אביו מולידו, ורק אם יקראו לו כשמו של המת אז יהיה ניכר שמתייחסים אליו כאילו הוא בנו של המת, נמצא שגם לפי הפירוש הנ"ל עדיין צריך לתת איזה סימן שבו זה מתייחס אחר המת, כגון לקרוא לו כשמו של המת או בשם דומה לשמו, או סימן אחר, כגון אם שמו של המת היה 'ראובן' ושם היבם הוא 'שמעון', ושם הבן הנוול יהיה 'יוסף', יקראו לו כולם 'יוסף בן ראובן' ולא 'יוסף בן שמעון'.

אכן כאן 'אתאי גזירה שוה ואפיקתיה מפשטיה לגמרי', שע"י הגזירה שוה למדנו שבאמת אין צריך לעשות שום סימן ורמז לכך שבו זה נחשב כבנו של האח המת, ומה שהבן הבכור יחשב כבנו של המת הוא משום מה שכתבו המקובלים שנפשו של המת מתגלגלת בנפש הבן הבכור.

ולפי זה מה שאמר רבא "שבכל התורה כולה אין מקרא יוצא מידי פשוטו" הוא רק לשון מושאל, וכוונתו שבכל מקום קיום המצוה הוא ע"פ הפשט, מלבד מקום זה שהדבר מתקיים רק ע"פ סתרי תורה, כיון שכל ענין היבום הוא סוד מסודות התורה כמ"ש הרמב"ן.

כל זה כאמור על פי דרכו של הפני אריה בשינוי מועט ותוספת מרובה, והדברים אמיתיים ונפלאים ומאירים ושמחים כנתינתן מסיני.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושאי"ס

ברכה על מצוה שנתקנה משום סכנה ויעשית מעקה לגגך, ולא תשים דמים בביתך פי יפל הנפל ממנו (כב, ח)

כתב הרמב"ם (פ"א מהל' ברכות ה"ד): "ולמה אין מברכין על נטילת ידים באחרונה, משום שלא חייבו בדבר זה אלא מפני הסכנה, ודברים שהם רק מפני הסכנה, אין מברכין עליהם", עכ"ל.

ויש להקשות, לפי טעם זה שדברים שהם מפני הסכנה אין מברכין עליהם, מאי שנא מצות מים

אחרונים ממצות מעקה, ששם פסק הרמב"ם (פי"א מהל' ברכות הל' ח') שמברך, שכתב: "אבל אם עשה מעקה מברך בשעת עשייה אשר קדשנו במצותיו וצונו לעשות מעקה, וכן כל כיוצא בזה" ע"כ (וזה דלא כשיטת הרוקח (סי' שס"ו) דס"ל שאין מברכין על מצות מעקה), הלא טעם עשיית מעקה הוא ג"כ מפני חשש הסכנה, כדכתיב: "ויעשית מעקה לגגך, ולא תשים דמים בביתך פי יפל הנפל ממנו", וכדפסק הרמב"ם גופיה (פי"א מהל' רוצח הל"ג): "וכל המניח גגו בלא מעקה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שני" "ולא תשים דמים בביתך". חזינו דאף מצוה שטעמה משום סכנה מברכין על עשייתה, ומאי שנא נטילת מים אחרונים שאין מברכין על הנטילה משום שנתקנו מחמת הסכנה ממצות מעקה.

תשובה: הרמב"ם (בפרק י"א מהלכות רוצח ושמירת נפש, הל' ג-ד') הגדיר כי בהלכות הרחקת ההיזק ישנם שני גדרים, כאשר ההיזק הוא ודאי, כגון בגג ללא מעקה שהנופל ממנו יכול למות, או בור וכיו"ב, הרחקת היזק זה נכללת היא בכלל מצות "ועשית מעקה" ומברכים עליה, אך הרחקת היזק שאינה מביאה לסכנת מיתה, נכללת רק בכלל מצות "השמר לך".

וז"ל: " כל המניח גגו בלא מעקה, **ביטל מצות עשה** ועבר על לא תעשה, שנאמר ולא תשים דמים בביתך, ואין לוקין על לאו זה מפני שאין בו מעשה. אחד הגג ואחד כל דברי שיש בו סכנה **וראוי שיכשל בו אדם וימות**, כגון שהיה לו באר או בור בחצירו, בין שיש בהם מים בין שאין בהם מים, חייב לעשות להן חוליה גבוהה עשרה טפחים, או לעשות לה כסוי כדי שלא יפול בה אדם וימות. **וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות**, מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה, שנאמר השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאין לידי סכנה, ביטל מצות עשה ועבר על לא תשים דמים". עכ"ל.

ומבואר מדברי הרמב"ם שישנם שני חלקים במצות הסרת המכשול, האחת היא מצות מעקה, שעליה נאמר בתורה גם עשה של "ועשית מעקה לגגך" וגם לאו של "ולא תשים דמים", ובכלל מצוה זו נכלל גם להניח מעקה בכל דבר שאפשר ליפול ממנו, כגון בור או באר, וזה נכלל במצות מעקה, דלא תימא שרק במעקה לגג מקיים המצות עשה, לזה אמר "אחד הגג ואחד כל דברי שיש בו סכנה".

וחלק שני ישנו בהסרת המכשולות באופן הכללי, כסולם רעוע וכדו', שזה כבר לא נכלל במצות עשה דמעקה, אלא נלמד מהציווי של "השמר לך", אלא שעל ביטול הסרת המכשולות בחלק שני זה נמי אמרינן דעבר אלאו דלא תשים דמים.

וכן כתב הרמב"ם בספר המצוות (עשה קפ"ד) וז"ל: "המצוה הקפ"ד היא שציונו להסיר המכשולים והסכנות מכל מושביו, וזה שנעשה כותל סביב הגג וסביב הבורות והשיחין והדומה להם כדי שלא יפול המסתכן בהם או מהם, וכן המקומות המסוכנים והרעועים כולם ובנו ויתוקנו עד שיסור הרעוע והסכנה, והוא אומרו יתברך ועשית מעקה לגגך, ולשון ספרי נעשית מעקה מצות עשה וכו' עכ"ל, הרי לך להדיא שדעת הרמב"ם שהתקנת מעקה בשאר מקומות הנצרכים נכללת במצות עשה של התקנת מעקה בגג, וגם לאו דוקא.

וכדבריו פסק השו"ע בחושן משפט סימן תכ"ז שכתב בסעיף ו': "כל המניח גגו בלא מעקה ביטל מצות עשה ועבר על לא תעשה שנא' ולא תשים דמים בביתך" ובסעיף ד' פסק: "אחד הגג ואחד כל

דברי שיש בו סכנה וראוי שיכשול בה אדם וימות, כגון שהיתה לו באר וכו' [וכלשון הרמב"ם הנ"ל], ובסעיף ח' פסק: "וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו, ולהזהר בדבר יפה שנאמר "השמר לך ושמור נפשך", ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאים לידי סכנה ביטל מצות עשה [הינו של השמר לך הנ"ל] ועבר בלא תשים דמים עכ"ל, הרי שאף הוא כלל עשיית מעקה בשאר מקומות יחד עם מצות מעקה דגג, שאף אלו כלולים במצות עשיית המעקה בהתורה, ושונה מהם מצות הסרת המכשולות השונים דלא שייכי למעקה דלא שייכי לעשה דמעקה.

והנה על מצות ההרחקה מן ההיזקים לא מצוינו שקבעו חכמים ברכה, והטעם לכך י"ל, דלשון "השמר" אינו אלא בגדר "לא תעשה", ואין מברכים על לאו, ועוד י"ל, שהטעם שאין מברכים על מצות "השמר לך", הוא לפי שאינה מיוחדת על מעשה מסוים אלא כללית על השמירה מכל ההיזקים,

וכ"כ החיי – אדם [כלל ט"ו סעיף כ"ד] טעם זה, וז"ל: "וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדברי יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך, ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאים לידי סכנה ביטל מצות עשה ועבר בלא תשים דמים, ונ"ל דאין מברכין על עשייתו, וביאר טעמו שם בסוגריים: "אע"ג דהעושה מעקה מברך, התם בהדיא כתיב ועשית מעקה, אבל להסיר המכשולות העיקר הוא שעובר בלא תעשה, כדאייתא בספרי אין לי אלא גג, מנין לרבות בורות ת"ל לא תשים, ואע"ג דהרמב"ם והשו"ע כתבו דעובר מצות עשה דהשמר נפשך, אין מברכין על עשה זו שאינה מיוחדת על זה אלא כללית, והמדדק ברמב"ם וטור ושו"ע בחו"מ סי' תכ"ז יראה להדיא דכן הוא. עכ"ל.

מעתה נבין היטב את החילוק שישנה בין מצות עשיית המעקה המחייבת בברכה, לבין מצות מים אחרונים, דאף דנתקנה מצוה זו משום מלח סדומית המסמאת את העיניים, מ"מ סו"ס אין לנו ודאות של סכנת מיתה בכל אכילה, שלכן יהא דין הרחקת היזקה כדין הסרת נזק המיתה שיעש בגג פתוח, או בור פתוח וכל כיו"ב, דרק באופן כזה תיקנו ברכה על מצות עשה של הרחקת היזק, הנובעת ממצות "ועשית מעקה", אבל שאר ענייני הרחקת היזק, נגזרים כבר ממצות "השמר לך ושמור נפשך" וענין זה בעיקרו הוא לאו, שאינו מחייב ברכה.

חמדת משה / הרב משה שמואל

דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

בענין אדם שנתן צדקה בקופה מסוימת אם רשאי לשנותה לקופה אחרת

מוצא שפתיך תשמר ועשית פאשר נדרת לה אלקיך נדבה אפר דפרת גפיך (כד, כז) בס"ד. יום חמישי כ"א אדר התשע"ה.

שאלה. אדם שנתן כסף בקופת צדקה שבביתו השייכת למוסד מסוים או ארגון צדקה וכיוצא בזה, ואח"כ נמלך ורוצה ליתן את הכסף שנצטבר שם, למטרת צדקה אחרת, האם רשאי לעשות כן. ואכתוב בקצירת האומר, ויהי הקצ'ר אמיץ.

בדין אדם שנתחייב ליתן צדקה לעני מסוים אם רשאי ליתנה לעני אחר

תשובה. תחילה יש לדון אם אדם שנתחייב ליתן צדקה לעני פלוני אם רשאי לשנות וליתן לעני אחר.

והנה הטור (יו"ד סי' רנט) כתב דהנודר סלע לצדקה יכול לשנותו למצוה אחרת. ע"ש. וא"כ אף יכול לשנות לעני אחר ולצאת י"ח נדרו. וכ"כ המחנה אפרים (הל' צדקה סי' ז) בשם מהר"ש יפה, דיכול לשנותו לעני אחר ולצאת י"ח נדרו. והביא ראיה לדבריו מדברי הטור הנ"ל. אבל כתב להוכיח מדברי המרדכי בב"ק (סי' קעב) דחייב ליתן דוקא לאותו עני, וכדעת הרדב"ז בתשו' (ח"ד סי' אלף ר"ד). ע"ש. גם מדברי ההגמ"י (פ"א מזכיה ומתנה אות ד) בשם מהר"ם, נראה שחייב ליתן דוקא לאותו עני. והובא בחידושי הגרעק"א (יו"ד סי' רנח סי"ב). ע"ש. וכן הוא בתשו' מהר"ם מרוטנבורג (פראג סי' שמג). ע"ש. והגרעק"א (שם) ציין לדברי הרדב"ז (סי' קלד) והמהריט"ץ (סי' רסד) והקול אליהו (ח"א אה"ע"ז סי' ח) והקצוה"ח (סי' ריב סק"ד). ע"ש. וכ"כ השטמ"ק בב"ק דף לו ע"ב (ד"ה הגוזל) בשם הר"מ מסרקסטה וז"ל אבל לתת אותה למצוה אחרת אינו רשאי כגון לשנותה מעני לעני, דכיון דאמר סלע זו לפלוני עני,

זכה בה באמירה בעלמא, ואינו רשאי לגזלה ממנו וליתנה לעני אחר. עכ"ל. וכ"כ הריקאנטי (סי' נג) בשם ספר האשכול ור' טוביה ז"ל, דאין יכול לשנות הואיל וכבר זכה העני. ע"ש.

אלא שלפ"י? קשה היאך יכול לשנותו למצוה אחרת, וכמש"כ הטור, וכדאייתא בערכין דף ו, הלא העני כבר זכה בזה. וכתב המחנ"א (שם ד"ה ואפילו) וז"ל ונראה שאין דברי הטור אמורים אלא בנודר צדקה להביאה ליד הגבאי, דאז הוא יכול לשנותה למצוה אחרת, אבל בנודר ליתן הוא לעני כ"כ אינו יוצא ידי נדרו עד שיתן סלע לעניים. עכ"ל. ולכן בנדר לפלוני עני צריך ליתן דוקא לאותו עני כדי לצאת י"ח נדרו. ושם כתב להוכיח כן ממש"כ הש"ך (חו"מ סי' פז ס"ק נא) בשם מהר"ם, שעני התובע את העשיר שנדר לו כך וכך, יכול לחייבו היסט על כפירתו. ומוכח שאינו יכול לשנות וליתן לעני אחר. ע"ש. וע"ע בגליון מהרש"א (יו"ד סי' רנט ס"א). וכן יש להוכיח מדברי הרמ"א (יו"ד סי' רנז ס"ג) שכתב דאם אמר שיתן סלע לצדקה לפלוני עני, אינו עובר בכל תאחר עד שיבוא אותו עני אע"פ שאר עניים מצוים. ע"ש. ואי נימא דאסור לשנות, א"כ פשוט שאינו עובר בכל תאחר. וע' בס' צדקה ומשפט (פיט הערה ג). ואכמ"ל. וכן מוכח מדברי הרמ"א (שם סי' רנח ס"ה). ע"ש. וע' בס' יד שאלו (שם סק"ה). וכן ראיתי בערוה"ש (שם ס"ו) שכתב וז"ל מ"מ בעיקר מה שנדר לעני זה או לעניים אלו, אסור לו לשנות אף לעניים אחרים וכ"ש לשאר צדקה. עכ"ל. וכן מבואר בט"ז (חו"מ ר"ס רמג). ע"ש. וכ"כ בתשו' שבות יעקב (ח"א סי' עז). ע"ש. ואמנם מדברי הקצוה"ח (סי' ריב סק"ד) נראה דס"ל דיכול לשנות מעני לעני. והובא בתשו' חת"ס (חו"מ ס"ס קטו), ונקט כוותיה. ע"ש. וע"ע בקצוה"ח (סי' פז ס"ק כא).

וצ"ע. אולם החת"ס גופיה בתשובה אחרת (יו"ד סי' רלז) כתב וז"ל אך אי לאו הא דמעיקרא אדעתא דהכי לא נדר, בודאי לא היו יכולים לשנות מעני לעני, כי כן דעת רוב הפוסקים. עכ"ל. ונראה שחזר בו וס"ל דאין יכול לשנות מעני לעני. וכ"כ עוד (ח"ו סי' ט). ע"ש. וזהו משנתו האחרונה, וכמש"כ בתשו' מהרש"ם (ח"א סי' מט). ע"ש. ומה שהביא החת"ס (יו"ד שם ד"ה וראיתי) בשם הרב השואל (הגאון מהר"י אסאד) להוכיח מדברי הגמ' בגיטין דף ל, דאסור לשנות מעני לעני. ודחה ראייתו. ע"ש. הנה בתשו' מהרש"ם (שם) כתב לקיים ראיית הרב השואל, עפמש"כ התו' בחולין דף קלא (ד"ה יש בו). ע"ש. וע' בתשו' מאמר מרדכי (סי' טו) שהביא מהרב

השואל להוכיח מדברי הגמ' שם כל בטר איכא, דרשאי לשנות מעני לעני. ודחה ראייתו. ע"ש. וע"ע בתשו' פרי יצחק (סי' מט ד"ה שוב). וכן העלה בתשו' חקרי לב (יו"ד ס"ס קיא). וכ"כ בתשו' בית יצחק (א"ח סי' כא אות ג). ע"ש. וע"ע לו (יו"ד ח"ב סי' פב). וע' בתשו' בצל החכמה (ח"ו סי' קיד).

ומעתה נראה, דכיון שהניח הכסף בקופת צדקה מסוימת, א"כ הוא כמי שנתחייב ליתן לאותו מוסד צדקה, וא"כ אינו רשאי לשנות וליתן הכסף למטרת צדקה אחרת. אולם יש לומר, דכל זה דוקא כשנתחייב באמירה ליתן לעני מסוים או לצדקה מסוימת, דבכה"ג אינו רשאי לשנות וליתנו לעני אחר או למטרת צדקה אחרת. אבל בזה שלא נתחייב באמירה, אלא רק הניח הכסף בקופת הצדקה השייכת לאותה מטרת צדקה, יש לומר דרשאי לשנות וליתן הכסף למטרת צדקה אחרת, שהרי לא נתחייב באמירה כלל.

נראה דכיון שהניח הכסף בקופת צדקה הו"ל כבא ליד גבאי ואסור לשנותו

והנה בערכין דף ו איתא אמר רב נחמן אמר רבה בר אבובא אמר רב האומר סלע זו לצדקה מותר לשנותה בין לעצמו בין לאחרים, בין אמר הרי עלי ליד גבאי מותר לשנותה, משבאתה ליד גבאי אסור לשנותה, איני והא ר' ינאי יזיף ופרע, שאני ר' ינאי דניחא להו לעניים דכמה דמשהו מעשו ומייתי. ע"כ. ומבואר דכל זמן שלא באה ליד גבאי, מותר להלוות לצרכי אותו כסף שנתחייב ליתן לצדקה, ולאחר זמן ישלם, אבל אחר שבאה הצדקה ליד הגבאי, אסור להלוות ממנה. והא דר' ינאי שהיה גבאי, לווה מעות הצדקה לצורכו ופרע, היינו משום דניחא להו לעניים בהכי, דכיון שלווה המעות לצורך עצמו, א"כ ר' ינאי יכול לומר לציבור שאין לו מעות לחלק לעניים, וכופה אותם לצדקה, ואיכא רווחא לעניים, וכמו שפירש רש"י שם. והתו' שם בע"ב (ד"ה עד שלא באתה) כתבו וז"ל רבינו ברוך פירש מותר לשנותה ממש למצוה אחרת, ואם נדר אדם סלע לצדקה לעניים, יכול לעשות ממנו מצוה אחרת כל כמה דלא אטאי ליד גבאי.

אבל לישנא לשנותה לא משמע כן, כך מצאתי כתוב בתוספות הר"י משה מאירא מכתבת אחיו, ופירש לא משמע לשנותה למצוה אחרת, דלעיל קאמר מותר לשנותה בין הוא בין אחר, היינו ללוותה. ותו מדאמר והא רבי ינאי יזיף, משמע דלוותה קאמר, הילכך נראה לומר דלוותה קאמר, אבל לשנותה ודאי אסור כי נמי לא באתה ליד גבאי, אבל ללוותה קאמר, ומשבאת ליד גבאי אסור ללוותה. עכ"ל. ומבואר שהתו' מסכימים לפירוש רש"י, דלשנותה היינו ללוותה, דזה שרי אם לא באתה ליד גבאי, ואם באתה ליד גבאי אסור. אבל לשנותה ממש למצוה אחרת, אפילו אם לא ליד גבאי אסור. והרמב"ם (פ"ח ממתנות עניים ה"ד) כתב וז"ל אחד האומר סלע זו צדקה או האומר הרי עלי סלע לצדקה והפרישו, אם רצה לשנותו באחר מותר, ואם משהגיע ליד הגבאי אסור לשנותו. עכ"ל. וע' בפירוש הרדב"ז שם.

והטור (יו"ד סי' רנט) כתב וז"ל האומר סלע זו לצדקה או שאומר הרי עלי סלע לצדקה, והפרישו עד שלא בא ליד גבאי, יכול לשנותו ללוותו לצרכו ויפרע אחר תחתיו, משבא ליד גבאי אסור בין לו בין לגבאי ללוותו ולפרוע אחר תחתיו, אבל יכולין לשנותו מהדבר שנדר אותו לצרכו, לצורך מצוה אחר, אפילו לא יפרעו אחרת תחתיה. עכ"ל. וע' בב"י

(שם) מה שכתב בדעת הרמב"ם הנ"ל. וע"ע בערוך השלחן (שם). וכן פסק מרן בש"ע (שם ס"א וס"ב), דכל שלא בא ליד גבאי, יכול לשנותו בין ללוותו לעצמו בין לחבירו, ויפרע אחר תחתיו. אבל משבא ליד גבאי, אסור ללוותו בין לו בין לאחר. ע"ש.

ומעתה יש לומר, דכיון שהניח הכסף בתוך הקופת צדקה, הו"ל כבא ליד גבאי, וכמו שאסור להלוות אחר שבא ליד גבאי, ה"ה שיהיה אסור לשנות המעות מצדקה זו לצדקה אחרת. וכן בקדש חזיתיה בתשו' מאמר מרדכי (עטינגער סי' טו) שנשאל ע"ד קופת רבי מאיר בעל הנס, אם מותר לשנותה לצדקה אחרת. וכתב שדעת כל הפוסקים דאין משנים מעני לעני. ובהמשך הביא דברי הרב השואל שמצא בזה מחלוקת בתשו' הרדב"ז (סי' קלד) ובתשו' מהריט"ץ (סי' רסד) שנסתפקו בזה. והובאו דבריהם במחנה אפרים (הל' צדקה סי' ז) ובקצוה"ח (סי' ריב סק"ד). וכתב ע"ז, דהן אמנם שהקצוה"ח הביא דברי הרדב"ז הנ"ל, אבל נראה שלא ראה גוף דברי הרדב"ז רק באיזה מחברת שהביאו, ולא סיימה קמיה, ומה"ט כתב דכשם שיכול לשנותו למצוה אחרת, כמש"כ התו' בערכין דאם נדר צדקה לעניים יכול לעשות ממנה מצוה אחרת, א"כ ה"ה בנודר לפלוני עני, כיון דלא אמרינן אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט בצדקה לעניים, ואינו אלא משום נדר דכתיב בפיך זו צדקה, ולכן סגי ליה ליתנו לעני אחר. עכ"ד הקצוה"ח.

אבל המעיין בדברי הרדב"ז שם יראה שכתב ראה זו בשם מי שכתב, וכתב דשאני התם שאמר סלע זו לצדקה סתם, ובזה הוא דיכול לשנותה, אבל היכא שאמר אתן לך צדקה, זכה אותו עני, דאמירתו לו כמסירתו, וכיון דאילו מסר לו אינו יכול לשנותו, ה"נ באמירה אינו יכול לשנותו. ומבואר דפשיטא ליה דאם אמר לפלוני עני, אינו יכול ליתן לעני אחר. והוסיף המאמר מרדכי וז"ל ומלבד כל זה נלפע"ד דבנ"ד אין מקום לפקפק כלל, דכיון דמעמידין הקופות מאת הממונה על הצדקה הזאת בבית נדיבי העם ומיוחדים לצדקה הזאת, א"כ הנותן לתוך קופתו הוא כבא ליד גבאי וזכו בהו עניים של ארץ הקדושה, וכמבואר בש"ס ובפוסקים סי' רנ"ט ס"א וכו'. עכ"ל.

והסכים לזה הגאון רבי יצחק שמעלקיס בתשו' בית יצחק (או"ח סי' כא). ע"ש. וכן ראיתי בתשו' דברי חיים (ח"ב חו"מ סי' סח ד"ה ואין) שכתב דתכף שמניח המעות בקופה, הו"ל כבא ליד גבאי, שהרי משאיל לו מקום לגבאי. ע"ש. וכ"כ בתשו' מהרש"ם (ח"ד סי' קז). ע"ש. וע"ע לו (שם סי' קמז וח"ח סי' רסו). וכ"כ עוד בס' דעת תורה (יו"ד סי' רנח ס"א). ע"ש. וכ"כ בתשו' דעת כהן (יו"ד סי' קלה), שכן הסכימו גאוני קשישאי, ובתוכם הגאון הנצי"ב. ע"ש. וכ"כ בתשו' שרגא המאיר (ח"ד סי' קיח אות ב). ע"ש. וע"ע בתשו' מהרי"א הלוי (ח"ב סי' עא) ובתשו' רמ"ץ (יו"ד סי' ע) ובתשו' לבושי מרדכי (תנינא יו"ד סי' קטו) ובתשו' מספר הסופר (או"ח סי' מב) ובשד"ח (מע' ארץ ישראל אות ז) ובירחון המאסף (שנה חמישית חוברת עשירית סי' ז), ושנה שישית חוברת תשיעית סי' פו) ובתשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' פז אות א). ולפי"ז נראה, שאסור גם ללוות מהקופת צדקה, הואיל והו"ל כבא ליד גבאי, ובכה"ג אסור ללוות וכנ"ל. ולפי"ז אם נכנסו גנבים לביתו וגנבו את הכסף מהקופת צדקה, אינו חייב באחריות ע"ז, כיון שמשעה שהניח הכסף בקופה הו"ל כבא ליד גבאי, ושוב אינו באחריותו. וכ"כ בתשו' צ"ץ אליעזר (חט"ז סי' כט). ע"ש. וע"ע לו (ח"ה סי' ג).

כבא ליד גבאי, אסור לשנות הכסף שנתן בקופת צדקה למטרת צדקה אחרת.

יש לתלות נידון דידן בפלוגתת הרמ"ה והר"י מיגאש אם כליו של קונה ברשות מוכר קונה אפילו אם לא אמר זיל קני

(ג) אמנם יש מקום בראש לומר, דתליא בפלוגתא דרבוותא, כי הנה בב"ב דף פד ע"ב איתא רב ושמואל דאמרי תרוויהו כליו של אדם קונה לו בכל מקום חוץ מרשות הרבים, ורבי יוחנן ור"ש בן לקיש דאמרי תרוויהו אפילו ברה"ר, אמר רב פפא לא פליגי כאן ברה"ר כאן בסיטא, ואמאי קרו לה רה"ר שאין רה"י, ה"נ מסתברא דא"ר אבהו אמר רבי יוחנן כליו של אדם קונה לו בכל מקום שיש לו רשות להניחו, יש לו רשות אין, אין לו רשות לא ש"מ. ע"כ.

וכתב הטור (חו"מ סי' ר) וז"ל וכתב הרמ"ה דוקא דא"ל זיל קני, דאז גלי אדעתיה דכי יהיב ליה רשות לאנוחי התם, אדעתא למיקני ליה הוא דיהיב ליה, אבל אי לא אמר זיל קני, אע"ג דיהיב ליה רשותא לאנוחי התם לא קנה. ואין דעת ה"ר יוסף הלוי כן, שכתב אם קנה כלי מהמוכר והגביהו, שקנה בהגבהה, ואח"כ הניחו ברשות מוכר, קונה לו מה שבתוכו מפני שנהנה המוכר במה שקנה ממנו הכלי ואינו מקפיד על מקומו, והוא ליה כאילו השאילו המקום וכו'. עכ"ל. ומבואר דפליגי הרמ"ה והר"י מיגאש, אם כליו של קונה ברשות מוכר קונה אפילו אם לא אמר לו זיל קני, אלא רק נתן לו רשות להניח שם הכלי, ולדעת הר"י מיגאש, כל שנתן לו רשות להניח הכלי שם, אע"פ שלא אמר לו זיל קני קנה. והש"ך (שם סק"ז) הביא פלוגתת הרמ"ה והר"י מיגאש, וכתב שהלכה כדעת הר"י מיגאש, שאפילו אם לא אמר לו זיל קני, אלא רק נתן לו רשות להניחו שם קנה. ושכן כתב הב"ח. ע"ש.

אולם הגאון הנתה"מ (שם סק"ח) כתב שהעיקר כדעת הרמ"ה, דדוקא אם אמר לו זיל קני קנה, דאז קנה לו ג"כ אויר הכלי, דכיון שאמר לו שיקנה הכלי, א"כ ע"כ השאיל לו באופן שיהיה יכול לקנות על ידו, וע"כ השאיל לו ג"כ את אויר הכלי. ומשא"כ בנתן לו סתם רשות להניח שם הכלי, ודאי לא קנה, שהרי ודאי צ"ל שנתן לו רשות להניח שם הכלי, דבלא"ה ליכא למבעי מידי, שהרי בהדיא אמרו דכליו של אדם אינם קונים לו אלא במקום שיש לו רשות להניחם שם, וכמש"כ התו'. ולכן העיקר דדוקא אם אמר לו זיל קני קנה, ומשא"כ אם רק נתן לו רשות להניחו שם. עכ"ד.

ומעתה נראה, שלדעת הר"י מיגאש והב"ח והש"ך, אינו רשאי ליתן הכסף למטרת צדקה אחרת, כיון שהקופה קנתה את המעות עבור אותה מטרת צדקה, ואע"פ שלא אמר הנותן זיל קני, מ"מ קנתה הקופה את הכסף. אבל לדעת הרמ"ה והנתה"מ, דדוקא אם אמר לו המוכר זיל קני קנה, אבל אם רק נתן לו המוכר רשות להניחו שם לא קנה, א"כ נראה דה"נ לא קנתה הקופה את הכסף, שהרי לא אמר לו זיל קני, וא"כ רשאי לשנות הכסף למטרת צדקה אחרת.

יש לומר דכיון שהכניס צדקה לביתו הו"ל כאומר זיל קני

(ד) אולם יש לומר, דכיון שבדרך כלל אדם מכניס את הקופת צדקה מעצמו לביתו, וניחא ליה בהכי, ובפרט משום שיש בזה מצות צדקה, א"כ הו"ל כאומר זיל קני, ולכ"ע קנה. ושוב ראיתי ש"כ

בתשו' אבני נזר (יו"ד סי' רצג אות א ואות ז), דכיון שהרשה השופר (ר"ל קופת צדקה) לצורך מעות עניים, גם הרמ"ה מודה שקנה אע"פ שלא אמר לו זיל קני. ע"ש. וכ"כ הגאון רבי נתן לוי בס' בית נדיב (קוני' גילוי דעת). ע"ש. ומכאן תשובה מוצאת למה שכתב בתשו' ירושת פליטה (סי' כא אות ב). ע"ש.

אולם ראיתי בתשו' משנה הלכות (ח"ז סי' קנז ד"ה אמנם) שכתב דקופת צדקה דמי לכליו של לוקח ברשות מוכר, וכיון שלא אמר לו לך וקני, וגם הלוקח איננו פה, ואין יודע כלל שהכניס המעות בקופה, כה"ג אפשר דלכו"ע לא קנה הגבאי את המעות, והו"ל כאילו לא נתן בקופה כלל. ולכן רשאי להלוות מהקופת צדקה. והביא שכ"כ בתשו' משמע שלום (סי' נד) ובתשו' תולדות ישראל (סי' מו). ושוב כתב (ד"ה ובהרהורי) שיש לחלק בין קופת צדקה סגורה, וא"א לפותחה רק ע"י הגבאי, והוא בא מזמן לזמן לגבות המעות, דבכה"ג הו"ל כאילו כבר בא ליד גבאי, כיון שכל שהכניס שם המעות כבר נתייאש ממנו, שהרי אינו יכול להוציאו עוד, ולכן הו"ל כאילו כבר בא ליד גבאי. אבל קופה שפתוחה, או שהגבאי מניח מפתח לבעה"ב שיוכל לפתוח הקופה ולהוציא המעות, כה"ג לא הוי בכלל בא ליד גבאי. והביא שמצא שכ"כ בתשו' בית יצחק (או"ח סי' כא) לחלק בין קופה מוסגרת או פתוחה. ע"ש.

ולפי"ז נראה, שבקופות צדקה שלנו, שאינם סגורות כלל, לא חשיב כבא ליד גבאי, וא"כ יכול לשנות הכסף למטרת צדקה אחרת, כשם שיכול להלוות מהקופה. אולם מדברי האחרונים הנ"ל נראה שאין חילוק בין קופת צדקה סגורה לפתוחה, וכל שהכניס הכסף לקופה הו"ל כבא ליד גבאי, וכן מסתבר, שהרי לענין כליו של קונה ברשות מוכר, נראה פשוט שגם אם הכלי פתוח קונה, דס"ס כיון שהשאיל לו מקום הכלי, קונה כל מה שנכנס לתוך הכלי. וה"נ אין חילוק בזה. ולכן נראה שאפילו בקופת צדקה פתוחה, כל שנתן המעות בתוכה הו"ל כבא ליד גבאי, וא"כ אסור לו לשנות המעות למטרת צדקה אחרת.

אולם שמעתי מהגאון מוה"ר יוסף ליברמן שליט"א, דדוקא אם באים הגבאים מידי זמן כדי לגבות ממנו את הכסף שנצטבר בקופה, בזה הו"ל כבא ליד גבאי, כי הם נתנו לו את הקופה על דעת זה שהקופה תקנה את הכסף עבורם, אבל אם אינם באים לגבות ממנו, אלא שיש לו קופת צדקה ונותן לתוכה כל זמן שרוצה ליתן צדקה, בזה רשאי לשנות המעות לצדקה אחרת. עכ"ד. ולפי"ז נראה, שאם לא קבל את הקופה מאיזה ארגון צדקה, אלא שמצא את הקופה וכיו"ב, בזה אין הקופה קונה עבור אותו ארגון שהקופה היתה שייכת לו, ורשאי לשנות המעות לצדקה אחרת. וכ"ש אם היא אותה מטרה של צדקה, וכגון שמתחילה נתן את הכסף בקופה שמיועדת לעזרה לעניים, וכעת רוצה ליתן הכסף לעניים כגון לתרום לכולל וכיו"ב, דרשאי לעשות כן. וע' בתשו' שבות יעקב (ח"א סי' עז).

וכן שמעתי מהגאון מוה"ר שלמה בן שמעון שליט"א (ליל ש"ק צו התשע"ה), דלאותה מטרת צדקה רשאי לשנות, והיינו שאם נתן הכסף בקופת צדקה המיועדת לעניים, רשאי ליתן הכסף לאברכי כולל. ואין הקופה קונה בשביל ארגון מסוים, דכליו של לוקח ברשות מוכר לא קנה. עכ"ד. ונראה כוונתו בסוף דבריו, כמש"כ בתשו' משנה הלכות (ח"ז סי' קנז ד"ה אמנם) הנ"ל.

אם חשב ליתן למוסד מסוים אינו רשאי לשנותו למוסד אחר

ה) **מיהו** נראה לפע"ד, דכל זה דוקא אם בשעה שנתן הכסף בקופה לא חשב ליתן דוקא לאותו ארגון צדקה, אלא נתן צדקה בסתמא, אבל אם חשב ליתן דוקא לאותו ארגון צדקה, א"כ שוב אינו רשאי לשנות וליתן הכסף למטרת צדקה אחרת. כי בתשו' מהר"י אסאד (ח"ב סי' רמד) מבואר דהאיסור לשנות הצדקה מעני לעני, היינו גם אם חשב ליתן לעני מסוים. ע"ש. וכ"כ בתשו' יד הלוי (יו"ד סי' קלג), שגם אם נדר לצדקה במחשבה, אסור לשנות מעני לעני. ע"ש. וכן ראיתי בתשו' משנה הלכות (ח"ד סי' קכג) שהביא סברת השואל, דכיון דמה שמתחייב ליתן גם במחשבה, היינו משום שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט, ולגבוה אין חילוק לאיזה עני יתן, לכן אם נתחייב לעני פלוני במחשבה, רשאי לשנות. וכתב ע"ז וז"ל פשוט דאי נימא דמחשבה הוי כאמירה בצדקה וכמסירה להדיוט, אין נ"מ בין אמירה למחשבה, וכמו באמירה כיון שאמר לעני זה א"א לשנות ה"נ במחשבה וכו', מאחר דקיי"ל בצדקה דמחשבה כדיבור הוא, א"כ כל דיני אמירה יש לו, וכמו דבאמירה קיי"ל דאם אמר לפלוני עני דאינו רשאי לשנות, דהוי כבא ליד מטעם דאמירתו לגבוה כמסירה להדיוט, ה"נ לפי שיטות דס"ל דמחשבה כאמירה, כיון שחישב לעני ידוע הרי תיכף נעשה שלו מטעם דאמירתו לגבוה וכו', ואינו יכול לשנות דהוא הוא. עכ"ל. ע"ש שהאריך בזה. ולכאורה יש להעיר ממש"כ בס' חסידים (סי' תתרלב). ע"ש. וי"ל. וע' בס' אמרי יעקב (שטרן על ש"ע הרב עמ' ח ד"ה ואפילו). ולא זכר דברי האחרונים הנ"ל. וע"ע בתשו' ישועת משה (אהרונסון ח"ג סי' פו) ובתשו' קנה בשם (ח"ב סי' קי) ובס' דרך אמונה (פ"ח ממתנו"ע בצה"ל ס"ק פח) ובס' דרך שיחה (ח"א עמ' תקנח). ודו"ק. וא"כ אם חשב ליתן דוקא למוסד מסוים, אינו רשאי לשנות למטרה אחרת, כיון שנתחייב במחשבה ליתן לאותו מוסד. אבל אם נתן בסתמא, רשאי לשנות באופן הנ"ל. וכן ראיתי בתשו' לבושי מרדכי (תנינא יו"ד סי' קטו ד"ה ולענין) שכתב דכיון שהרמ"א (יו"ד סי' רנח סי"ג) פסק כדעת המרדכי, דמחשבה מועילה לצדקה וא"צ אמירה. א"כ כיון שנתן הכסף בקופה פשיטא שמתחייב בזה, דמחשבתו ניכרת מתוך מועשיו, ובה אפטר דלכו"ע מחשבה כמעשה. וע"ש. [ומה שהעיר עליו בתשו' משנה הלכות (ח"ז סי' קלז ד"ה ולפענ"ד). ע"ש. לא זכר דברי עצמו (ח"ד סי' קכג) הנ"ל, שגם אם נתחייב ליתן לעני במחשבה, אינו רשאי לשנות. וה"נ כיון שחשב ליתן לקופה מסוימת, אינו רשאי לשנות]. וע' בס' צדקה ומשפט (פ"ח הערה כה). וצ"ע.

ולפי האמור נראה פשוט, שאם אין הגבאים באים לגבות ממנו הכסף, א"כ רשאי ללוות כסף מהקופה, דהא בכה"ג לא הו"ל כבא ליד גבאי. וע' בתשו' משנה הלכות (ח"ז סי' קנז) שכתב דמעיקר הדין מותר להלוות מהקופה כל שהקופה פתוחה או שיש לו מפתח שנותנים לו לשלוח המעות כשיתמלא הקופה. ובצירוף מה שכתב הפתחי תשובה (יו"ד סי' רנט סק"ד) בשם החמודי דניאל, דבזמנינו נהגו להקל להלוות ממעות צדקה אפילו משבא ליד גבאי. ומ"מ כיון שיצא הדבר מפי הגאונים מאמר מרדכי והבית יצחק, לכן אם רוצה להלוות מהקופה, יוסיף מה שהוא כשמחזיר את ההלוואה, וכמבואר בש"ע (שם סי' ב) דאם היה הנאה לעניים בעיכוב המעות ביד הגבאי, מותר לו ללוותם ולפרעם. ובכה"ג מותר לכו"ע. ע"ש. וע"ע לו (ח"ט סי' רז). וכן אם התנה בפירוש שיהא רשאי להלוות מהכסף שנותן בקופה,

רשאי להלוות, וכמש"כ בתשו' משנה הלכות (ח"ט שם). ע"ש.

וכ"כ מו"ר הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' דרך אמונה (פ"ח ממתנו"ע בצה"ל ס"ק קכא), דכיון שיש מחלוקת אם בנתינה לתוך הקופה הו"ל כבא ליד גבאי, לכן טוב שיתנה כשתולה את הקופה, שאין רוצה שהקופה תקנה את המעות. ואם נוהג תמיד להלוות או לפרוט, אפשר דהו"ל כאילו התנה. עכ"ד. ושם (ס"ק קכג) הביא שגם מרן החו"א הורה שיש להקל להלוות מהקופת צדקה. ע"ש. וע"ע בתשו' כתב סופר (יו"ד סי' קי).

* **המורם** מכל האמור שאם אדם נתן כסף בקופת צדקה שבביתו, אינו רשאי לשנות וליתן הכסף למטרת צדקה אחרת. ומ"מ כל זה באופן שהגבאים באים לגבות הכסף מידי פעם, והיינו שיש להם ענין בקופה זו, אבל אם מצא קופת צדקה ונתן בה כסף, אין הקופה קונה לאותו ארגון שהקופה היתה שייכת לו, ולכן רשאי לשנות וליתן הכסף למטרת צדקה אחרת. והיינו דוקא באופן שבשעת הנתינה לא חשב ליתן לאותו ארגון צדקה, אבל אם חשב ליתן לאותו ארגון, אינו רשאי לשנות, כיון שנתחייב ליתן לו במחשבה. ואם אינו יודע לאיזה ארגון צדקה שייכת הקופה או שאינו מכיר את אותו ארגון, יעשה בהם צרכי רבים, וכמש"כ בתשו' מנחת יצחק (ח"ח סי' פו סוף אות א). ע"ש. ואם רוצה להלוות מהכסף שנמצא בקופת צדקה או לפרוט ממנו, רשאי בכל אופן. ובפרט אם יוסיף משהו לצדקה בשעה שמחזיר ההלוואה או בשעה שפורט. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

"דברה תורה כנגד יצר הרע", מדוע לא נתיר מכת סברא זו, איסור בשעה שיצרו של אדם תוקפו וְרָאִיתָ בְּשִׁבְיָהּ אֶשֶׁת יִפֹּת תֹּאֲרֶה וְחִשְׁקָתָּ בָּהּ וְלִקְחָתָּ לָךְ לְאִשָּׁה (כא, יא)
וכתב רש"י "ולקחת לך לאשה - לא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע. שאם אין הקדוש ברוך הוא מתירה ישאנה באיסור".

טעם זה "לא דברה תורה כנגד יצר הרע" צריך ביאור, שלסברא זו נבטלה תורת מצוות מישראל, ומדוע לא נתיר לאדם לאכל חזיר, ולחלל שבת ח"ו כל שיצרו תוקפו ונאמר "דברה תורה כנגד יצר הרע". סברא זו צריכה ביאור רב.

ובביאור הענין נראה, שהנהגת הרמב"ם (מלכים פ"ח ה"א) וז"ל: **חלוצי צבא כשיכנסו בגבול העכו"ם ויכבשו וישבו מהן, מותר להן לאכול נבלות וטרפות ובשר חזיר וכיוצא בו, אם ירעב ולא מצא מה יאכל אלא מאכלות אלו האסורים, וכן שותה יין נסך, מפי השמועה למדו ובתים מלאים כל טוב ערפי חזירים וכיוצא בהן.**

וברדב"ז על הרמב"ם שם ביאר את דבריו, שאין הכונה שחיילים אלו מסוכנים לחיות בתנאי רעב ומשום כן הותר להם מאכלות אסורות, אלא כונת הרמב"ם שחיילים אלו שנכנסו בארץ הגויים, אינם צריכים לטרוח לבקש מאכל היתר, וכתב הטעם **שליפי ששכנסו לגבול העמים אם ילכו לבקש מאכל היתר יקומו עליהם העמים".**

והביאור בזה, שצורת ההתנהגות של חיילים שנכנסו בארץ אויב הם צריכים להרגיש בטוחים בכל דרכיהם, ולא שיצטרכו ללכת ולחפש אחר אוכל

כשר, שאם יעשו כן, שוב לא יהיו מוכנים להלחם ויקומו אויביהם עליהם ושוב ימצאו בסכנה. משום כן התירו להם לאכל אף אוכל שאינו בהיתר, כל זה כדי לשמורם מן הסכנה.

ומעתה נבא לביאור יסוד הסברא "דברה תורה כנגד יצר הרע". שברמב"ם אחר כן כתב בהלכה ב וז"ל: **וכן בועל אשה בגיורתה אם תקפו יצרו.** ומכאן זה שכתב הרמב"ם שתי הלכות האלו יחדיו, ההלכה של אכילת מאכלות אסורות עם ההיתר לבא על יפת תואר, הרי מבואר, שבשתי הלכות אלו הוא מכח אותו הטעם.

והנה דקדקו בלשון הרמב"ם שהביא באותה הלכה שמותר לו לבא על אשת יפת תואר שיכול הוא לבא אף על אשת איש, דבר שנאסר אפילו לכן נח. וצריך ביאור מדוע הורחב ההיתר של יפת תואר שאפילו אשת איש הותר לו.

אכן, אחר שכתב הרמב"ם את הדין של יפת תואר יחד עם דין אכילת מאכלות אסורות בזמן מלחמה. נראה, שהיסוד ש"לא דברה תורה כנגד יצר הרע", שניהם ענינם אחד וכדלהלן.

שהנהגת הרמב"ם שם מלכים (פ"ז ה"ד) ושם כתב סדר ההנגת ישראל בשעת מלחמה וז"ל: **ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה וידע שעל יחוד השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה, וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם.**

ומבואר מדברי הרמב"ם שבשעת מלחמה עלול אדם בפתח והוא נדרש לא לחשוב על אשתו ומשפחתו, וצריך לשמור את עצמו שלא להבהל מכל הסובב אותו.

ואחר דברי הרמב"ם יוארו היטב דברי הרידב"ז שלעיל, שהואיל וצריך אדם זה להלחם כראוי שוב צריך הוא להיות פנוי להלחם ולהיות רגוע ולא להיות עסוק בדברים המטרדים את מנוחתו. ומשום כן התירו לו מאכלות אסורות שיהיה פנוי להלחם וכדי שלא יגיע למצב שיהיה מנוצח.

ואחר המתבאר שכתב הרמב"ם דין מאכלות אסורות בדין יפת תואר נמצא שטעם שניהם אחד, ומעתה גם כאן ביפת תואר כל היתר זה הוא רק כדי שיוכל להלחם וכל שיצרו תוקפו התירו לו לבא על יפת תואר ביאה אחת לשיטת רב, כדי שיבא עליה בהיתר ולא באיסור. והביאור בזה שהואיל ויצרו תוקפו שוב יבא עליה באיסור, ויתעוררו בו לאחר מכן רגשי אשם וממילא שוב לא יוכל להלחם כראוי ומטעם זה התירו לו לבא עליה "שלא דברה תורה אלא כנגד יצר הרע".

ואף שיש שוני בין שתי הלכות אלו, שדין מאכל הוא צורך קיומי והתירו לו מאכלות אסורות כדי שדעתו תהיה מיושבת עליו, אכן היתר יפת תואר הוא צורך המגיע מחמת שיצרו תוקפו. ומ"מ כרך הרמב"ם שניהם אחד שסוף דבר טעם שניהם אחד כאמור.

ויש להוסיף בזה עוד את דברי הרמב"ן על הפסוק (דברים כ' ג) "כי תצא מחנה על איבך ונשמרת מכל דבר רע". וביאר הרמב"ן וז"ל: **והנכון בעיני בענין המצוה הזאת, כי הכתוב יזהיר בעת אשר החטא מצוי בו. והידוע במנהגי המחנות היוצאות למלחמה, כי יאכלו כל תועבה, יגזלו ויחמסו ולא יתבוששו אפילו בניאוף וכל נבלה, הישר בבני אדם בטבעו**

יתלבש אכזריות וחמה כצאת מחנה על אויב ועל כן הזהיר בו הכתוב, ונשמרת מכל דבר רע.
ומבואר מדברי הרמב"ן שבעת המלחמה "הישר בבני אדם בטבעו יתלבש אכזריות", שם תואר יש לו הישר בבני אדם" ומבואר שבעת מלחמה הוא זה המכונה "הישר באדם", מאבד את אישיותו הרוחנית, גדולה ככל שתהיה, גוזל חומס ואפילו הישר בבני האדם יתלבש באכזריות.
ומעתה נראה עוד שכל זה אף הוא נכנס בשיקול זה של "דברה תורה כנגד יצר הרע".

שהואיל ובזמן מלחמה אדם מאבד את אישיותו הרוחנית, כל שיצרו תוקפו, מקבל משנה תוקף שדברה תורה כנגד יצר הרע שהתירו לו במצבו שיעשה כן בהיתר ולא באיסור.
וממילא מכל המורס מזה, יבואר היטב מה שהקשנו לעיל, מדוע דוקא כאן דברה תורה כנגד יצר הרע. והפשוט וברור בזה, שרק בזמן מלחמה מחמת צריך שיוכל להלחם כראוי רק אז נאמרה הסברה "דברה תורה כנגד יצר הרע", אכן, בכל מצב אחר שאינו מצב מלחמה על היהודי לשמור עצמו לרסן את עצמו מפני יצר הרע ולא להכנע מפניו.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

יש מאין / הרב יצחק שלמה פיינגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

מחייט עמלק לפני ראש השנה

דברי השארית ישראל דכח השבת נבנה ע"י התפילות של ששת ימי המעשה

בשארית ישראל להמגיד מוילנדיק ז"ל שער הזמנים סוכות ד"ה ולקחתם לכם ביום הראשון כתב וז"ל איתא בספר קדמון אחד ששבת נעשה מששת ימי המעשה, דהיינו ד' שעות מכל יום נעשה מזה כ"ד שעות של שבת קדש, ואמר מורי ז"ל פירוש על זה שהד' שעות שנעשה מהם שבת, הוא ג' תפילות שבכל יום, שכל תפלה היא נחשבת לשעה אחת, והשעה הד' היא יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים (אבות פ"ד מ"ז), והיא קריאת שמע על המטה שאדם צריך להיות ממארי חושבנא עד כאן עכ"ל.

ולכי תידוק כן הוא, דהא השבת קדש תכלית מעשה שמים וארץ, ובתפילות ובק"ש בהם מבררים כח מלכותו ויחודו, וכל התפילות יחד מתאחדין ברזא דאחד למשרי עלה רזא דאחד בשבת קדש.

רמז לדבר זה מיוסף הצדיק

ובדרך רמז יש לפרש מש"כ (בראשית כג, טז) וירא יוסף אתם את בנימין ויאמר לאשר על ביתו הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן כי אתי יאכלו האנשים בצהרים.

ובמדרש רבה (מג, טו) אין והכן אלא שבת כמה דאת אמר והיה ביום השישי והכינו (שמות טז, ה), דהא אמרה ששימר יוסף את השבת קודם שתינתן עכ"ל, וע"ע בתורה שלמה שם אות מ"ה ובהערות שם שליקט הרבה מדרשי חז"ל שכ"כ.

ובזה יש לפרש מה דכתיב שם (בראשית כג, ל) וימהר יוסף כי נכמרו רחמיו אל אחיו ויבקש לבכות, "ויבא החדרה" ויבך שמה, ובתרגום עה"פ ויבא החדרה ועל "לאדרון בית משכבא", ובאמרי פנחס סדר הלילה והשינה אות קנח כתב וז"ל קודם השינה צריך לבכות ועל ידי זה יש עליה לנשמה כדאיתא בספרים (פרי עץ חיים שער קריאת שמע

שעל המטה פרק י - יא) ואמר הוא ז"ל שלכך תרגם אונקלוס בראשית מג, ל) ויבא החדרה ויבך שמה לאדרון בית משכבא ולכאורה מנא ליה הא, רק הוכחתו מדכתיב החדרה בה"א הידיעה והיינו בית משכבו שמייוחד לבכיה עכ"ל.

ולאמור כיון שיוסף הצדיק רצה לפעול קדושת השבת והוא תלוי בד' שעות שבכל יום ובא החדרה מקום של קריאת שמע שעל המטה וחשבון הנפש ליקח מכוחו לקדושת השבת.

כח ראש השנה נבנה ע"י

השבתות של כל השנה

ולולי דמסתפינא הייתי מפרש בהקדמה זו דכל שבתות השנה שהם חמישים במספר מהם יתד ופינה להני תרי יומי דראש השנה יומא אריכתא ובהם מ"ח שעות ותוספת מלפניה ומאחריה יחדיו נשלמו חמישים שעות, שע"ש מירת שבת כרואי והתדבקות באור פני מלך חיים בשבתות של השנה שעברה, נתחדש שפע קדש וגילוי מלכותו בהני יומי דהמלכת המלך ביתר שאת וביתר עוד, וידע כל פעול כי אתה פעלתו וכו' ויאמר כל אשר נשמה באפו ה' אלקי שיראל מלך ומלכותו בכל משלה.

ובזה יש לפרש מה שאומרים בתפילת השבת שבת יקר וגדולה וכבוד יתנו לקל מלך יוצר כל המנחיל מנוחה לעמו ישראל בקדושתו ביום שבת קדש, ושבת יקר וגדולה וכבוד קאי על הני יומי דראש השנה שבהם מתגלה נלך יוצר כל, והוא ע"י שבתות של כל השנה המנחיל מנוחה לעמו ישראל בקדושתו ביום קדש.

טעם שאין תוקעין בר"ה שחל להיות בשבת

ובזה יש ליתן טעם לשבח על מה שאין תוקעין בר"ה שחל להיות בשבת כיון שכל יסוד הראש השנה הוא ע"י קדושת השבת, ואם באותו יום חל שבת והוא דבוק בשפע ויסוד ראש השנה למה לי תקיעת שופר.

מחייט עמלק לפני תחילת השנה

השת לבו יראה דלפני תחילת שנה קוראים פרשת מחייט עמלק, ולפני ניסן ראש השנה למלכים קוראים בפרשת זכור ולפני ראש השנה לשנים בתשרי קוראים בפרשת כי תצא.

ויראה לומר ככיון דכוחו של עמלק הוא לקלקל ולקרר החמימות שבראשית, והוא בא בראשית של ישראל לקרר את אמבטי הרוותחת, והוא בחינת ראשית גויים עמלק, ועל כן קודם תחילת השנה אנו מוחים אותו פן יבא לקרר להסית ולהדיח.

והעירני בני מוה"ר פינחס מנחם נ"ו שמבואר כן בבית ישראל כי תצא תשי"ח וז"ל זכור את אשר עשה לך עמלק תקנו זאת קודם ניסן גאולת הנפש, ויש ג"כ שייכות לקודם תשרי לתקן עולם במלכות שד"י זה היום תחילת מעשיך, ומקודם לזכור מחייט עמלק ר"ה יום הזכרון וע"י מחייט עמלק באלול יכולים להגיע לקבלת עומ"ש בר"ה, אלול הכנה לראש השנה לקבלת עומ"ש חס לבי בקרבי חמימות לעבדות השם, ועמלק כל כוחו להביא קרירות אשר קרן בדרך זה הדרך דרך התשובה הנותן בים דרך באלול ונצרך להתגבר עליו ולמחותו ע"ש.

ביום העשירי מתחילת השנה נמחה כח עמלק לגמרי

ושמעתי כי בעשיית יש ר"מ שעות ויפה כח הקדושה והטהרה למחות לעמלק שבגימ' ר"מ.

ובאמת מבואר בגמרא יומא כ. שטן ביומא דכיפורי לית ליה רשות לאסטוני, והוא כנ"ל כי נמחה כח עמלק והסט"א.

ואתה תחזה כי גם בניסן ביום העשירי הוא שבת הגדול על שם הנס הגדול כמבואר בטור או"ח סי' ת"ל וז"ל שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול והטעם לפי שנעשה בו נס גדול שפסח מצרים מקחו בעשור דכתיב (שמות יב ג) בעשור לחודש הזה ויקחו להם איש שה לבית אבות שה לבית, ופסח שיצאו ישראל ממצרים היה ביום חמישי כדאיתא בסדר עולם (פ"ה), ונמצא שעשירי בחודש היה שבת, ולקחו להם כל אחד שה לפסחו וקשרו אותו בכרעי מטותו ושאלום המצריים למה זה לכם והשיבוים לשחטו לשם פסח במצות השם עלינו והיו שיניהם קרות על שוחטין את אלהיהם ולא היו רשאיין לומר להם דבר ועל שם אותו הנס קורין אותו שבת הגדול עכ"ל, והוא בדומה ליה"כ בחינת לית ליה רשות לאסטוני, ע"י הני ר"מ שעות של תוספת קדושה להאיר מתוך חשכה.

כח השבת מסייע למחייט עמלק ור"ה יסודו מכח השבת

ובשפת אמת תצוה זכור תר"ו כתב וז"ל והנה בני ישראל נקראו גם ראשית וגם אחרית, אבל בעמלק כתיב ראשית גויים עמלק ואחריתו עדי אובד, כי הרשעים שארי בחיבורא וסיים בפרודא, אבל בניי הגם שהם עתה מפורד ומפורד לבסוף יבואו לאחדות האמת, ואם בני ישראל היו מתקנים שבת ראשונה לא היה נמצא ראשית של עמלק כלל, ועתה צריך להיות התיקון ע"י שבת האחרון יום שכולו שבת, כי שבת רומז לשבת בראשית ולשבת שלעתידי, ולאשר ניסן הוא זמן גאולה א"כ חודש אדר מיוחד למפלתו של הרשע עמלק ימח שמו וזכרו, כדי שיהיה אח"כ שמו יתברך שלם, וניסן הוא ראשון ואדר הוא חודש האחרון, ובאחרית אין לו לעמלק כלום, דכתיב עדי אובד לכן באדר מוכן למפלה, ובודאי ראו חז"ל כי לעתידי ישמרו בני ישראל שבת כתקונו בחדש אדר, ואז בהניח תמחה זכר עמלק ויהיה שמו יתברך שלם וכסאו שלם במהרה בימינו אמן עכ"ל.

ולהאמור כי יסוד ראש השנה הוא שמירת השבתות של כל השנה בדאי כי מתחיל ביום הזה להתקיים מחייט עמלק לגמרי ובסיים השערת הימים ר"מ שעות נכרת עמלק לגמרי ולית ליה רשות לאסטוני ויהיה כסאו ושמו שלם בב"א.

לדעת – אוצר ידיעות בפרשת

השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל

שלמה המלך ומצוות יבום

כִּי יִשְׁבוּ אֲחִים יְחָדוּ וְיָמַת אֶחָד מֵהֶם וְיָבֵן אִין לוֹ לֹא תִהְיֶה אִשְׁתּוֹ הַיָּמָת הַחוּצָה לְאִישׁ זָר יִבְמָה יָבֵא עֲלֶיהָ וְלִקְחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה וְיִבְמָה (כה, כ)

פעמים רבות פוגשים אנו קטעים בתוך דברי אחד המפרשים, שנראה כי הם מתאימים יותר לדור אחר או למחברים אחרים. כל אחד מגאוני הדורות למד בדרכו ובסגנונו, אך לפרקים הוא מגלה את כח תורתו גם בתחומים אחרים שאינו עוסק בהם בדרך כלל.

כאלה הם דברי המאירי בחיבורו על מסכת יבמות, המציג פירוש מחודד לדברי אגדה. דרך זו לפרש את העניינים המסופרים בתנ"ך ובמדרשי חז"ל על פי סוגיות ההלכה, נתחדשה כנראה על ידי בעל המשנה למלך בספרו הנודע **פרשת דרכים**,

כשהוא מפלפל באריכות במחלוקת יוסף הצדיק ואחיו, במעשה אליהו והאשה הצרפית, דוד המלך ואחילמך הכהן בנוב, ומבארם על פי סוגיות ערוכות, כסוגיית הקל הקל וכדומה. לאחר שנסללה דרך זו, כבר צעזעו רבים בדרכה באופנים שונים, ורבים מספרי הדרוש מלאים בביאורים מסוג זה.

במה דברים אמורים? בספר מלכים"א (ג טז) מובא המעשה הידוע בשם **משפט שלמה**, כאשר באו לפני שלמה המלך שתי נשים ושתיהן טוענות על ילד אחד כי הוא בנם, בעוד בן האשה השנית מת. שלמה המלך פסק את הדין בחכמה מופלאה, ומכך נוכחו כל ישראל בחכמתו של שלמה. מעשה זה ידוע גם מהפטרות פרשת מקץ, אותה נפטר א"ה בשנה הבאה, לאחר עשרים שנה (!) שלא הפטרנוה (בדרך כלל חלה פרשת מקץ בימי חנוכה ומפטירים בה את הפטרות **רני ושמחי** לחנוכה, מלבד בשנה בה חל ראש השנה בשבת וחודש מרחשוון חסר, כמו בשנת תשס"א ובשנה הבאה שנת תשפ"א).

נביא את המעשה כלשונו בספר מלכים –

אָז תְּבִאנָה שְׁתֵּי נָשִׁים זֹנוֹת אֶל הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֶדנָה לְפָנָיו: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֶחָת בִּי אֲדֹנָי, אֲנִי וְהָאִשָּׁה הַזֹּאת יִשְׁבֹּת בְּבֵית אֶחָד וְאֶלֶד עִמָּה בְּבֵית: וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְלִדְתִי וַתֵּלֶד גַּם הָאִשָּׁה הַזֹּאת וְאֲנַחְנוּ יָחַדוּ אִין זָר אֲתַנּוּ בְּבֵית זֹולַתִּי שְׁתֵּי אֲנַחְנוּ בְּבֵית: וַיִּמַּת בֶּן הָאִשָּׁה הַזֹּאת לְלֵלָה אֲשֶׁר שָׁכְבָה עִלָּיו: וַתִּקַּם בְּתוֹךְ הַלַּיְלָה וַתִּקַּח אֶת בְּנִי מֵאֶצְלִי וְאֶמְתָּךְ יִשְׁנָה וַתִּשְׁכַּיְבֶיהָ בְּחִיקָה וְאֶת בְּנֵה הַמֵּת הִשְׁכַּיְבָה בְּחִיקָי: וְאִקַּם בְּבֹקֶר לְהִינִיק אֶת בְּנִי וְהִנֵּה מֵת וְאֲתַבֵּן אֵלָיו בְּבֹקֶר וְהִנֵּה לֹא הִיא בְּנִי אֲשֶׁר יִלְדְתִי: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה הָאֶחָת לֹא כִי בְנִי הָחִי וּבִגְדַת הַמֵּת וְזֹאת אֲמַרְתְּ לֹא כִי בִגְדַת הַמֵּת וּבְנֵי הָחִי לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ זֹאת אֲמַרְתְּ זֶה בְּנֵי הָחִי וּבִגְדַת הַמֵּת וְזֹאת אֲמַרְתְּ לֹא כִי בִגְדַת הַמֵּת וּבְנֵי הָחִי: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ קְחוּ לִי חֶרֶב וַיָּבִיאוּ הַחֶרֶב לְפָנֵי הַמֶּלֶךְ: וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ גִּזְרוּ אֶת הַיֶּלֶד הַחִי לְשֵׁנַיִם וַתִּנְנוּ אֶת הַחֶזֶי לְאֶחָת וְאֶת הַחֶזֶי לְאֶחָת: וַתֹּאמֶר הָאִשָּׁה אֲשֶׁר בְּנֵה הָחִי אֶל הַמֶּלֶךְ כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמֶיהָ עַל בְּנֵה וַתֹּאמֶר בִּי אֲדֹנָי תִּנְנוּ לָהּ אֶת הַיֶּלֶד הַחִי וְהַמֵּת אֶל תִּמְתִּיהוּ וְזֹאת אֲמַרְתְּ גַם לִי גַם לְךָ לֹא יִהְיֶה גְזֹרִי: וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר תִּנְנוּ לָהּ אֶת הַיֶּלֶד הַחִי וְהַמֵּת לֹא תִמְתִּיהוּ הִיא אִמּוֹ: וַיִּשְׁמְעוּ כָל יִשְׂרָאֵל אֶת הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר שִׁפֵּט הַמֶּלֶךְ וַיִּרְאוּ מִפְּנֵי הַמֶּלֶךְ כִּי רָאוּ כִּי חֲכָמַת אֱלֹקִים בְּקִרְבּוֹ לַעֲשׂוֹת מִשְׁפָּט.

השאלה המתעוררת ללומד את הדברים היא – במה התבטאה חכמתו של שלמה המלך במעשה זה. הביאור הפשוט הינו, כי שלמה המלך הבין כי האם האמתית תחמו על בנה ולא תסכים בשום אופן לגזרו ולהרגו, בעוד שהאחרת תנקוט בשיטת "תמות נפשי עם פולשתים" ("שיטה" זו נזכרת גם במסכת כתובות כג: לענין הלכה), ותסכים להריגת הילד, העיקר שגם לאחרת לא יהיה.

ברם, ביאור זה מצביע תהיות שונות, כמו איך היה יכול שלמה להיות בטוח כי אכן כך יקרה, ותמיהות אחרות. האברבנאל אכן דוחה פירוש זה ומציג ביאור אחר. גם הרדב"ז בתשובותיו (ח"ג סימן תרל"ד), האריך לבאר במה ניכרה חכמתו של שלמה המלך במעשה זה.

ביאורו המחודש של המאירי

המאירי לעומתם, בספרו בית הבחירה על מסכת יבמות (יז:): מציג ביאור מחודד למעשה זה, על פי הסוגיא הנדונה שם. נעיר, כי כבר במדרשי חז"ל מבואר כי הזונות היו יבמות. כך מבואר במדרש שיר השירים רבה (פרשה א, י) – "אז תבאנה שתיים

נשים, מי היו, רב אמר רוחות היו, **ורבנן אמרין יבמות היו**". להלן נדון בדברי מדרש זה.

המאירי מציג את הדברים בצורה אחרת. לדבריו, היו שתי הנשים כלה וחמותה. לחמות היה בן אחד שהיה בעלה של הכלה, ועתה נולד לה בן קטן נוסף. מלבדס לא היו לה בנים אחרים. לכלה לא היה אלא את הבן האחד שנולד זה עתה יחד עם בנה של חמותה.

בנה של החמות, בעלה של הכלה, שבק חיים לכל חי, והותיר את אשתו עם בן יחיד, מה שפטר אותה מן היבום.

למרות שהאשה היתה לכאורה מותרת לשוק, הרי מכיון שלבנה עדיין לא מלאו שלשים יום, לא ידעה אם הוא בר קיימא או שמא הוא נפל, שאינו פוטר מן היבום. בעודה ממתנה לראות אם בנה הוא בר קיימא ופוטר מן היבום, קרה המעשה הנורא ובנה מת.

עתה באה הכלה במצר: מכיון שעוד לא מלאו שלשים יום לילד, לא ניתן לפטרה מן היבום על סמך ילד זה. והיא זקוקה ליבם, שהוא בנה קטן החדש של חמותה. רק בעוד שלש עשרה שנים יוכל הבן לחלוץ לה, ורק אז היא תהיה מותרת לשוק!

ההבנה שהיא עומדת להיות עגונה שלש עשרה שנה, גרם לה לעשות מעשה אשר לא ייעשה – היא החליפה את בנה המת עם הבן של חמותה. כעת יפטרה בית דין מן היבום; הן יש לה "בן" הפוטרה מן היבום, וגם לחמותה אין בן שיצטרך לחלוץ לה!

למחרתו של יום, עת טענה החמות בכל תוקף כי הבן החי אינו נכדה אלא בנה, באו הן לדון בפני שלמה המלך. שלמה בחכמתו ראה את אשר לפניו – כלה וחמותה, אשר הכלה זקוקה לבן לא רק משום שהיא רוצה את בנה, אלא משום שאם היא בנה היא תפטר מן היבום. החשד עלה בלבו כי אכן החליפה הכלה את בנה המת כדי להפטר מן היבום. אך כיצד יוכל להוכיח זאת, שמא הצדק עם הכלה והיא חפצה בסך הכל לברר את האמת כי היא פטורה מן היבום?

כאן באה חכמתו הגדולה של שלמה המלך. הוא הורה להביא חרב כדי לגזור את הבן, כעין הצעת פשרה ביניהן. הנוכחים אכן לא הבינו את כוונתו העמוקה של שלמה המלך, אך הוא ידע גם ידע: אם הבן הוא אכן של החמות, הראשונה שתקפוץ על המציאה היא הכלה. עד עתה היא מבקשת להפטר מן היבום במרמה שלא כדיו, אך ודאי היא מעדיפה שתהיה מותרת באמת לשוק. ברגע שיגזרו ויהרגו את בנה של חמותה היא תיפטר מן היבום מדין תורה – הלא כאשר אין אח לבעל לא חלה חובת יבום!

ואכן כצפוי הסכימה הכלה בכל לבה לרעיון לגזור את הילד, בעוד שהחמות כמובן התחלחה מרעיון שכזה. בזאת היה לו די לשלמה המלך, והוא פסק את פסקו בבהירות, בהצביעו על החמות – היא אמו!

אכן רק בחכמת אלקים ניתן היה להגיע לפתרון שכזה!

נביא את לשונו הבהירה והמתומצת של המאירי בתירוצו המחודד, "והוא הענין שנאמר בהגדה על אותן שתיים נשים זונות שבאו לדין לפני שלמה. שהרי כשצוה שלמה לגזור את הילד החי, והשיבה האחת תנו לה את הילוד החי והמת אל תמיתוהו, היה ראוי לאחרת להשיב, את שלי היא נותנת לי! וכשאמרה גם לי גם לך לא יהיה, סכלות היה

ופתיות שלה, ומה היה מכיר שלמה בדבר זה, ומה תועלת היה רואה לה בדבריה?

אלא ששתי נשים אלו כלה וחמותה היו, ומתו בעליהן בלא בנים אחרים אלא אלו השנים, ומת ילד זה של הכלה. וכל שמת תוך שלשים נדון כנפל, והרי היא זקוקה ליבום, וכשמצאה עצמה צריכה להמתין לאותו ולד של חמותה ותתען י"ג שנים, החליפה חי במת, כדי לומר שבנה הוא ותפטר משני צדדין, שהרי תאמר שיש לה בן ואין לה יבם. וכשאמר שלמה גזרו את הילד החי, שמחה, מפני שנוח היה לה בכך כדי לינשא בהיתר, והרגיש שלמה בענין זה והשאירו לחמותה."

הירושלמי כמקור?

כבר הבאנו למעלה את דברי חז"ל במדרש אשר כבר הם מקשרים את מעשה זה עם ענין היבום. אך לכאורה דבריהם נוגדים את דברי המאירי. לדעת חז"ל היו הן יבמות אחת לשניה, בעוד שלדברי המאירי היתה רק הכלה זקוקה ליבום, והשניה היתה חמותה.

ברם יש שקישרו את דברי המאירי לדברי המדרש, ואמרו כי אכן זו היא כוונת המדרש, וכשאמרו יבמות היו נתכוונו אכן לדברי המאירי שאחת מהן היתה זקוקה ליבום מפני בנה של השניה. כן כתב **הצמח צדק** (ליובאוויטש) בתשובותיו (אבן העזר סי' שטז).

ברם הפלא הוא, שבעוד שהחידוש כי שתי הנשים היו כלה וחמותה הוא חידושו של המאירי, הרי שבספרים רבים הובא כי מקורו הוא בירושלמי. גם הצמח צדק בתשובה שם כותב "אז תבאנה שתיים נשים זונות כו' ומבואר בשה"ש רבה בתחלתו **ורבנן אמרי יבמות היו, ופי' בידי משה שם בשם הירושלמי כלה וחמותה היו**".

כמו כן הגאון רבי אליעזר לעוו בעל **השמן רוקח** מסטאנוב מביא את הדברים בשם הירושלמי, ואף כותב את כל החידוש הנזכר מעצמו.

הדברים הם פלא. הדבר אינו מופיע כלל בירושלמי שלפנינו, מקורם של הדברים הם במאירי. אכן גם הצמח צדק עצמו אינו מציין את מקור הדברים בירושלמי, אלא מביא בשם הידי משה שהביא משם הירושלמי. מכך משמע שלא ראה בעצמו את הירושלמי, אשר כאמור אכן אינו נמצא. יש שאף הביאו שמקור הדברים הוא בילקוט שמעוני במלכים (רמז קעה), אך מה נעשה וגם שם אין הדברים מופיעים.

יתכן שהטעות נובעת מכך שהמאירי לפני דבריו אלו הנזכרים, כתב "והוא שאמרו בתלמוד המערב פ"א ה"א יחדו פרט לאשת אחיו שלא היה בעולמו... והוא הענין שנאמר בהגדה על אותן שתיים נשים זונות שבאו לדין לפני שלמה..." מקרבת הדברים משמע שגם דבריו האחרונים של המאירי הם בשם הירושלמי, ולא היא.

ברם לאחר חיפוש מצאתי כי כבר הובאו הדברים באחד הקדמונים בשם המדרש, **בדרשות ר"י אבן שועיב** לפרשת משפטים ושקלים, ונביא את דבריו הברורים בלשונם, "**ורבנן אמרי יבמות היו**, שכן דרך היבמות ליקח בן אחד ליפטר מן הייבום. ויש קצת תימה, כי למה הוצרכה לקחתו אחר שהיה לה זרע שכבר נפטרה מן הייבום, זולתי אם נאמר שמת בתוך שלשים יום. **ויש בקצת המדרשים כי כלה וחמותה היו**, כי החמות וכלה היו מעוברות וילדה החמות תחילה ואחר לידתה מת בעל כלתה שהוא בנה ונפלו לפני הקטן לייבום, שאלו מת בעלה קודם לידת החמות, אף על פי שילדה החמות אחרי כן לא היתה זקוקה, דכתיב כי ישבו אחים יחדיו, פרט

לאשת אחיו שלא היה בעולמו, ואחרי כן ילדה הכלה ומת תוך שלשים יום ומן הספק חולצת ולא מתייבמת, וכראות הכלה שהיתה צריכה לבן חמותה לקחה בן חמותה, ובנה המת השכיבה בחיקה, וזהו כי כשאמרה החמות תנו לה את הילוד החי לא רצתה לקבלו שלא תשב באיסור זקוקה לו, אמרה גם לי גם לך וגוי'. ואם תאמר תמיתהו שעל מנת כן לקחתו, אינו דומה הגורם לעושה, והראיה בני יעקב עם יוסף, ויצתה בת קול ואמרה היא אמו, לקיים משפטיך למלך תן, להודיענו כי המשפט לה' הוא".

יתכן כי גם המאירי בכתבו "והוא הענין שנאמר בהגדה על אותן שתיים נשים זונות שבאו לדין לפני שלמה" אכן כוונתו לדברי המדרש אותו הביא ר"י אבן שועיב, ואינו אומר את הדברים מעצמו.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

תמחה את זכר עמלק

זְכוֹר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמֶלֶק בְּיָדְךָ בְּצֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם מִמִּצְרָיִם. אֲשֶׁר קָרַךְ בְּיָדְךָ וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים אַחֲרֶיךָ וְאֵתָה עִיף וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹקִים. וְהִיא בְּהִינֵחַ ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ מִכָּל אֲיִבֶיךָ מִסָּבִיב בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ נַחְלָה לְרִשְׁתָּהּ תִּמְחָה אֶת זְכַר עֲמֶלֶק מִתַּחַת הַשָּׁמַיִם לֹא תִשְׁכַּח (כה, יז - יט)

א. יש להבין מדוע 'זרע עמלק' התייחדו משאר אומות העולם שלחמו והציקו לעם ישראל, שיש מצווה לשנוא אותם, עד כדי שיש מצוות עשה 'לזכור' מעשיהם. ולא תעשה 'לא תשכח' ממעשיהם.

ב. עוד יש להבין שבפרשת בשלח מבואר שהקב"ה הוא ימחה את זכר עמלק, דכתיב: "כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים". (שמות יז, יד). ואילו בפרשתנו מבואר עם ישראל צריכים למחותו, דכתיב: "והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל איבך מסביב... תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח". (כה, יט).

ג. עוד לשון הפסוק "זכור את אשר עשה לך עמלק". שלכאורה היה ראוי לזכור את אשר עשה נגד כבודו יתברך, שהרי אמרת שהיה מחרף גם את הקב"ה. ד. שהתורה מתארת את צורת המלחמה יש להתבונן בלשונות 'אשר קרך' משמע שבא להילחם בעם ישראל במקרה, והלא בכונה מכוונת בא. עוד יש להבין הלשון 'ויזנב בך כל הנחשלים אחריך' שיש משמעות שבא להקל באשמת עמלק שלא פגע רק בקלי החשיבות.

ה. עוד יש להבין שעמלק נלחם גם בזמן מיתת הארון כמש"כ 'וישמע הכנעני מלך ערד והוא ישב בנגב בארץ כנען בבא בני ישראל'. (במדבר לג, מ). ואמרו חז"ל (תנחומא חוקת יח) שהוא עמלק, ומדוע שם התורה לא אמרה למחות את זכר עמלק כמו שנאמר במלחמה כאן. ו. עוד יש להבין לשון הפסוק "ולא ירא אלוהים". ואמרו חז"ל שחזר על עמלק. והדברים תמוהים וכי בזה נמדד הרשעות של עמלק? כמו שלא שייך לומר על 'רוצח סדרתי' שהביעה שלו שאין לו יר"ש, שהרי זה פשיטא.

ולבאר הדברים נקדים מה שכתבו רבותינו, כי המלחמה עם עמלק לא הייתה רק מלחמה 'גשמית' להשמיד את עם ישראל. כמו שאמרו חז"ל שהיו כל האומות יראים להילחם בכס, ובא זה והתחיל והראה מקום לאחרים. אלא היה זו מלחמה 'רוחנית' נגד הקב"ה עצמו. וכמו שמוכח בפסוקים 'בחר לנו אנשים'. וביארו רבותינו שהיה צריך

לבחור אנשים 'יראי חטא'. וכן מה שהיה צריך משה רבינו להרים את ידיו בכדי שעם ישראל ינצחו, ואם ח"ו הניח ידו גבר עמלק. וכן פירשו חז"ל "ויזנב בך". מכת זנב, חותך מילות וזורק כלפי מעלה, ואומר בזה בחרת טול לך מה שבחרת. ובזה פירשו הפסוק "חרפתם אשר חרפוך ה'". (תהילים עט, יב). היינו שעמל ערער על ייחודם של ישראל במה שעושים ברית קודש. כמש"כ בספר החינוך (מצוה ב). בטעם מצוה זו 'שרצה הקב"ה לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו, אות קבוע בגופם, להבדיל משאר העמים בצורת גופם, כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם'.

וברמב"ן (סו"פ בשלח) כתב לבאר בזה מדוע עמלק השתנה מכל האומות שנלחמו בעם ישראל. וז"ל: טעם העונש שנענש עמלק יותר מכל העמים, בעבור כי כל העמים שמעו וירגזו (שם טו, יד), ופלטת אדם ומואב ויושבי כנען נמוגו (שם) מפני פחד ה' ומהדר גאונו, ועמלק בא ממרחק כמתגבר על השם, ולכך אמר בו ולא ירא אלוהים. (דברים כה יח), ועוד כי הוא נין ועשו וקרוב לנו, עובר מתעבר על ריב לא לו. עכ"ל.

וביאר הגה"צ ר' אברהם גרודדינסקי זצ"ל (משגיח דשיבת סלבודקא). שאחרי כל הנסים שהיו לעם ישראל ביציאת מצרים נכנס לאומות העולם קצת 'יראת שמים' והיה להם פחד מה' ומהדר גאונו. ואילו עמלק בא כמתגבר על ה'. כי לא הייתה בו יר"ש כלל וכלל, כי אם היה בו איזו טיפה של יר"ש, הרי כבר אי אפשר לכתוב עליו 'ולא ירא אלוהים' שהרי קצת יש לו. ומי שאין לו כלל יר"ש אין לו זכות קיום בעולם כי הקב"ה ברא את העולם 'כדי שייראו מלפניו' (שבת לא:). שנאמר 'והאלוהים עשה שייראו מלפניו'.

וזה הסיבה שעמלק הסכים לקפוץ לאבטי רותחת אע"פ שהוא 'יכווה'. כי עמלק בא לכפור בקב"ה וכל הניסים שנעשו עמו אינם מוכיחים כלל שהקב"ה משגיח על עם ישראל. ונכדו 'ממשיך דרכו' המן שרצה להרוג את כל היהודים שלח איגרות לכל העמים, ומגולל שם את כל הניסים שהיו לעמ"י במשך הדורות ובכולם כותב המן ואיני יודע כיצד הרגם וכו"ו²². כלומר שאפי' הנס הכי גדול, לא היה

כה וז"ל: בקיצור נמרץ: מה עשו לפרעה העני, וכו' והכה בים ויבש, ואיני יודע במה יבשו והעבירים בתוכו, כיון שראה כן פרעה אף הוא נכנס אחריהם, והיה מבקש לחזור ולא יכול, ואיני יודע במה רדפו, ונשקע הוא וכל חילו. עמלק אבי אבא מה עשו לו בשעה שבא עליהם למלחמה.. ואמר לו משה בחר לנו אנשים איני יודע אם בכשפים בא עליהם, מה עשה משה נטל אבן וישב עליה, ואיני יודע מה היה לוחש עד שרפו ידיהם של עם עמלק ונפלו לפניהם הרוגים, שנאמר ויחלוש יהושע את עמלק. באו לארץ סיחון, גבורי עולם היו, ואיני יודע במה הרגום.. ועוד באו לסיסרא ואיני יודע מה עשו לנחל קישון וגרפם ושטפם לים הגדול. עי"ש עוד.

בהשגחה מאת ה'. וכמו שאמרו חז"ל עה"פ "את כל אשר קרהו" (אסתר ו, ג). "בן בנו של קרהו בא עליכם". כלומר שאצל עמלק כל מה שקורה בעולם הכל בדרך 'מקרה' ואין השגחה²¹. ולכך נאמר "אשר קרך" וביארו חז"ל לשון מקרה. [נכבר רמזו שעמלק גי' ספק].

ולכך שהתורה מתארת את המלחמה כתוב "אשר קרך בדרך". אע"פ שבא לשם בכוונה, כיון שבא לרמוז למה שאמרו שהוא לשון קרי וטומאה, שהיה מטמאן במשכב זכור. כלומר שמטרתו הייתה להפילם ברוחניות. ובמדרש (תנחומא כי תצא סימן ט') איתא וז"ל: רבי נחמיה אומר קראך ממש מה עשה עמלק עמד וירד לארכיון של מצרים ונטל טומסיהו של שבטים שהיה שמש חקוק עליהם במתכונת הלבנים, ועמד לו חוף לענן והיה קורא להם, ראובן שמעון ולוי פוקו דאנא אחיכו ובעינן למעבד עמכוון פרקמטיא, כיון שהיו יוצאין היו הורגין אותן. עכ"ל. וביאר הבית אברהם 'שאריון של מצרים' מרמז על היצרים האפלים והכישלונות של העבר שיש לכל אחד, ועמלק קורא בו תמיד ומזכיר וקורא לו תמיד ממנו בכדי להחלישו ולייאשו מלחזור בתשובה.

ולכך כתוב ויזנב בך את 'הנחשלים' כי באמת אצל הקב"ה כל יהודי הוא עולם ומלאו, וכמו שכתוב בפסוק 'בני בכורי ישראל'. (שמות ד, כב). ודייק הכתוב לומר שכל איש מישראל אצל הקב"ה הוא כבן בכור, ובן בכור יש רק אחד! כיון שכל אחד בסגולתו ומיוחדותו הוא יחיד בכבור. ואת הסוד הזה יודע עמלק שאפי' אם יצליח להפיל יהודי אחד

^כ וזה דרכם של הכופרים כשרואים ניסים גלויים, וממילא זה סותר לדרך שלהם זה מחייב לנהוג אחרת אז מה אומרים, זה לא נס אלא תופעה בלתי מוסברת! יש תופעות בעולם שא"א להסביר. וראה בעיניך פרעה אחרי שהקב"ה הכהו כמה מכות אמר "אצבע אלוהים היא". ולפי זה קשה שבקריעת ים סוף, אחרי שראו המצרים שהים נבקע לשנים, איך הם העיזו להיכנס ולא פחדו שהקב"ה ינחית עליהם את הים ובפרט שרואים שיש כאן השגחה פרטית להצלת עם ישראל.

אלא כתיב "נערמו מים". אונקלוס תרגם לשון ערמימות, כלומר שהמים 'התנהגו בעורמה'. ולכאורה איזה עורמה שייך כאן? וביארו המפרשים שבעת קריעת ים סוף כל המים שהיו שבעולם נחצו לשנים, והנה פרעה עומד עם חייליו לפני הקרב, וכל השתיה שנמצאת עימם נחלקת לשנים, בודקים רואים שבכל מקום בעולם זה כך, אומר פרעה לכולם זה בכלל לא נס אלוקי לכבוד עמ"י, זה תופעת טבע בכל מקום אחת לכמה שנים, א"כ אפשר להיכנס למים, זהו נערמו מים נהגו בעורמה כלפי פרעה.

בשו"ע (קכ"ד, סוף סעיף ח') – ורק אז להתחיל ברכת "אתה גבור...".

והנה דבר זה הוא משל על האמור לעיל שהוא דבר שקל לקיימה, ופשוט חייבים להיות משים לב ולהרגיל עצמו, בתור חז"ל, ובתור שומע ועונה, להיות מקיים ההלכה. אין ברצוני להעתיק עד כמה חז"ל מדקדקים בהלכות אמן, וע' בגמ' ובשו"ע, אולם מדה טובה מרובה, ואשרי מי שזוכה לקיים ההלכות כראוי, שידעו גדול מתן שכרן בזה ובבבא.

גודל החשיבות של עניית אמן והמכוון בה

ולהעניין קצת, נעתיק מילים קצרים מתוך משנת השל"ה הק' (מסכת תמיד נר מצוה אות פ"ג) וז"ל אודות אמירת "אמן" וז"ל "צריך לכוון בשני שמות המְשֻׁלָּבוֹת אִישׁ בְּאִחֵיו, הַיְיָ הַיְיָ אֱדֹנָי, שְׁעוֹלָה לְמִסְפָּרָם (ש-ל אמן). ועוד, אֲמֵן עִם הַמְּלָא, עוֹלָה יְדוּיִד הַיְיָ הַיְיָ יְהִי. וְלִכֵּן גְּדוֹל הַעוֹנָה אֲמֵן יוֹתֵר מִן הַמְּבָרֵךְ, כִּי הַמְּבָרֵךְ אֵינוֹ מְזַכֵּיר כִּי אִם שֵׁם אֶחָד, וְזֶה מְזַכֵּיר שְׁנַיִם, וְכוּלָּל כָּל הָאֲצִילוֹת", ע"ש עוד.

כי תצא למלחמה...

לאור המבואר, כאשר זוכים ללמוד בפרשת השבוע מצוות רבות, עלינו לדעת כי דייקא אלו שיותר קלים לקיימם עלינו לדעת עד כמה חייבים לדקדק לקיימם בשלימות, וכמו כן בכל עבודת אלול, כל משהו ומשהו חשוב מאד מאד, וכאשר אנו מקיימים מקרא שכתוב "כי תצא למלחמה..." שכולל בה היציאה למלחמת היצר, הרי לומדים כאן לייקר גם, ואולי בעיקר, הדברים הנראים לנו כדברים קטנים... ומשל ממילי דעלמא, אם משהו יעשה רק טעות קטנה באחד ממספרי חשבון בנק... הרי הכסף לא יגיע אליך... הפרטים חשובים מאד!

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס 'וביום השבת', 'השולחן כהלכתו', 'המועדים כהלכתם'. רב ביהכ"נ 'בני השיבות' ו'היכל יוסף

שלום רב"ש ג'

שאלות בענייני שבת

שימוש במכשיר 'טנס' בשבת

אשה שמייעה לבית חולים בשבת לפני לידה, האם מותר לה להשתמש במכשיר 'טנס' להקלה מכאבים?

תשובה: אסור.¹²

¹² יולדת לפני לידה עד שיש לה סימני לידה, אסורה בכל מלאכות דאורייתא [מלבד מלאכות שאי אפשר לעשותם אחר כך בזמן הלידה ולכן מוכרחים לעשות לפני הלידה אבל תועלתם בזמן הלידה עצמה], ואם היא במצב של 'נפל למשכב' מותר לומר לנכרי שיעשה בשבילה מלאכות, ולכן אין היתר לחבר מכשיר 'טנס' שבהכרח יש בו איסורי דאורייתא לפני הלידה שהרי בלידה עצמה כבר אין בו תועלת, וגם אין אפשרות לומר לנכרי לחבר מפני שהיולדת עושה שינויים מדי פעם

והטעם הוא שכמעט תמיד המכשיר לא עוזר בלידה עצמה וגם לא בשלב שנחשבת כבר 'יולדת' על פי ההלכה אלא רק בשלב קודם שעדיין אינה נחשבת יולדת על פי ההלכה.¹³ וראה עוד בהערה.¹⁴ בעיקרון יש מקום להקל במצב שהיא כבר לא יכולה ללכת מרוב כאבים לומר לנכרי לחבר, אבל בדרך כלל במציאות הדבר לא מעשי מפני שצריך להפעיל כל הזמן את הכפתורים.

והדבר קשה מאוד שיהיה בכל פעם נכרי לשנות.

בשו"ע 'אורח סי' ש"ל, ג' כתוב כמה ג' סימני לידה, האחד, משתשב על המשבר, השני, משעה שחברותיה נושאות אותה בזרועותיה ואינה יכולה ללכת, השלישי, משעה שהדם שותת ויורד. והנה, קשה לדעת מה הזמן המדוייק שבעבר ישבו על המשבר, אבל ברור שהזמן היה סמוך מאוד ללידה עד שכבר הולד נעקר לצאת, ובשיטמ"ק [ערכין דף ז.] הביא בשם רש"י שכבר נסתם הפתוח ונפתח הסתום בזמן זה [עי' אורח סי' ו'], ובתוס' [ע"ז דף כו. ד"ה סבר ונדה דף מז. ד"ה איהו] כתבו שהולד כבר נעקר לצאת בזמן שיושבת על המשבר, והובאו דברי התוס' להלכה במג"א סי' ש"ל סק"ו וסק"י.

ובכה"ח [סי' ש"ל סק"ח] כתב שכיון שמשכיבים על המיטה זמן ארוך לפני הלידה, לכן משערים משעה שהולד נעקר לצאת, וכתב שהמיילדות בקיאות בזמן זה.

¹³ ישנם יולדות מעטות מאוד שמשתמשות במכשיר גם בזמן שנחשבת כבר יולדת על פי ההלכה [שהוא שלב מתקדם מאוד עד כדי שאינה יכולה כבר ללכת באמת ולא בפנינו], ולהם אולי יש קצת רווח להתחיל בשלב מוקדם, אבל מכיון שמדובר במעט מאוד מאוד (אחוזים בודדים) והרוב המוחלט כבר לא משתמש במכשיר בשלב כזה, אי אפשר להתיר את השימוש בזמן שעדיין אינה נחשבת יולדת על סמך הצד הרחוק שאולי היא כן תשתמש במכשיר עד הלידה עצמה ותרוויח שהתחילה מוקדם.

¹⁴ מה שמתירים זריקת 'אפידורל' הוא מפני שמועיל בזמן הלידה עצמה, אלא שלוקחים את הזריקה לפני הלידה כדי שתועיל בלידה עצמה, והרי זה כמו נסיעה לבית חולים לפני הלידה שודאי מותר כי זה צורך הלידה עצמה.

* שאלות בענייני כשרות המאכלים והכלים במטבח כשרות ג'ל הרדמה של רופא שיניים האם מותר לטעום איסור ולפלוט, מפני שיש חומר הרדמה בטעם מתוק?

תשובה: אסור לטעום איסור ולפלוט, מכמה טעמים,¹ אבל לגבי חומר ההרדמה המתוק, אפשר להקל.²

¹ איסור טעימת אוכל מובא בשו"ע בשתי מקומות, האחד, בסי' ק"ח, ה' והשני בסי' צ"ח, א' שכתב השו"ע יטעמנו נכרי.

והנה, מקור האיסור הוא מתשובת הריב"ש [סי' רפ"ח] שכתב שהטעם לאיסור הוא שמא יבלענו, והיד אברהם בסי' ק"ח שם מביא את התורת חטאת כלל לו סי"ג שכתב שיש איסור בעצם בטעימת איסור ולא רק מחשש שמא יבלענו, ועי' מנחת יעקב שם שתמה עליו- דהא מנא ליה, הרי בריב"ש כתוב הטעם שמא יבלענו.

ונראה לבאר שמקורו מהריב"ש עצמו שהביא את הגמ' בברכות דף יד. שזה המקור לאיסור, ושם כתוב לגבי איסור טעימה בתענית שמותר כי לא קביל עליה לטעום ומשמע שבדרך כלל טעימה אסורה.

אלא שהריב"ש הבין שטעם האיסור משום החשש שמא יבלענו, והרמ"א הבין שלא זה הטעם וכמו שמבואר בשו"ע עצמו שהתיר לטעום בתענית ואעפ"כ כתב שלא כשר הדבר לרחוץ פיו בתענית ציבור שמא יבלענו, וא"כ לשיטת הרמ"א שאסור גם לטעום ולפלוט גם באופן שאין חשש של שמא יבלענו יש כאן איסור נוסף בעצם הטעימה מלבד חשש שמא יבלענו.

² בג'ל ההרדמה רוב החומר פגום ומר מאוד אלא שמוסיפים לו מעט חומרי טעם כדי שיהיה מורגש בפה טעם טוב. והנה, לגבי שאר החומרים הפגומים ודאי אין צריך הכשר כמו שהבאנו בהשולחן כהלכתו [סי' ח' סעי' י"ז-י"ח, עי"ש] בשם הפוסקים, ועי' גם רמ"א בסוף סי' קל"ד לגבי דיו שמכניסים לפה ולא מתכוונים לאוכלו שמותר ואין זה נחשב אחשביה.

ולגבי חומרי הטעם, נראה שלמעשה אחרי שעירבו אותם עם שאר החומרים, עכשיו הם במצב של נפסל לאכילת אדם, ונחלקו הפוסקים בדין

**למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר
סדרת הספרים 'למעשה', מגיד
מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד**

הסיבה שעמלק בא – לערער את האמונה בה'
זְכוּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה לָךְ עֲמֶלֶק בְּדָרְךָ בְּצֵאתְךָ
מִמִּצְרָיִם. אֲשֶׁר קָרַךְ בְּדָרְךָ וַיִּזְנֶב בְּךָ כָּל הַנְּחָשִׁים
אֲחֲרֶיךָ וְאֶתְּהָ עֵינֶיךָ וַיִּגְעַץ וְלֹא יָרָא אֱלֹהִים (כה, יז-יח)
למה חטאו של עמלק חמור ביותר
מקשה הגריימ הלוי זצ"ל (מובא בחדושי הגריימ
על התורה), במה גדול היה חטאו של עמלק יותר

למחות ביד המקילים שרק השאירו
צבע שחור.
ויש לבאר צדדי המח', ששיטת
הלבוש והפמ"ג שגם למסקנת הגמ'
אין הכוונה לזיכרון בעלמא [כעין
נטילת לולב כל שבעה זכר למקדש
עי' ר"ה דף ל'] אלא לזיכרון שיביא
לאבילות, ושיטת האגודה שהוא רק
תזכורת בעלמא לא לשכוח את
ירושלים ואין צורך בזיכרון שיביא
לאבילות, וכ"כ הערוה"ש [שם ס"ה]
והאגרו"מ [או"ח ח"ג סי' פ"ו]
שהטעם למתירים לצבוע בשחור הוא
משום שצריך תזכורת לירושלים ומה
לי תזכורת כזאת או אחרת ואין צורך
דוקא בקילוף הסיד.
ויש לומר שזה ביאור צדדי הדיון
במקום שיוור אמה על אמה, כי אם
עיקר הענין כעין אבילות שלא ימלא
כל תאוותו א"כ צריך לשייר דוקא
במקום חשוב כנגד הפתח, אבל אם
עיקר הענין הוא לזיכרון, א"כ אדרבה
יותר טוב שיניח כנגד המקום שיושב
כדי שיראה יותר ויזכור.
ולמעשה, הגרש"ז אויערבאך זצ"ל
הגריי"ש אלישיב זצ"ל הניחו אמה על
אמה בחדר לימודים מול המקום
שישבו ולמדו, וכבהנת הפוסקים
שעיקר הענין הוא לזיכרון, ואדרבה
שם הוא מקום נכון יותר.

תשובה: בשולחן ערוך נפסק לשייר אמה על אמה
כנגד הפתח, אבל המשנ"ב הביא שיש שעשו מעל
הפתח כדי שהיושב בפנים - מול הכניסה - יראה
ויזכר בירושלים, ויש מגדולי הדורות ששיירו אמה
על אמה במקום לימודים מול המקום שישבו בו אף
שהמקום לא היה כנגד הפתח וגם לא מעל הפתח,
ובהערה ביארתי קצת את הצדדים.²³

הבאה"ל בסי' תע"ה, ד' ד"ה כגון,
ואמרי בינה ה'ל' בו"ח סוף אות ד
ומנחת שלמה ח"א עמ' לן].
ל^ב טעם הדין שצריך לשייר אמה על
אמה, נתבאר בגמ' ב"ב דף ס:
שמתחילה רצו לגזור אבילות על
החורבן בכמה דברים לעולם אלא
שלמעשה גזרו רק להשאיר אמה על
אמה, ומסיים בגמ' שהטעם כדי
לזכור את ירושלים כדכתיב 'אם
אשכחך ירושלים תשכח ימיני, תדבק
לשוני לחיכי אם לא אזכרכי'. והנה,
יש להעיר שהרשב"ם בתחילת הגמ'
מביא פסוק אחר 'שישו איתה משוש
כל המתאבלים עליה' שזה המקור
לדין שיוור אמה על אמה וזה מדיני
אבילות ומסיים בדיני זיכרון ירושלים
אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני,
ולכאורה למסקנא הטעם משום זכר
לירושלים כעין 'תזכורת' ולא מדיני
אבילות.
וברמב"ם [הל' תענית פ"ה הי"ב]
ובשו"ע [סי' תק"ס, א, ב'] הזכירו רק
את הטעם של זיכרון ירושלים,
ומשמעות דבריהם שיש שני סוגי
תקנות, יש תקנות שהם זכר
לירושלים ויש תקנות שהם מדיני
אבילות- למשל איסור שירה על היין,
וחילקו בדבריהם בין תקנות לזיכרון
מקרא אם אשכחך וכו' לבין תקנות
שהם מדיני אבילות.
ובלבוש [סי' תק"ס ס"א] כתב שיש
שהשאירו צבע שחור במקום קילוף
הסיד ואין זה נכון כי צריך דוקא
זיכרון כזה שמביא לאבילות, אבל
הא"ר [שם סק"ד] הביא בשם
האגודה שאפשר גם צבע שחור,
והפמ"ג [שם מ"ז סק"א] כתב שלא
מהני צבע שחור כי צריך שלא ימלא
כל תאוותו, והמשנ"ב [שם סק"ג]
ובשעה"צ שם [סק"ח] נטה
שלכתחילה יגרד את הסיד ואין

מאכל שהוא טוב מצד עצמו אלא
מפני שעירבו אותו עם דברים מרים
לכן נפסל טעמו,
החוו"ד [סי' ק"ג ביאורים סק"א] כתב
שגם זה נחשב נפסל ויהיה מותר
להשתמש בו באופן שאין אחשביה-
אבל אם יחזור ויפריד את הטעם
הפגום א"כ חזר ותיקנו, וכן משמע
בחוו"א או"ח סי' קט"ז סק"ח, אבל
בשו"ת דברי מלכיאל [ח"ד סי' כ"ב
אות ו] אוסר, ועי' קובץ תשובות
[ח"א סי' מ"ט] שהביא מחלוקת
האחרונים בנידון זה ובנידון איסור
מעורב בדבר הפוגמו שאפשר
להפרידו ע"י חומרים כימיים [וכמה
פעמים היה חושש להחמיר בזה
ובפרט לענין פסח, ואכמ"ל].
והנה, הנקד"כ בסוף סי' צ"ה אוסר
סבון מפני הרכיבים הטובים
המעורבים בו אע"פ שבדרך כלל סבון
הוא פגום [עי' ריש סי' צ"ח שסבון
הוא פגום, ועי' לקמן הע' ס"ב],
ומחלק בין שיירי שומן שהם עצמם
נפגמים מהאפר הפגום לבין חלב
בסבון שהוא עצמו לא נפגם אלא
שבסופו של דבר אין הטעם של
הסבון טוב מפני שיש בו גם חומרים
פגומים [גם בחכ"א כלל מ"ה סי"ז
נראה שהבין כך את החילוק, וגם
בערוה"ש שם סכ"ד מב' כע"ז],
וא"כ תלוי כך שאם האיסור עצמו
נפגם והתקלקל מהדברים הפוגמים
דעתו להקל ואם האיסור מצד עצמו
לא נפגם אלא שהדבר לא ראוי
לאכילה כי מעורב בו חומרים
פגומים, ועי' יד אפרים ופמ"ג שם
שכתבו שאם הסבון מקולקל מאוד גם
הש"ך יודה להיתר.
ואם ישטוף את הפה היטב מיד לאחר
הזריקה יש לצרף את הצד שאין זה
פסיק רישא שיבלע מהחומר, והרי
אינו מתכוון מותר בכל האיסורים
כמש"כ התוס' בשבת דף קי: ד"ה
תלמוד [ועי' ר"ן חולין דף ק. סוד"ה
אמר רב וע"ז דף מח: ד"ה היתה],
ואמנם פס"ר דלא ניהא ליה אסור
בשאר איסורים כמב' במשנ"ב סי'
ש"כ סקנ"ג.
ואף שהמתעסק בחלבים ועריות חייב
שכן נהנה, יש להסתפק אם דין זה
שייך גם בדבר מאוס [עי' פמ"ג
בפתיחה כוללת ח"ג אות ה- והביאו

מכל העמים שנלחמו עם ישראל, ועבור מה נאמר עליו 'כי מלחמה לה' בעמלק מדור דור'.²⁰

²¹ אלא מבאר הרב מבריסק מפני שהיה לא ירא אלוקים. אך זה גופא צריך ביאור כיצד להבחין בחוסר יראת אלקים בהתנהגותו של עמלק? הדברים מתבארים על פי דברי הגמרא: מפני מה החמירה תורה בגנב יותר מבגולן? זה השווה כבוד עבד לכבוד קונו, וזה לא השווה כבוד עבד לכבוד קונו, כביכול עשה עין של מעלה כאילו אינה רואה, [רש"י: שהוא ירא מבני אדם ומעין של מעלה לא נזהר] (בבא קמא עט:). כלומר, גולן הפועל לאור היום אינו פוחד כלל לא מאלקים ולא מאדם. לעומתו הגנב, העושה מלאכתו במחשך הלילה מפחד פן ייתפס, ירא מבני אדם אך לא מה'. ולכאורה יש לתמוה, דלפי זה היה מן הראוי להחמיר בעונשו של גולן על שאינו ירא אף מאחד?

לכשנתבונן נבין עומקו של דבר. הגולן אינו עושה חשבונות, כאשר הוא מתאוה לגזול הוא עושה זאת מבלי להתחשב בשום דבר. הגנב, לעומת זאת, זהיר יותר במעשיו, הוא מחושב בדרכו ולוקח בחשבון את האפשרות שייתפס בקלקלתו על ידי בני אדם. אדם כזה החי בחשבון ובכל זאת אינו מתחשב עם עין של מעלה, הוכיח בעליל שאינו ירא ה'. אולם על הגולן אין לקבוע בוודאות שאינו ירא אלקים, שכן מעשיו נעשים ללא חשבון כלל.

במדרש איתא שעמלק התנפל על ישראל מתוך חשבון מדוקדק. על הפסוק ואתה עייף ויגע אמרו חז"ל שעמלק חיפש ומצא זמן שישאל היו עייפים ויגעיים, מתוך חשבון פשוט שבמצב זה יוכל להשמידם. כיוון שחישב חשבונות ואת הקב"ה לא לקח בחשבון נתגלה כי אינו ירא אלקים. עמים אחרים לא עשו חשבונות הם פעלו כפי שנראה היה

ביסקציה - או: מיהו עמלק?

אלא ביאר הרב יצחק זילבר זצ"ל בספרו להישאר יהודי (עמ' 43)

"ביסקציה" - זה היה השם הכללי של ארגונים יהודיים שהשתייכו למפלגה הקומוניסטית. לאחר המהפכה הקימו הקומוניסטים תנועות לאומיות, שתפקידן היה להפיץ את האידיאולוגיה הקומוניסטית בקרב בני לאומים שונים. כלומר, לשכנע כל בני לאום מסויים, בשפתו שלו, לחיות על פי השקפת הקומוניזם. אותם שעשו זאת בקרב היהודים היו אנשי היבסקציה. חברי היבסקציה מלאו את תפקידם במסירות, הם עשו הכל כדי למחוק כליל כל זכר לאמונה וכל סממן דתי; סגרו בתי כנסת ומקוואות, אסרו את השחיטה ואף כלאו את מלמדי התורה בבתי סוהר. כתוב בתורה: "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים אשר קרד בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחרך ואתה עייף ויגע ולא ירא אלקים" (דברים כ"ה, פסוקים י"ז-י"ח).

"ולא ירא אלקים" - זוהי תכונתו העיקרית של עמלק. וממשיכה התורה: "והיה בהניח ה' אלוקיד לך מכל אויבך מסביב בארץ אשר ה' אלוקיד נותן לך נחלה לרשתה תמחה את זכר עמלק מתחת השמים לא תשכח" (שם, פסוק י"ט).

לזכור את אשר עשה עמלק ולא לשכוח - אלו הן שתי מצוות נפרדות. התורה מדגישה את הציווי, הן על ידי מצוות "עשה" והן על ידי מצוות "לא תעשה", כאשר לזכור נעשה בפה, ולא לשכוח מתייחס ללב. התורה מצווה אותנו לשמור תמיד את הדבר בזכרון.

גרמניה - היא עמלק. אנו לומדים על כך בתורה שבעל פה. הגמרא במסכת מגילה, דף ו' ב', מביאה את דברי רש"י: "גרמניה - היא מלכות אדום (הוא עשיו)". הגאון מווילנא (שבין השאר, דייק בלשונות שבגמרא) מבהיר: "גרמניה" - יש לקרוא "גרמניה". ומציין הוא, שאלו הם בני צפון, בעלי עור ושיער בהירים. לאדום - עשיו - היו צאצאים רבים. לבנו אליפז היה בן שנקרא בשם עמלק. גרמניה היא עמלק, נכדו של עשיו.

ובכן, לפני מלחמת העולם השנייה מעודי לא הבנתי: מדוע מצווה התורה להנציח את זכרו הרע של עמלק? היא אינה מצווה זאת על שום אויב אחר (והיו רבים) של עם ישראל. בזמן המלחמה הבנתי גם הבנתי: משום שעמלק הוא הנורא מכל האוייבים והמסוכן שבהם. לשם מה מרגישה התורה פעמיים באותו קטע את העובדה, שעמלק נלחם עם ישראל דווקא בדרך? וכי לשודד המתנפל על אדם בביתו - ולא בהיותו בדרך - ניתן לסלוח? אלא, שהסיבה העיקרית (לפחות הרשמית) לרוב המלחמות היא רצון לכבוש שטחים.

להם ברגע שנפגשו עם ישראל, לפיכך לא נאמר עליהם שלא היו יראי ה'. כיוון שחטא עמלק בכך שחשב שבעת חולשה יוכל לנצח את ישראל ולא העלה על דעתו כי ימין ה' עושה חיל נענש במידה כנגד מידה - מלחמה לה' בעמלק.

ובכן, לעם ישראל לא היו באותה עת שטחים משלו, הוא היה בדרך. לעיתים הסיבה למלחמה היא מאבק על אוצרות ורכוש. לעם ישראל לא היו אז אוצרות מיוחדים. אומנם הוציאו עימם ממצריים תכשיטים - עגילים, טבעות וכדומה, אך אין זה הגיוני לעבור על פני שני מיליוני אנשים בזה אחר זה (מספר יוצאי מצריים) על מנת לבזוז אותם. עמלק גם לא ניסה לעשות כן. לעיתים פורצת איבה נושנה בין עמים, אך גם גורם זה לא היה קיים כאן. עמלק הוא נכדו של עשיו, שאומנם היה ביחסי איבה עם יעקב אחיו בחלק גדול מהזמן, אך בסופו של דבר עזב את ארץ ישראל והלך להתיישב בשעיר - מרצון, זאת לאחר שקיבל דרוון יקר מיעקב. אם כן, מדוע בא עמלק להילחם בישראל? היתה לו סיבה מיוחדת מאוד.

היציאה ממצריים לפרשת באותות ובמופתים. מכות מצריים היו הוכחה ניצחת לגדלות ה' - הן בעבור המצרים והן בעבור היהודים, שהתרגלו עם השנים לאורח החיים המצרי ואף הם עבדו עבודה זרה ולא נימולו. היה צורך לפקוח את עיניהם של אלו וגם את של אלו ולהראות להם, שיש ה' אחד, שהוא רוק הוא שולט בעולם. ועל כן נתן הקב"ה למצריים עשר מכות - עשרה שיעורים. לדוגמה, האליל הראשי במצריים היה נהר הנילוס, לכן שתיים מהמכות הראשונות (המכות נחלקות לקבוצות של שלוש, שלוש, שלוש ואחת) פגעו בנילוס: המים שהפכו לדם והצפרדעים שעלו מתוכם.

עם סיומן של המכות הפכו היהודים למאמינים, ואף עמים אחרים החלו להרהר בדבר מציאות ה'. לעומת זאת, עמלק היה נאמן לקביעתו, שאין כוחות למעלה מן הטבע. הוא החליט לנפץ את ה"מיתוס": הגיע למדבר ותקף את עם ישראל, שהונהג על ידי ה' בעצמו. כל זאת, במטרה להוכיח כי אין כל סיבה לפחד. עמלק אומנם הובס לבסוף, אך המורא מפני היהודים כעם ה' התערער גם בקרב אומות אחרות. אילולי היה עמלק תוקף, היו עמים אחרים מתייראים במשך שנים רבות לפגוע בישראל.

השם "עמלק" מורכב משני חלקים: "עם" ו-"לק" - כלומר, עם שמלקק דם. זהו עם שלא רק רוצח, אלא רוצח תוך כדי עינויים, ואף נהנה מהמעשה. הגימטריה של המלה "עמלק" שווה לגימטריה של המלה "ספק". שכן, המשמיה העיקרית של עמלק היתה לזרוע ספקות בליבו של היהודי: "מי אמר שקיים ה'?" "מנין לנו שתורה משמיים היא?" ומכאן הגיעו גם למסקנות: "אין חיוב להתפלל. לשם מה לשמור שבת? אפשר להיות יהודי גם בלי זה..." כל אלו הם דברים ששמענו לא פעם...

עמלק מקרר את הלב. נאמר: "אשר קרד בדרךך" - שקירו אותך בדרך, באותה דרך ארוכה שבה אנחנו הולכים, הדרך מהגלות ועד לימות המשיח.

בהמשך כתוב: "כי יד על כס קיה מלחמה לה' בעמלק מדור דור" (שמות י"ז, ט"ז). שתי מלים חסרות יש בו, בפסוק זה: במלה "כס" חסרה א', וכן, שם ה' אינו מלא. מדוע: התורה מלמדת אותנו, כי כל עוד עמלק קיים - כסאו של ה' אינו שלם. מהו אותו "כסא"? זהו סמל למלכות, והכוונה כאן לציות לה'. עמלק מחליש את כסאו של ה', כלומר, את הציות לו, ולכן הכסא של הקב"ה אינו שלם כל עוד עמלק קיים, וגם שמו של ה' לא יהיה מלא עד אשר יימחה כליל זכרו של עמלק מתחת לשמיים.

ולעניינה של גרמניה: השבטים הגרמניים התגלו בעמלק עוד בימי הביניים, בזמן מסעי הצלב. לא רק

שהשתתפו בהתלהבות במסעות אלו, אלא גם השמידו באכזריות קהילות יהודיות שלמות שהיו בשטחם. (הכל מכירים את שמות הערים וורמייזא ומיינץ-מגנצא, בהן הושמדו כמעט כל היהודים. התפילה "אב הרחמים", שאותה קוראים בשבת, חוברת על ידי יהודי אלמוני מגרמניה.) עד למלחמת העולם השנייה, כל עוד נהגו הגרמנים באיפוק, היו יהודים רבים שטענו, כי אין צורך "לזכור את עמלק" ולהרעיל עצמנו בשנאה. כיום גרמניה מנסה בכל כוחה להשיח את העבר, אך אחד מהפרטיזנים היהודיים שנהרג במלחמה, שאת שמו איני מביא מחשש לטעות, אמר מלים קשות עד מאוד: "יימחה שמו של יהודי שיעז לשכוח את מה שהגרמנים עוללו לנו".

ומדוע מזכיר אני את עמלק בקשר ליבסקציה? משום שהיבסקציה, זו שסגרה בתי כנסת, הוציאה רבנים להורג, לחמה כדי שיהודים יעבדו בשבת – גם היא עמלק, בוודאי. דבר אחד הוא כאשר אדם חוטא בעצמו, ודבר שונה לחלוטין הוא, כאשר מפריע הוא לאחרים לנהוג כרצונם. מי שמונע מיהודים לחיות כיהודים – עמלק הוא.

בקובץ מאמרים של רבי אלחנן וסרמן הי"ד מצאתי את התבטאותו של מרן החפץ חיים זיע"א על היבסקציה. הרב וסרמן מצטט את רבו: "שמעתי מהחפץ חיים הקדוש מלים אלו: 'בני מיר איז ברור אזי זיינען פון עמלק' (ברור לי שהם מזרעו של עמלק - וידיש)". לחפץ חיים לא היה צל של ספק: היבסקציה היא : עמלק, הגם שהיתה היא מורכבת רק מיהודים, וכל מה שמצווה התורה בקשר לעמלק, חל גם עליה. כלומר, אין כל היתר להיות בקשר כלשהו עם אנשיה.

רבי אלחנן וסרמן עצמו, יחד עם תלמידי ישיבתו, נטבחו בזמן מלחמת העולם השנייה ב"פורט התשיעי" ליד קובנה, לשם הובלו על ידי הליטאים הצוררים, עושי דברם של הגרמנים ימ"ש. חייב אני לומר, כי מאמריו של רבי אלחנן וסרמן וצ"ל מעוררים בי רושם עז. הוא כתב שיהודי זמנו חוטאים בשני אלילים: האחד - רעיון הנציונליזם, כלומר, להיות אומה בלי תורה; להחשיב את היהדות ללאום, כמו שאר הלאומים, כאשר הנקודה החשובה והעיקרית היא – מה האדם חושב או מרגיש ולא מה הוא מקיים. במלים אחרות: אם אתה שר "התקווה" ותורם לצורכי הכלל, אזי יהודי אתה, ולא משנה גם אם תתנצר... האליל השני - הסוציאליזם. בארץ האדומה, היינו רוסיה, נרדפו היהודים באכזריות איומה. בדור הקודם - כתב רבי אלחנן וסרמן - לא חשו עצמם היהודים כל כך עזובים כמו היום. ובשמיים, אמר רבי אלחנן, חיברו את שני האלילים לאחד: נציונל-סוציאליזם (- מפלגתו של היטלר, ימ"ש), ואליל מאוחד זה ירדוף את היהודים עד חורמה. את כל הרעיונות הללו מוצא הוא בתנ"ך, בספר יחזקאל. ואני קורא את דבריו בתחושה שמדובר בדברי נבואה.

נחזור ליבסקציה. חבריה התעקשו על מאסרו של הרבי מליובביץ' בלינינגרד, ואף עמדו על כך שיוצא להורג. ייתכן כי השלטונות מצד עצמם לא היו נוגעים בו לרעה, אך היבסקצים לא היו מסוגלים לסבול את המעמד וההשפעה שהיו לרבי. הם הכירו היטב את משקלו הרב בחיי היהודים, הם היו גם אלו שהחרימו את התפילין שלו כאשר היה בבית הסוהר! איזו חרפה! דווקא יהודים עמדו על כך שהרבי יוצא להורג. ומי ניסה להשפיע כי עונשו של הרבי יומר בעשר שנות מאסר? דווקא אשתו של

הסופר הרוסי מקסים גורקי! שניים מחברי היבסקציה, אותם שהיו הפעילים ביותר, נענשו לאחר מכן משמיים: הם הוצאו להורג על ידי חבריהם למפלגה.

חברי היבסקציה ארגנו בכוונה תחילה בשבת חול המועד פסח ערב חגיגי ובמהלכו כיבדו את המשתתפים בלחמניות ובסיגריות!

נחמיה מכבי ממניסק, אותו הכרתי עם הגיעי לקאזאן (בתקופה מאוחרת יותר רצה נחמיה, ציוני נלהב, לחצות את הגבול באופן בלתי ליגאלי ולעלות לארץ. אך אני, ובמיוחד אשתי, ניסינו להניאו מלבצע מעשה התאבדות זה.), סיפר לי על חיי היהודים במניסק באותן שנים. התגוררו שם יהודים רבים והיבסקציה פעלה בכל כוחה. בליל הסדר התכוננו נחמיה ואביו לערוך את הסדר, אך באותה שעה החלו היהודים הקומוניסטים במבצעי ה"אנטי-פסח" שלהם; הם נכנסו לבתים ודרשו מן הצעירים לבוא עימם. כמובן, היה מסוכן להתנגד להם. נחמיה וחברו הסתתרו בארון כאשר התפרצו חברי היבסקציה

"היכן בנך?" שאלו האורחים הבלתי קרואים את אבי המשפחה.

הלה משך בכתפיו: "הלך". הם חיפשו בקדחתנות בכל פינות הבית, ולגודל הנס לא העלו בדעתם לבדוק בארון.

חברי היבסקציה שבכל עיר ועיר עשו מלאכתם נאמנה: הם ערכו משפטים "יהודיים", תוך שהם מקפידים לנהל אותם בשפת היידיש. במניסק ערכו פעם משפט לשוחט, האשימו אותו במעשה פשע שלא התקבל על הדעת, שכן, מדובר היה באדם קדוש וירא שמיים. אומנם העדים חזרו בהם מעדותם, אך בית המשפט לא התייחס לזה. השמועה על כך עשתה לה כנפיים בקרב היהודים בכל רחבי רוסיה, וראו כי אפשר להאשים יהודים שומרי מצוות בכל מה שרוצים! לפני זמן לא רב הגיעה לידי חוברת שיצאה לאור במניסק באותן שנים. מתואר בה משפטו של מוהל והיא מלאה בדברי בוז נוראים. ורק לחשוב שכל זה נעשה על ידי יהודים. פשוט, מפחיד לקרוא את הדברים!

גם בישראל קיימות מפלגות שהן בעצם עמלק: חברי המפלגות הללו מגדירים עצמם כאנטיסטים, אך אין הם לוחמים בכלל הדתות, אין הם יוצאים נגד הדת המוסלמית או כל דת אחרת, אלא אך ורק נגד הדת היהודית! כל עוד הם עוסקים במאבק נגד היהדות - הרי הם עמלק! (ובמאמר מוסגר, החרטה שמורה גם לעמלק, אך אין זה מענייננו כאן.)

לעמלק – אסור למחול!
תחת קורת גג אחת עם עמלק
ובכן, כפי שתיראתי לעיל, בחדר המרכזי של דירתנו התמקם נוער היבסקציה. וכפי הנראה, לא לשווא מיקמו אותו ליד משפחתו של רב. אסיפותיהם נערכו תדיר בשבתות ובחגים. באחד מלילות שבת חזרתי הביתה וביקשתי להיכנס לחדרנו. הייתי אז ילך בן אחת עשרה. אחד מהם עצר אותי, הגיש לי גפרורים וציווה: "הדלק, או שתקבל מכות!"

איכשהו הצלחתי לברוח. וכל זה קרה בביתנו! באותם ימים הגיע אלי מכתב מסבי, רבי משה מישל שמואל שפירא וצ"ל (אל הסבא הזה ניסיתי להגיע בילדותי בצורה כל כך לא מוצלחת). המכתב נכתב בשנת תרפ"ח (1928) והשתמר בנס. וכך הוא כותב: "נכדי היקר, יצחק יוסף! סבתא ואני מודאגים מאוד מכך שהנכם חיים ב'אקלים קר'. אנו

נושאים תפילות לה' שתישאר יהודי מאמין ויודע ללמוד. המכתב היה מוכתם מדמעות. זמן קצר לאחר מכן נפטר סבא.

בשנת תר"ץ (1930) חוסלו המחלקות הלאומיות שהשתייכו למפלגה הקומוניסטית, כולל היבסקציה. עדיין לא עבר עשור מאז עלה סטלין לשלטון, וכבר החל הוא להיפטר גם מאלו ששירתו אותו נאמנה. אני מביא כאן קטע בנושא זה מספרי "ולהבה לא תבער בך" (ירושלים, 1984, עמודים 77 - 76): "אבי הקומוניזם ה'מדעי', קרל מרקס, היה בן להורים יהודים שהתנצרו בעת שהיה ילד בן שלוש. משיח שקר זה הצליח לגרור אחריו המונים מאלה שעליהם כתב חברו לרעיון, אנגלס: 'היהודי הוא מהפכן מטבעו. הוא חונק על דברי הנביאים על אודות שויון ואחווה בין אנשים. היהודים מהווים אחוז גדול מחברי המפלגות הקומוניסטיות בעולם. הם היו מראשי המהפכה הרוסית ובמשך חמישים שנה היו האויבים הגדולים ביותר של אמונת אבותיהם. על כתפיהם מוטלת האשמה על ההתבוללות ההמונית של יהודי ברית המועצות. לנין וסטלין השתמשו ביהודים אלו כדי להשמיד את תרבותנו עתיקת היום, יהודים אלה רדפו את אחיהם שלמדו תורה או שפה עברית... את גורלם שלהם, של חברי מרכז המפלגה לשעבר, חברי מחלקות העונשין, אנו זוכרים היטב - רובם ככולם נספו באותם מקומות אליהם שלחו את אחיהם שנותרו נאמנים לאלוקים ולעמם. המעטים מביניהם שנותרו בחיים בדרך כלל מביעים כיום חרטה על מה שעשו, רבים מהם השתחררו ולאחר מכן חזרו בתשובה והתקברו ליהדות... 'תיסרך רעתך ומשובתך תוכחד ודעי וראי כי רע ומר עזבך את ה' אלקיך ולא פחדתי אליך נאום ה'...' (ירמיהו ב', יט) לאחר הטיהורים, שערך סטלין בקרב חברי היבסקציה הצעירים של קאזאן, נותרו רק שניים אותם הכרתי, ולפתע הפכו הללו להיות כל כך שקטים, כה אדיבים... אנו משוללי זכויות

בסוף שנות העשרים גורשנו מביתנו. אבי הרב הוגדר כ"לישניץ" האדם חסר זכויות. ממי שהוגדר כך, היתה נשללת לא רק הזכות לבחור אלא - כפי שתיווכחו – גם הזכות למגורים בדירה השייכת לממשלה נשללה ממנו. כמו כן, ילדיהם של אנשים אלו לא התקבלו לעבודה ולמוסדות להשכלה גבוהה. זוכר אני עד היום סיפור נוגע ללב (קראתי עליו בעיתון בהיותי סטודנט) על בחור שסיים את לימודיו באוניברסיטה ופתאום גילו שהוא ממשוללי הזכויות. כאשר שאלו אותו מדוע הסתיר את מוצאו הסוציאלי, השיב, כי רצה ללמוד. "אין זה תירוץ מספק!" הטיחו כלפיו. בסיומו של משפט שנערך נשלח הלה לכלא.

אבי נשלח לעבודות כפייה במרחק רב מן העיר. מדי יום היה צועד ברגל מרחק של כמה שעות אל מקום עבודתו ובחזרה. הוא עבד בשדות, שכן, כרב לשעבר לא היה זכאי לעבודה אחרת. למרות הצעקות שספג והאיומים שהופנו לעברו, הקפיד תמיד להישאר בבית בשבתות. ציפינו לצרות בכל עת, אך בסופו של דבר – עקב מצבו הבריאותי - שוחרר לגמרי מעבודות אלו. מאוחר יותר, הודות להשתדלויותיה של אחותו לאה, שהתגוררה במוסקבה, בוטל מעמדו כמשולל זכויות. זו הסיבה שבגללה הצלחתי להתקבל לאוניברסיטה.

זמן קצר לאחר שהושלכנו מדירתנו, שכרנו דירה אצל אדם פרטי. האיש היה רוסי נוצרי ואדם טוב

מטבעו, הוא התגורר בבית קטן מוקף בחצר. מצבנו הכלכלי היה קשה, אך שמחנו כי מצאנו קורת גג. זוכר אני כי באחד הימים אזל הכסף ולא היה לנו במה לקנות לחם. אמי ביקשה ללוות שלושה רובלים. אבא חשב ואחר כך אמר: "בברכת המזון אני מבקשים תמיד: "...לא לידי מתנת בשר ודם ולא לידי הלוואתם... נסי לחפש משהו בבית, אולי תמצאי?" אבא חפשה ומצאה כמחצית הכוס קמח. היא אספה מספר גזרי עץ ואפתה כמה פיתות שהספיקו לנו בשמחה ונחת לשלושה ימים מבלי שנצטרך ללוות. עכ"ד הרב יצחק זילבר זצ"ל

הלימוד מזה למעשה עד כמה חשובה היא האמונה בה' ובתורתו
לתגובות: P0583271323@gmail.com
כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון
07222741111

מאור שעשועי - הגדולה והעונה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

צלם אלוקים - אף בחוטא הנסקל
לא תלין נבלתו על העץ פי קבור תקברנו ביום
ההוא פי קללת אלקים תלוי וגו' (כא, כג)
רבי חיים משה ראובן אלעזרי זצ"ל - מתלמידי מרן ה"סבא" מסלבדוקא רבי נתן צבי פינקל זצ"ל - כתב (נתיבי חיים): "...המובן של גדלות האדם נמצא לא רק בתורת המוסר, אלא גם בחלק ההלכתי של התורה. הנה מצינו כתוב 'לא תלין נבלתו על העץ פי קבור תקברנו ביום ההוא פי קללת אלקים תלוי', ורש"י מפרש: 'לזולו של מלך! שאדם עשוי בדמות דיוקנו וכו'. משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה מלך, ואחד נתפס ללסטיות ונתלה, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי'.

מה נורא ההרגש!...
עוסקים אנו כאן ברשע שנתפס ללסטיות. עם כל זה, הרי יש עליו עדיין דמות דיוקנו של המלך! גם אז עוד הוא 'אח לו'. הצורה שלו לא נשתנתה, אף כשמת בעודו ברשעו! גם אז הצורך לכבדו!
וזהו מפני הגדר שאדם נברא בצלם אלקים. כי זהו הכלל הגדול ביותר...!

וכעין זה אמר מרן הגאון רבי אברהם גראדינסקי זצ"ל - מנהלה הרוחני של ישיבת סלבדוקה בליטא (נדפס ב"כנסת ישראל" שנת תר"ץ), אלו, ונדפס מחדש ב"תורת אברהם": "...אין האמת מבטלת את החסד ואין החסד יכול לבטל את האמת. אם אפשר לבער את הרע מן העולם ולקיים את בעל-הרע [אזי נוהג כלל זה]: 'יתמו חטאים ולא חוטאים' (עייין ברכות י ע"א). אולם אם אי אפשר להפריד ביניהם - כי הרע נשתרש כל כך עם עושהו עד שאי אפשר להפריד ביניהם, וכגון חייבי מיתות בית דין [אזי הכלל שונה]: יבוער הרע עם עושהו.

אולם גם אז... כל מה שאפשר לקיים את מדת החסד, יקיימנה, כדאמרין (פסחים עה ע"א): 'ואהבת לרעך כמוך (ויקרא יט, יח) - ברור לו מיתה יפה!'

ויזהר בכבודו ובצערו עד כמה שאפשר, שנאמר (בפרשתנו כה, ג): 'ונקלה אחיך לעיניך - כשלקה הרי הוא כאחיד' (מכות כג ע"א). גם אז מחוייב הוא להעריך כערכו וכדמותו: 'לא תלין נבלתו על העץ פי'... צלם אלוקים הוא! צלמו לא סר ממנו! כל הרואה אותו אומר: המלך תלוי! (סנהדרין עו ע"ב).

אהבה והערכה כזו, ויחד עם זה נידון לסקילה בשביל הרע שבו...".
ומו"ר הגאון רבי מרדכי סומפולנסקי שליט"א - שהעירני לדברים אלו - הוסיף: להלכה יש ספק אם גם בגוי שייך איסור ד"לא תלין" (עייין רמב"ן כאן, גלויני הש"ס סנהדרין מו ע"א, ויש אריכות בזה בפוסקי זמננו ואכמ"ל). הוי אומר: יש מקום לומר שגם לגוי יש צלם דמות קונו.

*
ענין נוסף, והנני בא בקצרה וכמראה מקום: פרשתנו מסתיימת במצוות מחייבת עמלק. מרן הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל לימד (ראה מאמרו "גדלות האדם" בענין זה, נדפס ב"שיחות מוסר") שבפרשה זו "טמונה גדלות האדם והיותו בחיר היצירה". וכל כך למה? "כי אין 'נברא' בעולם - ואפילו המלאכים בכלל זה - אשר יוכל להשתנות ממצבו אשר נברא בו, ו'עליה' ישנה אך ורק באדם אשר נברא עם 'לב', ועל ידי שימת לב הנו מסוגל להתעלות ולהתנשא בכל עת ובכל שעה, וכאשר אמר רבינו הקדוש (עבודה זרה י ע"ב) 'יש קונה עולמו בשעה אחת'.
אין לך 'גדלות' יותר מזה!"

מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתיבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'עומק הלב' על חובת הלבבות וש"ס, קרית ספר

ספר שערי תשובה לרבינו יונה - בפסוקי התנ"ך!
א"ה: כולם יודעים שיש בספר שערי תשובה עשרים עקרי תשובה, אולם חשוב לדעת שרבינו יונה לא המציא שום דבר אלא בנה כל עיקריו מפסוקי התנ"ך. נשתדל לבארם ולסכם ההלכה למעשה בעזרת השם יתברך.
תשובה וי"כ

"ואם עבר אדם על מצות לא תעשה ועשה תשובה, ידאג לעוננו ויכסוף ויחכה להגיע ליום הכפורים למען יתראה אל השם יתברך, כי רצונו חיי הנפש והגוף וחיי כל נוצר, כמו שנאמר (תהלים ל, ו) 'חיים ברצונו'. ועל כן אמרו רבותינו זכרונם לברכה (ראש השנה ט, א) כל הקובע סעודה בערב יום הכפורים כאילו נצטוו להתענות תשיעי ועשירי והתענה בהם, כי הראה שמחתו בהגיע זמן כפרתו, ותהיה לו לעדה על דאגתו לאשמתו, ויגונותיו לעונותיו". (ד ח).

"למען נחזק להרבות תפלה ותחנונים ביום הכפורים ולשית עצות בנפשנו על התשובה ועיקריה". (ד י).

"כתוב (ויקרא טז, ל) 'מכל חטאתכם לפני ה' תטהרו'... מצות עשה על התשובה, שנחפש דרכינו ונחקרה ונשובה אל ה' ביום הכפורים. ואף על פי שנתחייבנו על זה בכל עת - החיוב נוסף ביום הכפורים, והטהרה אשר בידנו היא התשובה ותיקון המעשים". (ד יז)

עיקרי התשובה

לד "אבל מה שכתוב (שם): 'כי ביום הזה יכפר עליהם לטהר אתכם' - שהוא אמור על הטהרה, שהשם יתברך מטהר אותנו מן העון ומכפר עלינו כפרה שלמה ביום הכפורים בלא יסורים".

א - חרטה - יראת חטא¹⁸
הקשבתני ואשמע לוא כן דברו אין איש נחם¹⁹
על רעתו לאמר מה עשיתי פלה שב (במרוצתם)
במרוצתם פסוס שוטרן במלחמה. (ירמיהו ח ו)
[א] יבין לבבו כי רע ומר עזבו את ה'.
[ב] וישיב אל לבו כי יש עונש ונקם ושלם על העון²⁰.

[ג] ויתחרט על מעשיו הרעים, ויאמר בלבבו: "מה עשיתי? איך לא היה פחד אלקים לנגד עיני, ולא יגורתי מתוכחות על עון ומן השפטים הרעים, כי רבים מכאובים לרשע! לא חמלתי על גופי, ולא חסה עיני עליו משחתו מפני הנאת רגע אחד, ... ורעה מזאת, כי הייתי על הנפש היקרה אכזרי ונטמאה בגלולי יצרי, ומה הועילה בכל קנייני אם רעה בעיני אדוני? ואיך החלפתי בעולם חולף, עולם עומד לעד לעולם? איך נמשלתי כבהמות נדמיתי, והלכתי אחרי יצרי כסוס כפרד אין הבין ותעיתי מדרך השכל? והנה הבורא נפח באפי נשמת חיים חכמת לב וטובת שכל להכירו וליראה מלפניו ולמשול בגוף וכל תולדותיו כאשר המשילה על שאר בעלי חיים שאינם מדברים מאשר יקרה בעיניו נכבדה, ואחרי אשר בעבור זאת נבראתי, ויהי בי הפך מזה, למה לי חיים? כענין שנאמר (משלי כא, טז) 'אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח'. ועוד, כי כמשפט הבהמה לא עשיתי, אבל שפלתי ממנה, כי ידע שור קונו וחמור אבוס בעליו, ואני לא ידעתי ולא התבוננתי, ושלחתי נפשי לחפשי מאדוניה, וטעמתי צופי, ונשיתי סופי, וגזלתי וחמסתי, ועל דל בוססתי, ולא זכרתי יום המות אשר לא ישאיר לפני נשמתי בלתי אם גויתי ואדמתי".

ב - עזיבת החטא²¹
אמר אלקים חי אני נאם אדני ה' אם אֶחַפֵּץ בְּמוֹת הַרְשָׁעִים כִּי אִם בְּשׁוּב רָשָׁע וְחִיָּה שׁוֹבֵב מְדַרְכֵיכֶם הַרְשָׁעִים וְלִפְנֵי תַמוֹתַי בֵּית יִשְׂרָאֵל (יחזקאל לג יא)
'עזב רשע דרכו' ואיש און מחשבתי וישב אל ה' וירחמנו ואל אלקינו פי ירבה לסלוח (ישעיהו נה ז)

מִכֶּסֶה פְּשָׁעָיו לֹא יִצְלִיחַ וּמוֹדָה טוֹ וְעֹזֵב טוֹ יִרְחַם (משלי כח ג)

לח ר' יצחק הוטנר (רשימות לב יו"כ תשל"ג).

לז 'נחם' היינו 'חרטה'.

לח במק"א בארכנו בענין 'נחם' ושורשו. והוא בעצם א' מי"ג עקרי האמונה.

לח מרוב חסדו של התורה להעיר לנו לעזוב את דרכינו הרע והם. ע' חו"ה ריש שער הבטחון.

לט חרטה ויודוי.

מ עזיבת החטא.

מא "כי מי אשר חטא על דרך מקרה, כי התאוה תאוה ויחזק עליו יצרו ויתקפהו, ולא נחלצו רעיוניו וחושיו בפגעו בו, ולא מהרו לגעור בים התאוה ויחרב, על כן יגורוהו היצר בחרמיו, ונפל במכמוריו לפי שעתו, ועתו, בהיות רוח היצר רע מבעתו, ולא מאשר חפצו ורצונו למצוא עונו,

יְעֻזְבוּ^{מב} רָשָׁע דְרָכָו וְאִישׁ אֶן מַחְשְׁבֹתָיו וְיָשֵׁב אֶל ה' וְיִרְחַמְהוּ וְאֶל אֲלֹהֵינוּ כִּי יִרְפָּה לְסִלּוֹחַ (ישעיהו נה ז)^{מז}
שְׁמוּעַ שְׁמַעְתִּי אֶפְרַיִם מִתְנַדֵּד יִסְרְתָנִי וְאֹסֵר^מ כְּעֵגֶל לֹא לָמַד הַשִּׁיבִי וְאִשְׁבֶּה כִּי אֲתָה ה' אֱלֹהֵי. כִּי אַחֲרֵי 'שׁוֹבִי'^{מח} נְחַמְתִּי^{מב} וְאַחֲרֵי הַדְּעִי סִפְקָתִי עַל יָדְךָ בְּשָׂתִי וְגַם נִכְלַמְתִּי כִּי נִשְׁאַתִּי חֶרְפַּת נְעוּרָי. (ירמיהו לא יז-יח)

[א] יעזוב דרכיו הרעים
[ב] ויגמור בכל לבבו כי לא יוסיף לשוב בדרך הזה עוד.^{מז}

ג. יגון – על העבר^{מח}, התשובה אשר תבא מדרך טוהר הנפש וזכות שכלה^{מז}, יראת הרוממות^מ
[א] ישתונן כליותיו ויחשוב כמה רבה רעת מי שהמרה את יוצרו... שיצטער ויאנח מי שהמרה את

ולעשות כמותו אחרי זאת - ראשית תשובת האיש הזה החרטה, ולשים יגון בלבו על חטאתו ולהיות נפש נענה ומרה כלענה, אחרי כן יוסיף בכל יום יראת ה' בנפשו, ויתן חתת אלקים בלבבו בכל עת, עד אשר יהיה נכון לבו בטוח בה', כי אם יוסיף יעבור בו היצר ויפגשהו כפעם בפעם, ורבה עליו תאותו כמשפט הראשון. לא יהיה נפתה לבו עליו - ויעזוב דרכו, כמו שנאמר (משלי כח, יג) "ומודה ועוזב ירוחם", הזכיר תחלה "ומודה" על החרטה והוידוי, ואחר כך "ועוזב". (א יא).

מב עזיבת החטא.
מג "האיש המתיצב על דרך לא טובה, תמיד, וגבר על חטאיו דורך בכל יום ושונה באולתו, ושב במרוצתו גם פעמים רבות, וכל עת אוהב הרע ומכשול עונו ישים נוכח פניו, רוצה לומר התאוה והיצר, וחפצו ומגמתו, אשר לא יבצר ממנו כל אשר יום לעשות - ראשית תשובת האיש הזה, לעזוב דרכו ומחשבתו הרעה, ולהסכים לקיים ולקבל עליו לבל יוסיף לחטוא, אחרי כן יתחרט על עלילותיו הנשחתות, ויתודה לשוב אל ה', כמו שנאמר (ישעיהו נה, ז) "יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו וישוב אל ה' וירחמהו". (א יא).

מד יסורים הגורמים לעזיבת החטא.
מה עזיבת החטא.

מו חרטה.
מז ענין זה ידוע לנו בשם 'קבלה להבא'.

מח ע' לקמן (טז).

מט ובוזה תלוי 'מדריגת התשובה'.

נ ר' יצחק הוטנר (רשימות לב יו"ב תשלג).

השם יתברך, והשחית והתעיב עלילה לפניו, ולא זכר יוצרו אשר בראו יש מאין, וחסד עשה עמו, וידו תנחהו בכל עת, ונוצר נפשו בכל רגע, ואיך מלאו לבו להכעיס לפניו? ואיך טח מראות עיני החוטא מהשכיל לבבו? ... וכפי אשר תפקח עיניו ירבו ויעצמו במאד מאד יגוניו ברעיוניו על רוב עוניו, [ב] ויגדיל יגון בלבבו וסער מתחולל ברעיוניו, ויאנח במרירות לב, כי יתכן שיתחרט וירע בעיניו על חטאתו אשר חטא, ולא השלים חקו בזה.

ד. הצער במעשה
וְגַם עֲתָה נָאִם ה' שָׁבוּ עָדַי בְּכָל לִבְבְּכֶם וּבְצוּם וּבִבְכִי וּבְמִסְפָּד (יואל ב, יב)

ואמרו זכרונם לברכה (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה) הלב והעיניים שני סרסורי החטא. ... לכן בזאת יכופר עון הסרסורים במדת תשובתם כנגד מדת משבתם,

[א] כי יתכפר עון לבב החטאים במרירותם ואנחותם, בשבר אשר הם שוברים אותו, [ב] ועון העיניים יכפר בדמעות
ה. הדיאגה

[א] כי ידאג ויפחד מעונש עונותיו,
[ב] ועוד שנית ידאג, אולי הוא מקצר בחובת התשובה בצער ובמרירותו ובצום ובבכי, וגם כי הרבה צער והרבה בכה, יזחל ויירא אולי לעמת זה הרבה אשמה, ולא השלים חוקו את כל עונותיו ואשר יבכה בצום נפשו, ומי שהתבונן בגודל עבודת הבורא על יצוריו וכי אין קץ לרעת הממרה את פיו, כל אשר יוסיף בעבודה ובדרכי התשובה, הלא מצער היא והנה למעט בעיניו.

[ג] ועוד ידאג בעל תשובה פן יתגבר עליו יצרו, ... כי ראוי להשמר מן היצר האורב בכל עת, ולהוסיף בנפשו יראת השם יום יום, ותהיה לו למעוז בעבור עליו כל משברי היצר המתחדש לעתיד.

ו. הבושה והכלימה
[א] והנה החוטא יבוש מאד לעבור עבירות לפני בני אדם, ויכלם אם ירגישו ויכירו בעבירותיו, ואיך לא יבוש מן הבורא יתברך? ואין זה, כי אם לפי היות השם יתברך רחוק מכליותיו, על כן יבוש מן הנבראים ולא יבוש מן הבורא יתברך.

[ב] והמדרגה העליונה בזה, שיכלם האדם על עונותיו מלפני השם יתברך. ... ובראות החוטא כי השם יתברך מעביר עונו ומאריך לו, ואיננו נפרע ממנו, ולא כחטאיו עשה לו, ולא כעונותיו גמל עליו, יוסיף בושה בלבבו, כי הלוא החוטא למלך בשר ודם ובוגד בו והוא מכפר לו יבוש ממנו.

ז. הכניעה בכל לב והשפלות – מעיקרי התשובה
כי המכיר את בוראו ידע כמה העובר על דבריו שח ושפל ונגרע מערכו, ... על כן יכנע ויהי שפל בעיניו.

[א] והמדרגה העליונה בהכניעה המחוייבת מדרך התשובה, שיגדיל ויאדיר עבודת השם, ולא יחזיק טובה לעצמו, כי יקטן הכל בעיניו כנגד מה שהוא חייב בעבודת השם, על כן יכנע ויעבוד בהצנע, ולא יחמוד כבוד על מעשיו הנכבדים, ולא יבקש תפארת אדם על פעליו המפוארים ויסתירם מדעתם כפי היכולת.

[ב] עוד נתייב בעל התשובה על הכניעה, מפני שהוא חייב להסיר מנפשו המדות שגורמות לחטא ומעוללות הפשעים. והגאווה מסבבת כמה עבירות ומגברת יצר לב האדם עליו,

[ג] ועוד חייב בעל התשובה להכנע ולקיים עליו להתנהג על הדרך שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (אבות ד, י) והוי שפל רוח בפני כל אדם, וישיג מזה שלא יכעוס ולא יקפיד על חבריו, וגם לכל הדברים אשר ישמע יתן אל לבו להעביר על מדותיו, ומעבירים מזה להתכפר על עונותיו.

ח. ההכנעה במעשה
שיתנהג במענה רך ... כי זה מדרך השפלות, ... ולא יתעסק בנוי המלבושים והתכשיטים, ... והיו תמיד עיניו שחות, ... יזכירוהו להכניע את לבו.

ט. שבירת התאוה הגשמית^{מז}
זְבַחֵי אֱלֹהִים רוּחַ נְשֻׁבָה לֵב נְשֻׁבָה וְנִדְבָה אֱלֹהִים לֹא תִבְקָה (תהלים נא יט)

[א] ישיב אל לבו כי התאוה עוללה לנפשו לחטוא ולמשוך העון בחבלי השוא, [ב] ויעשה גדר לשמור את דרך התשובה,

[ג] יפרוש מן התענוגים,
[ד] ולא ימשך אחר תאותו גם בדברים המותרים,

[ה] ויתנהג בדרכי הפרישות
[ו] ולא יאכל רק לשובע נפשו וקיום גופו^{מז}
[ז] ואל יגש אל אשה רק לקיים מצות פריה ורביה או למצות עונה,

י. להיטיב פעליו בדבר אשר זדה עליו
(שמות רבה כג - ג) הצדיקים באותו דבר שחוטאים בו הם מתרצים.

(ויקרא רבה כא - ד) אם עשית חבילות של עברות עשה כנגדן חבילות של מצוות,
יא. חפוש דרכיו

נְחַפְשֵׁה דְרָכֶינִי וְנַחֲקָה וְנִשְׁבָּה עַד ה' (איכה ג, מ)

[א] למען יזכור כל הדברים שחטא עליהם ויתודה על כולם, כי הוידוי מעיקרי הכפרה;
[ב] למען ידע כמה לו עונות וחטאות ויוסיף להכנע כי אף על פי שהוא מקבל עליו לעזוב כל חטא, צריך שידע הדברים שחטא עליהם, כדי לעשות בהם גדרים, ולהשמר מאד לנפשו בהם ממארב היצר, כי נפשו עלולה בהם אחרי אשר נקלו בעיניו ושלת יצרו בהם, והנה נפשו חולה מהמעשים

נא "כי כל זמן שהאדם הולך אחרי התאוה, נמשך אחרי תולדות החומר, וירחק מדרך הנפש המשכלת, ואז יתגבר יצרו עליו, ... כי כאשר ישבר אדם תאותו גם בדברים המותרים, בזה תצליח הנפש, והמדה הזאת תערב לה, כי ירים השכל ידו וגבר. ... ועוד תמצא לו תועלת בשברו התאוה הגשמית, כי אם תשאלנו תאותו דבר בליעל ועבירה, ידבר אל לבו, הן בהיתר לא אמלא תאותי, ואיך אשלח ידי באיסור. ועוד תמצא בשבירת התאוה תועלת רבה ועצומה, כי יגלה בצדק לבבו וטוב חפצו לתשובה, כי הוא מואס הטבע אשר גרם לו החטא, ובוזה יתרצה אל השם יתברך וימצא חן בעיניו".

נב "כענין שנאמר (משלי יג כה) צדיק אוכל לשובע נפשו".

ההם, והחולה כאשר יחל להבריא צריך להזהר מהרבה עניינים שלא יחזירוהו לחליו.
יב. צריך שיחקור וידע ויכיר גודל העונש לכל אחד מעונותיו
אין תאמרי לא נטמאתי אחר הפעלים לא הלכתי ראי דברך בגיא דעי מה עשית בכרה קלה משרקת דרכיה (ירמיהו ב כג)
[א] למען ידע גודל עונו בהתודותו,
[ב] וימרר בבכי על אשר הכעיס תמרוקים,
[ג] ולמען יוסיף להכנע
[ד] ולמען יפחד מעונותיו, כי העבירות החמורות תשובה תולה כפרתן, ויסורים ממרקים.
יג. להיות העבירות הקלות תמורות בעיניו
בן לדבר? תחל לו? וירא מצוה? הוא ישלם (משלי יג יג)
[א] כי אין לו להביט לקטנות העברה, אבל יביט לגדולת מי שההיר עליה.
[ב] כי היצר שולט בעבירות הקלות, ואולי תהיה זאת סבה להתמיד בהן ואז יחשבו גם הן כחמורות^ה בהצטרף עונש כל פעם.
[ג] כי בהתמדתו על העבירה נעשית לו כהיתר, ויפרוק עולה מעליו, ולא ישתמר ממנה, ויחשב עם פורקי עול וכופרים ומשומדים לדבר אחד
[ד] כי אם נצחו היצר בדבר קטן, ינצחוהו מחר בדבר גדול.
יד. הוידוי
והיה כי יאשם לאחת מאלה והתודה אשר חטא עליה (ויקרא ה ה). והתודו את עונם ואת עון אבתם במעלם אשר מעלו בו ואף אשר הלכו עמי בקרי (בחקותי כו מ).
יש עליו להזכיר עונותיו ועונות אבותיו^ו, וכן כתוב (שם כו, מ) והתודו את עונם ואת עון אבותם.
טו. התפלה
קחו עמכם דברים ושבו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב^ז וישלמה פרים^ח שפתינו^ט (הושע יד ג)

[א] יתפלל אל השם ויבקש רחמים לכפר את כל עונותיו.
[ב] ועוד יתפלל בעל התשובה אל השם למחות כעב פשעיו וכענן חטאתיו, ושיחפוץ בו וירצהו ויעתר לו כאשר אם לא חטא^ט.
[ג] ועוד יתפלל בעל התשובה אל ה' תמיד שיעזרהו אל התשובה^י.
טז. תקון המעוות באשר יוכל לתקון
ויתכסו שקים האדם והתחמה ויקראו אל אלקים פחזה וישבו איש מדרכו הרעה וימחמס אשר בכפיהם. מי יודע ישוב ויחם האלקים וישב מחרון אפו ולא נאבד. וירא האלקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה ויחם האלקים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה (יונה ג ח-ז).
במשנה (ב"ק צב.) אף על פי שהוא נותן לו אין נמחל לו עד שיבקש ממנו^י שנאמר ועתה השב אשת וגו'^{יא}.
יחשב וידיינו כחטאת פרים לרצון לנו לפניך.
י"תכן להיות העון נסלח ונפדה מן היסורים ומכל גזרה, ואין לה' חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו, ותאות הצדיקים מן ההצלחות להפק רצון מהשם ושיחפוץ בהם. ורצונו - החיים הקיימים והאמתיים והאור הגדול הכולל כל הנעימות.
ע' בהמשך דברי רבינו יונה בענין ה'רצון', והארכנו במק"א בדעת רבינו יונה ומידת ה'רצון'.
י"ו "כמו שנאמר (ירמיה לא, יז) השיבני ואשובה כי אתה ה' אלקי".
יז יש לציין לדברי המשנה (יומה פה:): "עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו דרש רבי אלעזר בן עזריה מכל חטאתיכם לפני ה' תטהרו עבירות שבין אדם למקום יום הכפורים מכפר עבירות שבין אדם לחבירו אין יום הכפורים מכפר עד שירצה את חבירו".
עוד איתא בגמרא (יומא פז.) "אמר רבי יצחק כל המקניט את חבירו אפילו בדברים צריך לפייסו שנאמר בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעך אם ממון יש בידך התר לו פסת יד ואם לאו הרבה עליו ריעים".
אומרים בשם הגר"ח מבריסק זצ"ל שבערב יו"כ יש דין לפיי מי שהקניטתו גם בהיתר גמור, דאל"כ מה בא ר' יצחק לחדש על דברי המשנה.

[א] בדברים שבין אדם לחברו, כמו הגול והחמס, ... ישיב את הגזלה
[ב] אם ציער את חברו והציק לו או הלבין פניו, או סיפר עליו לשון הרע... שיבקש ממנו מחילה... וראוי לבעל התשובה לעשות כן קודם הוידוי כדי שיתרצה בוידויו ... שנאמר (תהלים נא, ו) לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפט^ט.
יז. לרדוף פעולת החסד (במקום יסורים) והאמת (במקום חילול ה')
בחסד ואמת יכפר עון ויבראת ה' סור מרע (משלי טז ו).
[א] על בעל התשובה דיבר, כי יש עבירות ... ויסורים ממרקים... והנה החסד יגן ... וישמור עליו מן היסורים... וצדקה תציל ממות.
[ב] ועוד יש עון, והוא עון חלול השם ... בהרבות פעליו לקדש את ה' ולעודד האמת להכין אותו ולסעדו, ונסלח לו מעון החלול".
יח. היות חטאתו נגדו תמיד
כי פשעי אני אדע וחסאתי נגדי תמיד (תהלים נא ה)
יט. עזיבת חטאו^ב בהזדמן לו והוא בתוקף תאותו ... והנה הוא לפני ה' במדרגה העליונה מן התשובה
פפ בפסוק (בראשית כ ז) ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ויתפלל בעדך ויחיה ואם אינך משיב דע פי מות תמות אתה וכל אשר לך.
וכתב המאירי (שיטמ"ק ב"ק צב.) "כלומר תבקש ממנו עד שימחול לך בלב טוב כ"כ שיהא מתפלל בעדך".
וע' בספר מועדים וזמנים (ח"ו סי' כ) לבאר שיש ב' חיובים [א] מחילה [ב] פיוס. וע"ע פחד יצחק (יו"כ ל ג). וע' לשון הרמב"ם (תשובה ב ט).
ע"ע בספר עלי שור (ח"ב ע' רמ) בענין 'מחילה' מן השפה ולחוץ' בשלבו בל עמו.
פט "פירוש, לך לבדך אני נחשב חוטא ואינני צריך זולתי למחילתך, ואם חטאתי לאיש כבר בקשתי מחילה ממנו וכפרתי פניו, ... או יהיה פירושו, לך לבדך חטאתי - לא חטאתי לאיש ולא העתרתי דברי עליו, ולא לקחתי מיד איש מאומה שאצטרך למחילתו ולהשיב את גזלתו, ואין כפרתי תלויה אלא בסליחתך".
ע ע"ע לקמן (שע"ת ד ה).
עא ע"ע לקמן (שע"ת ד כא) בענין וידוי ביו"כ על עבירות שכבר עשה עליהם תשובה בשנים קודמות.
עב אין זה 'עזיבת החטא' הפשוט שהיא ההחלטה לעזוב את החטא שרגיל לעזור, וגם אין זה 'קבלה להבא' שגם הוא אינו אלא 'החלטה' להבא.

היכי דמי בעל תשובה אמר רב יהודה כגון שבאת לידו דבר עבירה פעם ראשונה ושניה וניצל הימנה מחוי רב יהודה באותה אשה באותו פרק באותו מקום^ט (גמרא יומא פו:).

כי הזדמן החטא לידו והוא בתוקף יצרו ואונו בשרירי בטנו כעת הראשונה אשר חטא, וכבש יצרו ונמלט מעון - מיראת השם וגאון פחדו.

כ. להשיב רבים מעון כאשר תשיג ידו

לְכֹן אִישׁ פְּדָרְכֵיו אֲשַׁפֵּט אֶתְכֶם בֵּית יִשְׂרָאֵל נֹאֵם אֲדֹ"ה שׁוּבוּ וְהִשְׁבִּינִי מִכָּל פְּשָׁעֵיכֶם וְלֹא יִהְיֶה לְכֶם לְמִקְשׁוֹל עוֹן (יחזקאל יח, ט)^ט.

תהלים (פרק נא) – יסוד מוסד לעיקר התשובה^ט לְמַעַצְחַ מְזִמּוֹר לְדוֹד. בְּבֹא אֱלֹו נִתַּן הַנְּבִיא פֶּאֶשֶׁר פֶּאֶ אֵל פֶּת שִׁבְעָ. חֲנִי אֱלֹקִים פְּחִסְדָּן קָרֵב כְּחִמִּין מִחָה פֶּשָׁעִי. הֲרַבָּה הֲרָב פְּכִסְנִי מְעוֹנִי וּמַחְטָאִתִּי

יל"ע שהרי כל זמן שלא מונח לפניו את הנסיון, איך ישלים ה'תשובה, ובפרט שלמעשה צריך להתרחק ממקום הנסיון ולהתפלל שלא יתנסה. יתכן שמהני בזה 'עדות' [שהיא הובאת הענין לפני ב"ד] שאפשר להעיד על האדם 'כאילו' המעשה היה בא לפניו והיה מתגבר וכולשון הרמב"ם (תשובה ב ב) "מעיד עליו יודע תעלומות", וע' מש"כ מו"ר רי"א ויינטרויב זצוק"ל (מועדי קודש ירח האיתנים ()), ובזה מובן המשך דברי רבינו יונה שג"כ מבאר שיוודע תעלומות יודע אם הגביר יר"ש מספיק שאילו היה לפני הנסיון שהיה מתגבר.

^ט "איזהו בעל תשובה אשר תשובתו מגעת עד כסא הכבוד? כאשר נבחן ויצא נקי באותו פרק ובאותו מקום ובאותה אשה".

^ט "למדנו כי זה מעיקרי התשובה". ונאמר (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא - למדנו כי אם לא יוכיחנו יענש על חטאיו. ודוד עליו השלום אמר במזמור התשובה (תהלים נא, טו) אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו".

^ט ע"ע לקמן (שע"ת ד ה).

^ט שערי תשובה (שער א אותיות כג, לג, נ).

^ט "והנה מדרגות רבות לתשובה, ולפי המדרגות יתקרב האדם אל הקדוש ברוך הוא. ואמנם לכל תשובה תמצא סליחה, אך לא תטהר הנפש טוהר שלם להיות העונות כלא היו, זולתי כאשר יטהר האדם את לבו ויכין את רוחו כאשר יתבאר. וכן כתוב (תהלים לב, ב) "אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון ואין ברוחו רמיה", וכענין הבגד

טְהַרְנִי. כִּי פִשְׁעֵי אֲנִי אָדַע וְחַטָּאִתִּי נִגְדִי תַמִּיד^ט. לֶךְ לְבַדְךָ חַטָּאִתִּי^ט וְהֲרַע בְּעֵינַי עֲשִׂיתִי לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדַבְרְךָ תִּזְכֶּה בְּשִׁפְטֶךָ. הֵן בְּעוֹן חוֹלָלְתִי וּבַחַטָּא יִחַמְתֵּנִי אֲמִי. הֵן אָמַת חֲפָצָת בְּטָחוֹת וּבִסְתֵם חֲכָמָה תּוֹדִיעֵנִי. תַּחְטָּאִנִּי בְּאֹזֹב וְאֶטְהַר תִּכְבֶּסְנִי וּמִשְׁלַג אֲלַבֵּי. תִּשְׁמַעֵנִי שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה תִּגְלַנֶּה עֲצֻמוֹת דַּפְיָת. הִסְתַּר פְּנֵיךָ מִחֲטָאִי וְכָל עוֹנֵתִי מִחָה. לֵב טוֹהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹקִים וְרוּחַ נְכוֹן חִדַּשׁ בְּקִרְבִּי. אֵל תִּשְׁלִיכֵנִי^ט מִלְּפָנֶיךָ וְרוּחַ קִדְשְׁךָ אֵל תִּשַׁח מִפְּנֵי.

הצריך כבוס, כי המעט מן הכבוס יועיל בו להעביר הגעל ממנו, אך לפי רוב הכבוס יתלבן. וכן כתוב (תהלים נא, ד) "הרב כבסני מעוני", ותכבס הנפש מן העון כפי אשר תכבס את לבו, שנאמר (ירמיה ד, יד) "כבסי מרעה לבך ירושלים". (א ט).

^ט "היות חטאתו נגדו תמיד. כי ראוי לנפש החוטאת לזכור עוניה תמיד ואל תשי אותם לקץ ימים, ומלבבו לא יחטפו עד בוא חליפתו, כענין שנאמר (תהלים נא, ה) כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד". (א מח).

"ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (יומא פו, ב) עבירות שהתודה עליהן ביום הכפורים זה חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר, שנאמר (תהלים נא, ה) "וחטאתי נגדי תמיד". רבי אליעזר בן יעקב אומר, אינו חוזר ומתודה עליהן ביום הכפורים אחר". (ד כאו ע"ש בהמשך).

^ט "וראוי לבעל התשובה לעשות כן קודם הוידוי כדי שיתרצה בוידויו ודוד עליו השלום בעת התשובה כן עשה קודם הוידוי שנאמר (תהלים נא, ו) לך לבדך חטאתי והרע בעיניך עשיתי למען תצדק בדברך תזכה בשפטך. פירוש, לך לבדך אני נחשב חוטא ואינני צריך זולתי למחילתך, ואם חטאתי לאיש כבר בקשתי מחילה ממנו וכפרתי פניו". (א מה).

^ט "ועוד יתפלל בעל התשובה אל השם למחות כעב פשעיו וכענין חטאתיו, ושיחפוץ בו וירצהו ויעתר לו כאשר אם לא חטא, כענין שכתוב בדברי אליהוא על בעל התשובה אחרי היסורים (איוב לג, כו) יעתר אל אלוך וירצהו, כי יתכן להיות העון נסלח ונפדה מן היסורים ומכל גזרה, ואין לה' חפץ בו, ומנחה לא ירצה מידו, ותאות הצדיקים מן ההצלחות להפק רצון מהשם ושיחפוץ בהם. ורצונו - החיים הקיימים והאמתיים והאור הגדול הכולל כל הנעימות, כענין שנאמר (תהלים ל, ו) חיים

הַשִּׁיבָה לִי שְׁשׁוֹן יִשְׁעֶךָ וְרוּחַ נְדִיבָה תִּסְמְכֵנִי. אֲלַמְּדָה פְּשָׁעִים דְּרַכֶּיךָ וְחַטָּאִים אֲלֵיךָ יִשׁוּבוּ^ט. הַצִּילֵנִי מִדְּמַיִם אֱלֹקִים אֱלֹקֵי תְּשׁוּבָתִי תִּרְצֵן לְשׁוֹנֵי צְדָקָתְךָ. אֲדִנִּי שְׁפָתֵי תִפְתָּח וּפִי יִגִּיד תְּהִלָּתְךָ. כִּי לֹא תִחַפֵּץ זָבַח וְאֶתְנֶה עוֹלָה לֹא תִרְצֶה. זָבַחִי אֱלֹקִים רוּחַ נְשִׁבְרָה^ט לֵב נְשִׁבְרָה^ט וְנִדְפָה אֱלֹקִים לֹא תִבְזֶה^ט.

ברצונו, ונאמר (שם פ, כ) ה' אלקים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה.

ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (מדרש תהלים מזמור פ) אין לנו אלא הארת פניך, והוא ענין הרצון, וכבר הקדמנו ובארנו זה. על כן תראה בתפלת דוד בעת התשובה, אחרי שאמר (תהלים נא, ד) הרב כבסני מעוני ומחטאתי טהרני, התפלל עוד על הרצון, להיות רצון השם יתברך בו כקודם החטא, ואמר (שם פסוק יג) אל תשליכני מלפניך ורוח קדשך אל תקח ממני. אחרי כן התפלל ואמר (שם פסוק יד) השיבה לי ששון ישעך, שיהיו נסי ה' וישעו מצויים אתו ושתצלח עליו רוח אלקים כאשר בתחלה. אחרי כן אמר (שם) ורוח נדיבה תסמכני - פירוש, הנה קטונתי מפני פשעי ואינני ראוי לנסיך ולהגלות עלי זרוע קדשך; ואם נשאת עון חטאתי, אינני כדאי להיות נאהב ורצוי כירחי קדם, אבל ברוח נדיבה תסמכני, כי אין קץ לנדבתך וטובתך. ובא "ורוח" בחסרון בי"ת, כמו (בראשית כז, לז) ודגן ותירוש סמכתיו. וכענין הזה אמר הושע עליו השלום (הושע יד, ה) ארפא משובתם אוהבם נדבה. ענין "אוהבם נדבה" כענין מה שאמר דוד "ורוח נדיבה תסמכני". (א מב).

^ט "להשיב רבים מעון כאשר תשיג ידו, שנאמר (יחזקאל יח, ל) שובו והשיבו מכל פשעיכם - למדנו כי זה מעיקרי התשובה. ונאמר (ויקרא יט, יז) הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא - למדנו כי אם לא יוכיחנו יענש על חטאיו. ודוד עליו השלום אמר במזמור התשובה (תהלים נא, טו) אלמדה פושעים דרכיך וחטאים אליך ישובו". (א נ).

^ט "רוח נמוכה למדנו מזה כי ההכנעה - מעיקרי התשובה". (א כג). "יתכפר עון לבב החטאים במרירותם ואנחותם, בשבר אשר הם שוברים אותו, כמו שכתוב (ישעיה נז, טז) כי רוח מלפני יעטוף, ונאמר (תהלים נא, יט) לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוזה. והמשל על זה מן הכלים הטמאים

היטיבה בְּרָצוֹן אֶת צִיּוֹן תְּבַנֶּה חוֹמוֹת יְרוּשָׁלַם. אֶזְ תַּחֲפֹץ זְבָחִי צֶדֶק עוֹלָה וְכָלִיל אֶזְ יַעֲלֶה עַל מִזְבֵּחַךְ פְּרִים.

ישעיהו (נז יד-כא [ע"פ רש"י]) – כל הפרשה מדברת על בעלי התשובה⁷⁰

וְאָמַר סֹלֹ סֹלֹ [ואמר סלו סלו - כה אמר הניבי בשמי לעמי כבשו מסילה סלולה פנו יצר הרע מדרכים] פִּנּוּ דָרֶךְ הַרְיֵמוּ מִכְּשׁוֹל [הרימו מכשול - סלקו האבנים שאתם נכשלי רגליכ' בהם הם הירהורי רשע] מִדְרֶךְ עַמִּי. ס

פִּי כֹה אָמַר רַם וְנִשְׂא שֶׁכֶן עַד וְקְדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקְדוֹשׁ [מרום וקדוש - אני שוכן ומשם אני עם דכא ושפל רוח שאני מרכין שכיתי עליו] אֶשְׁפֹּן וְאֶת דְּפָא וְשָׁפַל רִיחַ לַחֲתִיּוֹת רִיחַ שְׁפָלִים [שפלים - נדכאים טובלי עוני וחליים] וְלַחֲתִיּוֹת לֵב נְדָכָאִים⁷¹.

פִּי לֹא לְעוֹלָם אָרִיב [כי לא לעולם אריב - אם אביא יסורין על האדם אין תחרותי עליו לאורך ימים ולא קצפי לנצח] וְלֹא לְנֶצַח אֶקְצוֹף פִּי רִיחַ מְקַפְּנִי [כי רוח מלפני יעטוף - כאשר רוח האד' שהוא מלפני שניתן בו מאתי יעטוף יודה ויכנע על מעלו כמו (איכה ב) העטופים ברעב, בעטף עולל (איכה ב) והנשמו' שאני עשיתי] [כי רוח מלפני - כי זה

אשר נשברו, מטומאתם טהרו, כמו שנאמר (ויקרא יא, לה) תנור וכירים יתץ". (א טו).

"רוח נשברה" היא הרוח הנמוכה והנכנעה". (א לג).

⁷² "ועוד תמצא בשבירת התאווה תועלת רבה ועצומה, כי יגלה בצדק לבבו וטוב חפצו לתשובה, כי הוא מואס הטבע אשר גרם לו החטא, ובוזה יתרצה אל השם יתברך וימצא חן בעיניו, וכן כתוב (תהלים נא, יט) זבחי אלוקים רוח נשברה לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוזה. "רוח נשברה" היא הרוח הנמוכה והנכנעה, ו"לב נשבר" על שבירת התאווה הגשמית, כי התאווה נתונה בלב, כמו שנאמר (שם כא, ג) תאות לבו נתתה לו. ובמזמור התשובה נאמר הקרא הזה". (א לג).

⁷³ "ובאמרו "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוזה" - למדנו מזה, כי בעל התשובה מתרצה אל השם בשבירת התאווה הגשמית, וכי זה מעיקרי התשובה. ועוד נאמר בענין התשובה (ישעיה נז, טו) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים". (א לג).

⁷⁴ "שע"ת (א כג).

⁷⁵ "ובאמרו "לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוזה" - למדנו מזה, כי בעל התשובה מתרצה אל השם בשבירת התאווה הגשמית, וכי זה מעיקרי התשובה. ועוד נאמר בענין התשובה (ישעיה נז, טו) להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים". (א לג).

משמש בלשון כאשר כמו כי תראה כי תבא כלומר כשרוחו נעטפת והוא נכנע אני מבטל ריבי וקצפי מעליו [יעטוף⁷⁰ וְנִשְׁמוֹת אֲנִי עֲשִׂיתִי⁷¹. בְּעוֹן בָּצְעוּ [בעון בצעו - גזלתו] קִצְפָתִי [קצפתי - תחלה ואכחו הסתר פני תמיד מצרתו ואקצוף ועל כי הולך שובב בדרך לבו וסרס את המקרא וכן פירושו בעון בצעו וילך שובב בדרכי לבו קצפתי ואכחו] וְאֶפְחֵה הַקִּיטֵר וְאֶקְצֹף נִיגָד שׁוֹבֵב בְּדָרֶךְ לְבָב. דְרִכְיוֹ רֵאִיתִי [דרכיו ראיתי - כשהוא נכנע מלפני שבאתה צרה] וְאֶרְפָּאֵהוּ וְאֶנְחֵהוּ [וארפאהו ואנחהו - אוליכו בדרך מרפא, או ואנחהו ל' הנחה ומרגוע] וְאֶשְׁלֹם נְחִמִים לוֹ וְלֶאֱבָלָיו⁷² [לו ולאבליו - למצטערי' עליו]. בּוֹרָא [נוב] נֵיב שְׁפָתַיִם [בורא ניב שפתים - בורא אני לו ניב שפתים חדש כלפי שבאתה צרה עד עתה והכל קראו עליו תגר יקראו לו שלום שלום] שְׁלוֹם שְׁלוֹם לְחֻוֹק וְלִקְרוֹב [לרחוק ולקרוב - שניהם שוין מי שנתיישן והורגל בתורתי ועבודתי מנעוריו ומי

שנתקרב עתה מקרוב לשוב מדרכו הרעה אמר ה' ורפאתיו מחליו ומחטאיו] אָמַר ה' וְרָפָאתִיו. וְהִרְשָׁעִים [והרשעים - שאין נותנין לב לשוב] פְּרִים נִקְרָשׁ [כיום נגרש - הים הזה גליו מתנאים לרום למעלה ולצאת חוץ לגבול החול אשר שמתי גבול לים וכשמגיע שם הוא נשבר על כורחו וכל זה גל חבירו רואה ואינו חוזר בו כך הרשע רואה את חברו לוקח ברשעו ואינו חוזר בו ומה הים רפשו וסריותו על פיו כך הרשעים סריותם בפיהם כגון פרעה אמר מי ה' [שמות ה) סנחרב אמר מי בכל אלהי הארצות (ישעיה לו) נבוכדנצר אמר (ישעיהו יד) אדמה לעליון] [כיום נגרש - כיום אשר נגרש שגורש כל היום רפש וטיט] פִּי הִשְׁקַט לֹא יוֹכַל וְיִקְרָשׁוּ מִיָּמִינוּ קֶפֶשׁ וְנָטִיט. אֵין שְׁלוֹם [אין שלום - כלפי שאמר לצדיקים ולבעלי תשובה שלום שלום לרחוק וגו' חזר ואמר אין שלום לרשעים] אָמַר אֱלֹקֵי לְרִשְׁעִים. לתגובות: haravyew@gmail.com

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

ענינים מעשיים בהשבת אבידה בימינו וכן תעשה לחמרו וכן תעשה לשמלתו וכן תעשה לכל אבדת אחיך אשר תאבד ממנו וימצאתה לא תוכל להתעלם (כב, ג)

א. מצא עשרים שו בישיבה, מה דינו?

המוצא מעות הרי אלו שלו, כיון שאדם עשוי למשמש בכיסו בכל שעה ושעה. כך מובא בגמ', וכן נפסק בהלכה. ואין טענה שבימינו אדם לא עשוי למשמש בכיסו, כידוע בשמו של החזו"א, שאמר שדין זה אינו משתנה, והפקר בי"ד הפקר. אלא שידוע מה שכתבו הפוסקים (עיין נחלת צבי סימן רנ"ט ס"ג, וכסף הקדשים סימן רס"ב ס"ה ומגן שאול סימן ס"ה), שישאש של אשת איש לא נחשב יאוש, כיון שאין לה סמכות להתיאש, ונפסק כן אפילו לגבי אשה הנושאת ונותנת בתוך הבית. והבעל הרי לא יודע שנפל הכסף, ולגביו זה יאוש שלא מדעת, שנפסק שלא הוי יאוש. ולפי"ז יש מקום לדון מדוע אדם המוצא מעות בשוק הרי אלו שלו, ולא נחשוש שמא זה שייך לאשה או לילד. אלא שברחוב יש ספק ספיקא, ספק אולי נפל מבעל, וספק שאף אם נפל מאשה, אפשר שהאשה סיפרה לבעל והוא כבר התיאש. וכמ"כ יש לצרף בימינו, שרוב הנשים עובדות ויש להם העדפה על ידי הדחק, שיש אומרים שזה שייך לעצמם, והרחבנו בזה בס"ד בספרינו.

אמנם כל זה ברחוב, אבל בישיבה שרוב הנמצאים שם הם בחורים, יש לדון על הכסף שיש אצל בחורים אם זה שייך להם או לאביהם. והנה בסימן ע"ר פסק הרמ"א שמי שנתן מתנה לבן גדול אפילו סמוך על שולחן אביו, המתנה שייכת לבן, ובד"כ מה שיש אצל הבחורים זה דמי כיס שקיבלו מאביהם. ויש להסתפק אם זה נחשב מתנה, או שהאב נתן להם שיהיה להם לצרכם. שאם זה מתנה אי"כ זה שלהם, ויכולים להתיאש מזה, ואם זה רק זכות שימוש, זה של האב ולא מועיל יאוש שלהם בזה. ואם הכסף שיש להם הוא על מבחנים ומבצעים שעשו בישיבה, יש להסתפק אם נחשב מתנה שזה שלהם, או שזה נחשב שכר פעולה, שבוזה יש מחלוקת אם שייך לאב או לבחור הסמוך על שולחן אביו. ויעויין בספרינו שהרחבנו בזה בס"ד.

⁷⁰ "כאשר יעטוף ויצטער הרוח שהוא מלפני כי הוא מן העליונים, ויעטפו נשמות אשר אני עשיתי, לא אריב עוד ולא אקצוף, כי איך לא אחון וארחם על נפש יקרה אשר הוא מלפני ונשמות אני עשיתי? על כן יקל העון כפי אשר תכבד העבודה והאנחה עליו, כי היגון יבא מאת טוהר הנשמה העליונה, ונרצתה בזה יותר מאשר תרצה ברוב יסורי הגוף ומכאוביו". (א יג).

"כי יתכפר עון לבב החטאים במרירותם ואנחותם, בשבר אשר הם שוברים אותו, כמו שכתוב (ישעיה נז, טז) כי רוח מלפני יעטוף, ונאמר (תהלים נא, יט) לב נשבר ונדכה אלקים לא תבוזה. והמשל על זה מן הכלים הטמאים אשר נשברו, מטומאתם טהרו, כמו שנאמר (ויקרא יא, לה) תנור וכירים יתץ". (א טו).

⁷¹ "ואמר "ונשמות אני עשיתי" - לקרבתי אל העליונים, אף על פי שהגוף והכל מעשי ידיו. ... ואמרו "ונשמות אני עשיתי" - יורה על אמרו "כי רוח מלפני", כי ענינו כאשר בארנו". (א יג).

⁷² "אף כי שהוזהרנו שלא להשחית את הגוף במסירתו לסכנות, או בסגוף הגוף לבלעו חנם בתענית מתוך צער וכעסו, או להתאבל על מתו. אבל המתאונן והמתאבל על עונותיו, עליו נאמר (ישעיה נז, יח) דרכיו ראיתי וארפאהו ואנחהו ואשלם נחומים לו ולאבליו, ונאמר (בראשית ט, ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (ב"ק צא ב) מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם". (ג פב).

ולענין נראה שאין לבחורים סמכות להתיאש על הכסף, כיון שהכסף שקיבלו דמי כיס אינו שלהם, אלא זכות שימוש. וא"כ דינו של הכסף יהא מונח עד שיבוא אליהו.

ושוחחתי על כך עם הגר"מ לוריא שליט"א, ואמר לי ששמע מהגר"ד לנדא שליט"א, שבחנניות שמשותבות שם בד"כ נשים, המוצא מעות אין את הדין שהרי אלו שלו, שהרי לאשה אין סמכות להתיאש. והסכים עמי, שבד"כ אין חשש, כיון שיש ספק אולי נפל מהבעל, ואף אם נפל מהאשה, אולי הספיקה לומר לבעל והוא התיאש, והוי יאוש מדעת. עוד אמר שירשום וכשיבוא המשיח יתן, ואמר שכך שמע מהגר"ח ברים זצ"ל בשם החזו"א על כל האבידות שלא יודעים למי הם שייכות.

ב. זוטו של ים שהבעלים זכה

יש לדון באופן ששומר לא שמר בפשיעה ואירע דבר שהוא זוטו של ים, והיינו שהחפץ נעשה במצב שלא היה שייך להצילו אלא בנס גמור, והוי הפקר גמור כזוטו של ים, ובא הבעלים ותפס, האם חייב השומר לשלם לבעלים על החפץ?

ביאור הספק, דמצד אחד הבעלים לא הפסיד כלום שהרי החפץ בידו, ומצד שני מה שהבעלים זכה זה בתורת זכיה מהפקר וכמו אם אחר היה זוכה שהיה שלו. וכמו שכתב הנתי' (סי' רס"ב סק"ג) דאף אי יאוש הוי היתר זכיה, זוטו של ים הוי הפקר גמור, ודלא כתרומת הכרי דכתב דזה היתר זכיה.

תשובה: הנה היה אפשר להוכיח מהנימוק"י (המובא בסמ"ע סי' רמ"ה סקי"ח וברעק"א בגליון סי' קי"א ס"ב), שאם הלוח הפקיר נכסיו ובא המלוה ותפס נפקע חובו של הלוח, וחזינו דאף דלכא' תפס מהפקר, מ"מ נפקע החוב של הלוח, ועיין בקצות ובנתי' ובט"ז (סי' רמ"ה) דתמהו בזה. אכן יש לדחות הראיה מהתם, דשם כיון דיש לו שעבוד על הנכסים נמצא שכזוה המלוה זכה בשעבודו, ושוב נפקע החוב, ודו"ק.

אכן לכא' יש ראייה מוכחת דחייב השומר לשלם לבעלים, מגמ' ב"ק קט"ו. דאיתא שם ירד להציל חמורו חבירו והתנה עמו שישלם לו את חמורו ועלה חמורו מאליו משמיה קא זכו ליה, ונפסק בשו"ע סי' רס"ד ס"ד. וחזינו לכא' ראייה מוכחת דמה שעלה החמור שלא מחמתו אינו קשור אליו, וכאילו הבעלים לא קיבל את חמורו אלא בדרך אחרת עקיפה. ויש לדחות אף ראייה זו, דשם התנה עמו שיקבל חמורו, ולכן מקבל אם עלה מאליו, אבל בשומר כל שהבעלים לא הפסיד את פקדונו לא חל חיוב תשלומין על השומר.

ומ"מ נראה לומר דחייב השומר לשלם לבעלים את הפקדון, דמה שזכה בו הבעלים הוא זכיה מטעם אחר, וכמו אדם אחר, ונחשב שהבעלים הפסיד את הפקדון.

ג. לא הרים אבידה ונפסדה האם חייב מדיניש

שאלה: אדם עבר ברחוב וראה אבידה המונחת ברחוב שיש בה סימן, ולא הרמה, ולאחר זמן נפסדה האבידה, האם חייב לצאת ידי שמים לשלם לבעל האבידה על הפסד האבידה?

תשובה: מדיני אדם פשיטא דפטור, אלא דיש לדון אי נחשב גרמא וחייב לצאת ידי שמים, ולכא' יש להוכיח מכובש עדותו (עיין גמ' ריש פרק הכונס ובשו"ע סימן כ"ח) דשם איתא דחייב לצאת ידי שמים, ולכא' הוא הדין והוא הטעם בהשבת אבידה דחייב לצאת ידי שמים, דכמו דבכובש עדותו יכול להציל ממונו של האחר, ואם לא הציל חייב מדיניש,

הוא הדין בהשבת אבידה. ובפרט שהרמב"ן בקונטרס דינא דגרמי (מובא בקצוה"ח סימן ס"ו סק"א) כתב דכובש עדותו חייב מטעם השבת אבידה.

והעירוני דיש לחלק, דבכובש עדותו אין החפץ אבוד מהבעלים כיון שיש אחד בעולם היודע שזה שלו, ויכול להעיד על כך, וע"כ אם לא העיד נחשב שהפסיד לבעלים את חפצו בעקיפין, וחייב מדיניש, משא"כ באבידה שהחפץ אבוד בעצם, אלא שאפשר להרימו ולהחזירו לבעליו, וע"כ כל שלא הרים פטור, דהחפץ היה במצב של אבוד.

ומצאתי בספר תשובות והנהגות (ח"ה סימן שע"ח) דמביא מהעקבי חיים דכתב דחייב בדיניש כמו בעדות, והוא עצמו דחה זאת, ומחלק, דבעדות יש זכות תביעה כלפי העדים, ולכן כשמנענים ולא מעידים ראוי להם לשלם לו, אבל ברואה אבידה ולא הגביה אינו אלא מבטל מצות עשה, דלחבירו אין שום זכות תביעה עליו, אלא דצריך תשובה כמו כל מבטל עשה.

ובחות יאיר (סימן ר"ח) הכריע שחייבים בדיני שמים, וכ"כ המנחת שלמה (ח"א סימן פ"ב). ובקצות החושן (סימן קצ"ב דיני חזקה - בתשובה הארוכה המובאת באבני מילואים בשו"ת) כתב מפורש שאחד שלא הרים אבידה ונפסדה פטור בדיני שמים.

ד. דרך ההשבה הראויה במוצאים ותרופות וכד'

נראה לומר שבאבידה צריך לעשות מה שהבעלים היה רוצה שיעשו, לכן ישנם דברים רבים בימינו שהבעלים מעדיף שנשאיר את זה ולא נרים, וזה עלינו לעשות.

דוגמא: מוצץ ובקבוק וכי' שרואים ברחוב, עדיף להשאיר, כיון שהבעלים מעדיף לחפשו בעצמו, ויש הרבה יותר סיכוי שהבעלים ימצא אם ישאירו את זה, מאשר אם ירימו ויכריזו.

כ"ל בתרופה שהבעלים יתבייש אם יחזירו לו אותה, אפ' תרופה יקרה, עדיף להשאיר ברחוב, שיתכן שהמוצא ימצאה בעצמו, ופעמים מעדיף המוצא לקנות שוב את התרופה, העיקר שלא ידע שהוא נוטל תרופה כזו.

אלא שיש להסתפק באופן שהמוצא כבר הרים את האבידה, שבזה יתכן שאסור לו להחזירה למקומה, ועליו לעשות השבת אבידה. ומצד שני יש לומר, שכיון שזה רצון הבעלים, א"כ זה ההשבה המעולה באופן שמחזיר את האבידה למקום שהיתה. וכן **מסתבר.**

אמנם יעויין במה שכתבנו (בספרינו על השבת אבידה בס"ד) בסימן ר"ס ס"ט, שם הבאנו שיטת רוב הראשונים שבמקום המשתמר קצת: יש בו סימן בין בגופו בין במקום מכריז. אין בו סימן לא יטול, כיון שאין סימן אם יטלנו יפסידנו בעליו, שהרי אין בו סימן, ואם נטלו אפ' בידו ולא הזיזו ממקומו כבר נתחייב בהשבה מעליא, ולא יחזירו למקומו אלא יהא מונח עד שיבוא אליהו, זו שיטת הרא"ש והטור, ודלא כשיטת הרמב"ם דסבר דהרי אלו שלו. והבאנו שם קושיית הפני" (ב"מ כ"ה: ד"ה ואם), דלכא' ניחא להו לבעלים שיחזירנה, דהא אין בו סימן ולא שכיח שיביא עדים שזה שלו, וגם לא ידע מי מצאו. והיינו דכיון דקודם שנטל אמרין שלא יגע בו, כיון שחושבים על טובת בעל האבידה, ואמרין דעדיף שישאיר זאת במקום מאשר שירים וימתין עד שיבוא אליהו, א"כ מדוע לאחר שנטלה משתנה הדין. עכ"פ סוגיא דידן לכא' תלויה בהנ"ל, ולשיטת רוב הראשונים לאחר שהרים אינו יכול

להחזיר למקום, ואף שזה טובת בעל האבידה, וכמו שהק' הפני" וצ"ע.

ה. דרך ההכרזה על האבידה בהלכה ולמעשה בימינו (שו"ע סימן רס"ז סעיף ג')

אחד המוצא אבידה ואינו מכיר את בעליה מכריז עליה בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. ובזמן שיש אנשים שאומרים אבידה הנמצאת של מלך היא, מודיע לשכניו ומודיעו ודי.

בימינו נראה דתולה מודעות בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמקומות מרכזיים, ולא בעי להכריז ממש, וכ"כ האגרות משה (ח"ב חו"מ סימן מ"ה א').

ויש לדון בימינו שישנם עיתונים, אם אפשר לחייב את המוצא לפרסם מודעה בעיתון, ובשו"ת חת"ס (חו"מ קכ"ב) כתב דאפשר לחייב לפרסם מודעה בצייטונג, אכן נראה דסגי בפרסום בעיתון אחד מרכזי. ובשו"ת אגרו"מ הנ"ל כתב, דאף שטוב אם יפרסם בעיתון, מ"מ כיון שזה עולה כסף א"א לחייב את המוצא לפרסם, דמי יימר שהמאבד יסכים לשלם לו, ואף יכול לומר שנודע לו מהמודעות, ושוב התברר שלא הוצרך כלל לפרסום בעיתון. ולדבריו יוצא דבימינו שהפרסום של מודעות השבת אבידה הם בחנם, א"כ אפשר לחייב זאת, וכן נראה למעשה.

ויש לדון אי סגי בפרסום בעיתון, או שצריך אף לפרסם מודעות באזור ששם נפלה האבידה, ומסתבר שאפשר לחייב אף לפרסם מודעות, כיון שישנם אנשים שאינם מנויים על עיתונים ואינם קוראים אותם כלל.

וראיתי בספר תשובות והנהגות (ח"ג סי' תס"ד) שכתב שצורת ההכרזה היא על ידי שתולים מודעות בביהכ"ס באותו איזור, ושיהיו מונחים שם המודעות לכהפ"ח שבוע ימים, וכתב דלא סגי להודיע למשטרה, כיון שאין דורשים סימנים כדין. וכתב דלא סגי במודעות בעיתון, כיון שלא קוראים כ"כ מודעות אלו, אלא בנוסף למודעות יפרסם בעיתון, ואם זה עולה כסף כתב דאין חובה לעשות זאת, אבל אם האבידה יקרה ויש סיכוי טוב שיע"י הפרסום בעיתון ידע מכך בעל האבידה רצוי לעשות זאת, ואף יש מצוה בכך, אף שאין חיוב לעשות זאת, אבל באבידה פעוטה שאין סיכוי כ"כ שהבעלים מדקדקין אחריה, סגי כשמודיע בבתי כנסיות באותו איזור.

איתא בשו"ע (או"ח סי' ש"ו סי"ב) דשרי להכריז בשבת בביהכ"ס על אבידה, אף שאסור להחזירה בשבת משום מוקצה, כיון שאז מתאספים כולם בביהכ"ס, ובמשנ"ב (שם סקמ"ח) כתב דאף על אבידת עכו"ם שרי להכריז בשבת, משום דרכי שלום.

הסמ"ע כתב שלא יכריז בין אשרי לובא לציון, אלא או קודם אשרי או בסוף התפילה, וכן עדיף טפי. וכן נפסק בשו"ע (או"ח סימן קל"ב ס"ב).

עוד כתב הסמ"ע שבאופן שנשבע שלא לגלות היכן האבידה נחשב שנשבע לבטל תקנת ר"ג, ולא חלה השבועה כלל. וצ"ע אמאי לא נחשב שבועה לבטל את המצוה דהיינו מצות השבת אבידה, וראיתי שתי' בדרכי חושן דהגילוי היכן האבידה אינו בכלל המצוה של השבת אבידה אלא הכשר מצוה, וע"כ לא נחשב נשבע לבטל את המצוה, וצ"ע.

ו. ההנהגה במקום שמכריז ולא באו הבעלים

ליקח בכל מקום שמכריז ולא בא הבעלים, וכן הא דאיתא דיהא מונח עד שיבא אליהו, הורו גדולי

בארץ בין בחוץ לארץ הלכך צריך אדם שיזהר בזמן הזה.

ביאור עיקר המצוה לשמח האשה ולא האיש

אחרי אשר ביארנו חשיבות והצורך במצות נקי יהיה לביתו ושימח את אשתו כי זו הדרך לחבר את שני חלקי הנשמה ולהגיע לשלימות, לכן התורה מדגישה ושימח בחייר"ק ולא ושמח עם קמ"ץ, כי עיקר הדבר תלוי באשה שתהיה שמחה בו, וא"כ ממילא מובן שצורת ביצוע השמחה הזו היא לפי הדברים שמשמחים את האשה ולא לפי הדברים שמשמחים את האיש, אחרת האיש יותר רוחני והוא יכול להיות שמח בלימוד כל היום ויחטיא את כל תכלית המצוה, אלא כוונת התורה שצריך להתעסק בדברים שמשמחים אותה בדיבור ובטיול ובכל צורה שמעניין אותה וזו כוונת רש"י בדבריו, והוא זוהר מפורש בפרשת השבוע כדלקמן.

כתב בזוהר בפרשת כי תצא דף רע"א, וז"ל [מתורגם]: כי יקח איש אשה וישמח בה לא יצא בצבא וגו'. ושמח את אשתו אשר לקח (דברים כח). מצוה (טו) זו שחתן ישמח באשתו שנה אחת, שפנתו נקי יהיה לביתו שנה אחת. ואותם שנים עשר חדשים הם משלה, שהרי שנה היא פלה, ואין פלה פרט בשנים עשר חדשים, וכו'. והואיל ואין תקוה הפלה, רק בשנים עשר, צריך החתן לשמחה ולביתו, לה ולתקוניה, כמו שלמעלה. וכו' והרי בארו, שחידוה זו אינה שלו, אלא שלה, שפנתו ושמח את אשתו. וישמח את אשתו לא כתוב, אלא ושמח, ישמח את הפלה. כמו זה אין שמחה לפלה אלא בגופה ותקוניה. ומי משמח אותם? צדיק. ועל זה נקי יהיה לביתו. נקי, שלא יעמל בדברי העולם, שיהיה בו רצון לשמח אותה. נקי מהכל. נקי ממסים ומארנוניות וממס גלגלת. נקי, שלא יצא לצבא להלחם בקרבות. להמצא חידוה מעלה ומטה, ולעורר חידוה למעלה. אשרי העם הקדוש שרבונו שמו בם. אשריהם בעולם הזה, ואשריהם בעולם הבא עכ"ל.

מבואר שישמח את האשה בדברים שלה בתקוניה כלומר מלבושים תכשיטים ומתנות ולטייל ולדבר עימה ונקרא צדיק ללמדנו שאין זה ביטול תורה.

מעשה עם הרבי מקוצק

מעשה עם הרבי מקוצק: אברך אחד בא לרבי מקוצק בשנה הראשונה לחתונתו, הרבי לא נתן לו לשהות הרבה זמן אלא ציווהו לנסוע הביתה. בשעת הפרדה אמר לו האדמו"ר: תזכור את דברי רש"י על הפסוק ושמח את אשתו, ישמח את אשתו, ותרגמו ויחדי ית אתתיה, והמתרגם ויחדי עם אתתיה טועה הוא.

מעשה עם המהרי"ל דיסקין זצ"ל איך להתייחס לאשתו

מסופר על רבי יהושע ליב דיסקין זצ"ל אשר העידו עליו שלא היה מקבל קהל לביתו אלא רק לעיתים נדירות, היה מעשה באברך מתמיד עצום שמרוב למודו בקושי היה משוחח עם אשתו, כשספרו זאת לר' יהושע לייב ביקש ממשמשו לקרוא לאותו אברך, בשעה הגיע האברך לביתו של ר' יהושע ליב נכנס לסלון אך ר' יהושע לייב לא הביט לעברו, ניסה האברך להרעיש ולמשוך את תשומת לבו של מהרי"ל דיסקין אך הוא בשלו שקוע, אחר כשעתיים ביקש רבי יהושע ליב דיסקין לקרוא לאשתו הרבנית כשהגיעה שאל אותה מה עשית

היום כיצד עבר עליך היום מה קנית במכולת ושאלות נוספות בענייני הבית, לאחר מכן פנה לאותו אברך ואמר לו כשם שהרגשת אצלי מהשעה שנכנסת עד עכשיו כך מרגישה אשתך כל יום כשאינך מתייחס אליה וכיצד מתייחסים לאשה כבר הראיתי לך.

שיחה עם אשתו בענייני דעלמא

וכך היה אומר רבי יחזקאל אברמסקי לא צריך למסור לאשה שיחות בפחד יצחק או בחובת הלבבות, אלא לדבר עמה דברים פשוטים על המכולת על העבודה וכדומה, אשה זה לא חברותא, וכמו שהסטייפלר היה אומר אדם שמדבר עם אשתו דברים פשוטים כדי שתהנה אין זה מחסר מהקדושה ומעבודת ה' של הבעל. וכיוון לזוהר הנ"ל [כמובן במידה הראויה, כמאמר המשנה באבות ואל תרבה שיחה עם האשה, באשתו אמרו וכו'].

כתב באגרת לחתן המצוה כל החיים:

ועל השאלה השניה על דברי רש"י מניין משי"כ לפחות שנה, ראיתי דבר נפלא שכתב באגרת לחתן: בשם הגאון ר' שלמה זלמן אויערבך זצ"ל היה רגיל לומר לחתנים שמצוות ושמח היא תמידית ולא רק שנה, והראיה שהתורה כותבת, לא יצא בצבא נקי יהיה לביתו שנה אחת ושמח את אשתו, וקשה למה כתב ושמח אחרי שנה אחת? אלא בהכרח שרק לצבא נקי רק שנה אבל ושמח זו מצוה תמידית. וזכה לכוון בזה לדעת רש"י. למרות שבפשוט מדברי הזוהר והראשונים משמע שנה, הכוונה ששנה ראשונה זה חובה, אך ברור שכל המרבה הרי זה משובח.

חובת הזהירות בלשונו

ולכן חובת האדם לתת דעתו תמיד להיות זהיר בלשונו שלא יפגע ויגרום לריב ומחלוקת בביתו ועי"ז יסלק את השכינה, וגם שירגיל עצמו לשבח מעשיה כך שכל דיבורו יהיה נקי, **ורמז על כך כתב בעל הטורים בפסוק (ה) לכל דבר נקי. לומר שיהיה נקי בדיבור וכו'.**

מעשה שהיה כיצד זכו להיפקד בזכות הזהירות בדיבור

כתב בספר אור זניאל דברים: הרי לפנינו מעשה נפלא המעיד על כך אחד הרבנים החשובים בבבל לא זכה להיפקד בילדים במשך שנים רבות הפצירו הוא ורעייתו בתחניות ובתפילות לבורא עולם אך למרות זאת טרם נושעו.

באחת השבתות בסיום אמירת פרק אשת חיל וסדר הקידוש ניגש הבעל ליטול ידיו והמתין לאשתו שהייתה עסוקה בהגשת המאכלים לשולחן, לפתע מעדה האישה והחליקה וכל האוכל המרק והדגים שהיו במגש שנשאה נפלו על הרצפה, ולא עוד אלא שזה היה כל האוכל שהיה להם לשבת.

האישה הייתה מוטלת על הרצפה וחיקתה לתגובת הכעס והזעם של בעלה על שלא נהגה בזהירות. זה הרגע בדיוק לו מחכה היצר זו הזדמנות פז עבורו להפר את שלום הבית. הבעל שראה את המחזה החליט לעמוד בניסיונו ולא לכעוס ובמקום להטיח באשתו ביטויים פוגעים ומעליבים על חוסר זהירותה, החל לזמר שוב את הפרק אשת חיל בנעימה מיוחדת... והוא חוזר שוב ושוב על הפסוק הראשון אשת חיל מי ימצא ורחוק מפנינים מכרה בטח בה לב בעלה ושוב הוא ממשיך בנעימה גמלתהו טוב ולא רע כל ימי חייה, ואז

נאנח: 'אוי ריבוננו של עולם באיזו אישה צדקת זכיתי שכל חייה רק גמלתהו טוב ולא רע, רק אני מבקש ממך ריבוננו של עולם אני מתחנן לפניך אנא שיתקיים כנו הפסוק כמו בניה, אוי ריבוננו של עולם כמו בניה אוי קמו כניה' תן לנו בניס ריבוננו של עולם ויאשרוהם יוכלו לאשר כמה צדקת היא האימא שלהם'.

לשמע מילות שבת אלה התרגשה מאוד הרבנית והחלה בוכה בכי חרישי אט אט קמה לה ויחד עם בעלה סיימו את המזמור בשירה ובעימה. הם בצעו על הפת וזה היה כל מזונם באותה סעודה.

בלילה ניגלה אליו אביו בחלום, ואמר לו: דע לך כאשר חזרת בפעם השניה על המזמור אשת חיל ועצרת כעסך וניגנת אותו מתוך נבכי נשמתך עוררת רעש גדול בשמים המלאכים היו מרקדים כאשר ניגנת את המזמור והייתה התעוררות גדולה בשמים על מעשה זה. ואני רוצה לברך לך בשורה טובה ומשמחת בבית דין של מעלה נגזר עליך ועל רעייתך להיות ללא ילדים כל ימיכם, ובזכות המעשה שעשית הוחלט בשמים לבטל את גזר הדיו ב"ה זכו כני הזוג לגדל שמונה ילדים צדיקים.

וכיצד משמחה סדרי עדיפויות

דוגמא נפלאה לכך מובאת בספר סביב שולחנו של המגיד: מסופר על הרה"ג שלום אייזן זצ"ל אשר היה מורה צדק בירושלים והיה מפורסם במומחיותו בבדיקת כשרותם של ד' המינים פעם אחת בא לפניו אברך צעיר ובידו אתרוג ששאל האם הוא מהודר, לאחר התבוננות הרב אייזן לבדוק את האתרוג הרים הרב את ראשו ואמר לאברך הצעיר אתרוג זה אינו מיועד לאדם כמוך, האברך היה מופתע מאוד פנה האברך אל הרב ושאלו האם יש שאלה הלכתית לגבי אתרוג, במקום להשיב על השאלה שאל אותו הרב אמור לי מהו משלח ידך אני לומד בכלל בירושלים ענה האברך, האם משלמים לך שם שאל הרב כן בודאי השיב הנשאל, התעניין הרב לדעת מהו הסכום שהכולל מעניק לאברכים, אמר לו האברך את הסכום המדויק שלא היה גבוה במיוחד. ועתה אמר לו הרב מהו המחיר שהינך נדרש לשלם עבור האתרוג? האברך נקב בסכום עתק, אמר לו הרב: אכן האתרוג הוא מהודר ביותר, אולם אם תשמע לעצתי קנה אתרוג שמחירו נמוך הרבה יותר, וביתרת הכסף שסברת להקציב לצורך האתרוג הזה קנה לאשתך שמלה ליום טוב וזה הידור יותר גדול מהידור האתרוג.

סיפור על הסטייפלר האיך התחשב באשתו

בימי האבל של הגר"י קנייבסקי מספרים שכשאשתו הלכה לישון מרוב עייפותה מבלי להדיח את הכלים הוא בא מאוחר בלילה אל המטבח והדיח את הכלים כי ידע שאשתו תשמח בבוקר למצוא מטבח נקי ומסודר.

סיפר הרב שוודרון זצ"ל מעשה שהיה

סיפר הרב שוודרון זצ"ל מעשה שהיה: אחד מנכדי החפץ חיים זצ"ל למד בישיבת לייקווד בזמן שראש הישיבה הראשון הגר"א קוטלר זצ"ל עדיין היה בחיים ראש הישיבה וכן המשגיח הגר"נ ווכטפויגל זצ"ל היו גאים בכך שאברך בעל ייחוס כזה נמנה על אברכי הכולל שעל יד הישיבה, עם זאת הבחינו השניים שלעיתים קרובות מגיע אברך יקר זה באיחור לתפילת שחרית, ומפעם לפעם הוא אפילו מפסיד את המנין לגמרי הנהגה זו הפליאה אותם, עד שיום אחד קרא לו המשגיח כדי לשוחח

עמו על תופעה תמוהה זו בנוכחות הגרא"ק אני תמה על כך שאתה מרבה לאחר לתפילה פתח המשגיח והוסיף כיצד היה סבך מגיב על דבר כזה, השיב האברך מאוד הייתי רוצה להגיע תמיד בזמן, אך אין הדבר עולה בידי, בכל בוקר בדרכי לתפילה אני נתקל במקרה מעורר רחמים ואיני יכול לעמוד מנגד. המדובר הוא באישה שנתברכה בילדים רבים, ובכל בוקר אני שומע את הילדים בוכים האחד צורח עד שיקבל את הבקבוק שלו השני צריך להישלח לבית ספרו השלישי דורש ארוחת בוקר וכן הלאה, אין אף אחד שיוכל לעזור לה, לכן אני חש שמחובתי לעזור לה. האברך המשיך וציין לפעמים אני מספיק להגיע להתפלל בישיבה אך לעיתים העיכוב הוא כה גדול עד שאני נאלץ לחפש מניין מאוחר יותר במקום אחר.

המשגיח התפעל והתרגש מהתנהגותו הנישאה של האברך ואמר שרגישות מיוחדת זו מתאימה לכבוד של החפץ חיים, עם זאת הוא חש גם השתתפות בכאבה של האישה המסכנה, ושאל את בן שיחו מי היא האישה הזאת האם היא אלמנה או האם היא גרושה גם אני הייתי רוצה לעזור לה, אוי לא חס ושלוס קרא האברך הצעיר יש לה בעל לאישה זו, ואני בעלה...

מוסר השכל

נמצינו למדים עד כמה חשוב כל חתן וכלה להשקיע בפרט בשנה הראשונה תשומת לב מיוחדת לשמח אתו בדברים שמשמחים אותה, בכדי שישודות הבית יהיו טובים ורק אז יכול להיבנות בית של תורה באהבה ואחוה שלום ורעות. ואם התורה פוטרת אותו ממלחמה וצריכ ציבור בשביל שיתפנה לכך, הדבר מראה עד כמה חשוב הדבר לבניית הבית.

העוסקים במלאכת שלום בית מציעים, שמצוה זו של ושימח את אשתו אמנם צריך לעשות מיד בשנה הראשונה, אך אם לא עשה יעשה בכל החיים כי תמיד הדבר יועיל, ועכ"פ מצוה זו כמו שמבואר ברש"י והגרש"ז שהיא מצוה לכל החיים שצריך לדאוג לשמח את אשתו שזה אמצעי להשראת השכינה בביתו, ולכן יתן תמיד דעתו להיות נזהר בלשונו ודיבורו שלא יפגע ויהיה דיבורו נקי, ויותר מכך שירגיל עצמו לשבח ולהודות, ואף גם זאת לסייע במה שיעשה לה נחת וידע שזו עבודת השם לא פחות מתורה ומצוה, ואדרבא ביטולה זהו קיומה, שבזה נותן לאשתו את הכוח והאומץ לאפשר לו יותר ללכת לשיעורי תורה וללמוד תורה כמה שיותר. ולזאת חלק מההכנות לימי הדין בחודש אלול כל זוג צריך לעשות חשבון נפש בפרט בין בני הזוג אשר הוא מאוד רגיש ורבים נכשלים בפגיעה או לא נזהרים בכבוד הדדי או עזרה הדדית וכדומה, ולכן החי יתן לליבו שבימים אלה ישתדלו להטיב ולשפר מעשיהם בין שני בני הזוג והוא הכנה לזכות ביום הדין ותשרה השכינה בביתם, אמן.

בידידות ואהבה ובברכת שבת שלום ומבורך הצב"י מרדכי מלכא ס"ט

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל

עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקוד

בענין בטחון וטבע
פִּי תִבְנֶה בֵּית חֲדָשׁ וְעֵשִׂית מַעֲקָה לְגַנֵּךְ וְלֹא תֵשִׂים
דְּמִים בְּבֵיתְךָ כִּי יִפֹּל הַפֶּלַע מִמֶּנּוּ (כב, ח)
הנה החינוך כתב לבאר מצות "מעקה" (מצוה תקמ"ו) וז"ל, "משרשי המצוה, לפי שעם היות השם

ברוך הוא משגיח בפרטי בני אדם ויודע כל מעשיהם, וכל אשר יקרה להם טוב או רע בגזרתו ובמצותו לפי זכותו או חיובו, ובענין שאמרנו זכרונם לברכה (חולין ז, ע"ב): "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה", אף על פי כן צריך האדם לשמור עצמו מן המקרים הנהוגים בעולם, כי האל ברא עולמו ובנאו על יסודות עמודי הטבע, וגזר שיהיה האש שורפת והמים מכביין הלהבה, וכמו כן יחייב הטבע שאם תפול אבן גדולה על ראש איש שתרצץ את מוחו או אם יפול האדם מראש הגג הגבוה לארץ שימות, והוא ברוך הוא חנן גופות בני אדם ויפח באפיו נשמת חיים בעלת דעת לשמור הגוף מכל פגע ונתן שניהם הנפש וגופה בתוך גלגל היסודות והמה ינהגם ויפעלו בם פעולות. ואחר שהאל שעבד גוף האדם לטבע, כי כן חייבה חכמתו, מצד שהוא בעל חומר, ציוה לשמור מן המקרה, כי הטבע שהוא מסור בידו יעשה פעולתו עליו אם לא ישמר ממנו וכו', ועל כן תצווה התורה לשמור משכונותינו ומקומותינו לבל יקרנו מות בפשיעונו ולא נסכן נפשותינו על סמך הנס, ואמרנו זכרונם לברכה (תורת כהנים אמור פרשתא ח') שכל הסומך על הנס אין עושין לו נס. ועל הדרך הזה תראה רוב עניני הכתובים בכל מקום, כי גם בהלחם ישראל מלחמת מצוה על פי ה' היו עורכין מלחמתן ומזיינין עצמן ועושין כל ענינים כאלו יסמכו בדרכי הטבע לגמרי, וכן ראוי לעשות לפי הענין שזכרנו, ואשר לא יחלוק על האמת מרוע לב יודה בזה, עכ"ל. הרי ברור מדבריו, שרצונו של השי"ת הוא להנהיג על פי דרך הטבע הגם שהקב"ה הוא "הכל יכול" ובעל היכולת, מ"מ רצונו של השי"ת, הוא לנהוג על פי דרך הטבע, הגם שביכולתו לשנות הטבע כרצונו. וכן איתא בשבת (לב, א): "לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס - שמא אין עושין לו נס. ואם עושין לו נס - מנכין לו מזכיותיו. אמר רבי חנין: מאי קראה - קטנתי מכל החסדים ומכל האמות, ע"כ.

הנה יש לדון אם מי שבוטח בהשי"ת ג"כ צריך לנהוג כך על פי דרכי הטבע, או מי שבוטח בהשי"ת יכול להיות בוטח בהשי"ת ולסמוך על הנס, על סמך הבטחון בהשי"ת?
הנה החובת הלבבות (שער הבטחון ריש פרק ד') האריך טובה בענין זה וכתב וז"ל, "וכן אין ראוי לאדם להכנס בסכנות בבטחונו על גזרת הבורא, וישתה סמי המות או שישכן בעצמו להלחם עם הארי והחיות הרעות ללא דוחק, או שישליך עצמו בים או באש והדומה לזה ממה שאין האדם בטוח בהן ויסכן בנפשו. וכבר הזהירנו הכתוב מזה במה שאמר: לא תנסו את ה' אלקיכם וגו' כי איננו נמלט בזה מאחד משני דברים, או שימות ויהיה הוא הממית את עצמו והוא נתבע על זה, כאלו המית זולתו מבני אדם, אף על פי שמותו על הדרך ההוא בגזרת האלקים וברשותו. וכבר הזהירנו, שלא להמית שום אדם בשום לגלוג באמרו: לא תרצח, וכל אשר יהיה המומת קרוב אל הממית, יהיה העונש יותר ראוי, כמ"ש: על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו וגו'. וכן מי שהמית את עצמו יהיה ענשו גדול בלי ספק, מפני שמשלו בזה כעבד, שצוהו אדוניו לשמר מקום לימון ידוע והזהירו, שלא יפרד ממנו עד שיבא שליח אדוניו אליו. וכיון שראה, שבושש השליח לבא, נפרד מן המקום קודם בואו, וקצף עליו אדוניו והענישו עונש גדול. וכן הממית את עצמו, יוצא מעבודת האלקים אל המרותו, בהכנסו בסכנת המות. ועל כן אתה מוצא שמואל

ע"ה אומר: אין אלך ושמע שאול והרגני, ולא נחשב לו לחסרון בבטחונו על האלקים, אך היתה התשובה מאלקים לו במה שמורה, כי זריזותו בזה משובחת, ואמר לו: עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבח לה' באתי ושאר הענין. ואילו היה זה קצור בבטחונו, היתה התשובה אליו: אני אמית ואחיה וגו' או הדומה לו, כמ"ש למשה ע"ה עת שאמר לו: כי כבד פה וכבד לשון אנכי, מי שם פה לאדם וגו'. ואם שמואל עם תום צדקותו, לא הקל להכנס בסכנה קטנה מסבות הסכנה, אף על פי שהיה נכנס בה במצות הבורא יתברך, כשאמר: מלא קרנך שמן ולך אשלחך אל ישי בית הלחמי, כל שכן שיהיה זה מגונה מזולתו, מבלתי מצות הבורא יתעלה. או שינצל בעזרת הבורא יתברך לו ויאבדו זכותיו ויפסיד שכרו, כמ"ש רז"ל בזה הענין: לעולם אל יעמד אדם במקום סכנה ויאמר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכיותיו, ואמר יעקב אע"ה: קטנתי מכל החסדים וגו', ואמר המתרגם בפרושו: זעירין זכותי מכל חסדין ומכל טבויון, עכ"ל. וברור מדבריו, דאפילו אם אדם בוטח בהקב"ה, אין שום מקום להכנס עצמו למקום של סכנה, והביא ראי' משמואל שאין מקום כלל וכלל לומר שמותר להכנס עצמו למקום סכנה על סמך הבטחון בהשי"ת. וראי' זה הוא ראי' שאין עליו תשובה!

וכן כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם (ספר המספיק לעובדי ה', ענין בטחון) וז"ל, והנסים והנפלאות הללו אין אדם יכול להשליך יהבו עליהם אם אינו ראוי להם, כמו שהזכרנו בתחלת הפרק הזה, ואפלו נביא, כל שכן מי שאינו נביא, אסור לו להעמיד עצמו בסכנה בלי הכרח גמור. שמואל ע"ה אמר (שמואל א טז, ב): "אין אלך ושמע שאול והרגני". ועל אדון הנביאים נאמר (שמות ב, טו): "ויברח משה מפני פרעה". וכשנהפך מטהו לנחש, כתוב (שם ד, ג'): "וינס משה מפניו". ואליהו כשאימה עליו איזבל כתוב (מלכים א יט, ג): "וירא ויקם אל נפשו". וכבר הזהיר ה' יתעלה שלא יביא אדם את עצמו לידי סכנה (דברים כב, ח): "ולא תשים דמים בביתך". ולכן אסרו מעתיקי התורה על דברים הרבה משום סכנת נפשות, כמו מים מגלים, ואבטיח נקור (תרומות ח, ד-ז) וכדומה. ואמרו (תענית כ, ע"ב): "לעולם אל יעמד אדם במקום סכנה ויאמר עושין לי נס שמא אין עושין לו ואם עשו לו מנכין מן זכיותיו, עכ"ל. וגם מדבריו ברור שאין שום מקום כלל אפילו לצדיק להכניס עצמו למקום סכנה. רק במקום הכרח גמור יש מקום לדון להכנס עצמו למקום סכנה.

חומר הענין של שמירת הנפש

ולחומר הענין, כדאי לציין כאן דבריו הנוראים של הבאר הגולה (חומ"מ ס"ס תכ"ז) וז"ל, "נלע"י הטעם שהזהירה התורה על שמירת הנפש שהקב"ה ברא העולם בחסדו להטיב להנבראים, שיכירו גדולתו ולעבוד עבודתו בקיום מצוותיו ותורתו, כמו שאמר הכתוב (ישעיה מג, ד): "כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו וכו'", ליתן להם שכר טוב בעמלם. והמסכן עצמו כאילו מואס ברצון בוראו, ואינו רוצה לא בעבודתו ולא במתן שכרו, ואין לך זלזול ואפקירותא יותר מזה", עכ"ל. דברים נוראים!

מי שאינו שומר עצמו מן הסכנה זהו הגורם ליענש באותו סכנה

וע"ע במש"כ הרמח"ל (במסילת ישרים פרק ט') וז"ל, "דע כי יש יראה ויש יראה: יש יראה ראויה ויש יראה שוטה, יש בטחון ויש הוללות. כי הנה האדון ברוך - הוא עשה את האדם בעל שכל נכון

וסברא נכוחה לשינה עצמו על דרך טוב וישמר מן הדברים המזיקים אשר נבראו לענוש את הרשעים, ומי שירצה שלא ינהג עצמו בדרך החכמה ויפקיר עצמו לסכנות, הנה אין זה בטחון, אלא הוללות. והנה הוא חוטא במה שהוא נגד רצון הבורא יתברך שמו, שרוצה שישמור האדם את עצמו. ונמצא שמלבד הסכנה המוטבעת בדבר אשר הוא עלול אליה מפני חסרון שמירתו, הנה עוד הוא מתחייב בנפשו בקום עשה בחטא אשר הוא חוטא, ונמצא **החטא עצמו מביאו ליגע**. ואולם השמירה הזאת, וזאת היראה המיוסדת על הנהגת החכמה והשכל, היא הראויה, שעליה נאמר (משלי כב, ג): ערום ראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונעשו, עכ"ל.

וכדי להבהיר חומר הענין במה שמכניס האדם את עצמו למצב של סכנה, נעתיק כבאן אריכות דברי הפלא יועץ (בענין שמירה) וז"ל, "כתבי (דברים ד, טו): 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם'. וכתב (שם) 'רק הישמר לך ושמר נפשך מאד'. הביטה וראה שבשום מצוה לא נאמר 'מאד' כמו במצוה זו שחיב אדם לשמור נפשו מסכנה ומחשש סכנה. והטעם הוא כי, יפה שעה אחת של תורה ומעשים טובים בעולם הזה מכל חיי העולם הבא (אבות ד, יז). ואמרו רבותינו זכרונם לברכה (שבת לב, ע"א): 'לעולם אל יכנס אדם במקום סכנה שמה אין עושים לו נס, ואם עושים לו נס מנכין לו מזכותיו'. ובזהר הקדוש אמרו על הפסוק (משלי כב, ג): 'ערום ראה רעה ונסתר ופתיים עברו ונעשו'. שרצונו לומר, שעל שעברו זאת בלבד שלא נסתרו, אפלו אין בידם עוון אחר, על זה נעשו שעובר על מה שכתוב בתורה (דברים ד, טו): 'ונשמרתם מאד לנפשותיכם'.

וראיני במפרשים דמיתי בש"ס (ברכות לב, ע"ב) באותו חסיד שהיה עומד בתפלה ופגע בו אותו הגמון ונתן לו שלום ולא החזיר לו וכו', ואמר לו המתן לי עד שאפייסך בדברים וכו' ופייסו בדברים. ואמר שם, ונפטר אותו חסיד לביתו. ופרשו המפרשים, שנפטר לבית עולמו על שעל כל פנים עבר על מה שכתוב בתורה, ונשמרתם, דשמה לא היה מדבר עמו והיה חותף את ראשו. נמצא שמי שמכניס עצמו במקום סכנה וסומך על הנס, שתיים רעות עשה לעצמו אחת שענוש יענש על עברו על ונשמרתם, ועוד שמנכין לו מזכותיו, והרי זה כמחליף מרגלית ואבן טובה על שוה פרוטה. הנה כי כן ראוי לאדם לשמור נפשו מאד מכל חשש סכנה, ולא ילך בדרכים ולא יכנס בימים ונהרות אם לא על צד הכרח גדול, לא על בצע כסף כל דהוא. **וכל אשר יבזז כסף לשמירת נפשו ושלא לכנס למקום סכנה, להוצאת מצוה רבה תחשב**, עכ"ל.

מקור שאין סומכין על הנס ומקור לזה, להא דאין סומכין על הנס, נלמד מקרא דלא תנסו, והוא מהירשלמי. אך כדי להבין הדברים, נקדים הא דתנן במתני' באבות (פ"ה, מ"ה): 'עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש, לא הפילה אשה מריח בשר הקדש ולא הסריח בשר הקדש מעולם ולא נראה זבוב בבית המטבחים ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכפורים וכו', עכ"ל. ופי' רבינו יונה וז"ל, "כדי שלא יצטרך לסגן. ואף על פי שהיו יודעין שלא יארע לו קרי היו ממנין את הסגן שאין סומכין על הנס משום 'לא תנסו', כדאיתא בירושלמי, עכ"ל. וז"ל הירושלמי (יומא פ"א, הלכה ד'): 'ולא מן הניסים שהיו נעשין בבית המקדש הן איר אבין על שם לא תנסו', עכ"ל. ופי' הפני משה (בד"ה על שם לא תנסו) וז"ל, "את ה', מכאן שאין לסמוך על הנס", עכ"ל.

והאריך הרמב"ן (ו, טז): לבאר הטעם שמי שסומך על הנס עובר על לאו דלא תנסו את ה', וז"ל: "לא תנסו את ה' אלקיכם - פירושו כאשר נסיתם במסה. שלא תאמר, אם יש ה' בקרבנו לעשות לנו נסים, או שצליח בהיותנו עובדים לפניו ונשבע לחם ונהיה טובים, נשמור תורתו, כי הכוונה שם כך היתה, שאם יראו שהשם יתן להם מים בנס מאתו ילכו אחריו במדבר, ואם לא יעזבוהו. ונחשב להם לעון גדול, כי אחרי שנתאמת אצלם באותות ובמופתים כי משה נביא השם ודבר ה' בפיהו אמת, אין ראוי לעשות עוד שום דבר לנסיון, והעושה כן איננו מנסה הנביא רק השם יתברך הוא מנסה לדעת היד ה' תקצר. ולכן אסר לדורות לנסות התורה או הנביאים, כי אין ראוי לעבוד השם על דרך הסתפק או שאלת מופת ונסיון, כי אין רצון השם לעשות נסים לכל אדם ובכל עת, ואין ראוי לעבדו על מנת לקבל פרס, אלא אולי ימצא בעבודתו ולכתו בדרכי התורה צער ואסון וראוי שיקבל הכל במשפט צדק", עכ"ל.

וע"ע במש"כ הפת לחם (פי' על דברי החובת הלבבות) וז"ל, "שלא יסכן בעצמו ע"י בטחונו ויפול ברע אולי ח"ו יהרהר אח"י הוא או אחרים לומר מבלתי יכולת וכו' הרי הוא כאילו ח"ו יכלתו ית", עכ"ל. ר"ל, דכל זמן שהאדם מסופק ביכולתו של הקב"ה, הוא מנסה יכולת ה' רח"ל. וכל זמן שהאדם מכניס את עצמו למצב של סכנה, או לשום מצב אחרת שהוא סומך שהקב"ה יעשה לו נס, ואם לא יעשה לו הקב"ה נס, אם הוא חושב ומסופק על יכולתו של הקב"ה, הרי הוא עובר על 'לא תנסו את ה'".

במצב דחוק יש לבטוח בהש"ת לנס והנה בלשון של החובת הלבבות שכתב להכנס עצמו למקום סכנה כתב **"ללא דחוק"**, ולשון של רבינו אברהם בן הרמב"ם **"בלי הכרח גמור"**, דהיינו דבמקום דאיכא צורך גדול, זה נקרא מצב של "דחוק", ובמצב כזה מותר לסמוך על הנס - הגם שלעולם אין לאדם להכניס עצמו למצב של סכנה על סמך בטחונו בהקב"ה.

ובזה יש ליישב מה שמצינו בכמה מקומות בתנ"ך ובדברי חז"ל כמה וכמה עובדות שהראשונים כמלאכים נכנסו למקום סכנה על סמך שיעשה להם נס. ונעתיק כמה דוגמאות להבהיר הענין: כתיב קרא (בראשית יד, יד): 'וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו ילידי ביתו שמנה עשר ושלוש מאות וירדף עד דן'. הרי שאברהם אבינו הכניס עצמו למקום סכנה להציל את לוט. וכ' מרנא החפץ חיים (בפתיחה לאהבת חסד) וז"ל, "שידוע שהאבות קיימו כל התורה שבכתב ושבע"פ, וכדכתיב (בראשית כו, ה): עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' ותורתי וכדפירש רש"י שם כונת אברהם היה כדי לקיים בזה מה שכתוב לא תעמוד על דם רעך וע"פ המקובל לנו מחז"ל (סנהדרין עג, א) דמחויב אפילו לשכור אנשים לזה כדי להציל את חברו מן הגייס והליסטים ע"ש. ואף שהיה מקום סכנה בטוח בה' שלא יאונה לו כל רע ולכן אמר לו השי"ת אח"כ במחזה אל תירא אברם וגו' שכתב הרבה מאד, היינו מה שקיים המצוה בשלימותה וגם לא הנהה ממנה מאומה שלא לקח מחוט ועד שרוך נעל", עכ"ל. כלומר, הא דמותר היה לאברהם להכנס עצמו למקום של סכנה על סמך הבטחון, היה משום שהיה צורך גדול "להצלת נפשות". [וע"י מה שפסק הסמ"ע בזה (ח"מ סי' תכ"ו).] וכן מצינו אצל פנחס שהכניס עצמו לסכנה להרוג את זמרי, כמבואר בגמ' (סנהדרין פב, ע"א): "ולא

עוד אלא שאם פירש זמרי והרגו, פנחס נהרג עליו, נהפך זמרי והרגו לפנחס, אין נהרג עליו שהרי רודף הוא", ע"כ. וכבר הקשו המפרשים, הרי אין סומכין על הנס? ותי' רבינו בחיי (פתיחת פרשת פנחס) באמצע האריכות בביאור מדת הבטחון וז"ל, "ישתי מדת אלו מצאנום בפנחס שהוא ירא את ה', ובטח בו כדי לקדש את שמו וכו', עכ"ל. הרי, שהכניס עצמו בסכנה מפני צורך השעה ומדת הבטחון היא היא שעמדה לו שיצא בשלום.

אמנם, דא עקא חזינן מקנאותה דפנחס דגם "דבר רוחני" נחשב כ"צורך גדול" ומותר לאדם להיכנס עצמו למצב של סכנה גם בעבור זה. וממילא אתינן, דכל "צורך גדול" בין אם הוא דבר רוחני בין אם הוא דבר גשמי מותר לאדם להיכנס למצב של סכנה בעבורה.

האלקים ישימו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ונסתתר ברחמי, אמן!
והבוטח בה' חסד יסובבנו!!
לתגובות: adebstein@gmail.com

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

העין והכבוד פי תצא למלחמה על איג'ינ' ונתנו ה' אלקיך בידך ונשבת שבינו. וראית בשביה אשת יפת תאר וחשקת בה ולקחת לך לאשה (כא, י-יא)
העין, ראתה. הלב - חמד.

מראה כזו, נולד בן סורר, ומורה. בן שאינו שומע.

והאשה עצמה, סופה - להיות שנואה.

יראה ותורה השער, להבין את דרכי ה' יתברך, הוא המלכות (יעויין תיקוני זה"ק תיקון ג'). בפועל, זו היראה. יראת כבוד.

היראה המדוברת כאן, איננה 'חרדה' מעונשי הגיהנום. היא יראה מסוג אחר.

וכמו אותו אדם, שלאחר שנות ציפיה רבות, זכה סוף סוף להיפקד בזרע של קיימא. וכשמלאו לילד שנתיים, לקח אותו האב לבית הכנסת. היה זה בשמחת תורה.

האב המאושר, הניף את בנו על כתפיו, ורקד. היה זה מחזה מפעים. האב היה כה מאושר, וכה חרד.

מאושר - על המתנה הנפלאה שזכה בה; וחרד, שמא יארע לאותה מתנה נזק כלשהו. שמא ימעד לרגע, וילדו יקירו יישמט מכתפיו. שמא שערה משערות הראש הקטן, תיפול ארצה.

כך גם אנו. נושאי שכינה. נושאי שמו יתברך. נושאי מלכותו.

אם נדע זאת, ונפנים, נוכל גם לכבד. האהבה הגדולה, והיראה שמא משהו כאן ח"ו לא מתאים לאור הנפלא והמתוק כל כך החופף עלינו - יוצרים, ביחד, כבוד.

וזהו 'כבוד שמים'. הכבוד 'לשמים' שבארץ. לכל מה ש'שם', רחוק מאיתנו, רחוק מהמושגים שלנו, אבל - נמצא בתוכינו. ושכנתי בתוכם.

ואם נעבוד לירא, לכבד - רק אז נוכל להחכים. להבין. להשיג (ויעויין באמונה וביטחון לחזו"א פ"ג אות כד).

מדוע. מה הסברא שבזה. מדוע שלא נלמד את הדברים כמו שהם, מה יש כאן, מה ההגדרה שם.

השכל יעבד את הנתונים, ויצור תמונה שלמה. למה צריך יראת כבוד כדי להבין.

פרסום או כבוד

יתכן.

מהו 'כבוד'.

אולי נתחיל מהצד השני, ההפוך לחלוטין: מהו כבוד אצל אומות העולם.

האדם המכובד ביותר בעולם. נאמר – נשיא ארצות הברית. נרק לשם הדוגמא. כי בשעה שעל כל טיפת כבוד יש לשלם 'חשבונית' כה מנופחת של בזיונות והשפלות, יש לפקפק בכדאיות של כל העיסקה. [

הנשיא הנ"ל הוא גם האדם המפורסם בעולם. כל תנועה שלו – מצולמת ומוסרטת. חייו האישיים – מזמן כבר אינם כאלו. הכל מתועד בפורטרט. כל בל מידע עליו, נמסר – או נמכר – למפרסם התורן.

ארוע בו הוא השתתף, או מילה כלשהי שיצאה מפיו, הכל מתפרסם עד מהרה. הסיסמא – ארוע שלא תועד – כאילו לא היה.

רעה חולה היא אצלנו, שהסיסמא הנ"ל, ועוד רבות כמותה, 'מטפטפות' גם למחוזותינו. אם רק ננסה לדמיין – צלם חתונות, שסרט צילום של חתונה שלמה נמחק לו. כל נסיונות השחזור – עלו בתוהו. אנחנו היינו מייעצים לו, שיברח מהארץ מהר ככל האפשר. והחתן-כלה – מסתבר שהם יעשו לעצמם 'גיבוי'. הם יביימו חתונה נוספת, רק כדי שיהיו תמונות.

כבוד אמת, קשה למצוא. וכמו שהבטיחו לנו חז"ל: האמת, תהא נעדרת.

לפי מבט התורה הקדושה, התייעוד, הפרסום – הם בדיוק – היפך-הכבוד.

לשם הדוגמא, האדם המכובד ביותר ביהדות – הוא הכהן הגדול. המקום המכובד ביותר – קדש הקדשים. הזמן החשוב ביותר – יום הכיפורים.

וכשהאדם הנעלה ביותר, נמצא במקום המקודש ביותר, ובזמן החשוב ביותר, אומרת לנו התורה – וכל אדם לא יהיה באהל מועד. אין סיקור חדשות. אין מצלמות. אין תיעוד.

במושגים של היום – הוא לא היה שם בכלל...

וזהו הכבוד האמיתי.

הידיעה – שאני לא יכול לדעת. שיש כאן חשיבות כה גדולה, שהיא מעבר למושגים שלי.

ספר התורה. החפץ החשוב ביותר. הוא נמצא – בתוך מעיל, בארון הקודש, מאחורי הפרוכת. בכל עת שלא קוראים בו – מכסים אותו.

וזה הפוך לחלוטין מהחשיבה ה'מודרנית'.

גם המושג של 'כל כבודה בת מלך פנימה', נשחק מאוד – כתוצאה מחדירת טעות נוראה זו לחוג שומרי המצוות.

הגילוי – הוא חוסר כבוד. ההצנעה, היא הכבוד האמיתי.

ההצנעה מגלה – שיש כאן סוד. שיש כאן משהו פנימי. משהו חשוב כל כך, ונשגב כל כך – שעין המגלה אותו, מורידה מחשיבותו.

זו חשיבות אמיתית. זהו כבוד אמיתי.

קשה לתפוס. אבל זו האמת. כדאי לשנן, להתבונן, להעמיק. זה יסוד חשוב מאוד בחיים הרוחניים שלנו.

כבוד תורה

אתה לומד גמרא, ויש לך קושיא. אתה מחפש קצת, ומוצא את הקושיא ברשב"א.

אם המשפט הנ"ל מסתדר לך, זו בעיה חמורה.

הקושיא שלך, היא אף פעם לא הקושיא של הרשב"א.

ראשונים – כמלאכים. לעולם לא נוכל לרדת לעומק דבריהם. לעולם!

ומי שחושב שהוא מבין את התוספות, הוא בבעיה. מי שנראה לו שהגמרא מובנת לו, הוא נאיבי.

אנחנו מבינים – ככל שביכלתינו. זהו תפקידנו. זו התורה שלנו, המיועדת לנו. כך עלינו ללמוד, ולפי השכל שלנו – עלינו גם לפסוק הלכה.

אבל עלינו לדעת – שכל מילה של תורה עמוקה מיני ים. שבכל אות, ובכל תג, יש סודות עליונים וטמירים, רבים מספור, שאין לנו כל השגה בהם.

שתורה – דא קודשא בריך הוא.

ומי שמחפש את הקושיא שלו בראשונים, יתכן שהוא ימצא אותה. אבל אם הוא **יכבד** את התורה, אם הוא יבין שכל פיסקה היא משהו חדש, משהו

שיש בו סוד עמוק – שרק בעמל רב יתכן שתוכל לאחוז בקצה קצהו, הוא יגלה – שהרשב"א אמר

משהו אחר לגמרי. אולי הקושיא שלו גם כלולה שם, וגם התירוץ – מתרץ אותה. אבל יש כאן עומק לפנינו מעומק.

כך עלינו לגשת לסוגיא. כך לימדונו רבותינו. כל תוס' – הוא משהו חדש לגמרי, שלא חשבתי עליו

מעולם. וה'מושכל ראשון' – הוא אף פעם לא מה שכתוב באמת.

וזהו כבוד אמיתי. לדעת – שיש כאן משהו נשגב וטמיר. משהו שהוא בגדר 'סוד'. והוא גם ישאר כזה (ויעויין בנפש החיים ש"ד פכ"ח).

רק כך אפשר להבין תורה. רק – אם יש יחס של כבוד. וככל שהיחס פחות מכובד, התורה פחות מובנת. וככל שהאדם חושב שהוא מבין הכל, כך הוא באמת – לא מבין מאומה.

צלם אלוקים

חביב אדם שנברא בצלם.

חז"ל מלמדים אותנו, שיש סוד בכל אדם: צלם אלוקים. משהו פנימי, שלעולם לא נוכל להשיג אותו. בכל אדם!

ולימדו זה הוא כה חשוב, בפרט בדורנו – כשאנו נוכחים לדעת עד כמה אפשר לרדת לתהום של אי-כבוד.

אנשים מדברים, ואתה נמצא באיזור – ומקשיב. וזה כל כך מרתק.

כל אחד מנסה להשמיע את אמרותיו. ובה במידה – שלא לשמוע את הגיגי השני. אולי הוא כן מסכים

לשמוע משפט, כל עוד יוכל המשפט להיות 'הקדמה' לדבריו שלו. הוא שומע מילה שמעלה לו אסוסיאציה לאיזה הגיג, ומיד ההגיג 'נשפך' מפיו.

וכך זה נשמע:

– אתמול נסעתי...

– כן, אבל אני הייתי ב...

– תשמע, כל הטיולים האלו... [המדבר מתקשה

לצאת לטיולים, ומילותיו מזלזלות – כדי שלא 'יתפס' ח"ו כמי שאינו 'איש העולם הגדול'.]

– כשהייתי בחוצלארץ... [אני כן איש העולם הגדול...]

ובליל של אתרי טיולים מתערבב בחלל האויר, ואף אחד לא מצליח לשמוע את השני.

ובדרך כלל, התגובה – כלל לא שייכת למה שהשני רצה לומר. אבל מה זה משנה. העיקר – דברי נאמר. ה'כאב בטן' שלי – יצא (או 'הוקא') אל אזני השומעים הכרויות (...).

כדאי לנסות להקשיב לשני. לחשוב מה **הוא** רוצה. לחשוב מי הוא. לדעת שהוא – צלם אלוקים. וזה 'רווחי' גם לתאות הכבוד עצמה. כי המכבד אחרים

– הוא מכובד יותר.

וראית

גם – ב'כי תצא למלחמה – וראית'.

אמרנו שהפרסום – הוא קלקול. הסיבה לזה, שהעין – היא הקלקול של הכבוד. כשהעין רואה,

היא מדמה – שכאן מונח הכל. רק מה שאני רואה. זהו 'ולא תתורו אחרי עיניכם'. העין.

פעמיים ביום אנחנו מתקנים את הקלקול: אנו עוצמים את העין, ואומרים את האמת האבסולוטית: שמע ישראל.

אם העין תהיה פקוחה, היא תפריע.

וכאן, העין רואה – יש כאן משהו שאני **רוצה**. העין לא רואה את השני, את ה'אני' הפנימי שלו. רק את האני החיצוני, הרדוד. את החלק שהדחפים הנמוכים של הרואה מציגים לפניו.

ובזה מסתכמת האישיות שלפניו. אין כאן עומק, אין כאן צלם אלוקים. יש כאן מראה שמביא 'וחשקת'.

[כבוד עכו"ם זו סוגיא, ואין כאן המקום. אמנם לכאורה תחושה של כבוד, שמקורה מהבנה – שיש

כאן צלם אלוקים, לא נאסרה, ויתכן שהיא אפילו מחוייבת מצד תיקון המידות. וזהו 'חביב אדם שנברא בצלם'.]

ומי שזוכה להעצים את עיני הבשר, ולהפעיל את עיני השכל – יראה משהו אחר לחלוטין.

ומי שלא, 'זוכה' לבן ש'איננו שומע'. בן סורר. סר מהדרך ה'מיושנת' של אביו ואמו. ממרה את פיהם.

ל'דעתו' – אבא ואמא שלו – פרימיטיביים. מ'תקופת האבן'. הם לא מבינים.

בן כזה, שאין לו טיפת כבוד למה שמנסים להנחיל לו. להעניק לו.

עד מהרה החיצוניות, שכל כך נצצה, מאבדת את קיסמה. וכשצריך להפעיל את השלב הבא – להתחבר למשהו פנימי, הוא לא יודע כיצד עושים זאת. אז מופיעה השנאה הנוראה. היא אוכלת את שניהם, ואף מונחלת לדור הבא.

משהו חדש

חודש אלול. התעוררות רוחנית. משהו בוער בפנים.

תקיעת שופר יומיומית. לדוד ה' אורי. פרקי תהלים. לימוד מוסר. כך קיבלנו. והכל נפלא וחשוב לאין ערוך.

אבל – אולי ננסה גם **לכבד** את חודש אלול.

להתייחס לאלול – כמו למשהו חדש שמעולם לא היה. להתחיל מחדש, כמו מישהו שמעולם לא חווה 'אלול'.

להבין, שגם לאחר כל שיחות המוסר, כל מה שאנחנו יודעים על אלול – איננו אלא בבואה דבבואה.

וזו דוגמא – לכל החיים שלנו.

כל נקודה רוחנית. כל ידיעה. כל התקדמות. נשאל את עצמנו, כאילו היינו גר צדק, שזה עתה פוסט את פסיעותיו הראשונות אל היהדות: מה זה. למה זה. מה יש כאן.

וננסה – לשאול, ולענות לעצמנו, בצורה מכבדת. באופן שיהיה ברור, שיש כאן משהו גדול-גדול. ענק. אדיר מימדים. משהו שאין לנו באמת סיכוי לרדת לסוף מהותו.

משהו – חדש. משהו שמעולם לא חווינו. שמעולם לא ידענו מהו.

וכך – בכל נקודה של רוחניות! ולו ה'קטנה' ביותר!

מה מונח ב'חוט השערה' של התקדמות רוחנית. מה מונח ברגע אחד של מחשבה, אפילו בעקבות קריאת שורות אלו.

מהי חשיבותה של שניה אחת של לבישת ציצית. מהי אותה פיסת בד שחורה המונחת דרך קבע על ראשנו. מהי מסמלת. מה משמעותה. מהו ערכה.

מהו המושג 'יהודי'.

ולענות - בכבוד רב. בידיעה שיש כאן סוד. שיש כאן משהו כביר ועצום, שלא ירדנו לעומקו.

ה' זיכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

נהורא מעליא / הרב נהוראי משה

אלביליה, רב קהילת נוה עזרא –

קרית גת

זהירות האדם מן היצר הרע, ומה היה כוחו של צעיף לבן???

יש מישהו מאיתנו שאוהב מלחמות ???

לא נראה לי שקיים אחד כזה...

פעמים בחיים אנחנו יכולים לפגוש את הענין הזה של מלחמה בכל צומת חשובה בחיינו, באם זה פעמים שאנו נלחמים על האמת שלנו, על הערכים שלנו, על האישיות שלנו מול העולם, נלחמים אם זה ברוחניות על איזה גמ' מוקשת, או ענין רוחני כזה או אחר שאנו רוצים להכניס לביתנו, איך אחרים רואים אותנו, נקח לדוגמא אדם שהוא בעל תשובה אחד הדברים הקשים ביותר לאדם כזה, הוא יום אחד בהיר לקום ולעשות מעשה שלא עשה עד עכשיו, להחליף את המנטליות, את הלבוש, את האופי את ה-כ-ל-!!!, ולעבור למחוזות האמת אל עבר חיקה המחבק של תורנו הקדושה תחת כנפי השכינה...

בפרשת השבוע פותחת התורה בניסיונותיו של היהודי היוצא למלחמת מצווה: "כי תצא למלחמה על אויבך ונתנו ה' אלוך בידך ושבית שביו" – וראית בשביה אשת יפת תואר וחשקת בה ולקחת לך לאשה, וכו'.

לא קל הניסיון הנז'. ואף אחד לא היה רוצה להתנסות בו (ועיין אוה"ח הקדוש זיע"א).

ולא בכדי כתבו גדולי המפרשים על התורה שהמלחמה האמורה כאן איננה מלחמת מצווה גרידא, אלא מלחמה תמידית יום שעה שעה של האדם מול היצה"ר וחילותיו, (זוהר חדש, פרשת כי תצא עב.).

וביאר נפלא כתב בזה האדמו"ר מטאהש בספרו "עבודת עבודה" וזה לשונו: "הפרשה הזאת רומזת למלחמת האדם עם יצרו שהיא המלחמה הגדולה שבמלחמות, ועל זה פרש"י הקדוש "כי תצא למלחמה, במלחמת הרשות הכתוב מדבר", כי עיקר

לא ידעתי שהמעשה שעשיתי יגרום צער כה רב לאבי. בכל מקום אשר פנה הזכירו לו את דבר הגניבה. במשפט שנערך מיד לאחר מכן גזרו עלי 3 שנות מאסר. אבי לא ידע את נפשו מרוב כאב ובושה. עכשיו לאחר שהשתחררתי מבית הסוהר, רציני כל כך לחזור הביתה, לראות את אבא להתחרט ולבקש סליחה, אבל... לא ידעתי אם יסכים לקבלני אחרי עגמת הנפש העצומה שגרמתי לו. החלטתי לכתוב לו מכתב.

כתבתי לו שאני, בנו, רוצה לחזור מאוד לראותו, ואני מצטער על הכל, אך אינני יודע אם הוא חפץ שאני ישוב הביתה, "לכן אבא" כך כתבתי, "יש לי בקשה יחידה: אם רוצה אתה שאשוב לביתך, אנני מבקש שתתלה בתחנה צעיף לבן, כך אדע שקיבלת אותי ואני יכול לרדת בתחנה, כך אדע שאני יכול לחזור... אבל... הריס אלי הבחור עינים דומעות, "אם לא יהיה בתחנה צעיף לבן, אדע שאבא לא רצה לקבלני ועלי להמשיך הלאה ברכבת, לנסוע ליעד בלתי ידוע, ולא לחזור עוד לעולם..."

וכך תחנה אחרי תחנה הבטנו אני והוא מצפים לראות את הצעיף הלבן, זה שיושיע את אותו נער מיסורי הנפש שעבר...

ופתאום הרכבת עצרה בתחנה לה חיכינו כל הדרך. הצעיר מביט לתוך מראה התחנה הנשקפת, כולו מבולבל... לא היה שם צעיף לבן...

היו שם עשרות צעיפים לבנים !!!

כל התחנה הייתה מלאה בצעיפים מתנופפים ברוח. קוראים לבן לשוב הביתה.

ואבא, עמד שם מחכה, מצפה לבנו אהובו...

ועל צווארו ?

איך לא...

צעף לבן...

כמה המלך הגדול שלנו, השי"ת, איתנו תמיד...

ובנימה אישית, ביום שלישי הקרוב מצווה נפלאה וחובה גדולה מוטלת על כל אחד ואחד מאיתנו, שכל אחד ואחד לא יתן יד למלחמות הרשעים בקודשי ישראל, שבת, גיור, תורה, וכדומה, אלא יקיים בעצמו "ועשית ככל אשר יורוך", לשמוע לגדולי ישראל ולעשות להם נחת רוח שיראו בהמשך פריחתה של התורה הקדושה בארץ ולא חס וחלילה לגדיעתה באבחת גרון מושחתת של אותם הרשעים...

וכבר הזכיר הגאון הרב יגאל כהן שליט"א בכנס השבוע בחולון: "אדם שהולך לבחור, צריך לדעת האם אני בוחר בבורא עולם או ח"ו חלילה להיפך, וכל אחד יעשה את השיקולים שלו"....

נקודה למחשבה...

שבת שלום ומבורך לכל בית ישראל היקרים והאהובים !!!

וא-ל-ל-ל מוצלח !!!

*

המאמר נכתב לרפואת: יונתן בן ספיר רעיה הי"ו. דוד בן שמחה הי"ו. יפה בת זוהרה תושח"י.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק,

ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך

ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

המלחמה הגדולה – מלחמת היצר וחיליו |

לזהות את האויב – או הנגיף – סוד ההצלחה

פי תצא למלחמה על איג'ית ונתנו ד' אלק'ת פינתך

(כא, י)

כבר רמזו הקדמונים פסוק זה על המלחמה החזקה, שהיא מלחמת היצר וחיליו. (ועי' ספר בינה לעתים דרוש נ"ח לחדש אלול ופרשת כי תצא שהארץ בדברים נעימים כדרכו). וכך כתב בספר חובות הלבבות שער יחוד המעשה פ"ה.

בן אדם, ראוי לך לדעת, כי השונא הגדול שיש לך בעולם הוא יצרך... ואתה ישן לו והוא ער לך, ואתה מתעלם ממנו והוא אינו מתעלם ממך... והוא מורה אותך בחציו הממיתים לשרשך מארץ חיים, כמו שאמר הכתוב... כמתלהלה הוירה זקים חצים ומות, כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני.

והנה יש להבין מדוע היצר הרע מוגדר כאויב או כשונא, ומדוע יש לצאת אתו למלחמה.

אמנם ידוע הוא ומוכן היטב, לכל מבין ומשכיל על דבר, כי האויב והשונא הוא זה שרוצה וזומם לנשל את זולתו מנחלתו. וזה בדיק מה שהיצר מנסה לעשות ממנו. ועל כן באמת ובצדק יקרא לו אויב ושונא, עד שהקדוש ברוך הוא קראו רע, כמאמרם ז"ל בסוכה דף נ"ב, כי הוא הרע האמיתי.

והנה בספר קהלת פ"ג פסוק י"ד, **יַדְעֵתִי כִּי כֹל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָאֱלֹקִים הוּא יִהְיֶה לְעוֹלָם עֲלֵיו אֵין לְחוֹסֵף וּמִמֶּנּוּ אֵין לְרַע וְהָאֱלֹקִים עֹשֶׂה שְׂרָאוֹ מִלְּפָנָיו.** וביאר מרן המשגיח הגר"י ליינשטיין זצוק"ל, שכל מה שנעשה בבריאה מטרתו היא להביא למצב של **שְׂרָאוֹ מִלְּפָנָיו.** והיינו שהקדוש ברוך הוא ברחמיו העצומים מחדש עניינים ומאורעות בבריאה שתכליתם לעזור לנו במלחמת היצר וחיליו.

ובדאי מי שמתבונן יבין שמגיפה זו הנקראת **קורונה** או כל שום ותכיכא דאית לה, שפקדה את כל היקום **מִמְנַחַח שְׁמֶשׁ עַד מְבֹאוֹ...** יש לה מטרה זו של **שְׂרָאוֹ מִלְּפָנָיו.** והיינו לסייע לעם השם במלחמה החזקה, ואם זו המטרה, הרי שכל שנגיע אליה יהיה טוב עבורינו ועבור כל העולם כולו.

אמנם יש לנו לדעת כי גם בתוך הדברים המעוררים הלב ליראת שמים, ישנם עניינים המסיתים ומסיטים אותנו מכך, וקל לנסות לחשוב שכל זה הוא מקרה ח"ו ולא תכנון מדויק מאת אדון הכל ברוך הוא, אולם מי שלא מרמה את עצמו ישאל את השאלה הגדולה שבפרשת ניצבים: **עַל מָה עֹשֶׂה ד' כְּגַם לְאַרְץ הַזֹּאת מָה חָרִי הָאֵף הַגָּדוֹל הַזֶּה.** ויש לזה גם תשובה גדולה: **עַל אֲשֶׁר עָזְבוּ אֶת בְּרִית ד' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵם אֲשֶׁר כָּרַת עִמָּם בְּהוֹרֵא אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם.** וההגיון מחייב גם שאם נחזור בתשובה תסור המגיפה מעלינו.

והנה לאחרונה למדנו להפיק הרבה לקחים, ואחד מהם הוא: שעל כל אחד מאתנו מוטלת אחריות ציבורית, והיינו לדאוג לבריאות הציבור, ומעולם לא היתה מוטלת אחריות ציבורית על כל יחיד ויחיד כמו בתקופה האחרונה, כי ידוע שאדם אחד בודד יכול ועלול להזיק לציבור שלם, וזהו משל שהקדוש ברוך נותן לנו גם לרוחניות, שכל יחיד ויחיד עלול להכניס חס ושלוש קרירות של יראת שמים לציבור שלם. ומאידך כל אחד יכול לתרום את חלקו לקטוע את שרשרת ההדבקה, ולעצור את הסייט הנורא ששינה באחת את סדר היום הציבורי. וכל זה הוא חלק ממה שהאֱלֹקִים עֹשֶׂה שְׂרָאוֹ מִלְּפָנָיו...

ועוד יש להתבונן על מה שאמרו **אל תאמין בעצמך עד יום מותך.** וגם במגיפה זו אין אדם שיכול להאמין בעצמו, ועל כל אחד מוטלת חובת הזהירות, על עצמו וזולתו.

יש כאן בנותן ענין להביא דברים מעוררים, משובבי לב ומשיבי נפש, מהספר הקדוש **האלשיך**

ז"ל על התורה, וכך כתב בבואו לתאר את מלחמת היצר:

...סופר (בספר חובת הלבבות) מאיש פרוש אשר הלך להקביל פני חיל אלכסנדרוס בבואם מלכוד עיר גדולה לאלקים שמחים טובי לב, ופיו פתח בחכמה ויען להם: שמחה מה זאת עושה, הנה זה שבתם בשלוש מהמלחמה קטנה הכינו עצמכם אל הגדולה. ויהי כמשחק בעינייהם, באומרים אליו: איה איפה מלחמה גדולה מזו?

ויען ויאמר: הלא היא מלחמת ה' אשר בקרב איש ולב עמוק בהלחמו עם יצר סמוך יועץ בליעל לעשות כל מצות ה' אשר לא תעשנה, כי מי יאמר זכיתי לבי נצבתי לריב עמו להלחם בו גם יכולתי, ויחד אסירים גם בני אדם גם בני איש תחת רגליו כותא מכמר.

והן אמת כי מאמריו אלה גדולים וטובים כי נעמו. ועמוד והתבונן כי היטיב אשר דבר באומרו כי מלחמת גוי אל גוי קטנה תקרא בערך מלחמת היצר הרע. עד כאן דברי הקדוש בעל האלשיך.

והנה התורה מבטיחה, כי תצא למלחמה על אויבך – ונתנו ד' אלקיך בידך. כלומר, אם תעשה עמו מלחמה – ד' ימסרנו בידך.

ונמצינו למידין, כי למרות שאמנם מלחמת היצר מלחמה גדולה היא. אך לא עלינו המלאכה לגמור, כי ד' לא יעזבנו בידו.

ונשאלת השאלה מדוע איפוא מלחמה גדולה היא. אם בסך הכל יש סיעתא דשמיא. והקדוש ברוך הוא מצילינו מידו?

והתשובה לכך היא, שהקושי והגודל והחוזק של המלחמה הוא בתחילת דרכה. והמאבק של היצר, בעיקרו הוא לסמא העיניים שלא נזהה את האויב, ולא נדע שהמלחמה החלה.

ואמרו חז"ל לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע - והיא באמת עצה נפלאה - כי במלחמה המנצח הוא זה שמנהל את המלחמה, כלומר את מהלך המלחמה. ומי שפותח ראשון בקרב הוא זה שקובע את המהלכים אחר כך, והוא זה שיתעטר בסופו של דבר בעטרת הנצחון.

ובמסכת סוכה דף נ"ב ע"א, דרש רבי עירא ואיתימא רבי יהושע בן לוי **שבעה שמות יש לו ליצר הרע,** הקדוש ברוך הוא קראו רע שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו, משה קראו **ערל** שנאמר ומלתם את ערלת לבבכם, דוד קראו **טמא** שנאמר לב טהור ברא לי אלקים מכלל דאיכא טמא, שלמה קראו **שונא** שנאמר אם רעב שנאך האכילהו לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך אל תקרי ישלם לך אלא ישלימו לך, ישעיה קראו **מכשול** שנאמר סולו סולו פנו דרך הרימו מכשול מדרך עמי, יחזקאל קראו **אבן** שנאמר והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר, ויאל קראו **צפוני** שנאמר ואת הצפוני ארחיק מעליכם, תנו רבנן ואת הצפוני ארחיק מעליכם זה יצר הרע שצפון ועומד בלבו של אדם. ע"כ דברי הגמ'.

וכבר האריכו ספרי המוסר בביאור דברי הגמ' מדוע יש לו ליצר הרע שבעה שמות. והנה יש להסתפק אם שבעת השמות מועילין ליצר במלחמתו עמו, או שהם מועילין לנו במלחמתנו עמו.

ונראה שזה תלוי אם נלחמים אתו או חס ושלוש לא, ואם לא נלחמים עמו הרי יש לו כוחות שונים ומשונים להלחם, כי בדרך אחד יצאו אליו ובשבעה ינסו לפניו, אולם אם כן נלחמים, אזי להיפך שבעת השמות המה לרועץ ליצר, כי על נקלה נוכל **לזהות**

אותו, דרך אחת משבעה השמות, ובאמת זו השביה ששובים מהיצר, כי **כשמוזהים** אותו הוא אינו יכול להזיק... וזה דרכו של כל שבוי מלחמה, שאינו יכול להזיק יותר, ולא זו בלבד, אלא שאם ינסה לעשות מאומה, הרוג יהרגוהו בלא משפט, וכמו כן שבית היצר היא כזו, שבמה שמגלים הוא מאבד את כוחו. **וגם במלחמתינו עם הנגיף החדש והנורא, הזיהוי הוא הכי חשוב...** (וכמה סכלו אלו שבחרו לשים המסך על עיניהם, במקום על פיהם וחוטמם... השם ישמרנו מהם ומהמונם, ויסיר מסך הסכלות והעוררן, והמבין יבין).

אם יתקע שופר בְּעִיר וְעַם לֹא יִחְרְדוּ. עמוס פרק ג' ו'. תקיעת השופר בעיר, באה להעיר ולגלות כי יש אויב בשערי העיר. וכאשר מוכנים עם הידיעה הזו, יש סיכוי להינצל. וזו המלחמה, מי יזהה את מי קודם. ובמלחמת היצר המאבק מתמקד בשאלה מי יערבב את מי. האם אנו נערבב השטן או להיפך חס ושלוש.

כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אֹיְבֶיךָ וַיִּתְּנֶנּוּ ד' אֱלֹקֶיךָ בְּיָדְךָ. – לצאת למלחמה ראשונים – סוד ההצלחה. בסיעתא דשמיא – לערבב השטן, ולצאת בעטרת נצחון ושמחת עולם, ולזכות לשנה טובה ומתוקה בבריות גופא ונהורא מעליא, לנו ולכל ישראל. אמן ואמן.

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיון חיי, שבילי

דירתא, ושאי"ס

פנוי להתקרב לה' מלחמת היצר

כִּי תֵצֵא לְמִלְחָמָה עַל אֹיְבֶיךָ (דברים כא, ז). ידועים דברי האור החיים כי במלחמת היצר הכתוב מדבר, כל החיים שלנו הינם מלחמה גדולה וארוכה עם היצר הרע. ובא הכתוב להעיר האדם, כי ביציאתו מעולם העליון לבא לעולם הזה יהיה מוכן למלחמה, כי לא יחשוב שאין צריך תגבורת לנצחון זה, אלא אדרבה לזו יקרא מלחמה (אור החיים שם בדרך רמז).

מסירים את המפריעים

יָמִים יִצְרֶה וְלוֹ אֶחָד בָּהֶם (תהלים קלט, טז), כתב בפירוש מאורי אש על תנא דבי אליהו הסביר בפירוש מאורי אש על תנא דבי אליהו כלומר, בכל יום ויום נוצר חסרונותיו שבכל יום ויום, ואני עוסק רק בפרנסתי, ואשכח על ידי זה עבודתך. אך לא אחד בהם זה יום השבת, ימי מנוחת הגוף, ואתבודד להשכיל בפעולות ה' ועבודתו, ואז ירצה לפניו יתברך, וישכח על ידי זה ימי המעשה שעסקתי בענייני הבל (תדב"א רבה פרשה א אות ט). יום השבת הוא יום מיוחד לקב"ה, יום מיוחד לעבודתו יתברך, יום בו מסירים את המפריעים ולא שוכחים את עבודת ה'.

לחיות את הפנימיות

כתב רבי אליהו יהודה פלמן שליט"א דהנה בעיקר טעם מצוות השבת הוא שישבות האדם כדי שיהיה פנוי להתקרב לה', והוא משום שכלל שאדם חי יותר את פנימיותו, ממילא הוא דבוק בה'. והטעם, משום שבפנימיותו כל אדם רוצה להתקרב לה', אלא שההבט העולמי משכח מליבנו. ומעתה, טעם מצוות השבת משום שבששת ימי המעשה האדם טרוד בעסקיו ואינו פנוי דיו להתבונן בתכליתו בעולמו, ולזה ניתנה השבת שישבות מהכל ויהא פנוי להתבונן (ספר אליה תמימה משלי ט, א,

ובגליון טעמא דאורייתא פרשת עקב תש"פ. וראה הרחבת נושא זה בדברי רי"א ויינטרוב זצ"ל, רזא דשבת, פתיחה, עמ' כב-כג. ועוד שם, עולמה של שבת, עמ' ב-ג. הבאתי בלקראת שבת ב פרשת יתרו אות ג, עמ' 69.

להתבונן על התכלית

קבוצת חיילים נשלחה לדכא את המורדים בתוך עיר בנויה. החיילים אינם יודעים מי הוא מורד ומי אזרח תמים, והם אינם רוצים להרוג את כל אנשי העיר. המלחמה קשה, האויב מתחבא בין האוכלוסיה, ואין סימני היכר מי הם המורדים המסוכנים עבורם, ואלו אנשים הינם טובים והגונים.

בשעות הפוגה, או כאשר החיילים יתעייפו וזקוקים למנוחה, הם יכולים לשוב לביתם לכמה ימים. אבל כאשר המלך רוצה להעצים את כוחם של החיילים, הוא יתן להם להתחפש לאנשי העיר ולהתערות בתוכם, וכך הם ילמדו את אורחם ושיחם, וייקל עליהם לזהות את המורדים.

בשבת קודש אנחנו נמצאים בתוך העולם הזה, בתוך אותה מסגרת של אכילה ושתייה ותאוות הגוף, אבל מוסתרים מהאויב. חלק מהמפריעים לא נמצאים איתנו, הרי צריך לחשוב ולהרגיש כאילו מלאכתך עשויה (רש"י שמות כ, ט בשם המכילתא. שו"ע או"ח שו"ע ח). כך אנחנו גם מתעלים ממלחמת היצר ויכולים לחשוב על תכליתנו בעולם, ומצד שני נמצאים בתוך העולם הזה, עם התאוות והיצר הרע. אם נשכיל להתנתק מעסקי העולם הזה, לעסוק ברוחניות ולהתבונן בתוך תוכינו, נוכל להגיע אל הנקודה הפנימית שנמצאת בתוך כל אחד מאיתנו. השביעי קודש, שרומז אל הפנימיות שהיא קירבת אלוקים, וזהו עניין השבת לשבות מכל המלאכות והעיסוקים ולחיות עם ה' יתברך (אלהיה תמימה משלי שם).

בַּרְנָה אֶל-עֵלְיוֹן אֲשֶׁר יֵתֵן מְנוּחָה, לְנַפְשֵׁנוּ פְדוּיִם מִשְׁאֵת וְאִנְחָה... קוֹדֵשׁ הִיא לְכֶם שִׁבְתַּת הַמַּלְכָּה, אֶל תוֹךְ בְּתִיכֶם לְהִנִּיחַ בְּרַכָּה, בְּכָל מוֹשְׁבוֹתַיכֶם לֹא תַעֲשׂוּ מְלָאכָה... (זמירות ליום השבת).

לפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס

'מנחת רפאל' ושמעתתא דספיקות'

עיונים בפרשת בן סורר ומורה ופרשת פטור אונס

פִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֵה (כב, יח) סנהדרין ס"ט, א' רוב נשים לט', ילדו, וע"כ בבן סורה ומורה לא אמרי' דחשיב כראוי להיות אב ב' חודשים, מחמת שעפ"י רוב תלד לט', ושמעתי מהרב יהודה בלחסן להקשות שהרי אם יבוא על עשר או עשרים נשים אחת מהם תלד לז' חודשים, וא"כ אמאי לא חשיב כראוי לקרותו אב, וכמובן שהדיון כאן הוא על האב ולא על האשה וא"כ כל כמה שהאב יכול להיות ע"י שיבוא על מספר רב של נשים יחשב כראוי להיות אב.

ושמעתי בשם מו"ר רה"י הגר"ד פוברסקי שליט"א שהנה בדיון רוב נאמרו כמה הלכות חדא, דכשיש ספק אזל' בתר רובא, ועוד שבמקרה של יכוח הרוב קובע, ואי"ז משום דלא חיישי' למיעוטא אלא שהרוב מבטל את המיעוט וכמו רוב בדיינים ומעתה י"ל דה"ראוי' נחשב עפ"י רוב, כלומר שעפ"י הוא לא יבוא על עשרים נשים, וממילא לא יכול להיות אב אלא דעדיין יש לחשוש

שמה יש לו בן במציאות וממילא פטור מילפותא ד"בן" ולא "אב", וע"ז בעי' לדינא דרוב שמובא בסוגיא דסנהדרין דלא חיישי' למיעוט שאיננו יודעים אם הוא נמצא במקרה דידן.

לְנַעֲרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר (כב, כו)

הנה יש לחקור, בגדרי פטור אונס האם הוא פטור על העונש, משום דמאי הו"ל למעבד, או דלמא דהוי פטור על המעשה, משום דכל סיבת התייחסות המעשה לאדם, היא משום שנעשה מדעתו ומרצונו, וכשנעשה מאונסו, ע"כ אינו יכול להתייחס אליו, והנה בשו"ת חמדת שלמה (או"ח סי' ל"ח) נקט דאונס הוי פטור על המעשה, והביא רא'י' מהא דאמר'י' בע"ז (נד, א) דשור הנעבד באונס מותר, דליכא דינא דנעבד בכה"ג, ומוכח דחשיב שלא עשה מעשה כלל, ולעני"ד נראה דיש לדחות הראיה מדברי הגמ' בע"ז, דאי נימא כדברי החמדת שלמה, אי"כ אפי' שלא חשיב כאילו הוא עשה את העבודה, מ"מ סו"ס הרי נעבד, ואטו מי שבאונס שם בשר בתוך חלב ליכא ב'י' דינא דבשר וחלב, וע"כ דנעבד לאו משום שהמעשה לא מתייחס אליו, דא"כ סו"ס הוי שור שנעבדה בו ע"ז, וע"כ נראה לחדש לדינא דאם עבד ע"ז באונס, שאמרו לו או תעבד או תיהרג שדינו יהרג ואל יעבור, דאע"ג דדעת הרמב"ם (פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ד) דאם עבר ולא נהרג אינו חייב מיתה, [ודלא כהתוס' בע"ז (נד, א), דחייב מיתה בכה"ג, יעו"ש] משום שלא עשה זאת מרצונו החופשי, מ"מ לא הוי אונס גמור, שהשור לא יוגדר כנעבד, משום שהיתה לו אפשרות למות, ובשונה משאר עבירות התורה שהתחדש בילפותא ד"יחי בהם" – ולא שימות בהם התחדש שלמות זו אינה אפשרות, וא"כ בג' עבירות שמחויב למות ולא לעבור, אי"כ אין את הדין שלמות זו אינה אפשרות, ואינו יכול לומר דמאי הו"ל למעבד", והיינו משום דע"ז שאני, כיון דלאו שם "עבודה" עלה, שהרי נאנס אונס פיזי לכך, וכמב' בחי' הגרי"ז (פ"ח מהל' ע"ז ה"א), יעו"ש. [וכן בפלוגתא דהרמב"ם והתוס', שמעתי בשם רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א דפליגי האם נחשב אונס, דלדעת הרמב"ם אע"ג דאינו אונס, מכיון שלא עשה את זה ברצונו, ע"כ פטור ממיתה, ואילו לדעת התוס' מכיון דבכה"ג ליכא טענת "מאי הו"ל למעבד", ע"כ חייב מיתה.].

ובקובץ שיעורים (כתובות אות ה') הביא דברי החמדת שלמה, והקשה עליו דא"כ אמאי מי ששוטט באונס שחיסתו כשירה, והא אם הרוח העיפה את הסכין שחיסתו פסולה, דבע"ז כח גברא, והניח בצ"ע, ולעני"ד נראה ליישב, דיש חילוק בין אונס שלא נקרא שאותו "ראובן", הוא זה שעשה את המעשה, כיון שלא עשה את המעשה מרצונו, אבל מ"מ אדם עשה את המעשה, וע"כ נחשב כח גברא, ולא דמי להיכא דרוח העיפה את הסכין דבכה"ג ליכא כח גברא כלל, ושו"ר במשמרת חיים להגר"ח"פ שיינברג זצ"ל (ח"ב ענייני שחיטה עמ' צ"ז) שתיריך כן, וכי"כ הגר"מ אזרחי שליט"א בברכת מרדכי על המשמרת חיים (עמ' שד"מ), בנוסח מעט שונה יעו"ש.

[ונעתיק את לשון המשמרת חיים וז"ל: "אמנם באמת יש לחלק טובא ביניהם, דגבי נעבד וכה"ג דבעינן שהוא יעשה מעשה עבודה זרה, והיכא דבעינן מעשה שלו, אמרינן דבאונס לא חשיב מעשה דידיה, אלא הוי כנעשית מאליה, משא"כ בשחיטה לא בעינן כלל מעשה שחיטה דיליה, דבעינן רק שיהיה שחיטה מכח גברא, דהיינו שהשחיטה יהיה מכחו, ואז אמרי' דא, דהיה באונס, מ"מ מכוחו

נשחט, ויש כאן כח גברא ושחיתתו כשירה", עכ"ל, והברכת מרדכי כתב ע"ז וז"ל: "יש להבחין ולהדגיש, כי אף אם עשייה באונס הו"ל כנעשה מאליו, כ"ז הוא רק עד כמה שנגע הדבר ל"גברא", שהגברא אינו "בעל המעשה", אב עד כמה שהדבר נוגע להגדרה של המעשה, ודאי שהוא [המעשה] "מעשה של גברא", [נמצא שלמעשה אין גברא, אבל לגברא יש מעשה, ודו"ק.]. ומאי דבעינן בשחיטה הוא "גברא" עד כמה שהוא דין במעשה, וזה יש גם באונס, משא"כ לגבי חיובים וחלות שם, ע"ז בעינן "גברא העושה מצוה", וזה לא קיים באונס, ודו"ק, עכ"ל הברכת מרדכי.]

ואין להקשות על תירוץ זה, מדברי הרא"ש בחולין (פ"ב סי' ח') דכתב דמתעסק, שחיסתו פסולה ולפי דבריו לא ליכא אלא דין "כח גברא" גרידא, ולכא"ו אף במתעסק איכא כח גברא, שהרי אדם עשה מעשה זה, אולם יש לחלק טובא בין אונס למתעסק, דבאונס האדם מודע למעשהו, ואעפ"י שאי"ז ברצונו הוא מכוי' למעשה, ורק דמשום שאינו נעשה מרצונו החופשי, ע"כ אינו מתייחס ל"ראובן", אבל אין ספק שאדם הוא זה שעשה את המעשה, משא"כ במתעסק דאין האדם מודע למעשיו כלל וכלל, הרי"ז כמעשה קוף בעלמא, פשוטו כמשמעו, ואין שום סיבה שיחשב כח גברא, וכך אמר לי מו"ר רה"י הגר"ד פוברסקי שליט"א.

והדברים מבוארים בדברי הגר"ח (פ"א מהל' שכנים הל' ל"א), שכתב וז"ל: והנה תוס' בסנהדרין דף ע"ז הקשו ל"מ"ד אישו משום חציו, למה בנפלה סכין מידו ושחטה שחיתו פסולה, וכיון דהוי חציו וכוונה לא בעי וליכא למימר דאשו משום חציו הוי רק גזירת הכתוב בניזקין, דהרי מב' להדיא בסוגיא דב"ק (כב, ב) שם גבי היה עבד כפות לו דגם בנפשות חייב, דאשו משום חציו הוי לכל מילי, וא"כ הרי קשה, דמ"ש בנפלה סכין מידו דשחיתו פסולה, יעו"ש. ונראה לומר דבאמת אף דאמר'י' אשו משום חציו, אבל זה לא הוי רק דחידש לן דהוי כאילו הוא עשה בעצמו את המעשה, וכמו שירה חץ, אבל זה הרי לא מצינו כלל בחציו שיהיה חשוב שנעשה המעשה מכוחו, ולכן גבי חיוב ממון ונפשות דבעינן רק שיעשה הוא את המעשה, אבל כוחו לא בעינן כלל. ולהכי שפיר אמרינן דכיון דאשו משום חציו, נמצא דהוא עשה את המעשה מתחייב בזה, משא"כ בשחיטה דבעינן כח גברא דוקא, א"כ מה לו בכך דהוי חציו והוי כאילו עשה את המעשה, אבל עכ"פ הרי לא נעשתה מכוחו וגבי שחיטה הרי כוחו בעינן. ולהכי שפיר כי נפלה סכין ושחטה, שחיתו פסולה, דאף דהוי חציו והוי כאילו הוא עשה את המעשה, אבל מ"מ הרי אין כאן כח גברא ופסולה". עכ"ל הגר"ח. והן הן הדברים דיש חילוק בין "כח גברא" לגבין יחוס המעשה לאדם, ודו"ק.

ונראה דהגר"א וסרמן זצ"ל אזלי בהא לטעמיה במש"כ בקובץ הערות (סי' ע"ה אות א') ובקובץ שיעורים (כתובות אות י"ב) לגבי הנידון האם מותר להכשיל את חבירו כשחבירו אונס, דלכא"ו אם ליכא נכשל שהרי הוא אונס, מדוע שיהיה מכשיל. ובקובה"ע נקט דעובר בלפנ"ע, [ואילו בקוב"ש (אות י"ב) נקט דאינו עובר, וכמ"ש הביאור הלכה (סי' רס"ו) דאינו עובר. וראיתי שכבר עמדו בסתירה זו וצ"ע.]. והוכיח כן מדברי הגמ' בנדה (סא, ב) שאסור לשים למת כלאים בתכריכים, משום שלעתיד לבוא בתחיית המתים כשיקומו לתחייה, יעברו כמה רגעים באיסור כלאים עד שיפשוטו את התכריכים, ואע"ג דהם אנוסים באותם רגעים, ומוכח דאף אם הנכשל אונס עובר בלפנ"ע. ומעתה לכא"ו היינו דוקא

אי לא נימא דהחמד"ש דס"ל להגרא"ו דאונס הוי פטור על העונש בלבד ולא על המעשה וע"כ שייך לפני"ע על עצם מעשה העבירה גם אלולא העונש. אבל אי נימא דאונס הוי פטור על המעשה, מאי שייך בכה"ג ליכא, הא אין המעשה מתייחס אליו והוי כנעשה מאליו.

והנה יש להקשות אמאי בעי' קרא ד"ולנערה אל תעשה דבר" להך חידושה דאונס רחמנא פרטיה, דלמה לי קרא סברא הוא, דמאי שייך לחייב אדם על דבר שנעשה שלא בשליטתו. ובקובץ שיעורים (כתובות אות ה') הקשה קושיא אחרת לדברי החמדת שלמה, דגדר אונס הוא שהמעשה לא מתייחס לעושה, היכן מצינו גדר זה, בפסוק, ואין לך בו אלא חידושו, דדוקא פטור מהעונש כתיב בקרא, ולדברינו לא תיקשי, דלכא' אונס הוי סברא, וא"כ תיקשי דאדרבה אמאי בעי' קרא לחידושו דאונס, ועל כרחך דהתחדש חידוש נוסף דהוי פטור אף על המעשה. [ואע"ג דגם בדבר זה יש סברא, דמכיון ונעשה שלא מרצונו, אין סיבה שהמעשה יתייחס אליו, שהרי כל הסיבה שהמעשה מתייחס אליו, הוא משום שאדם שולט על גופו ואיבריו, וממילא שנעשה שלא בשליטתו אין את הסיבה ליחס זה, אולם בהא אפשי"ל דמ"מ ה' אפשי"ל דמכיון וסו"ס מעשה זה נעשה בידיו, יתייחס המעשה אליו, אלא שיפטר מעונש. וע"כ בעי' לחידושה דקרא ודו"ק]. והא דבנזיקין אדם חייב אף באונס, ולדעת הרמב"ם בב"מ (פ"ב א), אדם המזיק חייב אף באונס גמור, היינו משום שהנידון הוא תוצאת הנזק, ולא אכפ"ל כלל דאינו אשם בכך. ויתבאר ביתר הרחבה בהמשך בעזה"י.

איברא דלהשיטות דמותר לאדם להכניס את עצמו לאונס [עי' בשו"ת הריב"ש (ח"א סי' קע"א), מרדכי (מנחות סי' תתקמ"ד), רמב"ן במלחמות (שבת קל"ג, א) ובבעל המאור (שם), שו"ת מהרי"ט (ח"א סי' קכ"א), אור שמח (פ"כ מהל' סנהדרין ה"ב), גליון מהרש"א (יו"ד סי' כ"ח), בית יוסף (או"ח סי' י"ג), מגן אברהם (או"ח סי' י"ג סק"ה), ט"ז (שם סק"ח), ח' הגרש"ש (כתובות סי' ד' ובהוצאה החדשה סי' ה'), שערי חיים (כתובות סי' י'), שו"ת שבט הלוי (ח"א או"ח סי' ב'), ובמאור ישראל (ביצה ב, א) ובספר הזכרון חנוכת אברהם (עמ' נ"א) בדברי הגרא"ל שטיינמן זצ"ל ודו"ק]. א"כ י"ל דהחידוש באונס, שמותר לאדם להכניס את עצמו לאונס –

ע"כ"פ מדאורייתא – [ובביאור הגדר דאונס, אי נימא דמותר לאדם להכניס את עצמו לאונס, הוא דאי"ו רק משום דמאי הו"ל למעבד, דאי"כ היה לו שלא להכניס עצמו לאונס, אלא הגדר הוא שהתורה ציותה את מצוותיה רק במידת היכולת המעשית של האדם לקיימם, ובמידה ואינו יכול לקיים – מכל סיבה שהיא – הרי שלא נצטווה או שנפטור מחיובו זה ודו"ק]. ואע"ג דבקרא לא משמע הכי, מ"מ אם אינו עניין לדבר זה, תנהו ענין לדבר אחר. מ"מ לדין דקיי"ל דאסור לאדם להכניס עצמו לאונס – כפי שיבואר בהמשך בעזה"י – א"כ ע"כ דהחידוש הוא שהמעשה לא מתייחס לעושה, וכדברי החמדת שלמה, ואע"ג דבקרא לא משום הכי, מ"מ ודאי שהפסוק בא לחדש דין זה, כיון שסתם דינא דאונס רחמנא פטריה, ידעינן מסברא, וכמשנ"ת.

ולענ"ד נראה דתליא חקירה זו בפלוגתא דקמאי הרמב"ן והתוס', באדם המזיק באונס גמור, האם חייב לשלם בכה"ג, דדעת הרמב"ן בב"מ (פ"ב, א) דאדם המזיק חייב אף באונס גמור, ולדעת התוס' בב"ק (ד, א) ושאר ראשונים, באונס גמור אדם פטור

מלשלם, ומעשה תליא לכא' בחקירה הנז', דאי נימא דאונס הוי פטור על העונש בלבד, אין סברא שיפטר בנזיקין, כיון שסו"ס הוא הזיק. [והא דבשורו המזיק באונס פטור מלשלם, י"ל דמכיון והחיוב הוא מחמת החיוב שמירה, ובאונס ליכא חיוב שמירה, ע"כ פטור מלשלם – עי' באבן האזל (פ"א מהל' נזקי ממון הי"ד), ובח"י הגרש"ש (בי"ק סי' א') ובח"י ר' שמואל (בי"ק סי' א') ועוד – ואפי' אי נימא דהוי משום ממון המזיק, וכמסקנת הגרש"ש, מ"מ י"ל דשמירה הוי תנאי בחיוב, ומכיון שהוא אונס, הרי שלא התקיים התנאי ודו"ק], משא"כ אי נימא דאונס הוי פטור גמור אף על המעשה, מסתבר טפי דבכה"ג יהיה פטור דמאי שייך לחייבו ע"ז, וא"כ נפק"ל דשיטת הרמב"ן, דאונס הוי פטור בעונש בלבד, וכמ"ש הקובץ שיעורים וע"כ חייב בנזיקין, דהתם לא התחדש אותו הפטור, ולשיטת תוס' פטור אף על המעשה עצמו, וע"כ לא שייך לחייבו. אולם ביאור זה צ"ע, דא"כ מדוע לדעת התוס' באונס חייב ובאונס גמור דוקא הוא דפטור, דאי נימא דהוי תלוי בהגדרת אונס, מאי אכפ"ל באיזה רמת אונס מדובר, ובשלמה אי נימא דהוי סתם ענין של אחריות אדם על מעשיו במקרים בלתי צפויים, אפשר להבין את החילוק בין אונס סתם לאונס גמור, אולם לפי"ד צ"ע.

ובמתני' דריש פ"ק דב"ק אמרי' "ארבעה אבות נזיקין, השור הבור המנבע וההבער, לא הרי השור כהרי המנבע" והיינו דאם היה כתוב שור, לא היינו יודעים ללמוד מזה חיובו של מבעה, ותיקשי לדעת רב (שם ד, א) מבעה היינו אדם, וא"כ אטו יעלה על הדעת דאדם יהיה חייב על נזקי שורו ולא יהיה חייב על נזקי עצמו, אולם יש לומר דמכיון ומסקנת הגמ' (שם) דמירי באדם ישן, א"כ היה מקום לומר דאיה"נ, אדם חייב על נזקי ממון ופטור על נזקי עצמו כשהוא אונס או כשהוא ישן. אולם יש מקום לומר דהיינו דוקא אי נימא דאונס הוי פטור על המעשה, אתי שפיר היטב, אולם אי נימא דמעשה עצמו ודאי מתייחס, אלא דהוי פטור על העונש גרידא, א"כ בנזיקין ליכא הך סברא, וא"כ אף באדם המזיק באונס, פשיטא שיהיה חייב וא"כ עדיין תיקשי דנילף ק"ו משור, דאם אדם חייב על ממון המזיק, כ"ש שיתחייב על נזקי גופו אפי' כשמזיק באונס, וצ"ע.

שמעות הגאון הגדול רבי אברהם גנובסקי זצ"ל שמעות רבותינו - שמעות ועינים בדברי רבותינו גדולי ראשי הישיבות

א. בענין נסיעה לכותל עם נהג מונית, ראיתי **שהגרא"ל גנובסקי** החמיר בזה, משום שמכשיל את הנהג שרואה את הכותל ולא קורע, והנה יש לציין שהיו שדנו בדבר זה משום שנהג מונית פטור מקריעה, והיינו משום דממי לרוכלים שפטורים מביכורים, אכן לענ"ד נראה לחלק דבקריעה אף רוכלים חייבים, ועוד רצה לדון שבד"כ כל נהג מונית בירושלים רואה את חומות העיר העתיקה אחת לחודש, אמנם ד"ז תלוי במחלוקת הפוסקים האם כשלא קרע בפעם הראשונה מתייב לקרוע בפעמים הבאות

ב. הנה דן **הגרא"ל גנובסקי זצ"ל** האם להקנות לזרע עמלק חפץ ולאבדו, ונראה דאי נימא שע"י שמאבד את החפץ מקיים

מצוה, א"כ ע"י שמקנה יש בזה תוכן של עבירה, של הדין ממחית עמלק, והר"ז כמו להחיות עמלק ע"מ להרגו.

ג. שמעתי מהגרא"ל נבנצאל שליט"א **שהגרא"ל גנובסקי** זצ"ל הסתפק באדם שחצי מעירו כבר עבדו ע"ז, ובא אדם נוסף לעבוד ע"ז, וע"י כך רוב העיר תעבוד ע"ז, ויהיה לה דין של עיר הנידחת, האם מותר לו להרוג את אותו אדם מדין רודף, שמסכן את כל העיר, והנה בזה יל"ד מחד גיסא שהרי המיתה תהיה מיתה כדן לכל העיר, ומאידך גיסא כיון שעושה צעד אסור אפשר למנוע מזה אף ע"י מיתה, ובפרט שע"י מעשה זה בלא"ה הוא ימות, וצ"ע בזה.

ד. במילואי שמעתתא [ש"ש ש"א הע' 44] כתבת להעיר על דברי המהרי"ט [ח"ב יו"ד סי' א'] שהחידוש בספק ממזר הוא שהותר להינשא אף לממזרת ולישראלית בבת אחת, וכתב דאין הכוונה בבת אחת ממש, דזה לא משכחת לה, אולם יש להאיר בזה דשייך בבת אחת, וכמו שכתב **הגרא"ל גנובסקי** זצ"ל דמירי בכה"ג שהתערבו ממזרת וישראל כשר במחבוא, ואין יודעים מי הממזר, ומגיע אדם ומעיד שהם תערובת של ממזר, וע"ז חידש המהרי"ט שמכיון וכל אחד בפני"ע מותר, למרות שהם נישאים זל"ז ובודאי שישנה ביאת איסור, מ"מ שרי, אכן הולד שלהם יהיה ממזר ודאי, אך לא ממזר מדין תוצאה של ביאת איסור, אלא מדין ממזר שמויחס לביאת איסור, ודו"ק.

ה. הסתפק **הגרא"ל גנובסקי זצ"ל** באדם שיש לו פקו"נ בשבת, ואינו דחוף באופן מיידי, ויש לפניו שני רופאים שיכול להזמין, האחד דתי במרחק של עשר דקות נסיעה, והשני אינו דתי במרחק של חמש דקות נסיעה, אולם הרופא השני ידליק גם דברים שאינם נצרכים ברכב, ויעשה חילול שבת שלא לצורך מחמתי, ויל"ד מה עדיף, האם חילול שבת שלא לצורך יותר, או יותר פעילות של חילול שבת האופן כללי, כלומר האם דנים ביחס לאדם או ביחס לפעולות, ולענ"ד נראה שדנים ביחס לאדם, ויש מקום לומר דתליא אי פקו"נ בשבת הותרה או דחווה, ועוד יל"ד עפ"י דברי הבית הלוי הנודעים על התורה שאדם שמחלל שבת בלא"ה, אין לו היתר של פקו"נ, וא"כ כל פעולת פקו"נ של רופא שאינו דתי היא חמורה יותר, אמנם דברי הבית הלוי צ"ע מסוגיא דמנחות [סד, א] דמב' התם שמי שפרש מצודה להעלות בה דגים והעלה תינוק פטור, ומב' דאע"ג שבלא"ה הייתה כוונתו לחלל שבת, מכיון שסו"ס הציל נפש לא נחשב שחילל שבת, ויש לפלפל בדבר זה.

ו. באגן הסהר ח"א עמ' 730 דן לגבי העברת מתים במנהרות, הנה הארכתי בזה במנחת רפאל ח"ג סי' א', וכתב **דהגרא"ל גנובסקי** לא ס"ל דאזלי בתר

סטטיסטיקה וראייתו היא מכך שמבשלים בסיר מידי יום בשר שרק עפ"י רוב אינו טריפה, ואחרי שנה שלימה ודאי שהתבשל טריפה בסיר זה, ולא מצריכים הגעלה, [אמנם יל"ד בזה, דהא אסור מדרבנן, כיון דאינו בן יומו, והוא אסור מחמת גזירה אטו בן יומו, וא"כ אפשר דבדרבנן לא חיישי' לדבר האסור עפ"י סטטיסטיקה] וה"ה לגבי השאלה היאך מותר לשתות חלב שהרי ישנו אחוז טריפות שאינו בטל בשישים כשמעורב הכל במיכל אחד, וע"כ לדבריו מוכח דלא אזלי' בתר סטטיסטיקה, אמנם לענ"ד נראה שיש לחלק בין מנהרה שיש בה הרבה אנשים לנדון החלב, דבמנהרה לא הייתה סיבה מוקדמת לדון על כל אחד אם הוא כהן, וע"כ כעת שאנו דנים לראשונה אנו דנים את כולם יחדיו, משא"כ בטרפה וחלב שהכרענו כבר על כל פרה ופרה בפנ"ע שאינה טריפה, א"כ הנידון אינו חוזר ונייעור, וכמו"כ יש להוכיח עוד רא"י ליסוד זה, מהא דבתשע חנויות ה"ה אף ברוב של חמישים ואחד אחוזים, וא"כ הא אף ברוב הכשר ישנן טריפות שהוכשרו מדין רוב, וא"כ אם נצרף את המיעוט של הטריות שהוכשרו מדין רוב יחד עם החנויות הטריות הו"ל רוב טריפה, וע"כ צריך לומר שאחרי שהדבר הוכרע אינו חוזר ונייעור, ודו"ק.

[עוד יל"ד בענין סטטיסטיקה, במש"כ באגן הסהר ח"א **שהגרא"א גנובסקי** הציע לזוג שהייתה להם הפלה ל"ע, ולא רצו שידעו מכך, ואח"כ נולד להם בן, וע"כ רצו לעשות פדה"ב, אלא שכמו"כ הייתה שאלה על הברכה, ואמר הגרא"א שיכוין הבעל לפדות את הבכור המבוגר ביותר בעולם שלא נפדה, ויועיל מדין זכין לאדם שלא בפניו, והנה מנ"ל שאכן יש בכור כזה, ואמנם אין לנו ספק בכך, אולם כל כמה שלא יודעים בבירור של מאה אחוזים שאכן יש כזה היאך אפשר לברך, וע"כ משום הידיעה עפ"י הסטטיסטיקה, וצ"ע בזה.]

ז. ראיתי ב"פנינים" בחנוכה תש"פ שדן

הגרא"א גנובסקי בקושיא היאך אפשר לברך ברכת הרואה, אי נימא שאי אפשר לברך על נר של קטן ושל חשד, וא"כ הו"י ספק, ולא הו"י רוב כיון דהו"י קבוע, ותירץ עפ"י המג"א [סי' רח"צ ס"ק י"ג] לגבי נר של הבדלה שהאור נחשב פריש ולא קבוע, והביא שיש הטוענים שאינו דומה להבדלה משום שבחנוכה בעי' נר זה הו"י קבוע, משא"כ בהבדלה דליכא דין נר, וסיים שלא יודע האם חילוק זה נכון, ולענ"ד נראה דאמנם בחנוכה בעי' נר, אולם העיקר הוא האור, אלא שבעי' נר, וכמשל בעלמא נאמר שבשומע כעונה להבית הלוי שלא שייך להעביר את המצב של המברך לשומע, וע"כ ל"ש ומע כעונה בברכת כהנים של"ש להעביר את ה"בוקול רס", אמנם בקידוש דבעי' על הכוס אין בעיה, והיינו משום שיש דין שהקידוש יאמר על הכוס, והוא אכן נאמר על הכוס, אבל אין דין לצאת על הכוס, ודו"ק היטב בזה, וה"ה הכא שיש

דין להדליק בנר, אולם אין דין לראות את האור מתוך הנר.

ח. בגיליון "פנינים" מתורת הגרא"א

גנובסקי זצ"ל פרשת נשא תשע"ו [גליון 184] הקשה שכל סוטה תוכל למנוע את השקאתה ע"י שתאסור את המים בקונס, ויש להוסיף ולהקשות שכל חייבי מיתת בי"ד ימנעו את החיוב מיתה, ע"י שיאסרו את גופם בקונס בנגיעה, והצעתו את הקושיא לגבי חיוב מיתת בי"ד את הגר"ד לנדו שליט"א ואמר דאחר גמר דין גופו משועבד ואינו יכול לאסור את גופו בקונס, והערתי שהרי אף לפני שגומרים את דינו אם יודע שעומדים להרשיע אותו יאסור את גופו בקונס, ואמר הגר"ד דאיה"נ, ותמהתי דא"כ ביטלת תורת מיתת בי"ד, ודיברתי בענין זה עם מו"ר הגר"ד פוברסקי שליט"א ואמר שאף אם יאסור את גופו קודם גמר דין יפקע הקונס לאחר גמר דין, ותמהתי שהרי קונמות מפקיעין מידי שעבוד וצ"ל דאלמוה רבנן לשיעבודיה.

והגרא"ג תירץ שישקו את הסוטה בע"כ, ויבוא עשה דהשקאה וידחה ל"ת ד"לא תאכילם" ולפנ"ע, ויל"ד בזה מכמה אופנים, חדא, ד"יא דאין עדל"ת בלפנ"ע, [ראה בספר הנפלא על לפנ"ע "הרימו מכשול" שהאריך בזה] ועוד דתליא בפלוגתת התוס' והרשב"א [יבמות ד, ב] האם עשה דוחה כמה לאוים, ואח"כ העיר הגרא"ג שאם הסוטה תאסור את עצמה אף בנגיעה בעלמא, לא יועיל העדל"ת, כיון שעד שישקו אותה כבר יעברו בל"ת, ואת העשה לא יקימו עד שישקו ממש, ולא הו"י בעידנא, וע"ז י"ל עפ"י הפסקי תוס' בזבחים [צ"ב, אות ס"ט] דהיכא דל"ש בעידנא ליכא דין בעידנא, אמנם דברי פסקי תוס' אלו אינם מוסכמים בדעת תוס' בשאר דוכתי בש"ס, ע"י תוס' ביבמות [צ"ב, ג] גיטין [מ, א] בבא בתרא [ג, ב] דמוכח מדבריהם לא כן.

ט. ב"פנינים" מתורת הגרא"א גנובסקי זצ"ל

[פרשת תזריע תשע"ו] דן הגרא"ג בענין הקושיא הידועה אמאי ברובו שאינו מקפיד בחציצה דהו"י מדרבנן, אחרי שרבנן פסלו טבילה זו, שמדאורייתא יפסל, כיון שכעת מקפיד, וידוע תירוצו של הגר"ח שכל מה שמקפיד כעת זה רק על החלק שיותר מחציו, וא"כ לא מקפיד על רוב, והגרא"ג דן לגבי דברים נוספים האם הדרבנן משפיע על הדאורייתא, ודן לגבי עשה דוחה ל"ת, בכה"ג שרק מדרבנן אינו יכול לקיים שניהם, דכתב הרעק"א דאין הדרבנן משפיע על הדאורייתא, ודימה בין העניינים דה"ה לגבי חציצה, אולם לענ"ד יל"ד בזה דשאני עדל"ת, ובפרט לפי הטעם של רב ניסים גאון [שבת קלב, א] דדינא דעדל"ת הוא משום שהתורה צויתה את הלאו יחד עם העשה, וע"כ ונתנה שידחה את העשה, היכא שיש צורך בכך, וא"כ י"ל דלא אכפ"ל מה שמדרבנן אינו יכול לקיים שניהם, דכיון דמדאורייתא אינו יכול לקיים שניהם, א"כ התורה לא בהכרח צויתה את הלאו יחד עם העשה, ואינו דומה לדין יכול לקיים שניהם

בעוסק במצוה פטור מן המצוה, דהתם הוא ענין לחפש פתרונות היאך לקיים את שני המצוות, אבל בעדל"ת הוא ילפותא על גדר המצוה.

י. ב"פנינים" מהגר"א אברהם גנובסקי זצ"ל

[פרשת ראה תשע"ו גליון 189], כתב בענין עוסק במצווה פטור מן המצווה, לגבי צדקה, וז"ל: "כי פתח תפתח את ידך לו", הנה אם מצא אבידה ובאמצע עיסוקו באבידה, בא עני לבקש ממנו צדקה, פטור מליתן לו, אעפ"י שהעני ילך ולא יכול לתת לו אחר כך, וטעמא דהרי עוסק במצוה פטור מן המצוה, ועוסק במצות השבת אבידה, ואיירי שפטור גם ממצוה עוברת, כגון שאם לא יקיים המצוה עכשיו לא תתקיים המצוה כלל, אלא יל"ע מהו אם העני טרם בא, אבל יודע שעתיד לבוא [אלא שאינו חייב לחפש אחריו]. האם מותר לו להתחיל בטיפול באבידה בכדי שיפטר מהעני, וכעני זה יש לדון האם מותר להתחיל בטיפול באבידה, לפני זמן ק"ש ותפילה, הנה לחד גיטא, יש להוכיח שמותר דהנה בריטב"א [סוכה כה, א] הקשה אמאי בעי' קרא ללמוד דינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, הרי מכיון דאיירי באינו יכול לקיים שניהם, א"כ פשיטא דלא יפסיק מלקיים המצוה שעוסק בה, וגם איסורא איכא, ותירץ הריטב"א דקמ"ל קרא דאפי' אם רוצה להפסיק מלקיים המצוה שעוסק בה כדי לעשות מצוה שנייה דעדיפא ממנה, מ"מ אמרי' דאסור להפסיק מלקיים המצוה שעוסק בה, דגם בכהאי גונא אמרי' דינא דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ועוד תירץ בריטב"א, דקמ"ל קרא דאע"ג דאיכא עליה מצוה קבועה בזמן קבוע, כגון ק"ש ושחיתות הפסח, וקודם לכן בא לו מצוה אחרת, דאם יתחיל בה יבטלנו מן המצוה הקבועה, אפי' הכי רשאי להתחיל בזו שבאה לידו עכשיו, ואם יבטל מן האחרת יבטל, חזי' בהדיא מהתירוצו השני של הריטב"א, דאעפ"י שיועד העני עומד להגיע, מ"מ מותר להתחיל עכשיו להתעסק באבידה, אמנם לאידך גיסא יש להוכיח לא כך, דהנה אם עוסק בהוצאת המת פטור מלקרות ק"ש, דעוסק במצוה פטור מן המצוה, ואיתא בשו"ע (או"ח סי' ע"ב ס"ב) דאעפ"י שעדיין לא הגיע זמן ק"ש מ"מ אין מוציאין את המת סמוך לק"ש, כשאין שהות להוציאו ולקוברו, קודם שייגע זמן ק"ש [ורק אם כבר התחילו להוציאו, אין מפסיקין כדי לקרות]. חזי' דאין להתחיל לקיים מצוה [כשיכול לקיימה גם אחר כך] כשיועד דבזה יפטר אח"כ ממצוה אחרת, מדינא דעוסק במצוה. עכ"ל [בערך] של הגרא"א גנובסקי זצ"ל.

אולם יש להעיר ולחלק, דשונה מצות צדקה מק"ש ואפשר דבק"ש דוקא איירי השו"ע דאסור להוציא המת, סמוך לזמן ק"ש משא"כ בצדקה, [ואי"ז מיישב את השו"ע עם דברי הריטב"א, כמובן] דבק"ש יסוד החיוב הוא אקרקפתא דגברא, כלומר

ש'אדם בעצם מחויב לקרוא ק"ש, ובמדה ונאנס הרי שהוא עצמו לא קיים, וקבל עול מלכות שמים, משא"כ מצות צדקה דהחוב הוא רק באופן שמגיע עני, ובמידה והוא עסוק במצוה, הרי שהחוב של "הגיע עני" לא התחיל, משום שכביכול אינו רואה את העני, ואפשר לחדד את ההגדרה ולומר, בדצדקה הוי "כאין חוב" ואילו בק"ש מכיון שהחוב הוא בעצם, אקרפתא דגברא, א"כ הוי "פטור", ושונה פטור מהעדד חוב, ודו"ק היטב בזה.

יא.

בקובץ לזכרו של הגי"ר יעקב יוסף זצ"ל במאמרו של הרב יוסף חיים אוהב ציון מובא שהגרי"א גנחובסקי זצ"ל שכיהן כר"מ ביישיבת טשיבין, שסמוכה לביתו של הגרי"י יוסף, ומכיון שהגרי"י יוסף כיהן כחבר כנסת בשנת תשמ"ד, ע"כ יש לו טלפון בחינם על חשבון המדינה לכל ימיו, ומכיון שלהגרי"א היו לא מעט שיחות טלפון לחי"ל שעלו בזמנו כסף רב, ע"כ היה מגיע לביתו של הגרי"י ומדבר בטלפון זה שהוא בחינם, והגרי"י אמר שלמרות שהוא עצמו אינו חושב שמוטר לקחת כסף מהמדינה, מ"מ לא ימנע מהגרי"א לעשות כן אם חושב שהדבר מותר, ובירתי עובדה זו אצל בנו של הגרי"א, הג"ר שלמה גנחובסקי שליט"א, ותלמידו המובהק הגי"ר שמואל פיש שליט"א, ואמרו לי שלא שמעו מעולם דבר זה, ולא ידוע להם על קשר כלשהוא עם הגרי"י יוסף, ואם היה כזה קשר ודאי היו יודעים מכך.

יב.

בענין השאלה האם כעת מותר לאכול ברחוב, היכא דהרחוב ריק מאנשים, נראה להקל בזה, כיון שהבעיה ברחוב היא קיומם של האנשים, וכן ראיתי מעשה בהגרי"א אברהם גנחובסקי זצ"ל שיצא מבית חמוי בליל הסדר לרחוב לאכול כזית מצה ממצות יד, ועשה כן כיון שהרחוב היה ריק מאנשים.

יג.

בענין אי אמרי' עשה דוחה ל"ת בלפניי, יש לציין דהגרי"א גנחובסקי זצ"ל ב"פנינים" [פרשת נשא תשע"ו גיליון 182] הקשה דכל סוטה תאסור את המים בקונם, וכמו"כ יש להקשות שכל אדם שחייב מיתה ב"ד יאסור את גופו בנגיעה, ולגבי השאלה עם הסוטה תירץ הגרי"א גנחובסקי שעשה דוחה ל"ת, וחזי' דדעתו דאמרי' עדל"ת אף בלפניי.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים

בלומנטל / מג"ש בכולל תורת מרדכי

נידון על שם סופו.... מדוע?

פי' יהיה לאיש בן סוחר ומוכה (כא, יח)

אעתיק דברים יסודיים ביותר ממשנתו של השם משמואל, והם לקח נפלא בין אב לבן, מחד - החובה על האב לא לנתק ח"ו קשר עם הבן, ומאידך הם גם לקח נפלא לבנים להמשיך מסורת האבות ולראות שלא תיפסק ח"ו השלשלת.

ואלו דבריו הקדושים (כי תצא, תרע"א): "בש"ס סנהדרין (פח.) בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו מוחלין לו. ויש להבין הלוא אינו נהרג על

מה שהמרה נגדם אלא ע"ש סופו שסופו ללסטם את הבריות, א"כ למה תועיל מחילתם.

ונראה דהנה יש להתבונן במאמרם ז"ל (שם עב.) 'הגיעה תורה לסוף דעתו וכו'', הלוא כמה רשעים גמורים שעשו כל התועבות שבעולם ולבסוף עשו תשובה, ושמה יהי' זה כמותם, הלוא לא נעלו דרכי תשובה לפני שום אדם, וכמאמר הכתוב (תהלים צ) 'תשב אנוש עד דכא' ודרשו ז"ל (ירושלמי חגיגה פ"ב, ה"א) עד דכדוכה של נפש מקבלין.

אך נראה דהנה איתא במדרש תנחומא (האזינו, ד) שתשובה מועלת לישראל ולא לנכרים, ונראה דמחמת שישראל הם בני אברהם יצחק ויעקב, שהם בעצם נפשות טהורות וטובות רק שבמקרה נתלכלכו בעבירות, אבל כשעושה תשובה שוב מתעוררת בו הנקודה השרשית האחוזה בשלשלת הקודש עד האבות הקדושים ושופעת בו רוח חיים חדשים ממקור ישראל, ובודאי תתמיד תשובתו וישאר נאמן להשי"ת ותורתו, אבל נכרים מאחר שנתקלקלו ונכרתה חיותם כענף הנכרת ממקום חיותו שוב אין לו תקנה, ואף כשיעשה תשובה, בודאי לא תתמיד ויחזור לסורו.

הכלל שכל עצמה של תשובה שמועלת היא מפני ההשתלשלות עד האבות, ממילא זה שהוא סורר ומורה נפסק חיבורו מאביו ואמו ושוב אין לו חיבור בשלשלת הקודש בודאי שלא יעשה תשובה, ואף אם יעשה לא תתמיד ויחזור לסורו, וסופו ללסטם את הבריות, אבל כשאביו ואמו מוחלין לו הנה הוא עדיין נקשר בשלשלת הקודש, שוב אינו נהרג, שיכול להיות שעוד ישוב בתשובה שלימה המתקבלת כנ"ל, עכ"ל"ק של השם משמואל.

*

מגיד העוסק בחינוך הבנים והבנות אמר פעם דבר נכון ומתקבל, שדברי השם משמואל הללו הם הוראה לאלו שרח"ל יש להם בנים שלא נוהגים בדרך התורה, שאם ח"ו האבות לא ימחלו לבנים וירצו להפסיק הקשר עמם, זה יגרום רח"ל שהבנים לא יחזרו לעולם למוטב, שכן תיפסק השלשלת מהאבות, אבל אם בכל זאת האבות ימחלו להם ולא יפסיקו הקשר עמם, לבסוף יחזרו הבנים למוטב.

*

עפ"י דברי השם משמואל הללו יש ליישב באופן נפלא קושיית העולם, דהנה בן סורר ומורה נהרג על שם סופו ואילו אצל ישמעאל נאמר (בראשית, כא, יז) 'באשר הוא שם' ופירש"י שם 'לפי מעשים שהוא עושה עכשיו הוא נדון ולא לפי מה שהוא עתיד לעשות, לפי שהיו מלאכי השרת מקטרגים ואומרים רבש"ע מי שעתיד זרעו להמית בניך בצמא אתה מעלה לו באר, והוא משיבם עכשיו מה הוא צדיק או רשע, אמרו לו צדיק, אמר להם לפי מעשיו של עכשיו אני דנו, וזה באשר הוא שם'. ולכאורה מדוע בן סורר ומורה נהרג על שם סופו ואילו ישמעאל נידון על שם מעשיו עכשיו.

אכן לפי דברי השם משמואל מתורץ, דהטעם שבן סורר ומורה נהרג על שם סופו היא רק מפני שאביו לא מחל לו, א"כ בודאי שבסופו לא יבוא לידי תשובה דניטלה ממנו האפשרות לעשות תשובה, ואילו אצל ישמעאל איתא בפרקי דרבי אליעזר (ל) 'אחר שלש שנים הלך אברהם לראות את ישמעאל בנו וכו' והגיע לשם בחצי היום ומצא שם אשתו של ישמעאל ואמר לה היכן הוא ישמעאל אמרה לו הוא ואמו הלכו לרעות את הגמלים במדבר אמר לה תני לי מעט לחם ומים כי עייפה נפשי מדרך המדבר והוציאה לחם ומים ונתנה לו עמד אברהם והיה

מתפלל לפני הקב"ה על בנו ונתמלא ביתו של ישמעאל מכל טוב ממין הברכות וכשבא ישמעאל הגידה לו את הדבר וידע ישמעאל שעד עכשו רחמי אביו עליו כרחם אב על בנים". מבואר שאברהם אבינו מחל לישמעאל, א"כ שוב היתה לו אפשרות לחזור בתשובה, וא"כ אינו נידון על שם סופו. שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

קדש הם / הרב שלמה הכהן מונק,

מח"ס 'קדש הם' ושא"ס

בן סורר ומורה אם צריך שהוריו ירצו לסוקלו בגלל שגנב מהם

ותפשו בו אביו ואמו (כא, יט)

א. סנהדרין עא. היה אביו רוצה ואמו אינה רוצה, אביו אינו רוצה ואמו רוצה, אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיהיו שניהם רוצים.

ויל"ע אם צריך שירצו לסוקלו בגלל זה שגנב מהם ואכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין, או גם כשלא אכפת להם מהקצת כסף שגנב מהם, אלא שהם רוצים לסוקלו רק בגלל סופו שעתידי ללסטם את הבריות ג"כ מהני או שמהני אפילו כשרוצים לסוקלו רק בגלל שעשה להם דברים אחרים, כגון שהזיק להם ובייש אותם, וכמובן שהם אומרים לב"ד כדין, שבנינו זה סו"מ אינו שומע בקולינו זולל וסובא, אבל באמת הם מודים שלא זה מה שאכפת להם, וזה רק תירוץ כדי להענישו על דבר אחר שעשה להם,

(והעיר אחי ר' יוסף, שכיון שלא מגיע לו מיתה על מעשיו של עכשיו ונהרג רק בגלל סופו, א"כ לא מסתבר כ"כ שצריך שהם כן ירצו לסוקלו בגלל מה שעשה עכשיו. וצ"ע).

ב. ולכאורה יש להוכיח מהא דתניא שם, אמר רבי שמעון, וכי מפני שאכל זה תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאים אותו לסוקלו, אלא לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב, דרוש וקבל שכר. ואי נימא שיכולים לסקלו גם בגלל סיבות אחרות, או עכ"פ על שם סופו א"כ למה לא יתכן שיהיה בסו"מ, וע"כ שצריך שירצו לסוקלו רק בגלל שגנב מהם וזלל וסבא.

ג. ויל"ע לרבנן שיתכן שיהיה בסו"מ, אם מודים בזה לר"ש, רק שסוברים שכן יתכן שאביו ואמו ירצו לסקלו על זה שאכל תרטימר בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי, או דס"ל דסגי שירצו לסקלו בגלל סיבה אחרת, ואי נימא שסוברים שמשפיק שיהיה להם סיבה אחרת, עדיין יל"ד אם עכ"פ דוקא כשרוצים להורגו בגלל סופו שלכן התורה אמרה שישקל נעשה בסו"מ, ולא כשרוצים להורגו בגלל סיבות אחרות, וצ"ע בזה.

ד. (ועיין בספר חידושים וביאורים בסנהדרין שם שהסתפק דאולי צריך שירצו לסוקלו גם בלי המצוה שבוה, דאם יש להם מצוה לרצות לסוקלו למה לא יתכן שירצו, וכתב דאולי גם אחר המצוה כיוון שהכתוב תלה הדבר ברצונם מותר להם למחול ואינם כעוברים על המצוה, והלכך לעולם ירצו למחול). (וזה צד רביעי, שלא צריך שירצו בגלל שהוא בן סורר ומורה, אבל צריך עכ"פ שירצו בגלל המצוה שהתורה רוצה שהם ירצו).

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמאן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

ביאור מצות שכחה

פִּי תִקַּר קִצְרֵךְ בְּשִׁדְךָ וְשִׁכַחְתָּ עִמָּךְ בְּשִׁדְךָ לֹא תָשִׁיב לְקַחְתּוֹ לָגֵר לִיתּוֹם וְלֹא לְמִנְהָ יִהְיֶה לְמַעַן יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֶׂה יְדֶיךָ (כד, יט)

ואיתא בתוספתא (פאה ג, יג) "מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בתוך שדהו, ואמר לבנו צא והקריב עלי פר לעולה ופר לשלמים, אמר ליה אבא מה ראית לשמוח במצוה זו מכל מצוות שבתורה אמר ליה כל מצוות שבתורה נתן לנו המקום לדעתנו, וזו שלא לדעתנו, שאילו עשיתיהו ברצון לא באת מצוה זו לידניו".

וכתב זקני הק' אדמו"ר מטשארטקוב זצ"ל בספרו נגזי ישראל "להבין המימרא הזאת, נראה לי, הדנה בעשיית מצוה צריך להיות מחשבה, מעשה ודבור, קודם לחשוב לעשותה לשמה, ואח"כ העשיה בלי פניה, וגם הדבור יהיה שלם, ומי יוכל לומר ולהתפאר שעשה מצוה בשלימות, בג' דברים האלו, ע"כ גם בעשות אדם איזו מצוה לא תוכל שמחתו להיות שלימה, בידעו כי לא עשה בשלימות, כי אולי התערבה איזו פניה בתוך הג' דברים.

לא כלן במצות שכחה, **שזאת המצוה לא תוכל להיות אלא רק בהיסח הדעת, ואז בטוח כי המצוה נעשתה בשלימות, כי אין צריך לזה מקודם מחשבה, דיבור ומעשה,** ע"כ שמח החסיד בידעו כי המצוה נעשתה בשלימות, וזהו מה שהשיב לבנו, כל המצוות נתנו לדעתנו, ומי יודע אם אין שמץ פסול בקרבה, לא כן המצוה הזאת, שבה דוקא בלא דעתנו".

וכדבריו כתב גם בעל בני יששכר בספרו אגרא דפרקא (אות רכד) וז"ל "באלו הב' מצוות כתיב למען יברכך, בנתנית מעשר ראשון ומעשר עני כתיב (דברים יד, כט) 'למען יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידך אשר תעשה', ובמצות שכחה כתיב (שם כה יט) 'למען יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידך' (ולא כתיב אש"ר תעשה). והנראה להתבונן, דהנה קיי"ל מצות עשה דאורייתא צריכה כוונה, ובזולת הכוונה אינו יוצא ידי חובה (שיחשב במנין מצותיו לכלל חלוקא דרבנן הנעשה מרמ"ח מצותיו להתלבש בו בגן עדן כאשר הארכנו בספרינו דרך פקודיך).

והנה במצות עשה דשכחה אי אפשר לכיון (הגם דודאי לא יצתה המצוה הזו לגמרי מן הכלל, ובדאי צריך לכיון בעת הקציר, כאשר נשכח עומר נעזוב אותו לעניים, עכ"ל בשעת המצוה א"א (לכיון) כיון דעיקר המצוה היא דוקא שלא בכונה, והנה הגם דאין טעם למצוות בוראינו, היינו דא"א לנו להשיג תכלית טעמיהם מבלי שיוך כיון שהם שכל אלקי, וכמו שאין סוף ליחודו ועצמותו כביכול, כך כביכול א"ס לחכמתו כי הוא וחכמתו ודעתו אחד כנודע, אבל עכ"ל חובה ומצוה עלינו לעיין בטעמי מצותיו כל אחד כפי אשר חלק לו השי"ת בבינה":

והנה דבריהם צ"ב, דהלא לכאורה השכר שמקבל האדם אינו משום ששכח העומר, אלא משום שלא שב לקחתו, ובהו שפיר שייך כוונה, וזהו שורש המצוה וכן ביאר בספר המצות להרמב"ם (ל"ת מצוה ריד) מצוה זו **"שהזהירנו מקחת עומר השכחה והוא אמרו ושכחת עמר בשדה לא תשוב לקחתו"**, וכן כתב החינוך (מצוה תקצ"ג) גדר מצוה זו "שנמנענו עומר בשדה לא תשוב לקחתו".

אמנם כד נעין, נראה שאכן שצדקו דברי רבינו מטשארטקוב והבני יששכר, ועל יד השכחה גרידא כבר קיים מצות שכחה, והלא תעשה של "לא תשוב לקחתו" היא אזהרה, אבל אין זה מצות השכחה, וכדאיתא ברש"י בשם הספרי (אות קמט) "למען יברכך ד' אלוקיך וכו' - אמר ראב"ע מנין למאבד סלע מתוך ידו ומצאה עני והלך ונתפרנס בה מעלה עליו הכתוב כאילו זכה, ת"ל לגר ליתום ואלמנה יהיה".

ושאל על זה רבינו הט"ז בספרו דברי דוד וז"ל "קשה מנלן זה, דלמא הכא שאני שאפשר לו לשוב לקחתו והוא אינו עושה כן ע"כ ראוי לברכה, משא"כ בנפלה סלע למה יתברך זה שאבדה? ונראה שיש לימוד מדכתיב 'יברכך' היינו אותך עצמך, ואח"כ כתיב 'בכל מעשה ידך' כמו שאמר אח"כ 'לברך את כל מעשה ידך', אלא דהכי קאמר על ידי מעשה ידך לחוד יברך ה' אותך אפילו בלא ע"י אותך ממש, והיינו שנפלה סלע מידו שאין לגופו חלק באותה נפילה למצוה, אלא אדרבה לא ניחא ליה בכך אפ"ה תתברך בשבילה, נמצא שממעשה ידך הוא התברך".

ומבואר מדבריו שאין הברכה מחמת שלא שב לקחתו אלא שמתברך משום מעשה ידיו שעל ידי ששכח בא תבואתו לידי העניים, וכן מבואר במשך חכמה שמביא הספרי וכותב על זה: **"הנה מעומק הבנת ראיותיו של ראב"ע מוכח דסבר דמשעת שכחה הוא של עניים ויצא מרשות בעה"ב והוא ממתנות עניים וכבר זכו בו עניים,** דאל"כ רק כל זמן דלא אתו לידיה לא זכו, אין דמיון למאבד סלע ומצאה עני, דשאני הכא משום דקיים לא תשוב לקחתו, וע"כ דהוי כבר של עניים, וא"כ אטו משום דלא גזיל לממון עניים בשביל זה מתברך, וע"כ **הברכה משום דשכחה.** וזה דאמר ת"ל לגר ליתום כו' יהיה, פירוש אף אם חזר ולקחה, שכבר זכו בזה עניים, וא"כ מאכן למאבד סלע כו' שמעלה ע"ה"כ כאילו זכה". וכדבריו כתב גם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל בספרו דרש משה ח"א.

ביאור אחרת בדברי הספרי, העלה רבינו אליהו המזרחי וז"ל "פירוש, שכששכח אותו, ועדיין לא ידעו בו הבעלים, כבר זכו בו העניים מיד, שלא בכונת הבעלים, ושלא מדעתו, ואפילו הכי כתיב 'למען יברכך', אמור מעתה כו'. וכך שנו בספרי, "אמר רבי אלעזר בן עזריה, וכו'" מניין למאבד סלע מתוך ידו ומצאה עני והלך ונתפרנס בה, שמעלה עליו הכתוב, כאילו זכה העני מדעת הבעלים, תלמוד לומר, 'לגר ליתום ולא למנה' וכתבי, 'למען יברכך', והלא דברים קל וחומר, מי שלא נתכוון לזכות וזיכה, מעלה עליו הכתוב כאילו זיכה מדעתו, המתכוין לזכות וזיכה, על אחת כמה וכמה": ועם דבריו מתורץ תמיהת הט"ז איך למד הספרי ממצות שכחה דמי שנפל סלע מידו ומצאה עני מתברך, דגם כאן מיירי שלא ידעו הבעלים ששכחו העומר ועכ"ל מתברך.

וביאור נפלא במצות שכחה כתב בעל בני יששכר בספרו אגרא דפרקא וז"ל בקיצור: "והנה יש להתבונן במצוה הזאת על מה עשה השי"ת ככה שתעשה המצוה דוקא בלא הודע, היה לו להשי"ת לצוות שיניח הקוצר כך וכך עומרים לצורך עניים, דאז היה העושה המצוה עושה בכונה כדרך כל המצוות, ונ"ל דהנה ידוע דכל מה שהאדם עושה בזה העולם אין שום דבר לבטלה כנודע, ואפילו מחשבה שחשב לא תתבטל, מכל שכן דיבור ומכש"כ מעשה. הנה הסגולה הפרטית לזה, צונו יוצרינו ית"ש במ"ע הלזו מצות שכחת העומר, שהיא מצוה

הנעשית מבלי כוונה, ובקיימו המצוה הזאת, הנה המצוה הזאת תעלה למעלה גם מבלי כונה כי כן מצותה, אזי בסגולה הזאת תפרוש כנפיה לתימן. להעלות אתה עמה המצוות אשר נעשו דוגמתה דהיינו מבלי כוונת מכויין, וז"ש השי" בטעם המצוה למען יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידך, ולא אמר אש"ר תעשה".

וזהו שאמר אותו החסיד, כשראה שאינה ה' לידו מצות שכחה, ממילא הבין שיש תחת ידו מצוות אשר לא נעשו במחשבה ורצון, ואין לך ביטול מ"ע גדול מזה, ע"כ צוה להביא פר לעולה, שיכופר לו עון ביטול מ"ע (דכיון שעשה איזה עשה מבלי כוונה ורצון, ביטול מיקרי, כי אינה נחשבת לעשיה בשעתה), וגם צוה להביא פר לשלמים, לשבח והודאה להשם יתעלה, שהמצויא לו רפואה ותעלה ותרופה להשיב את נדחו, וזה שהשיב לבנו, ענין שמחתו הוא, כי בודאי השי"ת המציא לו זאת לרפואת תעלה" עי"ש.

הפנים יפות כתב ביאור אחרת בשורש מצות שכחה ע"פ דברי הרמב"ם (הל מתנות עניים פר"י, ה"ח) דמעלה המעולה בצדקה שלא ידע למי נתנה והעני לא ידע ממי מקבלה, והוסיף הפנים יפות "וכן הוא בשכחה שבעל השדה אינו יודע מי נוטל והעני אינו מחזיק לו טובה מפני שהוא שכחה, והאיש אשר נדבה לבו ליתן עומר לעניים יניח במתכוון עומר בשדה והעני יחשוב אותו לשכחה ואינו מחזיק לו טובה, וז"ש ק"ו למתכוון, ובהו נכון יותר הגירסא מנין למאבד סלע והוא שמתכוון להפיל את הסלע דרך נפילה, כדי שהעני המוצא אותו חושב שנפל שלא במתכוון ואינו מחזיק לו טובה ע"ז, והוי דומה ממש למתכוון להניח עומר בשדה".

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על השי"ס, אלעד

האם חייבים לעגל קרן אחת בסוודרים של ימינו גְדֵלִים תַּעֲשֶׂה לָךְ עַל אֲרַבַּע כַּנְפוֹת פְּסוּתָךְ (כב, יב)

יש לעורר את יראי ה' וחושבי שמו על אותם סוגי סוודרים ומעילים שאין להם צווארון, ויש להם ד' כנפות שנמצאים כולם לפניו ולא לאחוריו, ששניים מהם סמוכים לצוואר ושנים מהם סמוכים לחגורה, שיש לעגל קרן אחת או שיקנה את הטלית לאחר כדי לפטור בגד זה מציצית, וכדיבואר בס"ד להלן.

והנה הב"י [סוף סימן י'] הקשה מה הסיבה שהעולם לא נהגו להטיל ציצית, על סוגי הגלימות שיש להם שתי כנפות סמוך לצוואר ושתי כנפות סמוך לארץ, ועי"ש שהביא ב' טעמים א. שכסות חייבת מציצית הוא רק אם מטרת הכסות להגן מהקור ומהחום, אולם בגד שלובשים מפני הכבוד אפ"ל שגם לפעמים מגן מהקור והחום בכ"ז פטורה מהציצית, כיון שתחילת עשייתה לכבוד ולא כדי להתחמם ולכן לא חשיב כסות ופטור. [ומטעם זה המנהג שמי שעולה לתורה שלא יברך על הטלית, משום שכל הלבשה היא לכבוד ולא להגן מקור וחום, וע"ע בביה"ל סי' י"ד ד"ה שאלה].

וטעם ב' הביא (שם) שאם נחייב בכל גלימא ציציות וכן בכל בגדים ארוכים, א"כ הציציות יהיו נפסקים בכל עת ע"י דריסת הרגלים ויצטרך לתקנם בכל שעה, ובכה"ג התורה לא חייבה להטיל ציציות משום שדרכיה דרכי נועם.

ולפי טעם זה של הבי"ש לבאר את שיטת הרמב"ם בהל' כלי המקדש [פ"ט, ה"ג], שביאר צורת המעיל של הכהן בביהמ"ק אינו מחובר אלא כנגד הגרון בלבד והיו לו ד' כנפות, והקשה הרדב"ז (שם) והמניח [צ"ט, ד'] מדוע שהמעיל לא יתחייב בציצית, ועיי"ש ברדב"ז שכתב דאת"ל שסיבת הפטור היא משום שבגדי כהונה היו צריכים להיות עד העקב ונמצאו שהציציות יהיו נגררים ע"ג הקרקע, א"א ליישב בזאת כיון שקרקע ביהמ"ק היתה מקודשת ואין חשש בזיון, עכת"ד.

ויש להקשות על דבריו וכי משום חשש בזיון יש לפטור מ"ע של ציצית, ולפמשי"נ בדברי הבי"ש א"ש דעת הרמב"ם שגלימא ארוכה פטורה מציצית לא מצד בזיון, אלא משום שדרכיה דרכי נועם, וכיון שעתידה הטלית להתנתק ויצטרך שוב ושוב לקושרה אין זה דרכיה דרכי נועם, ולכן לדעת הרמב"ם אין לחייבו בציצית.

ודחה הדרכ"מ (שם) את ב' הטעמים הללו של הבי"ש לפטור, שעל הטעם הראשון תיקשי שא"כ כל הטליתות שלנו שאנו לובשים בעת התפילה הוי ברכה לבטלה, כיון שאנו לובשים אותם בתפילה רק כדי לקיים בהם מצוות ציצית ולא להגן מהקור ומהחום, וכן את הטעם השני של הבי"ש דחה (שם) מהמבואר בסוגיא בגיטין (נז.), שכן ציצית הכסת נקרא על שם שציציותיו היו נגררים אחריו ולא חששו למה שהוצרך לתקנם בכל עת ולא הוי דרכי נועם, ועיי"ש [ועיי"ן ביד אפרים שקיים את דברי הבי"ש מראיתו של בן ציצית הכסת. ובתוה"ד הביא דשאני התם שהיו הציציות נגררות על גבי הכרים וכסתות].

ולכן ביאר הדרכ"מ (שם) טעם ג' מדוע העולם לא נהגו להזהר בזה, עפמשי"כ הרוקח [סי' שס"א] בשם המדרש [ילקו"ש פרשת בשלח אות רל"ד], על הפסוק והמים להם חומה וכו' [שמות י"ד, כ"ב] שהכריז גבריאל למים שאחריהם, הזהרו באותם שעתידים להשליך כנף ציצית לאחריהם וכו', ומוכח שדרך לבישת הטלית היא באופן שמניח ב' הציציות לאחריו וב' לפניו.

וגם טעם זה דחה הפרמ"ג (שם) ומובא בביה"ל [בד"ה הואיל], שכל המקור של הדרכ"מ הרי הוא ממדרש ואינו מעיקר ההלכה אלא רק למצוה בעלמא [ועיי"ע בגליון מהרש"א על השו"ע יור"ד סי' ר"מ סעיף כ"ד] שציין את הירושלמי [פאה פ"ב, ה"ד] שאין למדים הלכה מדברי המדרש או אגדה, ועיי"ע בגליון מהרש"א [בסי' רמ"ה ס"ק א'] שלכאורה סתר את משנתו, ואכמ"ל].

והנה פסק הרמ"א [סימן י' סעיף י"ב] שכל בגד שד' כנפותיו לפניו ולא לאחוריו פטור מהציצית, הואיל ואין כנפיהם עשויים באופן ששנים לפניהם ושנים מאחריהם מכוונים זו כנגד זו, ומקורו כמש"כ בדרכ"מ בשם המדרש שהזכרתי לעיל.

ולדינא הביא המג"א [ס"ק י"ג] את דברי הבי"ש והדרכ"מ, ונקט דכיון שהטעמים של הבי"ש לפטור נדחו וכמו שדחה הדרכ"מ, [וכן גם את הטעם השלישי שהביא הדרכ"מ לפטור דחה הפרמ"ג], ולכן צידד לדינא וז"ל, "ויען שהלכה זו רופפת ביד הגאונים ולא מצאו טעם נכון, ירא שמים יעשה הקרן א' עגול, כמו שכתב הבי"ש בשם זקני הקדמונים, עכ"ל. וכ"פ המשנ"ב (שם) ס"ק ל"ו, וכן בכה"ח ס"ק כ"ג, והשו"ע הרב סעיף כ"ב.

ועוד יש להוסיף שלא רק מהטעם שהדרכ"מ דחה את הטעמים של הבי"ש לפטור וכמשנ"ל, אלא שכלפי הסוודרים והמעילים של ימינו מעיקרא לא שייך לפרש את הטעמים לפטור של הבי"ש, דהנה הטעם

הראשון שהביא הבי"ש לפטור את הגלימות משום שתחילת עשייתם לשם כבוד ולא להגן מהקור ומהחום, לא שייך טעם זה לגבי הסוודרים והמעילים של ימינו שהרי בודאי שנעשו כדי להגן מקור וחום, וכן הטעם השני של הבי"ש לפטור את הגלימות משום שהציציות נגררים בארץ וכו', דטעם זה שייך רק במלבושים ארוכים, אולם בימינו שהסוודרים וכן סוגי מעילים קצרים לא שייך מעיקרא את אותם הטעמים לפטור.

וכן מצד שסוגרים את הסוודרים ואת המעילים עיי"י רוכסן וממילא לא הוי ד' כנפות, נראה דלא הוי סיבה לפטור מציצית, כיון שהדרך ללובשם גם באופן סגור וגם באופן פתוח, ולא דמי לסוגי המלבושים שהביא הבי"ש (שם) שהיו לובשים אותם מהחגור ולמטה וחוגרים אותם, דשאני התם שדרך השתמשותם רק עיי"י שחוגרים אותם, אולם הסוודרים והמעילים של ימינו דרך השתמשותם פעמים סגורים ופעמים פתוחים [וכשיש לסוודרים והמעילים צוארון המשנ"ב (שם) צידד להקל דחשיב כקיפול הכנף ועיי"ע בחזו"א בסי' ה' ס"ק ל"ז בסופו].

והעולה לן שעל כל ירא שמים לדבר ה', יש לעגל את הקרן של הסוודרים או המעילים של ימינו, כיון שהטעמים של הבי"ש לפטור נדחים מצד הדחיות של הדרכ"מ, וכן טעמו של הדרכ"מ לפטור מדברי המדרש נדחה עיי"י הפוסקים, ובפרט שמעיקרא לא שייכים הנך טעמים לגבי הסוודרים והמעילים של זמנינו וכמשנ"ל, ולכן יש לצדד כפסק המג"א שיש לעגל את הקרן של הסוודרים, וכ"פ הכה"ח והשו"ע הרב. ויש עוד אופן להפטר מחיוב ציצית עיי"י שיקנה את הטלית לאחר, וממילא נחשב שהטלית אצלו שאולה הפטורה מציצית.

* "סוסיס" בדמות אדם

מסופר על הרב מבריסק זצ"ל, שטייל כמה ימים ספורים לפני ר"ה לצורך בריאותו עם בנו ושוחחו בדברי תורה, והנה נפגשו עם חבר פושעים שמתגלגלים בצחוק ובפרעות כחיות השדה, ושאל בנו לאביו הכיצד יתכן שעוד כמה ימים ספורים ר"ה ובני"א מסוגלים להתגלגל בצחוק וכו' ללא אימת הדין הכי פחותה.

וענה לו אביו אספר לך מעשה שבו מונח תירוץ ותשובה לשאלתך, שבימי הזעם והזוועה כאשר מגן הנאצי ימ"ח רמס כל נשמה יהודית, היו ת"ח וגדולי ישראל שסברו שצריכים לעשות השתדלות ולהניצל מהצר הצורר ימ"ח, ומאידיך היו מגדולי ישראל שסברו שהיא גזירת מלך להעלות קרבן עולה על מזבח קדושת ה', וכמו מרן הגאון ר' אלחנן וסרמן זצ"ל [וכמובא בתחילת ספרו בקוב"ש ועיי"ש].

ואנו החלטנו לקום ולעשות השתדלות ולהניצל, ובקשנו מהעגלון את עזרתו לעזור לנו לתוכנית הבריחה וכו', וכך היה הבנים היו מקדימה עם העגלון, והנשים והבנים הקטנים והרכים היו מאחורה, וכדרך האמהות שלא לשתף אתה הבנים הקטנים "באוירת המתח" ניסו להסב את ליבם למשחקים וכיוצ"ב. ואנו פרצנו בבכי עצום ורב, וראינו מול עינינו את תפילת חז"ל "מי ימות ומי יחיה", אינו רק כנוסח תפילה, אלא "מציאות" מול עינינו, האם נצאל או ח"ו הפוך.

והנה כאשר התקרבו לכיוון יציאה מגבולות העיר, כבר המתח שרר יותר באוויר, וכדרך לב רחום של אמה גם הנשים פרצו בבכי נורא, שלא ידעו אם אכן הם דקות האחרונות שעניניהם יביטו בבניהם ח"ו או לא, אולם הילדים עדיין לא הבינו על מה פשר הבכי.

וכאשר התקרבו לגבולות המדינה ושמעו קולות של יריות, תותחים וכו', כבר המתח היה עצום וכולם פרצו בבכי רב, אנחנו, הנשים והילדים כאחד, אולם היו שניים שלא פרצו בבכי והמשיכו בדרכם, אתה יודע מי הם, והמשיך הרב מבריסק זצ"ל לומר לו אלו הם הסוסים, והפטיר הרב מבריסק שתדע לך שאכן יש בעם ישראל מציאות של "סוסים", ובכ"א ואחד יש מצב של "סוס" שלא מתרגש ולא אכפת לו כלל וכלל מאימת הדין, וממילא לא קשה שאלתך על אותו חבר פושעים שהתגלגלו וצחקו וכו', שהם במצב של "סוסים" ומציאות רוחנית כבהמה ולא בני"א.

ודברים הללו נוקבים לגבי כל אחד ואחד שבמרוצת השנים וכל שנה ושנה, וכאשר מגיעים לימים הנוראים צריך לדעת שאכן יש לפשפש במעשים שלא נהיה ח"ו כמציאות של "סוסים" ולא של בני"א, שהרי פג תוקף ונחשבים כמתים, והקב"ה גוזר חיים חדשים על כל בריה, ודוד המלך ע"ה שהיה רביעי למרכבה פחד מאוד מיום הדין, וכמו שכתוב בפסוק "סמר מפחדך בשרי".

ולהגדיר את הימים שאנו נמצאים בהם, יש להקדים מה שמצינו במערכת המצוות התייחסות שונה ונוקבת לגבי פעולות ומעשים קלים, וכגון כל המלאכות "במלאכות שבת", שהתורה אסרה בהם אפי' מלאכות פשוטות, כגון בורר, שמוציא את השמנת מהחלב, או איזה עצם או קוף מהמאכל וכו', שלכאורה גם אם מבצע את המלאכות לצורך סעודת השבת חשיב לאו דאורייתא, וצ"ב מדוע התורה החמירה בכך.

וכן תמוה במה שהתורה החמירה בדין זר הקרב יומת, שמשא רבינו נשאל עיי"ע עם ישראל "התמנו לגווע" וכו', ולכאורה אדרבה אדם זר שרחוק ממלאכות הכהונה יבוא ויתבשם ממראה ביהמ"ק שטמון בתוכו הרבה ניסים גלויים ונסתרים וכו', וכן מצינו לגבי בגדי כהונה שהגמ' במנחות מסתפקת כשיש לכהן בגדים שאינם מדויקים וכגון השרוול או המכנסיים לא תואמים למידת הגוף אם חייב מיתה, וכן מצינו לגבי ת"ח שאם נמצא רבב על בגדו חייב מיתה, וצ"ב מה התביעה הגדולה בענין השבת, ביהמ"ק, הת"ח וכו'.

אלא הביאור הוא שהקב"ה קבע בתורתו שיש זמנים שמהותם מקודש ומרומום שכל פעולה קטנה יש לה משמעות גדולה, וכדי לסבר את האוזן יש להטעים זאת, דהנה מצינו שכאשר יש ניתוח לב או מוח לא נותנים לרופאים מתלמדים שהרי כל נימא ונימא הוי שאלה של חיים או מוות, אלא הכל מתנהל רק עם צוות מומחים, ובמיקרוסקופ וכו', ואילו כאשר נעשה חתך בגוף הטעון תפרים וכיוצ"ב, באופן זה מביאים גם לרופאים מתלמדים, וכך הקב"ה קבע שיש זמנים שהם בגדר של "מח" ושל "לב", שכל פעולה קטנה יש לה משמעות אדירה, אם זה לגבי שבת וכן ביהמ"ק, וכן הת"ח שנמצא רבב בבגדו, דכיון שהשבת מורה על עדות ואמיתות הבורא וכו' א"כ הימים הללו הם בגדר של מח ולב, שכל מלאכה קלה סותרת את יום השבתון המעיד על בריאת העולם, וכן ביהמ"ק שהוא הקשר הישיר להשראת השכינה לכן שם כל פעולה קטנה יש לה משמעות גדולה.

וכך צריך להגדיר את הימים נוראים שאנו נמצאים בהם, הרי הם ימים שהם בבחינת "מח" ו"לב", וכשם שבגוף יש איברים שהנשמה תלויה בהם, הראש, מח, לב, שהם עיקר חיותו של האדם, כך הימים הנוראים הם הראש והחיות העיקרית להמשך השנה כולה.

וכמו שמבואר בחז"ל שאותם הארבעים יום שמשה עלה לקבל את התורה, נקבעו לדורות לימי רחמים וסליחות, גם ללא קשר ליום הדין, ובפרט שיש גם את יום הדין, הרי הם ימים שנקבעו בגדר של "דודי דופק" ומגיע עד אלינו ממש, וכן בעשיית דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב, שהם הימים שהקב"ה יותר קרוב אלינו, ולכן יש להזהר בהם יותר מכל השנה ביתר שאת וביתר עוז, ומאידך אדם שמוזלזל באותם הימים הרי חטאו גדול וכפול וגורם חסר ופגם עצום יותר לעצמו ולכל הבריאה כולה, ורק נתאר לעצמנו שאדם בזמן "הנעילה" יקרא איזה סוג עיתון כשר וכו', ובודאי שננועץ בו עיניים מתמיהות עד למאוד, שהרי ברגעים הללו נחתם ונחרץ גזר דינו של האדם וכו'. וחובת העבודה המוטלת עלינו בשעות הללו, נראה לבאר על פי דברי המדרש רבה [ויקרא פ"ה] על הפסוק השמים מספרים כבוד א-ל ומעשה ידיו מגיד הרקיע וכו', תורת ה' תמימה משיבת נפש וכו', ובסוף הפרק נאמר "שגיאות" מי יבין "מנסתרות" נקני גם "מזדים" חסוך עבדך וכו', ונקיתי "מפשע רב".

ומבאר המדרש שיש פועל חכם ופועל טיפש, ודוד המלך ע"ה היה פועל חכם, ולמה הדבר דומה, שהיה אדון שהביא לפועלים סכום כסף, והנה עברה שנה שחורה וקשה מאוד, הבהמות מתו, וכן היתה שנת בצורת, והתבואה והפירות והירקות לא צמחו, וכן התרנגולות מתו וכו', הפועל הטיפש מגיע לאדונו אבל וחפוי ראש ובוכה על מה שלא צלח השנה ומבקש עוד סכום כספי להצליח לשנה החדשה, והאדון פורץ בצעקות לא די בזה שבזבזתי עליך סכום נכבד וכו' ואתה רוצה להוריד לטמיון עוד סכום גדול וכו'.

ומאידך הפועל החכם מתרחץ ומתלבש ומתנאה ומגיע לאדונו ובא אליו בטענה שהוא מתחרט על השנה שלא צלחה אבל יש לו "תכנית עבודה" לשנה החדשה, ובה הוא מפרט שיש לו עצות שאם ח"ו שוב תהיה שנת בצורת וכו' הוא יעשה כך וכך וכו', וכן אם הבהמות ייחלו וכו' אפשר להצילם ע"י תרופות וכו', וכך כסדר מראה לאדונו שיש לו תכנית מסודרת לשנה הבאה וכו', וכששומע האדון זאת הרי הוא מקבל את דבריו ומשקיע עוד סכום לשנה הבאה.

כך המדרש מפרט על דוד המלך ע"ה, שבתחילה משבח ומקלס את הקב"ה על כל הבריאה, "השמים מספרים כבוד א-ל" והיינו שאין צורך בשיחות ובספרי מוסר מספיק להביט לשמים ולראות את גדולתו של הקב"ה, שא עיניך לשמים ותראה את הבורא, שהרי יש מאות אלפים של כוכבים וכל כוכב יותר גדול מכל כדור הארץ, וכן השמש שנא' "ולשמש שם אהל בהם" אם השמש תתקרב קצת יותר כל העולם ישרף, ואם תתרחק כל העולם יקפא וכו'.

וכן משבח דוד המלך ע"ה את הקב"ה על התורה שהיא תמימה משיבת נפש וכו', הזכות העצומה שה' נתן לנו ללמוד תורה ולקיים המצוות, וכביכול הקב"ה שואל את דוד מה אתה מבקש לאחר שאתה משבח אותי כ"כ הרבה.

ועל זה דוד בסוף המזמור אומר "שגיאות" מי יבין וכו' והיינו דירוג הבקשה הרי הוא ממש כסדר, בתחילה דהוי בגדר של "שגיאות" שגוג ותמחל לי, ואח"כ "נסתרות" שכבר יותר חמור ואח"כ גם "מזדים" שהוי בגדר של מזיד, וגם על ונקיתי "מפשע רב" וכך דוד המלך מבקש מהקב"ה שאני משבח ומפאך את הבריאה וכו' והנני מעונין לפתוח

"דף חדש" ולהתרומם "לקרבת אלוקים" וכו' ואח"כ לבקש על מחילת העוונות. ונראה שזאת עיקר העבודה בימים הללו, לבקש מהקב"ה שאנו עם "תכנית חדשה" לשנה החדשה, ופותרים דף חדש, עם "קבלות" ואחריות חדשה, וכדוד המלך שהמשילו המדרש (שם) לפועל חכם שידוע לרצות את אדונו, כאשר מראה לו את העתיד עם שאיפות ותכניות נפלאות, וכמבואר בטור בריש הל' ר"ה שהביא (שם) שמתרחצים ומתלבשים ואוכלים ושותים שנא' "אכלו משמנים ושתו ממתקים כי חדות ה' מעוזכם" וכו', והיינו שיש כאן "צורת רצונו" שאין אצל ב"ד בור"ד, שכאשר אדם נמצא לפני משפט במשפט של ארעא, כולו מפורד, מתוח, מחוסר רוגע ושינה, האם יזכה או יתחייב במאות אלפי שקלים או לא, וכולו אבל וחפוי ראש מעוצם הלחץ וכו', אולם כלפי שמיא עבודת הריצוי היא ששמחים ועובדים את ה' גם ביום הדין מתוך שמחה ואכילה ושתיה שבטוחים שהקב"ה יעשה לנו נס, אולם עם "תכנית חדשה" ע"י קבלות והתקדמות רוחנית, בזה הקב"ה מתרצה ונותן סעד לעוד שנה של התעלות ורוחניות בתורה ויר"ש.

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד

הר יונה

האנוסה אינה מצווה לינשא לאונס

וְנָתַן הָאִישׁ הַשֹּׁכֵב עִמָּה לְאִבֵּי הַנְּעֻרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף וְלוֹ תְהִיָּה לְאִשָּׁה תַּחַת אֲפֶסֶר עִפָּה לֹא יוּכַל שְׁלַחָהּ כָּל יָמֶיהָ (כב, כט)

תנן (כתובות טז): **נמצא בה דבר ערוה או שאינה ראויה לבא בישראל אינו רשאי לקיימה שנאמר ולו תהיה לאשה אשה הראויה לו. ובגמ' (מ): אמר רב כהנא, אמריתא לשמעתא קמיה דרב זבדי מנהרדעא, ניתי עשה ונדחה לית, אמר לי, היכא אמרינן ניתי עשה ונידחי לית כנון מילה בצרעת דלא אפשר לקיימה לעשה, אבל הכא אי אמרה דלא בעינא מי איתיה לעשה כלל.**

'גבי דידה ליכא עשה כלל'

ונאמרו כמה פירושים בראשונים בביאור תירוץ הגמ'. וזה לשון תוספות ישנים (ד"ה אי אמרה): **ולי נראה, דהכא גבי דידה ליכא עשה דהא אי בעיא אמרה לא בעינא ליה, הלכך אין לה לעבור בלא משום עשה דידה דהיא מוזהרת כמותו והשוה הכתוב אשה לאיש כדאמרין ביש מותרות** (יבמות דף פד:).

מבואר בדבריהם, דאף דכללא הוא בכל איסורי ביאה שהאשה מוזהרת כמו האיש, מכל מקום לענין עשה המוטל על האיש בזה אינה מקיימת מצוה, ולכן לא שייך בזה עשה דוחה לא תעשה.

ויש לדקדק מאי שנא איסורי ביאה שהשוו אשה לאיש, ממצווה דאמרין שרק האיש מצווה ולא האשה. ומצינו לענין קידושין (קידושין מא.) שנאמר לגבי האשה 'מצוה בה יותר מבשלוחה' אף דאשה לא מיפקדה אפריה ורביה, מכל מקום בכלל מצוות האיש יש מצווה גם על האשה, אולם הא פשיטא דמצווה זו לא סגי לדחות לא תעשה על ידה, שהרי לענין זה נאמר שאין אשה מצווה אפריה ורביה, ואינה רק כמסייעת על ידו למצוותו (עי' שו"ת רדב"ח ח"ג, בתשו' מהר"ח כפוס' זצ"ל).

מצוות יבום מוטל על האשה כמו האיש

אכן גבי יבמה מצינו בגמ' (יבמות סא.) דאמרין עשה דוחה לא תעשה [באופן שאין רק לא תעשה לחוד כפי כללי עשה דוחה לא תעשה], אלא גזרינן

ביאה ראשונה אטו ביאה שניה, הרי דאף האשה מצווה אמצוות יבום, דאם לא כן האיך עשה דידה דוחה לא תעשה דידה, אי נימא שהיא אינה מצווה על העשה רק על הלא תעשה, אלא על כרחך שהיא מצווה גם על העשה.

אנוסה יכולה לומר לא בעינא, הרי שאינה מצווה

ובתוס' ישנים כתב **'דהכא גבי דידה ליכא עשה, דהא אי בעיא אמרה לא בעינא ליה'**, והיא לכאורה הוכחה אלימתא שהיא אינה מצווה על מצוה זו, שהרי לא מצינו במצווה שיהא ביד האדם לקבוע אם לקיימה או לא, ומזה דחזינן שבידה לומר שאינה רוצה, שמע מינה שאינה מצווה כלל במצווה זו. וגם גבי קידושין שייך טענה זו, שהרי בידה לבחור שלא להתקדש לו, ואם כן אף כשפשטה ידה לקבל קידושין אינה מקיימת בכך מצווה, ואינה אלא מסייעת בעלמא. משא"כ ביבמה שאין הדבר תלוי ברצונה, בזה שפיר נוכל לומר שגם היא מצווה במצווה זו, ומיפקדה אעשה.

והנה הסברא לחלק בין אונס ליבום נראה פשוט, דהמצווה באונס ניתנה לטובת האשה, ולכן רק האיש מצווה בזה ולא האשה, אבל מצוות יבום ניתנה לטובת אחיו המת, ובזה שניהם שווים בחיוב להקים שם המת, ולכן נאמרה המצווה גם לאיש וגם לאשה. אולם לפי זה בפריה ורביה אכתי בעי טעמא למה נצטווה רק האיש ולא האשה.

רק בפעולה הנעשית על ידי שניהם

אכן נראה לומר באופן אחר, דהא דמצינו שאיסורי ביאה חלים על האשה כמו האיש, ביאור הדבר הוא כיון שיש כאן מעשה משותף משניהם, הרי התורה דברה לשניהם בשווה, וזה שייך במעשה ביאה דווקא, ובזה שאני קידושין שהיא הקנין אישות שנעשה על ידי האיש דווקא, ואף שמקיים המצווה עימה אבל המעשה נעשה על ידו לבד, ולכן המצווה נאמרה לאיש לבד. [ואף מצוות פריה ורביה, הרי חייבה התורה שתהיה רק בנשואות לנו על ידי חופה וקידושין, הרי המצווה מתקיימת דווקא באופן זה שהיא קונה אותה, שזהו פעולת האיש לחוד, ולכן רק האיש מצווה ולא האשה].

ולפי זה וודאי שאני אונס מיבמה, דביבמה שהמצווה היא עצם הביאה כמבואר בגמ' שרק ביאה ראשונה היא המצווה, הרי המצווה היא פעולה שנעשה על ידי שניהם, ושניהם נצטוו במצווה כמו באיסורי ביאה ששניהם נצטוו בעבירה, משא"כ באונס שהמצווה היא 'ולו תהיה לאשה' דהיינו שתהא קנויה לו באישות, וזהו מעשה שרק האיש עושה בעצמו, בזה נאמרה המצווה לאיש בלבד.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

כרחם אב על בנים

לֹא תִלֵּין בְּגִלְתּוֹ עַל הַעֵץ כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ בַּיּוֹם הַהוּא כִּי קָלְלַת אֲלֻקִּים תִּלְוִי וְלֹא תִטְמֵא אֶת אֲדָמְתְּךָ אֲשֶׁר ה' אֱלֹקֶיךָ נָתַן לְךָ נְחֻלָּה (כא, כג) וברש"י: "לזלוזלו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו. משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה מלך, ואחד נתפס ללסטיות ונתלה, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי".

המדובר כאן הוא בנן סורר ומורה, אדם שהנהגותיו כמו חית השדה ללא כל רסן אנושי הקיים בדרך כלל אצל ברי דעת. ועוד יותר, רש"י אומר כמה פסוקים קודם "ובן סורר ומורה נהרג על שם סופו, הגיעה תורה לסוף דעתו, סוף שמכלה ממון אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ועומד

בפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב. ולמד אנכי מכאן שלא שעתה הוא ילד טוב ועדין רק נהרג משום שאנו משערים מה יהיה בסופו, אלא מכירים אנו עליו מכוונות נפשו כבר עתה שהוא אכן הולך לקראת הנהגה כזו במאת האחוזים, כי אם לא היינו בטוחים לא היינו הורגים אותו. בשורה התחתונה מדובר כאן באדם אשר לא אדם, שאיבד כל מגבלות אנוש ונעשה למהלך על שתיים אשר הנהגותיו כמהלך על ארבע ועוד יותר ה' ירחמנו.

ועל זה בא רש"י ואומר שאסור להלין נבלתו על עץ, צריך להיזהר בכבודו "שאדם עשוי בדמות דיוקנו וישראל הם בניו" – כל יהודי אשר בשם ישראל יכונה, ולא משנה מה היא הנהגתו, הוא בן למקום, ישראל הם בניו ולא יעזור מאומה, ובן סורר ומורה יוכיח שעל אף שנמצא במצב הירוד ביותר, במצב שהולכים להורגו מחמת המעשים הנוראיים שעושה או שעתיד לעשות – בוודאות, יש להיזהר בכבודו עד קצה גבול היכולת ולא להלין נבלתו, משום שדמות דיוקנו של קונו עליו וישראל הם בניו.

בראש השנה נאמר בתפילה "אם כבנים אם כעבדים אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים, ואם כעבדים עיננו לך תלויות עד שתחוננו ותוציא כאור משפטנו". אם כעבדים, אז אכן, עבד שלא מתנהג כראוי משלחים אותו, כי הרי כל מטרת העבר שיעבוד ויסייע ואם לא עושה את עבודתו אין לו מה לעשות יותר בבית האדון. אבל בן הוא בן בכל מצב, ואף אם לא מתנהג כבן הוא נשאר בן ואין פעולה שיכולה לנתק אותו מהתואר הזה, לכן אנו מבקשים מה' ית' ביום דין, "אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים" לא בגלל מעשינו או הנהגתנו שהייתה טובה וכדו', אלא כרחם אב על בנים ללא כל תנאים וללא כל חשבון של רווח והפסד.

ובן סורר ומורה יוכיח. כמאמר מרן אדמו"ר הנהיבות שלום מסלונים ז"ע על הפסוק 'הי גוי חטא עם קבד עון זרע מרעים בנים משחיתים עזבו את ה' נאצו את קדוש ישראל נזרו אחר' שנאמר בשבת חזון, שעל אף שהם משחיתים הם נשארים עם התואר 'בנים' ככתוב 'בנים משחיתים', וכרחם אב על בנים ירחם עלינו ויוציאנו מאפילה לאורה השתא בעגלא אמן ואמן.

פינת ההלכה מאת מרן הראש"ל בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי

כְּלֵי-נֶשֶׁק וּפְלָאפּוֹן בְּבֵית הַקְּנֶסֶת
האם מותר הכנס עם כלי-נשק לבית-הכנסת ולכותל-המערבי? | ובאלו אופנים ותנאים יש להתיר? | האם מותר לעיוור להיכנס עם כלב נחיה לבית הכנסת ולכותל המערבי? | על חומרת איסור הכנסת פלאפון ושיחה בו בבית-הכנסת ובשעת התפילה

שאלה: המצוייד בנשק, האם רשאי להיכנס להיכל בית הכנסת ולרחבת הכותל המערבי ולהתפלל כאשר הוא נושא את הנשק עליו? המאריך ימיו של אדם ולהיפך

תשובה: במכילתא (סוף פרשת יתרו) על הפסוק (שמות כ כב) 'ואם מזבח אבנים תעשה לי, לא תבנה אתהן גזית, כי חרבך הנפת עליה ותחלליה' – "אמר רבי שמעון בן אלעזר, המזבח נברא להאריך שנותיו של אדם, והברזל מקצר שנותיו של אדם, אינו רשאי להניף המקצר על המאריך". ובארחות חיים (הלכות בית הכנסת אות ז) כתב בשם מהר"ם מרוטנבורג שאסור להיכנס לבית הכנסת בסכין ארוך, מפני שהתפילה מארכת ימיו של אדם (ברכות נד ע"ב), והסכין מקצר ימיו. וכן הובא בכל בו (סי' יז) ובתשב"ץ (סי' רב).

ואמנם רבינו פרץ (הובא בארחות חיים שם) הגיה על דברי מהר"ם מרוטנבורג הנ"ל שאין לחוש אלא שלא להיכנס בגילוי הראש, וכי לא דיבר כלל בענין כניסה עם סכין ולא חילק בין אם הסכין גלוי לבין אם הסכין מכוסה בבגדיו וכיו"ב. אבל מרן החיד"א בברכי יוסף (סי' קנא סק"ט) כתב שכוונת רבינו פרץ לחלוק על מהר"ם מרוטנבורג, ודעתו שאין איסור להיכנס לבית הכנסת בסכין ארוך, ורק בגילוי הראש אסור להיכנס לבית הכנסת. ולהלכה פסק מרן הבית יוסף בשולחן ערוך (סי' קנא ס"ו) פסק כדברי מהר"ם מרוטנבורג שאסור להיכנס לבית הכנסת בסכין ארוך.

כבוד התפילה וכבוד בית-הכנסת

ויש לחקור בטעם הלכה זו, האם הוא דין דיני קדושת בית הכנסת, ולפי זה כאשר הוא מתפלל בביתו אין צריך להקפיד בכך, או שהוא דין בהלכות תפילה, ולפי זה אף אם מתפלל בביתו צריך להקפיד בדבר זה. ומדברי מהר"ם מרוטנבורג משמע שהוא דין בהלכות תפילה, וגם כשמתפלל בביתו אסור לו לשאת סכין ארוך, שהרי תלה את טעם האיסור משום שתפילה מארכת ימיו של אדם, ולא אמר משום שביט הכנסת מסוגל לאריכות ימים, כמבואר בגמרא (ברכות ח ע"א), אם כן גם כשמתפלל בביתו יש להקפיד על כך שלא לשאת סכין המקצר ימיו של אדם.

אלא שאם כן מדוע מרן כתב דין זה בהלכות בית הכנסת ולא כתב כן בהלכות תפילה. אלא ודאי משמע שדברי מהר"ם מרוטנבורג אלו אינם אלא בבית הכנסת, שיש בזה גם כן משום קדושת בית הכנסת וכבודו, וכפי שסיים וכתב שגם להיכנס בכיסו שנותן בו מעות אסור, כמבואר בגמרא (ברכות נד ע"א ויבמות ו ע"א). וכן כתב הגאון רבי יהודה עייאש בספרו מטה יהודה (סי' קנא) שאם מתפלל בביתו והסכין תחוב בחגורתו אשר במתניו מותר, ואפילו בסכין ארוך, שלא אסרו אלא בבית הכנסת, שיש בו את שני הטעמים לאיסור, האחד - שהתפילה מארכת ימיו של אדם והסכין מקצר, והשני - משום כבוד בית הכנסת.

סכין ונשק קצר ומכוסה

והטורי זהב (סי' קנא סק"ב) דייק מלשון מהר"ם מרוטנבורג והארחות חיים והשולחן ערוך, שלא אסרו להיכנס לבית הכנסת אלא בסכין ארוך, והקשה ממה שכתב מרן הבית יוסף (סי' קפ) בשם הארחות חיים (הלכות ברכת המזון אות ח) שמנהג ישראל לכסות הסכינים בעת ברכת המזון, לפי שהשולחן הוא מזבח כפרה לנו (חגיגה כז ע"א), והמאריך על שולחנו מאריכים לו ימיו ושנותיו (ברכות נד ע"ב), ונאמר באבני מזבח (דברים כז ה) 'לא תניף עליהם ברזל', שאינו רשאי להניף המקצר על המאריך, והוא הדין בשולחן. וכן פסק מרן בשולחן ערוך (סי' קפ ס"ה), ולא חילקו בזה בין סכין ארוך לקצר. ותירץ הט"ז שבברכת המזון

אפשר בנקל לכסות כל סכין, ולמה לא נעשה כן, אבל כאן שיצטרך לסלק מעליו הסכין לגמרי, לא הטריחוהו אלא רק בסכין ארוך, שאין בו צורך כל כך, אך בסכין שאינו ארוך הקילו.

ולפי זה נראה שמי שחייב ללכת עם נשקו בגלל סיבות בטחונית וכדו', ואם יפרוק נשקו מעליו בעת כניסתו לבית הכנסת או לכותל המערבי, אפשר שיגרום לסכנה כל שהיא, לכן רשאי להיכנס לבית הכנסת ולהתפלל עם נשקו, שזהו כדין סכין שאינו ארוך שמוותר להיכנס בו לבית הכנסת להתפלל. ובפרט לפי מה שכתב הגאון רבי יחיאל מיכל אפשטיין בערוך השלחן (סי' שא סנ"א) שכלי נשקו של חייל נחשבים כאחד ממלבושיו לגבי איסור הוצאה מרשות לרשות בשבת, ולכן כתב שרשאי הוא לצאת בהם מרשות היחיד לרשות הרבים שבת ואין בכך איסור הוצאה. ואף על פי שיש שבת בדבריו לענין שבת, אבל לענין כניסה עמהם לבית הכנסת או לכותל המערבי שיעיקרו שנוי במחלוקת ואינו דבר מוסכם לדברי הכל, נראה שיש להקל, על פי דברי הט"ז הנ"ל.

ומכל שכן אם הנשק מכוסה תחת בגדיו וטליתו, שלא יראה החוצה, שיש להתיר יותר, וכמו שכתב הגאון היעב"ץ בספרו מור וקציעה (סי' קנא) שדוקא בסכין ארוך הקפידו, מפני שהוא נראה מתחת בגדיו, כעין חרב החגור על ירכו מעל למדיו, שזה הוא דרך גנאי וקלון להיכנס כך לבית הכנסת, אבל בסכין קצר שמונח בתיק ומצניעו בכיסו מתחת למדיו מותר. וכן כתב הגאון רבי אהרן אלפנדארי בספרו יד אהרן (סי' קנא) שלכן לא אסרו אלא בסכין ארוך שנשאר מגולה, אבל סכין קצר שמתכסה בבגדיו מותר, וכדין ברכת המזון שאם מכסה את הסכין מותר. וכן כתב הגאון רבי יהודה עייאש בספרו מטה יהודה, והגאון רבי מרדכי כרמי בספרו מאמר מרדכי, וכן מבואר באליה רבה (סי' קנא), ובספר תורה תמימה (סוף פרשת בלק).

כלי זיין בבית המדרש

ואמנם לפי מה שכתב בספר יפה ללב (ח"א סי' קנא סק"ט) ללמוד דין זה ממה שאמרו בגמרא (סנהדרין פב ע"א) על הפסוק (במדבר כה ז) 'ויקם מתוך העדה ויקח רומח בידו' - מכאן שאין כנסים לבית המדרש בכלי זיין. ולפי זה היה נראה שאין חילוק בין סכין ארוך לקצר, ובין מגולה למכוסה, מכל מקום אין ראייה ממש מדברי הגמרא לדין בית הכנסת, כי בגמרא שם מדובר בדין קדושת בית המדרש, שקדושתו חמורה הרבה יותר מקדושת בית הכנסת, כמבואר בגמרא (מגילה כז ע"א), וכן פסק הרמב"ם (פ"א מהלכות תפלה הכ"ד) ובשולחן ערוך (סי' קנא ס"א).

ולסיכום: נכון ורצוי מאוד שחייל הנכנס לבית הכנסת או לכותל המערבי להתפלל, יכסה את נשקו תחת בגדיו או בטליתו, שלא יראה החוצה. ואם אי אפשר לו לכסותו, כגון רובה וכדו', ויש צורך שישא נשקו עמו בגלל סיבה בטחונית וכיו"ב, בשעת הדחק יש לסמוך על רבינו פרץ הסובר להקל, בצירוף דברי הט"ז, שאף מהר"ם שהחמיר בסכין ארוך הוא מפני שאין בו צורך כל כך ויכול לסלק ולהניחו במקום אחר, ולכן יש להקל להיכנס עם הנשק לתפילה, שלא יבואו ח"ו לידי סכנה.

כניסת עיוור עם כלב נחיה לבית הכנסת ולכותל המערבי

עיוור הרגיל ללכת עם כלב נחיה, המוליכו ומדריכו ממקום למקום, אין לו להכנס עם הכלב לבית הכנסת ולרחבת הכותל המערבי, ובה

מחמירים יותר מבכלי-נשק. וכל שכן בשעת התפילה ובשעת הלימוד, כגון שיעור תורה וכיו"ב. ועיוור המתפלל בבית כנסת קבוע, יקבעו לו איזה עמוד או מוט מחוץ לבית הכנסת, בריחוק מהמהפחה, כדי שיוכל לקשרו אל המוט בטרם כניסתו לבית הכנסת. וכמו כן בכותל המערבי שסידרו כמה עמודים סמוך לעמודות הבידוק, או סמוך לרחבה למעלה, ושם יקשור העיוור את הכלב לעמוד, אינו ראוי להכנס עמו למקום התפילה בכותל המערבי, מקום קדוש זה.

ואמנם הגאון רבי משה פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' מה) כתב להקל בזה לגבי בתי כנסת בחו"ל, כבר השיב עליו ודחה דבריו בשו"ת חלקת יעקב - להגאון רבי מרדכי יעקב ברייש, אב"ד ציריך (ח"ג סי' פז) וכתב להחמיר בכך, שאין זה כבוד בית הכנסת, ובפרט שיכול להשמיע קולו ויפריע למתפללים (ע"י רמ"א סי' צ סכ"ב), ולכן כאמור יקשרו בחוץ לאיזה עמוד וכיו"ב.

איסור פלאפון בבית הכנסת

ומכאן נלמד מוסר השכל שלא להיכנס לבית-הכנסת בפלאפון המופעל לקבלת שיחות, וקודם שיכנס לבית הכנסת, יריגיל עצמו באופן קבוע לכבותו, שלא ישמיע צלצול, כדי שיוכלו להתפלל בריכוז ולא יפריע לתפילה, ואף לא יניחו במצב 'רטט', כי יפריע לו וגם לאחרים בכוונה בתפילה. וכל שכן בצלצול, שמלבד שמפריע, גם אין זה כבוד בית הכנסת. ויש לתלות שלט בבית הכנסת ולהודיע שכל הנכנס לבית הכנסת זה, יכבה הפלאפון, ולא ישאירונו פועל, לא בתפילה ולא אחרי התפילה, כי אסור לדבר דברים בטלים בתוך בית הכנסת. ואם רוצה להתקשר אחרי התפילה, יצא לחוץ ושם יפעילנו.

להתחזק ולתקן - דברי מרן הראשון לציון שליט"א ערב ראש חודש אב תש"פ

אנחנו נמצאים בתקופה קשה, מגפת הקורונה הולכת ובאה, בכל העולם כולו כבר מתו מאות אלפים מהמגיפה הזו, וברוך ה' בארץ פחות, אבל עדיין יש כמה מאות שנפטרו מהמגיפה, כמה עשרות אלפים שנהיו חולים וחלשים, ויש שהחלימו ונשארו להם כל מיני תסמינים.

היום ערב ראש חודש אב, אנחנו צריכים להתפלל להקדוש ברוך הוא, לזעוק לקדוש ברוך הוא, "אבינו מלכנו מנע מגיפה מנחלתך!" אני מבקש מכל הציבור היקר, במשך התקופה הקרובה, **בכל יום אחר חזרת הש"ץ, לומר את כל הנוסח של "אבינו מלכנו"**, חוץ מהקטעים "חדש עלינו שנה טובה" "כתבנו" וכו'. צריכים לעורר רחמי שמים.

וכן **להתחזק באמירת פיתום הקטורת**. אנחנו לא יודעים חשבונות שמים, "על מה עשה ה' ככה", אנשים חרדים ויראי שמים נפטרים מהמגיפה הזו, עם שאר המון העם. גם בחוץ לארץ הרבה אנשים תלמידי חכמים, יראי ה' ואדמו"רים נפטרו. "על מה עשה ה' ככה" - אנחנו לא יודעים, אבל ברור שצריכים לעשות חשבון נפש. כל אחד ואחד יתקן מה שצריך לתקן.

דבר ראשון **יש להיזהר מביטול תורה**, צריכים לקבוע עיתים לתורה, רבותי! שלא יעבור יום אחד בלי תורה. בני ישיבות, אברכים, **לא לדבר באמצע הסדרים**, אחר כך אומרים בידוי של כיפור "קטפנו מלוח עלי שיח", זה על הדיבור באמצע הלימוד [א.ה. בגמרא (חגיגה יב ע"ב, וע"ג ג ע"ב) אמר רבי

לוי, כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותו גחלי רתמים, שנאמר "הקוטפים מלוח עלי שיח ושרש רתמים לחםם". שהלימוד יהיה ברצף, בהתמדה. ולקבוע עיתים לתורה בבוקר ובערב. להתחזק בלימוד התורה.

להתחזק גם כן בכבוד בית הכנסת, כידוע שגזירות ת"ח ות"ט היו בגלל שדיברו בבית כנסת דברים בטלים, כמה צריך להיזהר בדבר. להעמיד בכל בית כנסת גבאי שיהיה מיוחד לכך, להעיר בעדינות, לא בצעקות או בגערות, לרמוז לאנשים לשתוק בבית הכנסת. **לא להכניס טלפונים לבית הכנסת**, או לכל הפחות לכבות את הטלפונים, שלא יהיה לא נענוע ולא זעזוע, וכל שכן שלא יהיה "ואשמע אחרי קול רעש גדול"... לשמור על כבוד בית הכנסת בלי דברים בטלים, אולי זה העוון שבידינו, מי יודע.

כמה צריך **לחזק הענין של שמירת שבת**, לצערנו הרב בחודשים האחרונים פרצו הגדרות של שמירת השבת, בכל מיני ערים, ברמת גן בתל אביב, ה' ירחסו! לא מבינים שהייחודיות שלנו היא בתורה ובמצוות.

כשהתמודדתי לרבנות הראשית לישראל, שאל אותי ראש עיר גדולה בישראל: מה דעת כבוד הרב שיהיה תחבורה ציבורית בשבת? הוא ציפה שאגמגם, או שאחניף, כי באתי עכשיו לבקש את תמיכתו. אך קיימתי בעצמי "ויגבה ליבו בדרכי ה'", אמרתי לו מפורש: תשמע, ארץ ישראל - ירושלים, תל אביב, רמת גן, ראשון לציון, זה לא מוסקבה, וילנא וכדומה, זה ארץ ישראל. כל הייחודיות של עם ישראל היא על ידי התורה הקדושה. אמרתי לו, תגיד לי, בלי התורה - מה אתה עושה כאן? היו כאן פלסטיינים, גרשנו אותם ולקחנו את ארץ ישראל, רק מכוח התורה הקדושה, רק בגלל הבטחת הבורא יתברך. אז מה, ניקח רק דף אחד מהתנ"ך והכל נזרוק? לכן צריכים לחזק את שמירת השבת.

אני קורא לכל מי שבידו להשפיע, כל אחד ואחד יעשה הכל איך לחזק את שמירת השבת כהלכתה. וכאמור, כיון שאנחנו לא יודעים על מה נעשה הדבר הזה, יש להתחזק בכל הדברים. נתפלל להקדוש-ברוך-הוא, נזעק לפניו, "מנע מגיפה מנחלתך". ויהי רצון שיתבטלו כל הגזירות הקשות, שה' יתברך ישלח רפואה שלימה לכל החולים, בריאות איתנה ונהורא מעליא. ונזכה כולנו לבשורות טובות, ישועות ונחמות, אמן ואמן.

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום ישישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

ח"נד

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

דע לך בני - תמיד הנני

נקרא לו, לדוגמא, אבנר. בכור להוריו. מוכשר וחרף. לעתים חריף מדי. ילד מאתגר. מעז וסקרן. איך שהוא עבר את שנות הת"ת, הצליח במבחנים למרות השעויות תכופות ועונשים שונים. מגיל צעיר ניכר בו אופי "אם תטיב - שאת! ואם לא תטיב -

לפתח חטאת רובץ... "או הכי הכי טוב, או להיפך רח"ל. קבוצת סיכון...

בשנתו הראשונה בשיבה, בטלטלת התבגרות נפשית, מנטלית ופיזיולוגית, הגוים אבנר בפרצת גבולות, גבולות הישיבה, החברה והתורה. במהלך שנה ב' הורחק מהישיבה. יושב בבית. האשמות. קונפליקטים. מהר מצא עצמו אבנר נודד לעיר אחרת, חרדית, "מחפש מסגרת לימוד ואולי קצת עבודות מזדמנות". לא לימוד מצא אלא חברים רעים, לא עבודה מצא אלא עוד גירויים ופיתויים, שמחמת מזגו התקשה לעמוד בניסיונות. בביקוריו בבית שומר על חזות ישיבתית, לא מתריס בהופעתו, לא שובר 'כלים חיצוניים'. בבית היו מתעוררים מצבי ויכוח, כעס, הערות, שיפוטיות, אך אבנר התמיד בביקוריו בבית, כמעט אחת לשבוע.

ויהי מקץ שנתיים ימים. **אבנר החל להתייבב ב"ה**. קובע עתים לתורה, מצא עיסוק 'כשר' ואפילו 'מכובד'. אט אט חזר לאיתנו. 'התנרמל'. התפתח לבחור יר"ש נורמטיבי, זכה להקים בית נאמן בישראל! לאחר זמן התחיל לשחזר ולפתח סגור לבו. נודע כי באותה תקופה אכן החליק למקומות ירודים ביותר. כמעט 'כל באיה לא ישובו'. ומה אחז אותו? מה שמר, בכל זאת, כי גחלתו לא תכבה? בכל ביקור בבית היה אביו נותן לו 'בסוד', שאמא לא תדע! 100-150 ש"ח. גם אימו העניקה לו בכל ביקור מתת נכבד 'בשקט'. **לכן** הקפיד לבקר בבית! משתלם! אבנר חש כי למרות הסער והתסכול, לא כתבה האהבה הפנימית של הוריו כלפיו.

בפרשתנו נלמד על 'בן סורר ומורה'. נער בראשית תקופת בגרותו שנהרג 'על שם סופו', בטרם ילסטם את הבריות. המפרשים מקשים על דברי הגמ' (סנהדרין פח:): 'בן סורר ומורה שרצו אביו ואמו למחול לו, מוחלין לו'. וכי מה זה תלוי בהוריו? הרי התורה ירדה לסוף דעתו שהוא עתיד לרצוח! למה תועיל מחילתם? וביאר הגה"ק **ה"שם משמואל'** מסוכטשוב, שיש להתבונן על שנהרג ע"ש סופו, מדוע אין תקווה כי יעשה תשובה? הרי רשעים רבים שבו ונתכפר להם! ומבאר, כי **כח התשובה בא מקדושת אבותינו**, אברהם יצחק ויעקב, והיא מועילה אף לנשמה שנתלככה בעוונות קשים. אך כאשר נקטת השושלת בין בן סו"מ לאבות הק', **כי אביו ואמו יישקו את הרצף והחיבור ביניהם**, לא יצליח הבן בתשובתו. ובכן, כאשר אביו ואמו מוחלין לו, הרי הם מחדשים בכך את החיבור בין בנם לבין כח האבות, ומעתה יש תקווה לאחריתו!

אמנם, קשה להורים למחול לבן מתריס. ה'נושר' פוגע במרקם המשפחתי ומערער יסודות ביתם וביטחונם. הרגש משתלט על השכל, כעס מהול באשמה והאשמה. בושה, זעם וחרטה משמשים בערבוביה, המצפון גורם לאיבוד הצפון. אך בוודאי רוצים לראות את בנם שב בתשובה, מקווים לראותו 'מודה ועוזב'. **הערובה לכך היא 'אביו ואמו מוחלין לו'**. במחילתם הם מקיימים ומשמרים נקודת החיבור ל'אבות' ולכוח התשובה.

רבינו המהרש"א מסביר דברי רבי שמעון (סנהדרין ע"א) כי "בן סו"מ לא היה ולא עתיד להיות, ולמה נכתב: **דרוש וקבל שכר**" - בשביל שהורים ידרשו היטב פרשה זו ויתנו אל ליבם לנלמד ממנה - ויקבלו שכר: נחלת ה' בניס - שכר פרי הבטן, מאירים בתורה ויראה, מתוך אהבה ושמחה. בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ

כתב חידה לפרשת כי תצא
שְׁתֵּי מַלְאָכִים לָאֲחֻזַּת נְהַפְכוֹת
וּמֵאֲחֻזַּת תְּקִדָּשׁ יוֹם מִנְחוֹת
לֵיד פְּנוּרוֹת יִשְׁבְּנוּ לְאֲנָחוֹת
וְהִגְלַל ה' עַל מְקוֹר הַבְּרָכוֹת
אֲבָנִים עַל פְּתִיחֵי מִנְחוֹת
הַעֶשֶׂר שֶׁנִּלְמַד מִחֶטָּא הָאֲחֻזַּת

בְּיוֹם מַלְכוּת אֲמֵנָה תְּפִלּוֹתַי
אֲבִיא חֶסֶד הַלִּיכֹת אֲבוֹתַי
וְעַל בֶּן חֲבִיב יִהְיֶה תְּחִנּוֹתַי
עַל הַמַּיִם נְחָלְקוּ רְבוּתַי
מִרְאשׁוֹן אוֹ אַחֲרוֹן, אֵימְתִי?
וְאוֹת קִדְשׁ יִשְׁעֵבֵד מִחֻשְׁבוֹתַי

אֵת הַגֵּר לֹא נִהְיָה מְעַלְבִּים
וְנִעְלָה בְּרֹאשׁ שְׁמִחַתְנוּ פְּאוּבִים
נִצְטוּנוּ לְהַכְרִית עִם אוֹיְבֵים
וּבְטוֹחַ נִלְמַד מִכָּפַל הַרְבִּים
נִזְכָּה לְהִיּוֹת מִרְאשׁוֹנִים נְדִיבִים
וְלֹא חֲלִילָה מֵאֲחֲרוֹנִים נִרְקָבִים

פיתרון כתב החידה לפרשת שופטים: 'שלוש - שלושה'

אֵת שֵׁם פְּרֻשְׁתָּנוּ בְּמִמּוֹן הוֹשֵׁב פֶּרֶשֶׁת הַשְּׁבוּעַ
שׁוּפְטִים. שלושה דיינים יושבים לדיני ממונות
(סנהדרין א,א)

וְלִנְחוּמֵי הָעֵינַן אֶל תְּקֻשֵׁב שְׁלוֹשֶׁת רַעִי אִיּוֹב ה' כַּעַס
עֲלֵיהֶם שֶׁלֹּא דִיבְרוּ נְכוֹנָה כְּאִיּוֹב (איוב מב, ז)
אֵת עֲתוּדֵיךָ בְּפִכּוּבִים חֻשֵׁב חִישׁוֹב הַלִּילָה עַל פִּי
צֹאת שְׁלוֹשָׁה כּוֹכְבִים (שׁו"ע רלה, א)
הַחֶזֶק, בְּקִנּוּתָךְ לְהַתְּיָשֵׁב מִי שְׁקוּנָה קִרְקַע יֵשׁ לוֹ
חֻזְקָה אַחֲרֵי שְׁלוֹשׁ שָׁנִים (ב"ב ג)

כְּמוֹנֵי לְקַשְׁרֵי פְּחֻזָּה פְּרִיתוֹת לְכַהֲנִים תִּקְנוּ גֹט
מִקּוּשֶׁר שְׁצִרֵךְ לְפַחוֹת שְׁלוֹשָׁה עֲדִים
אֵן פְּחוֹת נֶצְרָךְ לְפִשְׁטוֹת גֹּט פְּשוֹט מִסְפִּיק שְׁנֵי
עֲדִים (ב"ב קס:)

דְּשָׂא וְעַצִּים נִתְּנוּ לְצִמְתוֹת בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי נִבְרָאוּ
דְּשָׂא וְעַצִּים (בראשית א, יא)
גְּבִיעִים וְשִׁקְדִים יַעֲשׂוּ בְּסֻרְטוֹט בְּכָל קִנָּה מְנוּרָה
הִיו שְׁלוֹשָׁה גְבִיעִים מְשׁוּקָדִים (שְׁמוֹת לז, יט)

נְטִילַת עֲבוֹת תְּהָא רְאוּיָה נוֹטִלִים בְּלוּב שְׁלוֹשָׁה
הַדְסִים שֶׁנִּקְרְאוּ עֵנֵף עֵץ עֲבוֹת (שׁו"ע תרנא, א)
וּבְחָל אֶל תּוֹסֵף עֲלֶיךָ בִּימֵי הַחוּל יֵשׁ שְׁלוֹשׁ עֲלוֹת
לְתוֹרָה וְלֹא יוֹתֵר מִשּׁוּם בִּיטוּל מֵלֹאכָה (שׁו"ע קלה, א)

לְגַבּוֹרִים יִסְרֹב מִי שְׁתִּיָּה דוּד לֹא שֶׁתָּה אֶת הַמַּיִם
שֶׁהֵבִיאוּ לוֹ שְׁלוֹשׁ הַגִּבּוֹרִים (שְׁמוּאֵל ב כג, זט)
וְתִשְׁקַמּוּ דְמַעוֹת בְּקִנָּה דְמַעוֹת שְׁלִישׁ (תהילים פ, ו)

הַשְּׁבִיעַ הַבְּדֵל אֲבָל לֹא שֶׁבַת שְׁלוֹשׁ עֲרִים תִּבְדִּיל
לך (דברים יט, ב)

מִצּוֹא אֲבָדָה הַלּוֹךְ וְשִׁיבַת כִּשְׁהִיו מְכַרְזִים
בִּירוּשָׁלַיִם עַל אֲבָדָה הִיו מַחֲכִים שֶׁבַע יָמִים כְּדִי
שִׁלַּךְ שְׁלוֹשָׁה יָמִים וַיַּחְזוֹר שְׁלוֹשָׁה יָמִים (ב"ב מ, ו)
בְּאֲבָלְךָ, בְּאֵילֶךְ, שֶׁאֵת בְּרַכְתָּ בְּרַכַּת מַעֲיָן שְׁלוֹשׁ

וּבְהַגְדַת פֶּסַח צֵא יְדֵי חוֹבְתָ רַבֵּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר כֹּל
שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלוֹשָׁה דְבָרִים אֲלוֹ בְּפֶסַח לֹא יֵצֵא יְדֵי
חוֹבְתוֹ וְאֲלוֹ הֵן פֶּסַח, מִצָּה וּמְרוֹר

פולמוס

פולמוס / הרב יוסף אביטבול מח"ס**שערי יוסף ושא"ס בני ברק, ורבני ולומדי אספקלריא**

שאלת הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק:
האם יש איסור להניח תפילין בבית הכנסת ולהתפלל אח"כ בחצר?

האם יש איסור להניח תפילין בבית הכנסת ולהתפלל אח"כ בחצר, משום הקדושה, והגבלות משרד הבריאות באחד המדינות, והאם שייך לומר בזה ביזוי בית הכנסת, כמו קפנדריא, או שאין איסור בזה שום איסור?

וזה גם תלוי במה שיש לחקור האם יש ענין או איזה מצוה להיות בבית הכנסת?

תודה רבה

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב יהושע בורודיאנסקי, ראש כולל בני ברק שלום רב,

לא הבנתי כ"כ מה שייך בזה קפנדריא, גם לא ידעתי איזה איסור יכול להיות בזה, אולם היות ועל פי קבלה יש ענין להניח תפילין מחוץ לבית הכנסת ולבא בשעריו כשהוא לבוש בהם, כמבואר כל זה בשו"ע סי' כה סעי' ב' ובמשנה ברורה סק"ח, אם כן אף שבמקרה זה אינני יודע אם שייך ענין להכנס לא על מנת להתפלל, אבל אולי שייך בכל זאת, ואולי יש בזה סרך של ביזיון להראות כאילו בית הכנסת הינו החצר של החצר, אך לא ידוע לי מקור על כך.

בנוגע לנידון שרמזו אם יש מצוה לשהות בבית הכנסת גרידא, הנה מלבד שיכול לומר אז פסוק וכדומה, ובודאי יש בזה מצוה, גם בלי זה יש בזה מצוה כמבואר בגמרא ברכות ונפסק בשו"ע סי' קנ"א א':

ואם צריך ליכנס בהם לצרכו, כגון לקרוא לאדם, יכנס ויקרא מעט או יאמר דבר שמועה, ואח"כ יקראנו, כדי שלא יהא נראה כאילו נכנס לצרכו, ואם אינו יודע לא לקרות ולא לשנות, יאמר לאחד מהתינוקות קרא לי פסוק שאתה קורא בו או ישעה מעט ואח"כ יצא, שהשיבה בהם מצוה, שנאמר אשרי יושבי ביתך.

הרי למדנו שאפילו שהיה גרידא יש בה מצוה. בברכה מרובה,

יהושע בורודיאנסקי

תגובה ב.

הרב יוסף פליסקין, ירושלים

איני רואה בזה שום חשש. קפנדריא הוא כשעושים מעבר ממקום למקום, אך הנחת תפילין היא מצוה בעצמה, ולמי שיודע איך מניחים תפילין לא כאילו פעולה טכנית אלא כעשיית מצוה גדולה, לא מניח תפילין במקום ארעי ומזדמן אלא במקום שיש בו ישוב הדעת לקיים המצוה בשלמות.

ומסתבר שאדרבא זה מכבד את ביהכ"ס השומם מהתפילה שעכ"פ מניחים בו תפילין.

בברכה מרובה

תגובה ג.

הרב נפתלי גלינסקי, קרית ספר

לכא' כשם שמותר להיכנס לבית כנסת לקרוא לחברו רק צריך לומר משנה או פרק תהלים כך גם יהיה מותר לומר פרק תהלים או משנה ולהניח תפילין ואולי יהיה מספיק לומר את הלשם יחוד שלפני הטלת והתפילין

אך יתכן שכלל לא צריך הגיע לזה שכן הנחת התפילין היא מצוה ולא סתם מצוה אלא מצוה שיש בה הקדושה וא"כ אולי מותר גם בלי פסוק

ונראה שמהיות טוב ניח תפילין בביהכ"ס ויגיד לאחמ"כ את פרשיות התפילין וזה ודאי טוב ויריח גם את אמירת הפרשיות שהרבה לא אומרים אותם ביום יום וכך יתרגל להגיד אותם בקביעות

נפתלי גלינסקי

תגובה ד.

הרב בן ציון גרינפעלד, ברוקלין ניו יורק

איתא במס' מגילה דף כ"ח ע"ב

אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרב אשי אי אצטריך ליה לאיניש למיקרי גברא מבי כנישתא מאי אמר ליה אי צורבא מרבנן הוא לימא הלכתא וכו' "אי נמי נישאי פורתא וניקום".

וז"ל הטור או"ח (סי' קנ"א), ואם צריך ליכנס בה לצרכו כגון לקרות לאדם, יכנס ויקרא מעט וכו' או ישעה מעט ואחר כך יצא שהשיבה בה מצוה שנאמר (תהלים פד, ה) אשרי יושבי ביתך, עכ"ל.

וכתב הב"ח שם וז"ל, או ישעה מעט וכו', הכי איתא בפרק בני העיר אי נמי נישאי פורתא וניקום, וכן כתבו הר"ף והרא"ש, ומ"ש שהשיבה בה מצוה שנאמר אשרי יושבי ביתך, הוא לשון הרמב"ם

(פי"א ה"ט), ורצונו לומר, שמה שמתעכב שם הוא מצוה, אע"פ שאינו יושב, אלא עומד, דאשרי יושבי ביתך אין פירושו אלא עכבה, כמו (דברים א, מו) ותשבו בקדש, ומ"ש שהשיבה בה מצוה, לישראל דקרא נקט, ואינו לשון ישיבה ממש, וכדמוכח בפרק אין עומדין (ברכות לב:). דאמר רבי יהושע בן לוי המתפלל צריך שישהה שעה אחת קודם תפילתו שנאמר אשרי יושבי ביתך ושעה אחת אחר תפילתו שנאמר (תהלים קמ, יד) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך, ולכן דקדק [ו] הרמב"ם

ורבינו בלשונם שכתבו או ישעה מעט ואחר כך יצא וכו', שלא כתבו ואחר כך "ניקום" ויצא כלישנא דתלמודא נישאי פורתא "וניקום" דהוה משמע דנישאי בישיבה דוקא, והא ליתא, דאפילו בשהה פורתא [כתב בדרכי משה, במרדכי ריש השותפין (סי' תסה) ונראה דשיעור הישיבה כדי הילוך ב' פתחים] בעמידה ואחר כך יצא נמי סגי, "וניקום" לאו דוקא, וראיתי מקצתם שהגיהו או ישב במקום או ישעה, וטעות הוא, דבשהה מעט בין יושב בין עומד איכא מצוה, כן נראה לי פשוט, והכי נקטינן [וכן כתב רבינו אברהם מן ההר בשם הרמב"ם, דאין צריך לישוב, ודי בשהיה (מובא בארטיקורול)], עכ"ל.

היוצא מדבחה"ק דבכדי שלא יהי' סתירה בין סוגי' דכאן במס' מגילה לסוגי' דמס' ברכות, עכצ"ל דמש"כ כאן "וניקום" הוא לאו דוקא.

ונלע"ד לעיין בזה, דהנה הטעם דצריך שישהה שעה אחת קודם תפילתו מבואר במשנה לעיל

(ל: וז"ל, אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין "כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים", ע"כ, אלא שבגמ' ילפי' זאת מקרא דאשרי יושבי ביתך, וכפירש"י שם (לב: הנ"ל) וז"ל, יושבי ביתך, והדר יהללוך, עכ"ל, ומעתה מנא לן דאיכא מצוה בישיבה ושהיה בלא שיתפלל אחר כך, הא קרא מיירי בישיבה ושהיה קודם התפילה בכדי שיוכל לכוון לבו, אבל אם אינו בא לכוון לבו מנ"ל דמצוה איכא ביה, וצ"ע.

והיה נראה לענ"ד דב' דרשות נפרדות המה, דאפי' למש"כ הרמב"ם דהגמ' כאן ילפי' זאת מקרא דאשרי יושבי ביתך, נהי נמי דהיינו משום דהכי מצינו במס' ברכות דילפי' שהיה בבית הכנסת מקרא הנ"ל, מ"מ לאו היינו דרשה דההיא, דהתם איירי לענין שהיה קודם התפילה, וכאן איירי לענין שהיה סתם, ועכ"ח דדרשה נפרדת היא, והכי דריש לה, "אשרי יושבי ביתך", אשריו למי שישב בבית הכנסת, ואפי' בלא תפילה כלל, ולפי"ז יתפרש המשך הקרא באופן אחר מפירש"י במס' ברכות הנ"ל, אלא יתפרש, אשרי יושבי ביתך בלא אמירה כלל, "עוד" יהללוך סלה, פי' עוד יותר משיבה בעלמא אשריו אם "יהללוך" סלה, כלומר שאם אשריו כשיושב סתם, עוד כמה אשריו באם יהללוך סלה, והבן, כנלע"ד, וא"כ לפי"ז מש"כ כאן "וניקום" י"ל דהוא דוקא, ורק במס' ברכות אין הפירוש ישיבה דוקא, דהא העיקר הוא שהיה קודם התפילה, אבל כאן דאיירי בשהיה בלא אמירה כלל, אולי צריך לישב דוקא, בכדי שתהיה שהיה מעולה, ודו"ק. וצ"ע.

בן ציון גרינפעלד ברקלין נ"י

תגובה ה. בנצי צמל

א. אפשר לומר את ארבעת הפרשיות בבית הכנסת ואח"כ לצאת להתפלל בחוץ, וזה לבד מועיל שלא יהיה בזיון.
ב. יש עניין להתפלל בדווקא במקום שיש בו ספר תורה והופך את המקום לבית מקדש מעט.
ג. מצד הידור במצוות עשה דאורייתא של "ונשמרתם מאוד לנפשותכם", הרי שתפילה במניין בשטח פתוח עדיף.
ד. גם אם פוקדים את בית הכנסת כדי לומר פרק תהילים אחד הרי שאין בזה בזיון לבית הכנסת גם אם לאחר מכן יוצאים להתפלל בשטח הפתוח. בברכת "והסירותי מחלה מקרבך" שבת שלום

תגובה ו.

הרב אליהו לוי, שכונת רמות, ירושלים
אמנם ע"פ הזוהר יש לצאת מהבית עם סלית ותפילין, ואם לא מסתדר כמו סליחות וכד' י"א שיצא לחצר ויניח בחוץ או במסדרון וכד', כ"ז בגלל העניין לבוא עם תפילין לתפילה.
כפי הנראה, זלזול ודאי אין כאן, וכל רגע של שהיה בבית כנסת הוא מצוה, אולי יש עניין להגיע למקום התפילה גם אם זה בחצר עם תפילין וטלית, ולכן עדיף להניח בבית הכנסת

תגובה ז.

הרב דוד אריה שלזינגר, מח"ס "ארץ דשא" על מ"ב

מזה שאמרו לבוא לבית הכנסת מעוטף בתפילין רואים שאין ענין ללבשו דוקא בבית הכנסת, ולומר שהוא איסור כמו קפנדריא בודאי אי אפשר, דהרי הוא לצורך מצוה ותפילה, וגם עצם שהייה בבית הכנסת היא מצוה כמבואר בסימן קנ"א סוף סעיף א', אלא יש בזה משום ביזוי שיוצא ולא מתפלל שם, אבל יש גם בזה להראות עגמת נפש שמצטערין שלא יכולים להתפלל בו.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים דף ו.

תוספות ד"ה ורב אמר בסוף הדיבור 'ואין לתמוה למה יהיה מבי עקום חמור ממפולש גמור דסגי בצ"ה ולחי אחד דבעינן שיראה צ"ה כל בני המבוי', משמע מלשון התו' דבמפולש פשוט דכל בני המבוי רואים את הצורת הפתח, וזה וודאי נכון רק במפולש ישר לגמרי דאל"כ איך יראו זאת כל בני המבוי, ואע"פ שנקטו בלשונם רק מפולש ולא הזכירו מכוון, אע"פ מוכרח דכוונתם למכוון ביושר בשני הצדדים, וזה הוכחה ברורה דלא כמו שנקט בספר יציאות השבת שמפולש לחוד ומכוון לחוד, ומזה הוציא שכל הראשונים שכתבו בתנאי רה"ר שבעינן מפולש, לא סב"ל דבעינן מכוון מפוער לשער, אמנם באמת המג"א [בס"י שמה ס"ז] פירש על מש"כ השו"ע מפולש משער לשער דהיינו שהפתחים מכוונים, ועד"ז כתב המשנ"ב שם ועוד אחרונים ומבואר דפשיט"ל דאין חילוק, ולהנ"ל יש הוכחה ברורה לדבריהם מדברי התו' [וכמו"כ זה משמעות המאירי כמו שהביא שם בעצמו שאח"כ יהיה בזה סתירה במאירי, וכן מוכח מעצם מה שכתבו הרבה ראשנים שאין מצוי בזמן הזה מפולש, ואם אין הכוונה למכוון למה אינו מצוי, ויש עוד הרבה להעיר בדברי הספר הנ"ל, ועכ"פ לפי"ר כל יסודו אינו נכון כלל וכנ"ל מדברי התו'].

בגמ' 'רשות הרבים מי מערבא והתניא יתר על כן אמר רבי יהודה וכו' אין מערבין רשות הרבים בכך, וכי תימא בכך הוא דלא מערבא הא בדלתות מערבא, והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן ירושלים אילמלא דלתותיה ננעלות בלילה חייבין עליה משום רשות הרבים, ואמר עולא הני אבולי דמחוזא אילמלא דלתותיהן ננעלות חייבין עליהן משום רשות הרבים, אמר רב יהודה הכי קאמר כיצד מערבין מבואות המפולשין לרשות הרבים עושה צורת הפתח מכאן ולחי וקורה מכאן', הנה גם מבואות המפולשין הם רשות הרבים [כמבואר בברייתא בשבת דף ו' ע"א] וא"כ צ"ב למה ברה"ר לא מועיל רק דלתות ובמבואות המפולשין אי"צ דלתות, ולפ"ר משמע שמבואות המפולשין הן רשות הרבים "כל זמן שהם מחוברים לרשות הרבים", וברגע שהופרדו מרשות הרבים ע"י לחי וקורה ממילא הם נפרדים ונעשים בפני עצמם וממילא אינם רשות הרבים [ולדעת הרשב"א שדלתות אינם מועילות לסרטיא שבתוך העיר, וא"כ מבואר שיסוד ענין דלתות אינו משום מחיצה אלא למנוע רגל הרבים לעבור שם, א"כ הביאור פשוט יותר שרק ברה"ר עצמם בעינן דלתות כדי למנוע רגל הרבים משא"כ במבואות המפולשין די בלחי וקורה למנוע רגל הרבים, ויל"ע בזה, אמנם זה שיטה מחודשת

ולא חשו לזה הפוסקים ובפשטות משמע שענין דלתות הוא משום מחיצה, אמנם ייתכן שאף ללא שיטת הרשב"א הביאור בדלתות הוא משום מניעת רגל הרבים ובהו יובן מה שדי בראוי לינעל, וא"כ יש מקום לביאור הנ"ל, ואכתי צ"ע].

תוספות ד"ה והאמר רבה 'ואם תאמר כיון דיש לו ב' מחיצות ושלישית בנעלת הוי ג' מחיצות ולקמן אמר דלכל היותר לב"ה שלש מחיצות דאורייתא, ויש לומר לפירושו דהיינו דווקא היכא דאיכא ג' מחיצות גמורות הוו דאורייתא אבל הכא דשלישית ע"י דלת רביעית נמי צריך דלת', אינו מובן כ"כ למה דלת אינה נחשבת מחיצה גמורה, ואולי מנפני שדרכה לפתוח ולסגור א"כ המחיצה מיטלטלת, ולפי"ז צ"ל דצורת הפתח ג"כ אינה נחשבת מחיצה גמורה כ"כ דאל"כ הרי בכל דלת יש גם צורת הפתח, וצ"ע.

דף ז.

בענין הכסיל בחושך הולך

בגמ' 'כי לא עבדינן כחומרי דבי תרי היכא דסתרי אהדדי כגון שדרה וגולגולת וכו', אבל היכא דלא סתרי אהדדי עבדינן' באמת ענין זה צ"ב מאוד למה אין להחמיר היכא דסתרי אהדדי, הרי כל מחלוקת בשל תורה הלך אחר המחמיר [כמבואר בע"ז דף ז' ע"א], ובפשטות היינו מטעם דספק דא' לחומרא, וא"כ הרי גם כאן הוא מצב של ספק, וממילא בשני הנידונים יש להחמיר, ומה בכך ששני החומרות סותרות זו את זו, [ואמנם מובן שיותר לנהוג כב"ש או כב"ה בשניהם, כי מותר לתלמיד לנהוג כרבו גם לקולא וכמבואר בחזו"א י"וד ס' קנ יעו"ש מה שהביא בזה, אבל לכאן זה רק "רשות" אבל כל זמן שלא קיבל עליו אחד מהם לרבו, הרי עליו להחמיר בכל ספק ולמה יחשב כסיל בחושך הולך], וצ"ע.

שוב ראיתי במשנה ברורה (סימן תצג ס"ק יז) שכתב 'ואף שנוהג ב' חומרות הסותרות זו לזו אינו ככסיל ההולך בחושך כיון שעושה כן רק מחמת ספק שאינו יודע איזה מנהג הוא העיקר, ומ"מ אי"צ לעשות כן, ולפי"ז משמע שמה שאמרו כסיל בחושך הולך הוא דווקא כשחמיר "בתורת ודאי", אבל אה"נ בתורת ספק אין שום חסרון להחמיר, ואדרבא כך ראוי במילי דא', ומה שמשמע בסוגיא כאן דאין להחמיר מחמת דהוי כסיל בחושך הולך, י"ל כי כאן הוא נידון דרבנן של תיקון מבוי, וע"כ בספק יש להקל ולא להחמיר, ואין כאן מקום לחומרא אלא אם אנו מחמירים בתורת וודאי, וזה אין שייך בתרתי דסתרי.

שו"ר שכן מבואר בהדיא בתוספות במסכת ראש השנה (דף יד ע"ב) וז"ל 'הכסיל בחשך הולך - אפילו יודע כמאן הלכה ומחמיר על עצמו ולא בעי לשנויי דר"ע מספקא ליה הלכתא כמאן ועבד לחומרא דמסתמא יודע היה דהלכה כב"ה', ומבואר שאה"נ אם מספק"ל כמאן הלכתא בוודאי צריך להחמיר אלא שהנידון כאן במחמיר באופן שיועד כמאן הלכה [וצ"ל דל"ד באופן זה דא"כ מה הקשו כאן במבוי אולי היה בזה ספק, דכאן שהוא דרבנן יש להקל וכנ"ל].

דף ח.

בגמ' 'איתמר מבוי העשוי כנדל, אמר אביי עושה צורת הפתח לגדול והנך כולוה מישתרו בלחי וקורה, אמר ליה רבא כמאן כשמואל דאמר תורתו כסתום, למה ליה צורת הפתח, ועוד הא ההוא מבוי עקום

דהוה בנהרדעא וחשו לה לדרב, אלא אמר רבא עושה צורת הפתח לכולהו להאי גיסא ואידך גיסא מישתרו בלחי וקורה, הנה לפי המתבאר בפירש"י, אביי אמר לעשות צורת פתח בפתח הגדול, והנך כולהו בלחי וקורה, היינו הפתחים של החצרות לרשות הרבים, אבל הפתח למבוי שזה העקמומית לא צריך תיקון, ורבא אמר, שמלבד זאת צריך עוד תיקון בצד השני של פתחי המבוי, וצ"ל דהאי גיסא ואידך גיסא של רבא הכוונה על שני צדדי החצרות, שכלפי המבוי ושכלפי רה"ר, ועל פתח המבוי הגדול לא דיבר כלל, ומלבד זאת בוודאי צריך תיקון גם בפתח המבוי, נמצא שאביי ורבא לא דיברו על אותם מקומות ממש, ויל"ע קצת למה לא פירשה הגמ' כ"ז וצ"ל שהוא מובן מהעניין, ואכתי צע"ק.

דף ט.

תוספות ד"ה שאין בגובהן שלשה' ואם תאמר והא אמר בסוף פרק הישן (סוכה ד' כב.) דכי יש ברחבו טפח אמר חבובט ורמי אפילו ביתר מג' וקורה דרחבה טפח נימא נמי חבובט ורמי אפילו גבוה מג', ובלאו הכי קשה אמאי לא שריא אפילו ביתר מג' כיון דקורה תוך עשרים, וי"ל דהכא בעינן קורה על גבי מבוי וביתר מג' לא הוי היכר תדע דהא משוכה מבחוץ אפילו בפחות מג' לא אמרינן לבוד', הנה התו' בתירוצם נקטו הלשון דלא הוי היכר, ויל"ע אם כוונתם רק למ"ד קורה משום היכר ולא למ"ד קורה משום מחיצה [ויעו' בתו' בדף ה' ע"ב ד"ה ארבע אמות שגם למ"ד לחי משום מחיצה היכר קצת בעינן, וי"ל כה"ג במ"ד משום קורה], וצ"ע, ובאמת לכאור' עיקר קו' התו' הוא רק למ"ד משום מחיצה, שבה שייך הלכות מחיצות, אבל למ"ד משום היכר לכאור' לא יועיל חבובט רמי וא"כ מוכרח דכוונתם כנ"ל, אבל לשון התו' סתום קצת לפי"ז, וצ"ע.

דף י.

תוספות ד"ה עור העסלא' ואין לחשוב האויר כסתום מטעם לבוד דהלכתא גמירי לה גבי טומאה דלא אמרינן לבוד ולהכי נמי קאמר בסמוך אצבעיים מכאן כו' ואי אמרת לבוד סגי במשהו מכאן ומשהו מכאן, הנה לכאור' מצאנו בזה מחלוקת בסוגיא בסוכה שם (דף יח ע"א), וז"ל הגמ' שם 'באמצע, פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר יש לבוד באמצע, וחד אמר אין לבוד באמצע, מאי טעמא דמאן דאמר יש לבוד באמצע דתניא קורה היוצאה מכותל זה וכו' פחות משלשה אינו צריך להביא קורה אחרת שלשה צריך להביא קורה אחרת, ואידך שאני קורות דרבנן, מאי טעמא דמאן דאמר אין לבוד באמצע, דתנן ארובה שבבית ובה פותח טפח וכו' אין בארובה פותח טפח טומאה בבית כנגד ארובה טהור טומאה כנגד ארובה כל הבית כולו טהור, ואידך שאני הלכות טומאה דהכי גמירי להו, וא"כ יקשה למ"ד שסובר שגם בטומאה שייך לבוד, ובאמת היה מקום לומר שגם למ"ד שאני הלכות טומאה, היינו שהכי גמירי להו לעניין מן הצד אבל לא עיקר הדבר שאין לבוד, ובאמת משמע לכאור' בסוגיא שם שטפח בטומאה הוא כג' טפחים בשאר הלכות לעניין לבוד ורק דנו לעניין באמצע אם יש בזה הלכה מיוחדת בהלכות טומאה, ובתו' מבואר שאין כלל לבוד בטומאה, וצ"ע בזה.

דף יא.

בגמ' 'אמלתרא ברחבו מאי תא שמע דתניא מבוי שהוא גבוה מעשרים אמה ימעט והרחב מעשר ימעט ואם יש לו צורת הפתח אינו צריך למעט ואם יש לו

אמלתרא אינו צריך למעט מאי לאו אסיפא לא ארישא', תמוה מאוד מה ההו"א והצד שיועיל אמלתא ברחבו, הלא אמלתרא אינו מוסיף בשם פתח, אלא רק גורם למשוך עיני בני אדם, וא"כ זה שייך רק כלפי למעלה מעשרים אמה שהוא חסרון היכר, אבל מה עניינו לרחב מעשר שהוא חסרון מצד פרצה שאין שם פתח עליו, וצ"ע, ואולי י"ל שזה גופא הספק של הגמ' האם הטעם של אמלתרא הוא בגלל שמושך את העיניים, או שעצם האמלתרא נותן חשיבות לשם פתח, כי זה פתח נאה וחשוב, וממילא הוא אף ביותר מעשר, ובזה יתבאר גם הבעיא הקודמת להיפך שנסתפקו אם יועיל צורת הפתח בגובה כ' כמו שמועיל אמלתרא, ולכאור' גם זה אינו מובן וכנ"ל דלכאור' מה שמועיל אמלתרא אינו כלל סיבה שיועיל צורת הפתח, וגם מסברא מה עניין צורת הפתח לגובה כ', אלא שנסתפקו אם אכן הטעם מחמת שאין כאן היכר וע"כ מועיל אמלתרא, או שהטעם שמועיל אמלתרא הוא מחמת שם פתח שנעשה על ידו וממילא אם מועיל אמלתרא יועיל גם צורת הפתח, כך יש לפרש הסוגיא, ובאמת יש לזה עוד סייעתא ממה שנראה בסוגיא לעיל [דף ג ע"א] בפשיטות שהא דמועיל אמלתרא לא מוכח דהטעם משום היכר, והדין עצמו יכול להתפרש גם אליבא דרב שהחסרון של גבוה מכ' אמה הוא בשם פתח, וע"כ כנ"ל שיש סברא לומר שאמלתרא מועילה גם לעצם שם חשיבות פתח.

אם צורת הפתח פחות מ' או מן הצד הוא פסול דאורייתא

בגמ' ואף רבי יוחנן סבר לה להא דרב, דאמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק מעשה באדם אחד מבקעת בית חורתן שנעץ ארבע קונדיסין בארבע פינות השדה ומתח זמורה עליהם ובא מעשה לפני חכמים והתירו לו לענין כלאים, ואמר ריש לקיש כדרך שהתירו לו לענין כלאים כך התירו לו לענין שבת, רבי יוחנן אמר לכלאים התירו לו לענין שבת לא התירו לו, במאי עסקינן אילמא מן הצד וכו', פיאה מותרת לענין כלאים אבל לא לשבת ורבי יוחנן אמר כמחיצות לשבת דלא כך מחיצות לכלאים דלא וכו' עולם אידי ואידי מן הצד התם בעשר הכא ביותר מעשר ומנא תימרא דשני לן בין עשר ליותר מעשר' וכו'.

הנה מבואר בסוגיא שיש חילוקים בדין צורת הפתח של כלאים לדין צורת הפתח של שבת, הן לעניין יותר מעשר, והן לעניין מן הצד, [נוע"כ"פ יכול להיות חילוק, ויש אפשרות לבאר כך דברי ר"י ור"ל], והנה אם הפסול הוא דרבנן ניחא בפשיטות שהחמירו לעניין שבת ולא לעניין כלאים, וא"כ יהיה מזה ראייה גדולה שפסולים אלו הם דרבנן, והנה באמת לעניין יותר מ', כן הוא הסכמת הבית אפרים והחזו"א שהוא פסול דרבנן, וכן מבואר בפמ"ג והביאו הביאור"ל [נסי' שסב סעיף י' ד"ה כשכל הרוחות בתחילתו], אלא שהמשכנו"י צידד שהוא דאור' ולכאור' יקשה עליו מכאן, וצ"ע, אמנם לעניין פסולא דמן הצד לא מצאתי כעת מפורש אם הוא פסול דאור' או דרבנן, ולפ"ר משמע מכאן שהוא פסול דרבנן, אבל זה חידוש קצת, ואולי יש לדחות קצת שלעולם הוא פסול דאור' וכך נאמרה ההלכה שיהיה בזה חילוק בין מחיצות שבת למחיצות כלאים, ובזה יתיישב ג"כ דעת המשכנו"י הנ"ל, אבל זה דוחק, ולפ"ר משמע מזה שהוא רק פסול דרבנן וממילא ניחא החילוק בין כלאים לשבת.

שוב מצאתי בקרן אורה כאן שכתב כן בהדיא מכת ההוכחה הנ"ל, וז"ל 'והנה למאי דמסקינן

דפלוגתא דריש לקיש ור' יוחנן במן הצד, וריש לקיש סבירא ליה דבעשר מתיר מן הצד אפילו לענין שבת, ולענין כלאים מותר אפילו ביותר מעשר, ור' יוחנן סבירא ליה דבעשר מתיר לענין כלאים, וביותר מעשר אסור אפילו לכלאים, אם כן נראה דלתרווייהו פסולה דמן הצד אינו אלא מדרבנן, לא מיבעי לריש לקיש דסבירא ליה דמהני לענין כלאים אפילו ביותר מעשר ולענין שבת בעשר, שמע מינה דהא דאינו מתיר ביותר מעשר בשבת הוא רק מדרבנן, וכמו שכתבו התוס' לעיל [נ' ע"א ד"ה רב אמר] אליבא דרב, אלא אפילו לר"י כיון דאמר דמתיר בעשר לענין כלאים ש"מ דשפיר הוי מן התורה צורת הפתח אפילו מן הצד, אלא דרבנן החמירו לענין כלאים ביותר מעשר, ולענין שבת אפילו בעשר, אבל ליטנא דרב חסדא דאמר לא עשה ולא כלום משמע דלא הוי צורת הפתח ככל, ועוד נראה מזה דכל הני מילי דאמרינן בצורת הפתח [להלן ע"ב] כגון צריכה שתהא בריאה לקבל דלת של קשין (אי) [או] היכר ציר, הכל הוא מדרבנן, דהא גבי ד' קונדיסין וגבי מעשה דר' יוחנן בן נורי משמע דלא הוי כל הני מילי ואפילו הכי מתיר לענין כלאים, יעו"ש עוד.

ובאמת דבריו הן ממש דברי התו' (לעיל ו ע"א ד"ה רב אמר) וכמובא בדבריו, ובתו' מבואר הראיה הזו בעצמה מדכשר לענין כלאים, וא"כ ראייה זו עצמה קיימת גם לעניין מן הצד וז"ל התוספות שם 'דהא צורת הפתח מהני מן התורה אפילו לרב ביותר מ' כדאמרינן לקמן [ד' יא.] גבי כלאים, וא"כ עכ"פ בדעת התו' מבואר בהדיא כנ"ל [אמנם העירני ידידי הגר"ש קרליבך שלכאור' הוא תלוי במחלוקת האחרונים אם צורת הפתח מן הצד לגבי מוזהה נחשב צורת הפתח או לא, דאם הוא חומרא מיוחדת לגבי שבת, מהיכ"ת למוזהה, אבל אם הוא מדאור', י"ל דהוא הלכה מיוחדת בכלאים שכשר, ורוב האחרונים החמירו בזה לעניין מוזהה, וא"כ משמע דנקטו שהוא דאור', וצ"ע בדבריהם].

דף יב.

בגמ' 'אמר רב יהודה מבוי שלא נשתתפו בו הכשירו בלחי הזורק לתוכו חיוב, הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור, מתקף לה רב ששת טעמא דלא נשתתפו בו הא נשתתפו בו אפילו הכשירו בקורה נמי חיוב, וכי כבר זו עשה אותו רשות היחיד או רשות הרבים, והתניא וכו', אלא אי איתמר הכי איתמר אמר רב יהודה מבוי שאינו ראוי לשיתוף הכשירו בלחי הזורק לתוכו חיוב, הכשירו בקורה הזורק לתוכו פטור, אלמא קסבר לחי משום מחיצה וקורה משום היכר, צ"ב הכוונה שהרי גם מבוי מפולש אינו ראוי לשיתוף אם יעשו בו תיקון, ואם לא יעשו תיקון גם מבוי שאינו מפולש לא ראוי לשיתוף, ואולי הכוונה מדאורייתא שמבוי שאינו מפולש ראוי ומפולש לא, אבל צ"ב קצת דמדאורייתא אין דין שיתוף כלל וא"כ לא מתאים כ"כ הלשון ראוי לשיתוף כלפי דאור', ויש ליישב קצת, וצ"ע.

דף יג.

בגמ' 'אמר רבי אחא בר חנינא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שאין בדורו של רבי מאיר כמותו ומפני מה לא קבעו הלכה כמותו שלא יכלו חביריו לעמוד על סוף דעתו, שהוא אומר על טמא טהור ומראה לו פנים על טהור טמא ומראה לו פנים, מזה מבואר להדיא שצריכים לפסוק כפי ראות העיניים אע"פ שידועים שמסתמא אין צודקים

כי חכם יותר אמר אחרת, והיינו כי אדעתא דהכי ניתנה תורה ואין לו לדיין אלא מה שענינו ראות, אינו מחמת שאדם צריך לחשוב שמסתמא הוא צודק, אלא שהתורה ניתנה באופן שכל אחד צריך לנהוג כפי ראות עיניו בתורה, באופן שהוא ראוי להוראה, ואע"פ שיש גדול ממנו שסובר אחרת, ודו"ק [ויעו' עוד ברש"י שבת סג ע"ב ד"ה עד כאן לתורה].

בגמ' 'תנו רבנן שתי שנים ומחצה נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, והללו אומרים נוח לו לאדם שנברא יותר משלא נברא, נמנו וגמרו נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא, עכשיו שנברא יפשפש במעשיו ואמרי לה ימשמש במעשיו, לכא' הכוונה לפי שכל האנושי, אבל ודאי שאם הקב"ה עשה כן וודאי שזה הטוב ביותר [ויעו' עוד בליקו"מ תניינא ס' לט, אמנם קו' תו' צ"ב קצת לפי' וצ"ע].

יסודות בסיסיים ב'עירובין', לרגל התחלת לימוד מסכת עירובין במסגרת הדף היומי! / הרב נחום אייזנשטיין, תלמיד מובהק להגרי"ש אלישיב זצ"ל, מרא דאתרא 'מעלות דפנה', דיין ומו"צ בירושלים עיה"ק

[הובא במדור 'הלכתא רבתי לשבת' – אספקלריא לפרשת שופטים תש"פ]
עם תחילת לימוד מסכת 'עירובין' בכל אתר ואתר במסגרת ה'דף היומי', נציין בזאת שישים ב' מושגים שונים: [א] איסור טלטול ברשות הרבים – אשר מחמתו צריכים לעשות היקף מחיצה בכדי לדון את המקום כרשות היחיד. [ב] עירוב חצירות – גם כשהמקום נידון כרשות היחיד מכח מחיצות וכדומה, מ"מ כשיש שם שכנים תיקנו חכמים לעשות 'עירוב חצירות' בנייהם.
וראה ב'הרחב דבר' שכתבנו כמה הגבלות בדין 'היקף מחיצה', הן באופן שנעשה על ידי 'צורת הפתח' והן באופן שנעשה על ידי מחיצה ודלתות. והם דברים בסיסיים אשר נוגעים למעשה ב'עירובים' בעיריות הגדולות.

ה ר ח ב – ד ב ר : לשון "עירובין"

א [הנה לשון "עירובין" (עירוב חצירות) הוא כפי שכותב הרמב"ם (פ"א מהל' עירובין ה"ו): "ומה הוא העירוב הזה, הוא שיתערבו במאכל אחד שמניחין אותו מערב שבת, כלומר שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו ואין כל אחד ממנו חולק רשות מחבירו אלא כשם שיד כולנו שוה במקום זה שנשאר לכולנו כך יד כולנו שוה בכל מקום שאחז כל אחד לעצמו והרי אנו כולנו רשות אחת, ובמעשה הזה לא יבאו לטעות ולדמות שמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים".

והסיבה לתקנת העירוב כותב הרמב"ם (שם ה"ד): "וימפני מה תיקן שלמה דבר זה? כדי שלא יטעו העם ויאמרו כשם שמותר להוציא מן החצרות לרחובות המדינה ושוקיה ולהכניס מהם לחצרות כך מותר להוציא מן המדינה לשדה ולהכניס מן השדה למדינה, ויחשבו שהשוקים והרחובות הואיל והן רשות לכל הרי הן כשדות וכמדברות ויאמרו שהחצרות בלבד הן רשות היחיד וידמו שאין ההוצאה מלאכה ושמותר להוציא ולהכניס מרשות היחיד לרשות הרבים".

ד"ה שאין) שאין לנו כח למחות ביד הסומכין על דעה זו, אבל כל בעל נפש בודאי יחמיר לעצמו ולא יסמוך על עירוב של צוה"פ כי אם ע"י דלתות. והדבר נוגע מאוד לעיריות הגדולות בחו"ל שעוברים שם ס' רבוא כל יום, ולפי האמור אין דרך להתיר שם ע"י צורת הפתח. ואמר לי מרן הגריש"א זצ"ל שאין להתיר עירוב של צוה"פ ברשות הרבים. ולגבי עיריות גדולות בחו"ל כגון ניו יארק אמר הגריש"א: שכבר הורה פוסק הדור הגר"מ פיינשטיין לאסור ואין כח לשום רב בעולם להתיר (ולכן יש מכנים את המתיר "עירוב רב").

וע"ד מרן הגריש"א זצ"ל – בעיריות הגדולות שיש בהם שישים ריבוא (כיום גם בירושלים עיה"ק יש שישים ריבוא), אז כל הרחובות של העיר ג"כ יש להם דין 'רשות הרבים', וממילא אינם ניתנים ע"י צורת הפתח (וע"ע באר"ח שם פכ"ח הע' נב). ורק בעירוב שכונתי שנעשה על ידי ת"ח – שמבדיל את השכונה מיתר העיר, אז מותר לטלטל בו ע"י צורת הפתח.

עומד מרובה

ד [עוד יש לציין, שגם בחצר שמועיל צורת הפתח מועלת גם לפירצה יתירה מעשר, והטעם כפי שכותב המשנ"ב שם (ס"ק נה) "דכדפנות שיש בהן פתחים חשיבין". האומנם השו"ע שם מביא שדעת הרמב"ם שאי"ז מועיל אא"כ יש עומד מרובה על הפרוץ. וכותב המשנ"ב (שם ס"ק נט) "ונכון לחוש לדברי הרמב"ם שגם דעת הסמ"ג והסמ"ק הוא כן".

לתגובות: dvarhalacha613@gmail.com

הרב אריה גלינסקי

יישר כח על המאמר הנפלא ביסודות ענייני עירובין, ושאר המאמרים הנפלאים בכל שבוע. ראיתי שכת"ר כתב בתוך הדברים:

והדבר נוגע מאוד לעיריות הגדולות בחו"ל שעוברים שם ס' רבוא כל יום, ולפי האמור אין דרך להתיר שם ע"י צורת הפתח. ואמר לי מרן הגריש"א זצ"ל שאין להתיר עירוב של צוה"פ ברשות הרבים. ולגבי עיריות גדולות בחו"ל כגון ניו יארק אמר הגריש"א: שכבר הורה פוסק הדור הגר"מ פיינשטיין לאסור ואין כח לשום רב בעולם להתיר (ולכן יש מכנים את המתיר "עירוב רב").

מסתמא את הכינוי שם הזה לא התיר הגריש"א, ואם על סתם איש ישראל אמרו שהמכנה שם לחבירו אין לו חלק לעוה"ב, ק"ו כשהמדובר בת"ח ומצטרף לזה עוון ביזוי ת"ח שהוא חמור מאוד מאוד כידוע.

גם עצם המשפט הזה שהובא בשם הגריש"א "שכבר הורה פוסק הדור הגר"מ פיינשטיין לאסור ואין כח לשום רב בעולם להתיר", אם כי קשה לי לנסות להתווכח עם כת"ר בעניין מה אמר הגריש"א, אבל קשה מאוד מאוד להאמין שיצא משפט כזה מפי הגריש"א, שלפניו זה נשמע משפט כ"כ מוזר ומופרד, וכי היכן שמענו כדבר הזה שדבר שהורה בו פוסק גדול ככל שיהיה, לא יהיה רשות לת"ח הראוי להוראה לחלוק ע"ז, והרי תורה עומדת ומונחת בקרו זוית וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול, ואטו הגריש"א עצמו לא חלק על האגרו"מ או החזו"א וכדו', או אף על אחרונים מדורות קודמים, ובפרט שהאגרו"מ עצמו כתב במכתב שאחר שהמתירים ראו דבריו בתשובה והם ראויים להוראה, בוודאי אי אפשר לומר שאין יכולים לחלוק עליו.

ובפרט שבנידון דין ידוע לכל בר בי רב העוסק בסוגיא זו שדברי רבינו האגרו"מ מחודשים מאוד

אבל אחרי תקנת העירוב המצב הוא כפי שכותב השו"ע (שסו, א): "שגובים פת מכל בית ובית ונותנים אותו בא' מבתי החצרות, שע"י כך אנו רואים כאילו כולם דרים באותו הבית וכאילו כל החצר מיוחד לאותו בית".

וכבר כתבנו בגליון הקודם רמז על הלשון "עירובין", שנוכח במהרה לחזור לשגרת החיים בזכות התורה, וסימנך מסכת "עירובין" אשר כעת התחילו ללומדה במסגרת הדף היומי – שנוכח להיות מעורבים זה בזה בהיכלי התורה להחזיר עטרה ליושנה.

צורת הפתח

ב [מאידך כשבאים אנו לדון על "צורת הפתח" הרי זה נידון כאילו יש שם מחיצה ממש, וזה נידון כמחיצה שיש בה פתח (עי' משנ"ב שם, נה) – ולכן מהני צורת הפתח גם באלכסון^צ. וצוה"פ אינו קשור למושג "עירוב" הנ"ל – ולא כפי שרגיל בפי המון העם שקוראים "עירוב" גם לתיקון שנעשה ע"י צורת הפתח^{כא}.

ואדרבה גם אחרי שעושים צורת הפתח או מחיצות ממשיות, הרי זה נידון כחצר שיש בה כמה שכנים שצריך עדיין לעשות עירוב חצירות.

כמה דינים בצורת הפתח

ג [וכבר עסקנו בזה בעבר (גליון 6 מטו"מ ע"ז) שצורת הפתח (בלי מחיצה ממש של דלתות) אינה מועלת ברשות הרבים, וכמבואר בעירובין (דף ו) שרה"ר אינה ניתרת אלא בדלתות, וכ"ה בשו"ע (שסד, ב).

ויש חיסרון ברשויות הרבים מצד "אתי רבים ומבטלי מחיצתא", ולכן לא סגי בצורת הפתח אלא צריך דלתות וכמשי"כ המשנ"ב (שם ס"ק ו), ואף מובא בשו"ע (שם) שצ"ל שצריך בפועל לנעול את הדלתות בלילה. ויעו"ש בביה"ל (ד"ה ואחר) מש"כ להליץ על מנהג העולם שסומכין על צוה"פ, אך כותב בעצמו: "דרוב הפוסקים העתיקו כר' יוחנן דבלא דלתות נעולות יש חיוב חטאת, וגם קולא זו דאין רה"ר בלא ששים ריבוא הרבה ראשונים פליגי עלה, וע"כ אף דאין למחות ביד העולם שנהגו להקל אבל בעל נפש יחמיר לעצמו כי יש בזה גררא דחיוב חטאת".

ויש מחלוקת מה נחשב רשות הרבים לענין זה, לדעת רש"י ותוס' הכונה למקום שעוברים שם ס' רבוא כל יום, וי"א שגם אם לא עוברים שם ס' רבוא סגי באם הוא רחב ט"ז אמה שנחשב רה"ר. ולמעשה כותב המשנ"ב (שמה, כג; שסד, ח) והביה"ל (שם

צ "קורה" באלכסון לא מהני (עי' עירובין ח, ב), אבל צוה"פ שנידון כמחיצה כותב המשנ"ב (שסג, קכה) "דצוה"פ הוי כמו מחיצה גמורה ומחיצה גמורה בודאי מהני אפילו באלכסון". וכן מבואר מדברי הריטב"א (עירובין ח, ב ד"ה אבל) שאם עשה בו צורת פתח מהני אפילו ביותר מעשר גם באלכסון (יעו"ש בסוגיא).

כא אמנם גם בשו"ע בסימן שסו שעוסק בדיני הוצאה מרשות לרשות הכותרת היא "דיני עירובין מן התורה" (וידוע שיש נידון מיהו זה שכתב את הכותרות לשו"ע).

מאוד, והם נגד דברי הפוסקים הקדמונים [המג"א והמשנ"ב וכו'] שמפולש היינו מכוון משער לשער, כמושי"ב בעצמו בתשובה [סי' קמ], אלא שכתב שם שכיון שלא הבין דבריהם לא סמך ע"ז להיתר, וא"כ הייתכן לומר שמי שכן מבין דברי המג"א והמשנ"ב וכו' לא יוכל לסמוך ע"ז מאחר שמרן בעל האגרו"מ לא הבין את דבריהם, מלבד מה דאשתמט' להאגרו"מ כמה וכמה ראשנים שהביאם בעל משנ"ה, וכמבואר בתשובה שהשיב אח"כ להמשנ"ה שלא ראה את דברי הראשנים הנ"ל בעת כתיבתו את התשובה הנ"ל [וכן יש שם עוד כמה וכמה חידושים שחידש מרן האגרו"מ עצמו שלא קדמוהו בזה ואכמ"ל]

[ובאמת גם הגריש"א כפי הנראה לא ביאר בזה טעם ברור למה אין לסמוך על טעמא דמפולש, וכפי שנראה ממה שהביאו בשמו בארחות שבת, שרק לא רצה להיתר אבל לא ביאר טעם מוחלט למה א"א לסמוך ע"ז, והרי למעשה הטעם והמשנ"ב כן העתיקו היתר זה, וכן מפורש בבית אפרים, מלבד מה שהוא מפורש בהרבה ראשנים, ואכמ"ל בזה ובמק"א הארכתני בזה קצת ויש עוד הרבה להאריך בזה].

ובאמת כבר היה בזה מנהג קדום להיתר מטעמא דמפולש כמבואר במכתב הגרש"ד מורשא המפורסם בעניין זה, וגם בהרבה ראשנים הזכירו טעם זה כטעם שאין לנו רה"ר בזמן הזה.

וכ"ז מטעמא דמפולש לבד, ומלבד זה יש את ההיתר המרווח של החזו"א שיסודו על פי שיטת הבית אפרים ועוד אחרונים, שאף שהאגרו"מ דחה זה, מלבד מה שדחיינו פלא והפלא על פי חידוש נורא בהלכות עומד מרובה שנראה להדיא באחרונים שאין סוברים כן, מלבד זה וודאי בדבר שהאגרו"מ חולק על החזו"א, מי שרוצה לסמוך על החזו"א איך אפשר לומר שאין לו על מה לסמוך, ומלבד זאת יש את הטעם שאין מצטרפים הכלי רכב שמקורו בדברי הבית אפרים והמהרש"ם, ושוב גם אם יש מקום להחמיר אי אפשר לומר שאין רשות לשום רב להכריע כהמקילים, ומלבד זאת יש עוד כמה וכמה טעמים כמבואר במשנ"ה באריכות.

ומי שמעיין קצת בקורות אותם הימים יראה ברור שכל המחלוקת שהיה בעניין זה לא היה לש"ש, והתנהלה ע"י אנשים שלא האמת היתה מול עיניהם ודי בזה.

יש עוד אריכות בכל עניין זה ואין המקום והזמן לזה, ובוודאי אין שום מניעה שכת"ר יכתוב את דעת מרן הגריש"א גם אם יש שסבורים אחרת, אבל מחמת שראיתי משפט כזה שגובל בבזיון כבוד התורה והוא גם מוזר ביותר, הרגשתי הכרח להגיב. ואבקש מראש את סליחת כת"ר אם פלטה קולמוסי בטעות איזה מילה או אות שלא לפי כבוד הרמה, כי השתדלתי מאוד לכתוב בעדינות, אבל אולי בטעות נפלט מקולמוסי איזה תיבה שלא בכל כבוד התורה הראוי, וע"ז אני מבקש מחילה מעיקרא.

בכבוד רב אריה ב"ר בצלאל ב"ר יעקב גלינסקי

*

מענה הגאון רבי נחום אייזנשטיין

תודה על הערתך,

הכוונה לא היתה על מי שהוא ספציפי.

עיינן ביאור הלכה שמה ד"ה שאין שלפי הרבה אחרונים [ראשנים?], בלי דרך מפולש יש רה"ר, ובפרט במקומות שיש ששים ריבוא נמצאים שם כל הזמן, ולכן הכרעת גדולי רבותינו שיש להחמיר באיסור דאורייתא.

ואני כתבתי מה שזכיתי לשמוע הרבה פעמים מפי מרן זצוק"ל.

בכבוד.

*

הרב אריה גלינסקי

יישר כח.

והנה עפר אני תחת כפות רגלי כת"ר, ומתיירא אני לדון לפניו, אבל מה אעשה ותורה היא וללמוד אני צריך.

ובעניי עיינתי בדברי הביאור הלכה שם ולא זכיתי לראות שם "אפילו שיטה אחת" שאיי"צ מפולש, ורק לעניין שישים ריבוא האריך הביאוו"ל שיש הרבה ראשונים המחמירים בזה [וגם בזה יש להאריך הרבה ואכמ"ל, וכבר האריכו בזה בכמה ספרים יקרים מה דעת רוב הראשנים בזה ואי"ז נידונו כעת], אבל עכ"פ מעניין מפולש לא הזכיר הביאוו"ל דעה שאי"צ, ואדרבא גם בתוך דעת המחמירים שאי"צ ס' ריבוא כתב הביאוו"ל בהדיא שצריך שיהא מפולש.

וז"ל הביאור הלכה שם 'ועתה נבוא להתבונן אודות מה שכתבו המ"א והט"ז דרוב פוסקים ס"ל כהי"א הנה באמת כפי מה שהעתיק הב"י בקיצור נמרץ את עקרי השיטות דימו הם שרק אלו הם החולקים בזה וכו' אבל כאשר חפשנו דבר זה בפוסקים מצאנו עוד הרבה מגדולי הראשונים המחמירים בענין זה. אכן מתחלה אחשב דעת המקילין בזה וכו' אכן לעומת זה יש הרבה שסוברין שר"ה הוא מן התורה כשרבים בוקעין במקום הזה **אם הוא מפולש** ולא בעינן ס' ריבוא הלא המה וכו'".

ומה שלא הזכיר הביאוו"ל קולא זו לעניין עיירותיהם, כי באמת הרגילות היה שהיו הדרכים מפולשים בעיירות הקטנות, וכן הוא בהדיא במשנה ברורה בסימן שסד [סק"ח] 'ובעיירות שלנו שמנהג העולם לתקן ע"י צורת הפתח אף שרחובותיה רחבין הרבה **ומפולשין משער לשער** וגם פעמים רבות הולך דרך המלך תוך העיר ומדינא הוי ר"ה גמור ע"י"ז וכדלעיל בסימן שמ"ה וע"כ דסומכין על הי"א שבסימן שמ"ה דר"ה לא הוי א"כ ששים רבוא בוקעין בו וזה אין מצוי [פמ"ג] [וע"ז כתב 'אמנם באמת הרבה ראשונים חולקין על הי"א הנ"ל כמו שכתבנו שם בסימן שמ"ה וע"כ אף דאין למחות לאחרים הנהגין להקל ע"י צורת הפתח שכן נהגו מעולם ע"פ דעת הפוסקים המקילין בזה מ"מ כל בעל נפש יחמיר לעצמו שלא לטלטל ע"י צורת הפתח לבד'] [אבל כל הנידון הזה הוא על רה"ר המפולשין "משער לשער" [שפירש המשנה ברורה בסימן שמה סק"ז] 'פירוש שהשערים מכוונים זה כנגד זה'].

ומקורו מהפרי מגדים [סימן שסד אשל אברהם סק"ב] [ועיירות שלנו שמתקנין בצ"ה יש לעיין **במכוונין ממש השערים** ורחבים הרבה ומיהו י"ל דסומכין האידנא לית לנו רה"ר', ומבואר שזה היה מצוי בזמנם ועל זה הוא כל דבריהם שהוא תלוי בשני השיטות בשו"ע בסי' שמה וע"ז האריך בביאוו"ל שהרבה ראשונים מחמירים, אבל מעולם לא עלה על דעתם לפקק בתנאי דמפולש משער לשער שהוא מפורש שם בשו"ע בסי' שמה גם בדעה קמייטא.

וחלק גדול מיסודם של המתירים עירובין בעיירות הגדולות היה דבר זה, אלא שבשו"ת אגרות משה [אורח חיים חלק א סימן קמ] כתב 'מע"כ ידידי וכו' הנה במה שהעיר כת"ר ע"ז **שלא דברתי כלום בדבר שאין השערים מכוונים אף שעיקר יסודו של כת"ר להיתר היה בשביל זה**, הנה לא נעלם ממני זה אבל למה שבארתי שצורך דלתות

אינו דוקא כשהוא דיני רה"ר אלא אף שלענין הדינים הוא כרמלית אם אך בקעי ביה רבים כברה"ר גמור והוא רחב ט"ז אמה צריך דלתות ויש גם להחמיר שיהיו ננעלות כדהוכחתי ובארתי באורך ולכן אף זה שאין השערים מכוונים אינו כלום שעכ"פ כרמלית ודאי הוי וכיון שבקעי רבים יש להצריך דלתות. אבל מה שלא הזכרתי זה כלל אף לפלפולא ולברורא הוא מטעם שבענייתי אני נבדק בעיקר דין זה שמנלן שצריך שיהיו השערים מכוונים זה כנגד זה דמש"כ הרא"ש שיהא פלושו דומה לדגלי מדבר, תמוה דמנלן שבדגלי מדבר היו מכוונים. ומלשון רש"י באמת אין ראייה וכו' וכן יש לפרש בלשון הרא"ש וכן יש לפרש לשון הגהות מרדכי וכו' **אך במג"א סי' שמ"ה סק"ח כתב על לשון הש"ע מפולשים משער לשער פי' שהשערים מכוונים זה כנגד זה** ויש לאותו דרך המכוון משער לשער כל דין רה"ר עיין שם **וזה תמוה** מני"ל שיהיו השערים מכוונים. **איברא דכן איתא ברמב"ן** במלחמות דף כ"ב שכתב חייבין עליה משום רה"ר לפי ששעריה מכוונים זה כנגד זה **אבל תמוה גם על הרמב"ן** מנא ליה דבר חדוש כזה לומר בלא ראייה מגמ' והא אין ללמוד מדגלי מדבר שגם שם מנא ליה שהיו מכוונות. ועיין בהגר"א וכו' ולכן **צע"ג דבר זה ולא רצינתי לכתוב במה שאין לי ברור דברים**. ידידו, משה פיינשטיין יעו"ש כל דבריו.

הנה מבואר שני טעמים למה לא דן בזה, א, כי סב"ל שאף אם אינו רה"ר לא מועיל דלתות, וזה בוודאי חידוש שלא כדברי כל האחרונים הקדומים, אלא שהאגרו"מ בדעתו הגדולה יצא לחדש דבר זה, ובוה וודאי מובן מי שיחלוק ע"ז, ב, שתנאי דמפולש הוא תמוה, ובחלק מהראשנים אפשר לדחוק שלא לזה כוונתם, אבל **במג"א [ונפ"ג ומשנה ברורה] כן הבינו הדברים כפשוטו, ויש לזה מקור ברמב"ן** אלא שזה תמוה, וע"כ לא רצה לכתוב במה שאין לו דברים ברורים, ובדבר זה ג"כ פשוט ששייך בפשיטות ליישב דברי האחרונים שהבינו דברי הראשנים כפשוטן [ובמשנ"ה ח"ח ס' קד הביא ע"ז כט"ז ראשנים שהדבר מפורש בהם והוכיח שדבריהם כפשוטו, וכן הביא מכמה וכמה אחרונים שכתבו תנאי זה בפשיטות [ואמנם מצוינו בכמה ראשנים שחולקים ע"ז כמו שהביא בארחות שבת ועוד, אבל בזה לית מאן דפליג שרובא דרובא מהראשנים הצריכו פרט זה וגם השו"ע ושאר האחרונים נקטו כן בפשיטות], וא"כ איך אפשר לומר שאי אפשר לחלוק על האגרו"מ שאסר, הרי התמיהה על זה עומדת וקמה מאליה.

ויעו"ל בשו"ת שבט הלוי חלק ח סימן קעז (ב), תשובה מבן המחבר) באות ד שמדבר על תנאי הכוונת שערי העיר. כתב וז"ל 'אמרו חכ"ל, שאחד מתנאי ר"ה הוא, שיהיו מבואותיה מכוונים ומפולשין משער לשער, וכדאי' כן להדיא בברייתא (שבת דף ו' ע"א) ואיזו הוא ר"ה סרטיא ופלטיא גדולה, ומבואות המפולשין, זו היא רה"ר גמורה, ע"כ, וברש"י (עירובין ו' ע"א) אי' בזה"ל, שיהיה ר"ה שלה מכוון משער לשער, שיהיה מפולש, דומה לדגלי מדבר, עכ"ל, וכ"כ רש"י עוד (שם ע"ב, ובדף נ"ט ע"א וע"ב) כ"פ, בכמה סיגוני לשון, וכ"כ הרמב"ן במלחמות (כ"ב ע"א) ובחי' הרמב"ן (נ"ט ע"א) וכן דעת הרשב"א כמש"כ בעבה"ק (שער שלישי הל' א') **ושאר כל הראשונים, עיין שם כי נלאתי להעתיק לשונם, אבל דין זה הוא בהסכמה גמורה לכ"ע - עד שתנאי זה דשעריה מפולשים ומכוונים לדין ר"ה, נתקבל כהלכה פסוקה ללא חולק,**

בטושיע (סי' שמה"ז) וכן הסכימו כה"פ האחרונים.

והנה בביאור מה נקרא מפולש, לא ביארו ר"ה"פ כ"כ להדיא, זולת המאירי שהאיר עינינו גם בזאת דרכו, וכ' (בריש מסכתין ב' ע"א) בזה"ל, ורה"ר היא וכו', ומפולש משני ראשיו, עד שיוכל אדם לעבור ביושר "בלי שום עיכוב", ועוד (שם ו' ע"א) וז"ל, כבר ביארנו שפתי שני ראשיו מכוונים זה כנגד זה, עד שהדבר מצוי לרבים להיות בוקעין בהם מפתח זה לפתח זה - "בלא שום עיקוס", עכ"ל, ולענ"ד אף דבשאר פוס' לא נתפרש זה בפירושו, מ"מ פשוט דגם הם מודים דזו היתה כוונת חז"ל, אלא שלא הוצרכו לפרשו, וכו' ולענ"ד נראה, שזהו גם כונת רש"י הנ"ל, וכו', וע"ע בל' הרשב"א שבעבה"ק (שם) שכ' וכן המובאות המפולשין "ופתחיהן מכוונין זה כנגד זה" עכ"ל. ועד היכן בעינין שיגיע פילוש זה, וכו'.

והאומנם ראינו בדברי הגאון הגדול מהר"ם פיינשטיין זצ"ל שכ' בתשובתו (אג"מ ח"א סי' קל"ט) כמה פקפוקים בכל תנאי זה דמכוונים, אבל כבר ידוע בבי מדרשא דתשו' זו לית נגר ובר נגר דיפרקיניה ויבין דבריו, ובפרט מה שמשגיג שם על כמה מגדולי הראשונים והאחרונים, שפירשו דבריהם היטב עפ"י פשוט דברי הש"ס, ולא זכינו לירד לסוף דעתו וכונתו שם, וצ"ע.

ויעוי' עוד בשו"ת משנה הלכות [חלק ח סימן פ] שהעתק מכתב הגאון ר' שלמה דוד כהנא מווארשא שכתב בשנת תצ"ד אס בעיירות הגדולות צריכין לחוש לרה"ר דאורייתא או שלא היא היתר לתקן טלטול רק בדתות וכתב שם וז"ל לדעתי בעיירות קטנות שדרך המלך עוברת בה ומפולש לעבר לעבר יש יותר חשש מעיירות גדולות, כי ההיתר של ששים רבוא אינו ברור. והמשכנות יעקב בתשובה ארוכה להגאון ראו"מ קרא תגר על ההיתר הזה ומחמיר להצריך דלתות וההיתר של אינו מפולש מוסכם ונתקבל ולא ראינו מי שחולק ע"ז. ועיין ב"י סימן שמה"ה ומ"א ס"ק ה' שפירשו דמפולשים היינו שהשערים מכוונים זה כנגד זה ובכ"מ הל' שבת פי"ד ה"א ובעיירות גדולות לא נמצא מפולש כלל, וכן בעירנו נוהגין מן הדורות שלפנינו בתיקון עירובין ובל לחוש לרה"ר דאורייתא להצריך דלתות.

ויעוי' עוד בשו"ת בית אפרים [סי' כו] בתוך דבריו 'והחכם נ"י בכל דבריו טובב הולך שעיקר מה שכתבו הפוסקים דאין לנו רשות הרבים היא לפי שאין ס"ר ובאמת ליתא דאדרבא עיקר מה שהחליטו שאין לנו רשות הרבים הוא מחמת שאין רחב י"ו או אין מפולש'.

ויעוי' עוד בשו"ת משנה הלכות [חלק ח סימן צב] מכתב הגרמ"פ משנת תש"כ והודפס בהפרדס שנה ל"ג חוברת ט' וז"ל 'דאע"ג שיש טעמים גדולים להתיר לתקן עירובין במאנהעטען אבל כיון שיש טעמים גם להחמיר כפי שביארתי וכו' איני רוצה להצטרף להמתירים אף שאיני מוחה בהמתירים מאחר שהטעמים להתיר מרובים ומצד החשש שהוכחתי מירושלים בדיעבד כשעירבו הרי ה' מותר וכיון שהם סוברים להתיר אף לאחר שראו מה שכתבתי (באג"מ סי' קל"ט) ודאי הרשות בידם לעשות כמו שהם סוברים ובעלי נפש יראי ה' שיחשו להטעמים להחמיר כמו שכתבתי לא יטלטלו'.

ומחמת כל זה קמה וגם ניצבה התמיהה על מה שהביא כת"ר בשם הגריש"א שאין כח לשום רב להתיר מה שאסר הגרמ"פ, דאף אם לא היו דבריו

מחודשים הוא פלא וכש"כ שדברי האגרו"מ לכאו' פלא מאוד [וכ"ז הוא רק מחמת עניינא דמפולש לבד, ומלבד זה יש עוד כמה וכמה התירים וכמו שהאר"ך בזה במשנה"ה בחלק ח' מס' עה ואילך, ויעוי' בס' צד מכתב הגרמ"פ ובס' צה ואילך מה שהשיב ע"ז, ויש בכ"ז אריכות גדולה מאוד ואכמ"ל, ולא נכנסתי רק לעניינא דמפולש שהזכיר כת"ר כעת ול"ז להבין דבריו, ועכ"פ התמיהה על מה שהביא כת"ר בשם הגריש"א הוא תמיהה גדולה מאוד, ואיני רואה דרך ליישב הדברים, וצ"ע."*

מענה הגאון רבי נחום אייזנשטיין

עש"ק לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל.

כבר הורו גדולי האחרונים, ומקורם מראשונים, שכשיש ששים ריבוא לא צריך מפולש. כנראה שלא הבנת' מה שכתבתי "הנמצאים שם כל הזמן".

כמו"כ רש"י עירובין ו. לפי גיר' אחת כשיש ששים ריבוא לא צריך מכוון, וכן הוא ברא"ש ובתו' רא"ש, כן יש הרבה ראשנים שלא מזכירים מכוון רק מפולש.

וכנראה שתפסתם דעה אחת בלי להתחשב עם הוראת כל גאוני עולם בחו"ל, הגרמ"פ והגר"א קוטלר, והאדמו"ר מסטמיר, ורוב בניין ומניין של גדולי ישראל כפי שהתפרסם במכתבם משנת תשלט [?].

כן יש מכתב מגדולי הדור "מי שיסמוך על העירוב הוא מחלל שבת בפרהסיא, ואלו שעשו העירוב בגדר מכשילי הרבים", ולכן אין לנו מקום להתיר דבר שנאסר ע"י גדולי הדורות הקודמים באיסור דאורייתא חמור.

וע"ע בקריינא דאגרתא ח"ב סי' צו שצריך לעשות כהוראת חכם (הגרמ"פ) אפילו לא קיי"ל כהוראתו, ואקוה שבחודש אלול תדאג להסיר מכשול מכלל ישראל.

בכבוד רב.

הרב אריה גלינסקי

הנה באמת היה ראוי שלא אמשיך לכתוב בעניין זה, כי מה יבוא הננס שבננסים להכניס ראשו בין ההרים בנידון חמור כזה, וגם איך אוכל להטריח את כת"ר כל כך, אבל סוף סוף תורה היא וללמוד אנו צריכים, ומלאכת שמים היא שהוזהרנו שלא לישא פנים לאיש, ואחר שכת"ר ברוב ענותנותו פינה מזמנו העמוס לכתוב לי בקיצור דעתו הרמה בזה, אלא שמרוב הקיצור לא זכיתי לירד היטב לדעתו, וע"כ אין לי ברירה אלא לכתוב את אשר על ליבי, ואם קשה לכת"ר האריכות, אדגיש שהעיקר הם ג' אותיות הראשונות, אם כי יש נקודות מאוד חשובות גם בהמשך.

בתחילת הדברים הנני מדגיש שכל דברי אין בהם כוונה של רמז רמזיה לעניין הלכה למעשה, ובוודאי הלכה למעשה יעשה כל אחד כהוראת רבותיו שנוהג כהוראתם בכל דיני התורה, וכל דברי הם רק לנסות להבין דברי רבותינו אשר מפייהם אנו חיים גם בקט שכלנו.

א [כתב כת"ר 'כבר הורו גדולי האחרונים, ומקורם מראשונים, שכשיש ששים ריבוא לא צריך מפולש'.

ואני בער ולא אדע מי הם גדולי האחרונים האלו, וזה גופא מה שאנו דנים, וכת"ר ציין לדברי הביאור"ל שהביא בזה מחלוקת, וכבר הבאתי לשונו בזה שכל המחלוקת הוא על תנאי דס' ריבוא אבל

לכו"ע בעינין שיהיה מפולש ולא הזכיר המשנ"ב שום חולק בזה.

ואשמח מאוד שיפרט כת"ר מי הם גדולי האחרונים האלו ומאיזה ראשונים מקורם, כי כל האחרונים אשר מפייהם אנו חיים בכל הוראה והוראה כדוגמת המג"א, פמ"ג, משנ"ב, ושאר כל האחרונים, לא הזכירו בזה כלל דעה להחמיר בזה [ואמנם המשכנות יעקב רצה לומר שיש בזה מחלוקת ושיש להחמיר בזה, אבל אדרבא, הרי חזינו שהמשנ"ב ראה היטב דברי המשכנו"י, וכפי שיראה המעיין שכמעט כל דבריו בביאור"ל שם לקוחים מדברי המשכנו"י, ואעפ"כ לעניין מפולש לא הביא צד לחלוק על דינא דמפולש ואדרבא הדגיש בהדיא שרה"ר הוא אס הוא מפולש, וגם בפירושו דמפולש הזכיר דברי המג"א בפשיטות דהיינו כשני השערים מכוונים זה כנגד זה ולא הביא בזה צד שני, ועכ"פ גם המשכנו"י לא כתב שכשיש ס' ריבוא אי"צ מפולש, אלא כתב שאי"צ לא ס' ריבוא ולא מפולש, וא"כ אין לי שמץ מושג מי הם גדולי האחרונים שכתבו שכשיש ס' ריבוא אי"צ מפולש, ולפ"ר לא ידוע לי רק דברי האגרו"מ שכתב שהוא נבון בד"ן זה, וכן בשם הגריש"א הביאו בארחות שבת פכ"ח הערה קנא ש"אינו מיקל בזה", ולא הביאו טעם בזה, ואולי גם הוא היה נבון בזה כדברי האגרו"מ, אבל עכ"פ גדולי האחרונים הוראתם בהדיא שבעינין תנאי דמפולש, וכן הוא כמעט בכל הראשונים, וכמו שהבאתי בזה מלשון התשובה בשבט הלוי שכתב כן בקיצור.]

ב [עוד כתב כת"ר כנראה שלא הבנת' מה שכתבתי "הנמצאים שם כל הזמן".

אכן כוון כת"ר לאמת שלא הבנתי מש"כ כת"ר "הנמצאים שם כל הזמן" ועדיין לא זכיתי להבין, כי לכאו' לעניין מפולש אין שום נפק"מ אם נמצאים כל הזמן או לא, ובאמת לא ביאר כת"ר כלל כוונתו בזה, וכפי הנראה כוונתו בזה למה שכתב המשנה ברורה (סימן שמה"ס כד) לעניין מה שהזכיר השו"ע שס' ריבוא היינו שעוברים שם בכל יום וכתב ע"ז המשנ"ב 'לפשוטי בכל הראשונים העומדים בשיטה זו ולא זכר בדבריהם תנאי זה רק שיהיו מצויין שם ששים רבוא. ועיין מה שכתבנו בבה"ל בשם הרמב"ן והריטב"א, והיינו דסבי"ל שדי במה שיש בעיר ס' ריבוא, וכפי הנראה שלזה כוון כת"ר דהיינו שלדעת המשנ"ב אם יש ששים ריבוא בעיר די בזה לשיחשב רה"ר.

אבל לא זכיתי להבין כוונת כת"ר, דכל זה הוא כלפי "התנאי דשישים ריבוא" שבוה סבי"ל להמשנ"ב שאי"צ ששים ריבוא בכל יום אלא במה שיש בעיר ששים ריבוא [וכבר העירו בזה שדברי השו"ע יש להם מקור בכמה ראשונים וכ"ה בבה"ג, ואכמ"ל כי אי"צ נידונו כעת], אבל מה עניין כל זה ל"תנאי דמפולש" שזה אף כשיש ששים ריבוא ברחוב הזה בכל יום, ובמשנ"ב הזכיר דבר זה להדיא גם בדעת הסוברים שאי"צ ס' ריבוא וכמו שהעתקתי לשונו במכתב הקודם.

ג [עוד כתב כת"ר 'כמו"כ רש"י עירובין ו. לפי גיר' אחת כשיש ששים ריבוא לא צריך מכוון, וכן הוא ברא"ש ובתו' רא"ש, כן יש הרבה ראשנים שלא מזכירים מכוון רק מפולש'.

הנה בדברים אלו כלל כת"ר הרבה, בבחינת מועט המחזיק את המרובה, ואיני רוצה להאריך בזה כדי שלא להטריח את כת"ר, ואנסה לקצר ככל האפשר. והנה יש להדגיש שאף אי נימא דכן הוא דעת רש"י והתו' והרא"ש, הרי הכרעת השו"ע בפשיטות בלי חולק שצריך תנאי דמפולש, וכן המשנ"ב ושאר

האחרונים לא הביאו בזה חולק ואדרבא פשיט"ל
הדכוונה דמפולש הוא שהשערים מכוונים זה כנגד
זה.

אבל באמת לא מצאתי שני לשונות ברש"י אם
כשיש שישים ריבוא צריך מכוון או לא, וז"ל רש"י
שם בעירובין דף ו' ע"א 'רשות הרבים - משמע רחב
שש עשרה אמה, ועיר שמצויין בה ששים ריבוא ואין
בה חומה, (או) שהיה רשות הרבים שלה מכוון
משער לשער שיהא מפולש, דומה לדגלי מדבר'
[וברא"ש ובת"י ר"ש אכן מובא עם תיבת או].

וכן כתב רש"י שם [דף ו' עמוד ב' ד"ה אבולי
דמחוזא] שמחוזא היתה רה"ר כי 'שערי העיר
מכוונים זה כנגד זה, והיו בה ששים ריבוא'.

ואם כוונת כת"ר שלגיר' או שהיה רה"ר וכ"י יש
כאן שני לשונות בגוף הדין, הרי אין לזה שום רמז,
ולכל היותר יהיה מבוואר לפי גיר' זו שדין רה"ר
מפולש הוא רק כשיש חומה, ובאמת גם בלשון
השו"ע מובא תנאי דמפולש באופן של עיר שיש לה
חומה, ויש לזה מקום לומר שבאמת הוא רק כשיש
חומה ומחיצה, אבל עכ"פ אין כאן ויכוח על גוף
התנאי [זוהי שאלה יסודית מה יסוד עניינו של תנאי
דמפולש, אם מצד נחא תשמיתיה של בני רה"ר בלי
שום עיכוב ועיקום, או שישודו מצד מחיצה שכשאלו
השערים מכוונים יש כאן ג' מחיצות, וכפי הנראה
שבאמת נחלקו בזה ראשונים ואחרונים בשני
הצדדים הנ"ל, ואי אפשר כלל להאריך בזה במסגרת
זו, ועכ"פ אף אם בעיני מחיצה, פשוט שאי"צ חומה
ממש אלא ה"ה חומה מבנייני העיר עצמם, כל
שלמעשה אין מקום מפולש שאנו רואים בעינינו רק
שני מחיצות, וזה אף ללא חידוש החזו"א של עומד
מרובה שחידש בזה עומד מרובה דיני, אבל מה
שמחיצות שע"י בניינים נחשבים כמחיצות, זה פשוט
ואי"צ לפנים, ויש ששגו בזה ואכמ"ל, ועכ"פ אין כאן
מחלוקת על עצם התנאי של מפולש].

ואולי כוונת כת"ר שיש שני לשונות ברש"י אם
בעיני "מכוונים זה כנגד זה" או שהעיקר שיש שני
פתחים, וזה על פי מה שכתב עד"ז באגרות משה
[חלק ה סימן כח אות ז, ונדפס גם בשו"ת משנה
הלכות חלק ח סימן צד אות ג] וז"ל שם 'אך באמת
איתא פ"ע ח ברש"י שכתב דצריך שיהיו השערים
מכוונים וכתב בעירובין דף ו' על הא דאמר עולא
הני אבולי דמחוזא אלמלא דלתותיהן ננעלות בלילה
חייבין עליהן משום רה"ר שהיו שערי העיר מכוונים
זה כנגד זה והיו בה ס' ריבוא, ומוכרחין לומר שהוא
תרי לשני ברש"י, ונמצא שנוסף לנו לשון אחד
ברש"י דסובר ג"כ כרמב"ן במלחמות והא"ז, אבל
עכ"פ הוא עדיין מיעוט גדול לגבי כמה רבוותא
שמשמע דאין צורך לזה'.

אמנם כ"ז הוא לפי דרכו של האגרו"ם שלשון
מפולש אין משמעותו שהשערים מכוונים, אמנם
המג"א והמשנ"ב פירשו לשון השו"ע שכתב מפולש
משער לשער, שהיינו שהשערים מכוונים זה כנגד
זה, וכן הוא בהדיא בבית יוסף שם שכתב וז"ל
'ונראה דהוא הדין אם יש לה כמה פתחים אלא
שאינם מכוונים זה כנגד זה דכל שאינו מפולש
משער לשער לאו רשות הרבים הוא כמו שיתבאר
בסמוך'.

ולפי דבריהם פשוט שאף בשאר הראשונים
שכתבו לשון מפולש משער לשער אף שלא כתבו
בהדיא הלשון שהשערים מכוונים, עכ"פ פשיטא
דהו כוונתם גם כן [ובמשנ"ה ח"ח סי' קד הרחיב
ע"ז בראיות ברורות].

וא"כ אף אם מרן בעל האגרו"ם נבדך בעניין זה
ולא רצה לסמוך ע"ז להקל, אבל לא שמענו בזה שום

הוראה מגדולי האחרונים, אדרבא כל גדולי
האחרונים אשר מפייהם אנו חיים בכל הוראה
והוראה, כתבו בפשיטות שבעיני מכוון לשער לשער,
הלא הם הבי"ו והמג"א ופמ"ג ומשנ"ב ושאר גדולי
האחרונים, ומקורם ברור מכל גדולי הראשונים
שכתבו כן וכפי שהבאתי במכתב הקודם לשון
התשובה בשבט הלוי, וא"כ בוודאי הנוהג כמו
שכתוב בשו"ע ומג"א ופמ"ג ומשנ"ב אי אפשר לומר
עליו שנוהג שלא כדון, ואדרבא אף אם קשה לנו
להבין דבריהם, הרי על זה נאמר לא תסור מן הדבר
אשר יגידו לך ימין ושמאל, אפילו על שמאל שהוא
ימין, והיינו שאין לסור מדבריהם לא לקולא ולא
לחומרא, ובוודאי אין שייך לקרוא לזה מחלל שבת
[וע"כ הדעת נוטה שהמכתב שהוזכר בו לשון זה
הוא מזוייף וכדלקמיה], ועכ"פ אין ספק שריהטת
ההלכה לפי פשוטה לפי הוראת רבותינו האחרונים
שמפייהם אנו חיים על פי דברי גדולי הראשונים, היא
שמתנאי רשות הרבים שתהא מפולש ומפולש
הכוונה שהשערים מכוונים זה כנגד זה [אלא שיש
צד דבעיני מחיצות מסויימות שקיים בזמננו כמעט
בכל מקום].

ד [עוד כתב כת"ר **וכנראה שתפסתם דעה אחת
בלי להתחשב עם הוראת כל גאוני עולם בחו"ל,
הגרמ"פ והגר"א קוטלר, והאדמו"ר מסטמיר, ורוב
בניין ומניין של גדולי ישראל כפי שהתפרסם
במכתבם משנת תשכג.**

**כן יש מכתב מגדולי הדור "מי שיסמוך על העירוב
הוא מחלל שבת בפרהסיא, ואלו שעשו העירוב בגדר
מכשילי הרבים", ולכן אין לנו מקום להחיר דבר
שנאסר ע"י גדולי הדורות הקודמים באיסור
דאורייתא חמור.**

אף שלא היה ברצוני להיכנס לזה מחמת כמה
טעמים ובעיקר מחמת עדינות הדברים והאריכות
שהיא דורשת, אבל מחמת שכת"ר הזכיר דבר זה,
בהכרח להתייחס לזה.

הנה קודם כל רצוני להדגיש שלא באתי כלל
להורות הלכה למעשה, ומעולם לא הייתי באמריקה,
ואין בכוונתי ג"כ להיות שם, וגם מעולם לא נשאלתי
על זה למעשה, ואני לכשעצמי משתדל בליני"ד
להחמיר כדברי המשנ"ב שלא לסמוך על היתירא
דשישים ריבוא.

אלא שלפני זמן עסקתי קצת בסוגיא זו בדרך
לימוד [לא לעניין הוראה למעשה], והאמת אומר
שאכן הבנתי בהחלט את דעת המשנ"ה וסיעתו
שבנויה ומיוסדת בטוט"ד על דברי גדולי הראשונים
והאחרונים אשר מפייהם אנו חיים, ודברי האגרו"ם
נפלאו ממני הפלא ופלא, וכן מה שהביא הארחות
שבת בשם הגריש"א לא זכיתי להבין ובפרט שאי"ז
דרכו של הגריש"א שלא לבאר טעמו, וכמה שניסיתי
למצוא מי שיבאר טעמו בזה לא מצאתי [רק שאולי
חש לדברי המשכנ"י, אבל א"כ הוא בגדר חומרא
בעלמא כי בוודאי עיקר ההוראה היא כדברי הבי"ו
ומג"א ופמ"ג ומשנ"ב, אף אם נמצא חולקים עליהם,
וכמבואר כע"ז בשיעורי הגריש"א על מסכת שבת
סד ע"ב על עניין אחר ואכמ"ל, וכש"כ כאן שאדרבא
כן הוא ריהטת דברי הראשונים והאחרונים].

וכשראתי המאמר של כת"ר שמחתי אולי אמצא
כאן ביאור לדעת הגריש"א, ומאוד נצטערתי שלא
רק שלא מצאתי ביאור לעצם דעתו להחמיר בזה,
עוד הובא בשמו פסק פלאי לחלוטין שלא זכיתי
להתחיל להבין כוונתו בזה, ועדיין לא שמעתי בזה
התחלת ביאור, וצע"ג.

ועכשיו הוסיף כת"ר שרוב בניין ומניין מגדולי
חו"ל החמירו בזה והביא לשון מכתבם בזה, ובכל זה

מתווסף רק יותר ויותר הפלא הגדול אין ייתכן
להחמיר כ"כ נגד השו"ע והמג"א ופמ"ג ומשנ"ב.

ובאמת לשון המכתב הזה הוא תמוה מאוד מאוד
כידוע, כי מעולם היו מחלוקות בהלכות שבת
ומעולם לא שמענו שיכתוב בעל הוראה על חברו
שהוא מכשיל הרבים ושהנוהג כמותו הוא מחלל
שבת בפרהסיא, וכש"כ כאן שדברי המתירים הן הן
דברי השו"ע ומג"א ופמ"ג ומשנ"ב, אלא
שהמחמירים נבוכים בזה ואינם רוצים לסמוך על
דברי הבי"ו ומג"א ופמ"ג ומשנ"ב כמבואר בדבריהם,
אבל האם ייתכן לומר ולכתוב שמי שנוהג כהשו"ע
ומג"א ופמ"ג ומשנ"ב הוא מחלל שבת בפרהסיא.

וע"כ כמדומה שאין ספק שכוונה השערת בעל
משנ"ה שמכתב זה הוא מזוייף, והביא לזה כמה
ראיות כפי שאעתיק לשונו בסמוך, והביא שכן אמר
ג"כ הגר"ם גיפטער ברבים [ואין ספק שהיה אז
מחלוקת קשה, וכדרכה של "מחלוקת לשם שמים"
שהיא מתירה לעבור על כל התורה כולה, וכמו"כ
היה אז עוד הרבה דברים שאין שייך עליהם שום
היתר, כדוגמת קריעת העירובין שהיא בוודאי
הכשלה גמורה וגזל גמור, וכן בזיון כבוד התורה
באופן מחפיר, ויעו"ב בשו"ת משנה הלכות חלק ח
סימן צב 'מעטת אני חוזר על הראשונות כי לפענ"ד
לא יצאו דברים אלו מפי קדשו של כהדרג"ק
והאמנם על סמך מכתב של אגודת הרבנים הנ"ל וגם
אומרים שיש להם טייפ ממעכ"ק אשר התיר את
דמם של הני ת"ח שהשתתפו בהכשר העירוב דמם
ודם זרעיותם ועושים מלחמת מצוה ורודפים אותם
ומבזים ת"ח ברבים וביחיד וקוראים על הטעלעפון
בשמות אשר תצלנה אזנים מלשמוע ובאימים
שימסרו אותם למלכות וכיוצא בזה ביום ובלילה
נגישות והכל לשם שמים למען כבוד מרן הגאון
שליט"א ועתה אם דעת כהדרג"ק שהני רבן
חייבים נזיפה נקבל אבל ח"ו אין להם דין מורדין,
ואם הדבר הוא בזיוף או בטעות עכ"פ מאד נבקש פי
קדשו לתקן הדבר קודם שיהא מאוחר כי ליהוי ידוע
למעכ"ק כי בשמו ובשם מכתבו קוראים אנשי
שלומו לרבנים גדולי התורה והוראה שמוסרים
נפשם על קדושת שמו ית' ביום ובלילה בדברי בזיון
וחרופים וגידופים ואם זו תורה וזו שכרה לא יא
חלקי עמהם. והאמת כי רצינו להפגש עם פני
הדג"ק ולדבר פה אל פה כי אהבתי אליו כמאז
ומקדם כאהבת בן על אב האמנם בקשתי מנכדו
ואמר לי כי מחמת חולשת מעכ"ק השם ישלח לו
רפואה שלמה מן השמים א"א הדבר וגם כי אנחנו
מפקפקים באמינות הטעם כי כפי הנראה יש כאן
מעורב ענין של פאליטיקא מצד מנגדי העירוב
שחוששים שאם נפגש עם מעכ"ק שליט"א יתברר
שדברים אלו לא יצאו מפי כג"צ ועכ"פ לא ברצונו
הטוב וכאשר הודה לזה שוב ידידי הרה"ג ר' צבי
גינזבערג שליט"א, ולכן החלטנו עכ"פ לבא בכתובים
ולדבר מה שעל לבי, ועל לב חברי ורבותי שליט"א,
יעו"ש עוד, וכפי הנראה שיתכן מאוד שהמכתב הזה
כלל לא הגיע להגרמ"פ כפי שנראה קצת מתשובתו
שאח"כ שלא נתייחס כלל לעניין זה].

גם מה דפשיט"ל לכת"ר שרוב בניין ומניין מגדולי
חו"ל החמירו בזה, כפי הנראה מקורו רק מהקול
קורא ומכתב הנ"ל שיש לדבר בזה הרבה, אבל
בהוראה למעשה לכא"ו הרוב הקילו בזה, הן באותו
דור והן בדור הקודם שכן הורה הגר"י שטייף
כנדפס בשו"ת מהר"י שטייף סי' סח, וכן הגרמ"ד
ויסמנדל כמו שנדפס בתורת חמד, וכן הוא דעת
הגר"א העניקין ועוד הרבה גדולי הוראה [כמבואר
כ"ז במשנ"ה ח"ח סי' פט ובסי' קמה ועוד ואכמ"ל].

וכן מה שהזכיר כת"ר מדעת האדמו"ר מסטמר, באמת אין הדבר ברור, והרי כמה מתלמידיו הם מגדולי המתירים, ויעו"ל בשו"ת משנ"ה [ח"ח סי' קנז] שהביא עדויות על דעתו להיות, ואכמ"ל. ולצורך העניין בהכרח להעתיק כמה לשונות משו"ת משנה הלכות [חלק ח סימן קמה] בעניין המכתב הנ"ל וכמדומה שכל מי שיתחיל על הדברים בעין אמת יבין שהאמת כדבריו.

וז"ל שם 'גם מצד עצם המכתב שכתבו שם שמי שישמוך על העירוב הוא מחלל שבת בפרהסיא ואלו שעשו העירוב מכשילים את הרבים בחילול שב"ק. הנה מלבד שאין זה לשון ודרכו של הגרמ"פ לכתוב כן לבד מזה אינו ע"פ הלכה כלל ומי שמע כזאת אם גדולי התורה פוסקי הדור מובהקים אשר כל בית ישראל נשען עליהם בכל דבר ועל פסקיהם הן לקולא הן לחומרא באיסורי כריתות ומיתת ב"ד ובכל העולם יצא קום כפוסקים אמיתים לכתוב עליהם מי שפוסק להיפוך שהם מחללי שבת והעושה כדבריהם הוא מחלל שבת והפוסקים מכשילים את הרבים לא נשמע כזאת בישראל ואין לך מלשינות גדולה מזה וביזוי ת"ח גדולי הדור מזו והרבה צער גרם לי המכתב כי יודע אני קדושתו וצדקתו של האי צדיק וח"ו לא יצאו דברים אלו מפי קדשו של הגאון שליט"א וכו'.

והרבנים שחתמו עצמם בברוקלין על הקול קורא לא הזכירו שום איסור על העירוב לא איסור דרבנן ולא דאורייתא אלא כתבו שלא הסכימו על העירוב ובפירוש אמרו שלא רצו לכתוב איסור כיון שהמציאות הוא שיש עירוב כשר והמציאות א"א להכחיש ולכן כתבו רק שלא הסכימו אבל גם על זה הרי רובא דמנכרא מהפוסקים הגדולים הסכימו על העירוב שמוטר לטלטל ואם אחד או שנים כתבו שיוציאים מן הועד וכיוצא לאחר איומים שקראו אותם בבזיונות הרי בנתינת הגט צריך לומר בדלא אניסנא אבל החוזר מחמת אונס אין זה מבטל העירוב כלל וכו'.

אבל מ"מ המציאות שראינו כמה גדולי הרבנים את העירוב ודברנו עם שאר גדולי הרבנים וכולם הסכימו שהעירוב כשר ויש עירוב כשר בבארא פארק וידוע דהלכה כרבים ובפרט בהלכות עירובין **ולכן אין לי שום פתרון על המכתב הנ"ל אם לא שנאמר שהגאון ר' משה לא כתבו והוא בזיוף מהאנשים אשר רוצים לאסור עירובין וקצת ראייה לדבר שכל מכתבי הגאון שליט"א כותב בכת"י וזה נכתב במאשין וכל המשנה ידו על התחתונה. וגם כל המכתב נכתב בלשון יחיד ונחתם אגודת הרבנים, גם שמעתי שהרב הגאון מוה"ר מרדכי גיטער ראש ישיבת טעלו אמר ברבים באגודת ישראל דבארא פארק לפני קהל כמעט אלף איש שהמכתב לא נכתב ע"י הגאון ר' משה שליט"א עוד יש כאן פליאה גדולה שבקשנו כמה רבנים להפגש עם הגאון שליט"א לדבר בענין המכתב ולא רצו ליתן פגישה בתירוצים שהגאון שליט"א חלש מאד השי"ת ישלח לו רפואה וחיים ומ"מ ראינו שלדברים אחרים נותנים פגישה וב"ה וב"ש הגאון שליט"א מתנהג כדרכו בקודש יום יום אבל כנראה שיש בזה איזה סוד בכל אופן המכתב הוא חידה עצומה אבל המציאות הוא אחרת שיש לך פסק מהגאון ר' משה שמי שרוצה לנהוג כפוסקים המתירים לעשות עירוב הרשות בידו וא"כ קמו דברינו הראשונים בלי עקש ופתלתול'.**

ויעו"ש עוד [בח"ח סי' קמז] שהביא עוד כמה ראיות חזקות שהמכתב הזה מזויף ומחמת יראת האריכות לא העתקתי הדברים.

ובנותן טעם להעתיק עוד את מש"כ שם בתחילת התשובה הנ"ל [חלק ח סימן קמה] 'וליהו ידוע לך כי אני מחשיב יותר את מרן הגרמ"פ מרובם מכס אשר צועקים על לא דבר וזה לערך שלשים שנה כתב לי מרן שאני יכול ומחוייב לחלוק עליו אם אני רואה ההלכה אחרת וח"ו להעלות שקר בתורתנו הקדושה וקב"ה אמת ותורתו אמת וכמעט שאפשר שאתה עדיין לא נולדת כשאני כבר לפלתי בדברי תורה עם הגאון שליט"א ואני כל ימי אצלו כבן בית ממש והי' סנדק אצל אחד מבני ישיחי וכבוד הגאון שליט"א חביב עלי יותר מלכס אבל אין זה כבוד אלא בזיון מה שאתם רוצים להכריח כל העולם גדולי התורה לשקר בדברי תורה ולקבל דעת שלדעתם אינו כן והוא נגד ההלכה ונגד התורה וכמו שכתבתי לו בשם הרדב"ז ועוד גדולים וכי שקר הנחילו לנו אבותינו ומה שקשה ממתב שיעא ע"י אגודת הרבנים הוא באמת צ"ע וכחידה שאין לה פתרון (אם הוא אמת שהגאון ר' משה כתבו, מה שאני מסופק הרבה בדבר כמו שאכתוב בסמוך).

(שוב נתקבלה תשובה שני' ממרן הגאון שליט"א הובא כצורתה לעיל בסמוך ובה כתב הגאון בעצמו שכן אמר לי בעת בקרי אצלו אלא שכעת נראה לו לחזור מדבריו הראשונים ע"ש וא"כ נתאמתו דבריו ע"י מרן הגרמ"פ שליט"א בעצמו).

איברא דמכתב הזה סותר את דבריו ומכתביו הקודמים חדא מה שכתב בעצמו בתשובה להרב יאנג (ובהפרדס שנה ל"ג חוברת ט') דאינו רוצה להצטרף להמתירים ומיהו אינו מוחה בהמתירים מאחר שהטעמים להתיר מרובים וכיון שהם סוברים להתיר אף לאחר שראו מה שכתבתי (באג"מ סי' קל"ט) ודאי הרשות בידם לעשות כמו שהם סוברים והיאך כתב כאן להיפוך. וכו'.

גם השבוע המציאו לי טעיפ מאת ידי"ן הרב הגאון הצדיק ר' שמואל בירענבוים שליט"א ראש ישיבת מיר שאמר מפורש בשם הגאון ר' משה שליט"א שפסק שמי שרוצה לחלוק בענין עירובין ולסמוך אמתיין הרשות בידו יהי' מאיזה טעם שיהי' אבל הוא פסק דין מהגאון ר' משה שהרוצה לחלוק ולסמוך ולהתיר עירובין הרשות בידו וז"ל אונז איז דאס ארנישטט נוגע ס'איז פאראן אנדערע וואס זיי פאסקענען נישט ווי ר' משה, ר' משה האט געזאגט אז זיי מעגען פסקענען אזוי האב איך אליין געזעהן ער זאגט אז ער איז נישט וואס איז אחילוק וואס ער זאגט אז ר' משה זאגט איזט דאס אוודאי א פסק כו' והאריך בדיבורו האמיתיים ואולי אשלח לו הטעיפ עכ"פ אמר מפורש שר' משה פסק שיש רשות ביד החולקים לחלוק ולתקן עירובין וא"כ לא ידענא פירוש שהרי מכתב זה מכחיש את כל יעו"ש עוד בתשובה זו ובשאר התשובות הסמוכות לפניו ולאחריו ואכמ"ל עוד.

ה [הנה כיון שהזכיר כת"ר את מכתב הקה"י בנידון זה, מן הנכון להביא דבריו בזה ולראות שאדברא משמע שנטה יותר לדעת המשנ"ה וסיעתו מלדעת האגרו"מ וסיעתו, ועכ"פ לא העלה צד כזה שאין כח לשום רב להתיר.

וז"ל המכתב [מובא ג"כ בשו"ת משנה הלכות חלק ח סימן צ.]

בעה"י אור ליום ג' פ' תזריע וה' סביב לעמו - מעתה ועד עולם - לפ"ק.

לפאמ"כ ידי"ע הגאון הגדול רב רבנן פאר הדור והדרו וכו' וכו' הגר"מ קליין שליט"א בעהמ"ח ספרים הנפלאים משנה הלכות ועוד כמה ספרים המאירים לארץ ולדרים. והנני מאשר בתשו"ח

קבלת משלוח מנות קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות דברים ככתבן.

והנה הציע הדר"ג לי שאלמוד בעיון גדול בכל המו"מ בעניני עירובין ובהקונטרס הנחמד שסידר פ"מ הדר"ג שליט"א ואמנם קשה לי מאד לעיין בענין עמוק שכבר דשו בו רבים ועצומים אשר נדרש לזה זמן רב ומנוחת הנפש. אבל מפני שדברי הדר"ג מחייבים אותי לעסוק בשמעתתא דא התחלתי ללמוד את הקונטרס של הדר"ג ובבואי בעמוד י"ב נבהלתי מאד שמבואר שם שהגר"א קטלר ז"ל ויבדלח"ט הגר"מ פיינשטיין שליט"א אוסרין עירובין בק"ק נוא יארק ואיך אכניס ראשי לבין ההרים, ומעולם לא התערבתי בדברים שנחלקו בהם גדולי הדור ובפרט שהם גאוני ההוראה בעיר נוא יארק. וכתב בשלה"ג פ"ק דע"ז בסוגיא דהנשאל לחכם ואוסר וכו' שכתב שבמקום הוראתו של החכם צריך לעשות כהוראתו אפילו לא קיי"ל כהוראתו ע"ש ובכלל אני חשבתי שכל הערעורים נובע מאיזו אברכים והנה זה מחלוקת בגדולי התורה ולא נסיתי כלל בכאלה אנא יחוס הדר"ג עלי וישחרר אותי מלכתוב בענינים אלו.

ובאמת שדברי המשכונת יעקב חזקים מאוד שכן הוא ע"פ הגמ' ע"פ כללא דהלכה כריו"ח בפלוגתא דריו"ח ור"א שאין רה"ר יתיר אלא בדתות נעלות וכפי הנראה שהבי"א לא העלה שובר ממשי לטענת המשכנ"י זולת בשנחליט דרה"ר צריך ששים ריבוא והוא מחלוקת הגדולה ועצומה שר"ת ז"ל חלק על זה ובמשכנ"י בשם הריטב"א ז"ל ראיתי לפום ריהטא שכתב הריטב"א ז"ל שרוב הגאונים חולקים על פרש"י ז"ל ומכל הלין מפחד אני מאד להתערב וכדכתיב ובמקום גדולים אל תעמוד ולמעשה ממילא פשוט שהרבנים בכל מקום יעשו עירובין בשביל להציל את הרבים (שגם בלא עירוב יטלטלו) לכה"פ לפי כמה שיטות מרבוותא.

ולת"ח היראים ע"ד ה' אולי לכאורה באמת לא כדאי להגיד להם שההיתר הוא פשוט וברור לגמרי מכמה טעמים: א) מפני טענת המשכנ"י שרה"ר טעון דלתות נעלות, ב) כי בכ"מ גרים גוים וכן בעוניה מחללי שבת רח"ל דצריכין לשכור מהם רשות וסומכין על שכירות מראש העיר או מראשי הצבור ועל הכל ודאי יש לפקפק דאין להם שום כח בדירות פרטיות ומה שבאיזו מקרים יש להם איזו שליטה להכניס בבית התושבים דברים וכש"כ הצבא שבזמן המלחמה יכולין לעשות הרבה דברים בבתיים פרטיים, מ"מ אין כ"ז בתורת שליטה וקנין על הבית רק הוא בתורת שליטה על הגברא שכופין אותו להעמיד ביתו לצרכי המלחמה וכמדומני ששמעתי דנין בזה ובמ"ב מדבר מזה ובעונ"ה קשה עלי החיפוש, ג) מפני שיש בעיר הרבה מקומות זרועים יותר מב"ס והם אינם מוקפים מחיצות סביבם, ויש בזה היתר החכ"צ ובזכרוננו שדנין בזה, ד) שיש עיירות שסומכין על עמודי טלגרף והחוטין שעליהן מחוברין מן הצד ויש איזו אחרונים שמצדדין בזה וקשה עלי החיפוש, ה) שמרן החזו"א החמיר לנו מאד שאם אחד מעמודי העירוב אינו עומד ישר ממש אלא נוטה קצת לצד אחד שנפסל העירוב ע"י זה דנמצא שאין החוט המשקוף מכוון כנגד עשרה טפחים התחתונים של העמוד שהן הן עיקר המזוזות והחוט אינו מכוון כנגדן ומאחר שהמשגיחים אינם נזהרים לפסול אם נתעקס קצת אחד מעמודי הצוה"פ ראוי לחוש ולהחמיר, ו) שכרגיל כבר הוחזק שהעירוב מתקלקל שהרי בכל שבוע הולך המשגיח של העירוב עם נוי"כ שנושא חבילת עצים וחוטית מתכות וכו' ותמיד עושה תיקונים וא"כ הרי כבר

הוחזק שיתקלקל העירוב אם ע"י שקצים או ע"י קרונות ומכוניות, ז) כי במשך השנה כמה פעמים נפסלה (המצה שעירבו בה) מאכילת אדם ונתבטל העירוב. וכן אנו נוהגים תדיר שלא לסמוך על עירוב העיר אפי' כשהוא נחוץ מאד.

באמת עדיין לא למדתי רוב הקונטרס של הדר"ג, אכן הנני עט ממחר להשיב מפני הכבוד כבוד התורה שלא יהיה מניעת תשובתי כאילו אני ח"ו מתעלם מבקשת הדר"ג שליט"א שהציע לי במכתבו, ואבקש סליחה על אשר לא מהרתי להזדרז ולהשיב מיד כי בעוניה אני סובל מכמה דברים לעת זקנתי ממש כמו שאחז"ל בסוף שבת מקראי דסוף קהלת, והנני דושי"ת באמת ובתמים כל הימים המצפה לרחמי שמים ולגאולה שלמה בב"א.

יעקב ישראל קניבסקי

עכ"ל המכתב.

והנה עלינו לשים לב **שהקה"י סבר ש"הערעור נובע מאיזה אברכים"**, ובוודאי לא נעלם מהקה"י שיש שם שישים ריבוא, ולמה סבר שהערעור נובע מאיזה אברכים, אם לא שפשיט"ל שבפשוטות בוודאי יש מקום לסמוך על היתירא דמפולש ולכן לא עלה על דעתו כלל שיש גדולי תורה שמחמירים בזה.

וגם אחר ששמע שהאגרו"מ והגרא"ק מחמירים בזה, נראה מריהטת לשונו שחש בעיקר לכבוד התורה, ממה שהביא בזה מיד דברי השלטי"ג שאע"פ ש"לא קיי"ל כהוראתו" של החכם יש לנהוג כן במקומו, משמע שנטייטו יותר לומר שלא קיי"ל כהאוסרים דאלי"כ לא הוצרך בזה להשלטי"ג דהו"ל שיש כאן ספק דא", וגם אח"כ כתב שליירא ה' "אולי לכאורה באמת לא כדאי להגיד להם שההיתר הוא פשוט וברור לגמרי מכמה טעמים", והזכיר כמה טעמים בדבריו שעיקרם שייכים בכל עירוב, ומשמע דפשיט"ל שיש כאן מקום גדול להיתר לאותם שאין מחמירים בחומרות אלו [ששייכים בכל עירוב וזה ברור ומוסכם שהמנהג מעולם היה להקל בזה ולא חששו לדעת המשכנ"י, ויעו"ל במשנה"ש שם ח"ח סי' צא שהרחיב בזה שכל החששות שהזכיר הקה"י היו ג"כ במדינות אירופה ואעפ"כ מוסכם שהמנהג היה לערב, ויעו"ש מש"כ ליישב הדברים ואכמ"ל].

ועכ"פ קורא לזה הקה"י "מחלוקת בגדולי תורה", הרי שיש כאן כלל הפחות מחלוקת של שני צדדים [ואדרבא משמע שנוטה יותר לדעת המשנה"ה בגוף היכוח אלא שהחמיר מטעמים אחרים וכנ"ל].

וגם אח"כ כתב 'ולמעשה ממילא פשוט שהרבנים בכל מקום יעשו עירובין בשביל להציל את הרבים (שגם בלא עירוב יטלטלו) לכה"פ לפי כמה שיטות מרבוותא', ופשיט"ל שזה "הצלת הרבים" ולא "מכשול הרבים" כפי שציטט כת"ר מהמכתב שהתפרסם בשעתו.

ובעיקר דברי השלטי"ג מהראוי לציין בזה מש"כ ע"ז בשו"ת משנה הלכות [חלק ח סימן צא] 'ובדברי הש"ג שציין מעכהדרג"ק מרן שליט"א בסוגיא דנשאל לחכם ואסר וכו' פ"ק דע"ז שכתב שבמקום הוראתו של החכם צריך לעשות כהוראתו אפילו לא קיי"ל כהוראתו עיי"ש עכ"ל"ק הגם שאינו נוגע לדין כמ"ש מ"מ עכ"פ להשתעשע בדברי כ"ק דעת תלמידכם נוטה מתרי ותלת טעמי, א) לפמ"ש בב"י יו"ד סי' רמ"ב סק"ט דלא אמרינן חכם שאסר אלא בהוראה חדשה שנשאל ואסר אבל דבר שהותר כבר ע"י חכמים ונהגו בו היתר כמה ימים וחכם אחר בא ואסר יכול אח"כ אחר להתיר וכ"כ המהרי"ק ובפסקי מהרא"י סי' רל"ח הביאו הרמ"א יו"ד סי' רמ"ב סי"ג דאפילו על רבו מותר לחלוק ובביאור הגר"א ח"זק ההלכה דבכמה מקומות מצינו

שהיו חולקין על אביהם ורבים בקידושין מ"ב א'. ועיין שו"ת הרדב"ז ס' תצ"ה ובנובי"ק סי' ל"ה. וא"כ בדין שידוע שבנוא יארק התירו לערב הגאונים הראשונים הגאון מהרש"ם והגאון מפרעממשליאן והגאון מקילץ עם עוד הרבה גדולים וע"פ הני ג' רועי ישראל עשו עירוב בנוא יארק וטלטלו בשבת כמה שנים עד שנתקלקל העירוב ומפני סיבות לא חדשוהו אז כה"ג ודאי הדרין להיתר הראשונים ואין זה בכלל חכם שאסר שאין אחר יכול להתיר.

ב) נראה דלא אמרינן חכם שאסר אלא היכא דלא נחלקו עליו בשעתו והוא חכם העיר אבל אם נחלקו חכמי העיר על אותו החכם בשעה שאסר אז אזלינן בתר רוב ופשוט דאין כה"ג דין חכם שאסר והנה ידוע דבשעתו נחלקו הרבנים הגדולים ורוב הרבנים התירו לערב בנוא יארק ואצלי מונח הכתב מאיסור של אגוה"ר שחתמו בר"ח סיון שנת תשכ"ב ולא חתמו עליו רק חמשה גדולים ולעומת זה יש לי כתב היתר שחתמו עליו יותר משלשים מגדולי רבנים מורי הוראה מובהקים שהתירו לערב ובתוכם הגאונים המובהקים הגרי"א הענקין זצ"ל והגה"ק רבשכבה"ג ר' יונתן שטייף זצ"ל והגרצ"פ פראנק רבה של ירושלים ועוד גדולי ישראל א"כ פשוט דכה"ג אינו בכלל חכם שאסר כלל ואדרבה המתירין מרובים חלקו עליהם, ויעו"ש עוד טעמים.

והנני מסיים מעין הפתיחה שכל דברי הם כנסת הדין בקרקע לנסות להבין דעת רבותינו מצוקי ארץ, וכל הפתחון פה לזה הוא מחמת ענוותנותיה דמר שהואיל לדון ולבאר לקטן כמוני דעת רבותינו, ואולי מיני ומיניה יתבררו העניינים ורווחא שמעתתא.

אריה גלינסקי

[הועבר לרב שליט"א ונצפה לתשובתו הרמה]

סיפור

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי

מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב

חנוך חיים וינטוק

[ג.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה"ב בשנת תשנ"ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיש ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן.]

פרק ל"ה "איך מתירים קשר לא רצוי"

תקציר: לחץ אימים שורר במפקדה של האצ"ל בעקבות סירובו של עידו דיסנביץ להמשיך בסיינו, בעקבות עריכת חיפושים בחדרו שרמזו כי אי מי מעוניין בראשו. דבר זה יכול לגרום שהמבצע להריסת המפקדה הראשית של הבריטים בירושלים ידחה, עידו הוא יהודי ששייך לאסכולה של "תורה עם דרך ארץ" חפץ לעזור לארגוני השחרור אבל מסתייג מחילוניותם, עוזי דהן יו"ר הארגון הירושלמי מצא דרך איך לגייסו, הוא שלח איזה מסתורי רעול פנים שדיבר עמו כמה שעות והצליח לגייסו לרעיון כאיש צללים, איש לא ידע שעידו משתייך לאצ"ל, כך נמשך הדבר כשנה שלימה, אלא נראה שהיה מי שעלה עליו ודאג לשלוח לו תזכורת מרוכזת כי מעשיו ידועים.

חיים שלום מסתובב זמן רב בעצבנות רבה, הזמן עובר ואין פתרון נראה לעין, משפת היוזמן מושכת אותו בלי לרמוז על תאריך מסוים. לבסוף נופלת בקרבו החלטה להיכנס לבית הכנסת "אחווה" בו עורך רב משה יוסף חמיו את ההכנה לשיעור שלו

עם רב מיילאך פישמן, הוא מוצא אותו רכון על ספרים רבים בחיפוש נואש אחרי תירוץ לסתירה מפורשת בין שני דיבורי תוס', הוא הציע את עצמו לעזרה בפישוט העניינים. רב משה יוסף נבהל מאד, הוא קלט כי חיים שלום לא הגיע לעזור לו בעניין אלא בא לברר אצלו למה החתונה לא נערכת, הוא נאלם דום וחיים שלום קלט כי בעצם אין לחמיו כל רעיון לקירוב הנישואין, הוא מציב לו אולטימטום של שבועיים, במידה ולא תהיה תשובה הוא מחזיר לו את כל המתנות ושלוח לו כתב מחילה חתום על ידו ואמו, הוא עוזב את המקום חש רווחה עצומה, לאחר שזרק את הכדור אליהם. משפחת היוזמן במבוכה עצומה מה לעשות, רב משה יוסף הולך להתייעץ עם המו"צ שחושב הרבה לאחר מיכן מיינץ לו לנקוט בשב ואל תעשה, אם לחיים שלום אצה הדרך, הבחירה בידי ואין אדם נוקף אצבעו מלמטה, אלא א"כ הוכרו על כך מלמעלה. הוא בירך את רב משה יוסף שהקב"ה ישלח את הישועה לבנו, הוא הבטיח לו שהיא תינשא בסייעתא דשמיא עם הזיווג הנכון לה.

*

שבועיים תמימים היה חיים שלום במתח רב, לדעת האם הלחץ שלו השפיע, באותם ימים למד עם אפרים זלמן כרגיל, הוא בחן אתו מהצד, האם הוא במתח, אבל ארשת פניו הייתה תמימה לחלוטין, ניכר עליו כלל כי אינו יודע על העניין בכו הוא זה, נראה שאביו הסתיר ממנו את כל הנושא, הוא אינו יודע כי הציב אולטימטום בפני אביו להכריע את השידוך. חיים שלום לא רצה להכניס אותו בלי רשות הוריו, הוא נצר את הסוד בלבו והוא פעפע בתוכו כמעט עד לידי פיצוץ.

הגיע היום שבו הייתה אמורה להגיע תשובה מאת משפחת היוזמן אך אין קול ואין עונה, כאילו לא דובר על כך מעולם. זעמו של חיים שלום גאה בו עד להשחית, היתכן שעשו ממנו צחוק? האם כל מה שאמר לא היה משמעותי?! איך אפשר לעבור כך לסדר היום?!

מה עליו לעשות מרגע זה? האם לשלוח את השעון הנדיר משובץ היהלומים ואת הש"ס רמב"ם ושוי"ע שקיבל מחמיו ובכך לעשות סוף, או להמתין מספר ימים?

לרגע לא שכח שפעל עד עתה על דעת עצמו, הוא לא הכניס את אמו בתמונה, גם לה יש דעה מסוימת ואיך אפשר לעשות צעד כה משמעותי בלי ידיעתה, אי אפשר לעשות את הכל בצורה חד צדדית.

לאחר מחשבות רבות החליט לדחות זאת לעוד שבוע, במוצאי שבת ישב על הנושא עם אמו ויאמר לה כי קצה נפשו במצב המתמשך ללא קץ וגבול, הוא היה בטוח שהיא תתן לו גיבוי מוחלט לכל המהלכים שלו.

אלא שבמוצאי שבת נכונה לו הפתעה מאד לא נעימה, אמו נחרדה מהמהלך החד צדדי שנקט.

"טייער חיים שלום מיינער (יקירי) איך אתה עושה צעד פזיז כל כך? האם אתה לא מבין כי שידוך כזה לא דוחים בידיים, לעולם לא תשיג אחת כדוגמתה, היא נדירה לא פחות ממך, מאיזה צד שתסתכל היא מיוחדת מעל כולן, היא חכמה ושקולה מאד, מידותיה נאצלות ביותר כבת מלכים, היא בקיאה במלאכת התפירה עד כדי אומנות, בכך תוכל לפרנס אותך בצורה מעולה, בירושלים יש ביקוש רב למשרה הזו, תפילותיה מיוחדות וזה פרט חשוב במשפחה יהודית, גם הצד החיצוני מושלם, עליך להתאזר בסבלנות כדי לא לאבד את הסיכוי שברור שיהיה, לפי הרגשת לבי, אפילו אם יארך

כמה שנים, ההשקעה שווה, כי אין טובה יותר ממנה.

יש לי ידיעה ברורה שכלתך רוצה את השידוך מאד, היא הופכת עולמות בתפילה שהשידוך יקום ויהיה, אמה אינה עיוורת, היא רואה שצארטיל אינה מוכנה להיפרד והיא לא תאמלל אותה, אלא שכעת היא נתונה לצערנו הרב תחת השפעות רעות של שכנות "טובות עין" שמנסות לבלבל את מוחה, אבל צארטיל אינה נתונה תחת השפעתה כלל וכלל, אלמלי כן, כבר מזמן היו מתיירים את הקשר.

יש כאן מאבקי כוחות שקטים מתחת לפני השטח, כרגע צארטיל היא עוד צעירה, לפיכך אמה עוד לא רואה את הרעה הגדולה שעושה לה, אבל כשיעברו עוד כמה חודשים ואפילו שנה שנתיים, אם המצב לא ישתנה תוכרח להיכנע, כי אין לה דרך אלטרנטיבית, הרי לא תוכל להושיב את בתה בכבלי העיגול" סיימה דבריה בנחישות רבה.

בדרך כלל הוא מקשיב היטב לדבריה, הוא יודע עד כמה היא חכמה ושקולה ודעתה חשובה לו מאד, אלא שהפעם אצה לו הדרך, הוא חש שאיש אינו מבין אותו, הוא לא אוהב לעבוד לפי תכתיבים של אחרים, הוא רוצה לשלוט במצב, ובעיקר הוא אינו מוכן להיכנע לגחמות מרושעות של שוויגער רעה שכל החיים תתערב ותמרר את חייו. אבל מאידך הוא לא יכול לעשות מעשה חד צדדי שאמו לא נותנת לו יד, זה יצטייר לא טוב.

הוא גמר אומר שאם הוא לא יכול לשלוט במצב כלל הפחות מצדו הוא מנתק קשר, שזה אומר שהוא לא עומד יותר בקשר עם אפרים זלמן, לכל הפחות זה יהיה האיתות למשפחת היוזמן שהוא אינו מרוצה מהמצב.

כל אותם שבועיים היה רב משה יוסף במתח אדיר, הוא היה צריך לשחק את המשחק כאילו לא אירע דבר, הוא לא דיבר על כך עם איש, אבל בלבו פנימה גאה בו המתח, מה יעשה חתנו הפזיז?

אך כאשר עברו השבועיים, ראה שלא אירע דבר, המתנות לא הוחזרו, שום מכתב ניתוק מהאמא לא הגיע, גם לא מכתב נתינת סליחה על עצם הניתוק, ההר הוליד עכבר, חיים שלום יודע לאיים אבל לא להוציא בפועל, אבל היה איזה איתות אזהרה, הוא הפסיק להגיע ללימוד עם אפרים זלמן בנו, הקשר היחיד שעוד אחז את השידוך בפועל, ניתק לחלוטין, רב משה יוסף קלט את המצב היטב וניתח זאת בבהירות, חיים שלום לא הצליח לשכנע את אמו לעשות מעשה בפועל, לכך עשה את מה שיכול היה לעשות כדי להודיע להם את תגובתו. זה היה בשבילו איתות רע מאד, הקשר הפנימי נפרס לחלוטין גם אם לא הוכרז על כך ברבים, השידוך דעך, אך אין ביכולתו לשנות דבר, הוא זכר את דברי המו"צ שנהג בחכמה רבה, הוא לא נתן לחתנו עילה להיתפס שכאילו הוא מעוניין לנתק את הקשר, יותר מזה הוא לא יכול לעשות והכל נתון בידי ההשגחה העליונה.

חיים שלום לא ידע להתמודד עם המצב שנכפה עליו, הוא חש עצמו שבו ואין לו כל אפשרות להתיר את עצמו מבית האסורים, דבר זה הביאו למרירות עצומה על כל העולם, כשאין תגובה לכל מה שהוא עושה הרי הוא בעצם משחק עם עצמו.

מאותו יום שקע ביאוש ודכדוך, הוא למד את לימודיו כרגיל אבל רוחו לא הייתה עמו, הוא ראה את העולם שחור ללא שמץ תקווה, רב ברוך עקשטיין ניסה לעודד את רוחו, הוא נזהר שלא

לדבר על השידוך, אבל לא היה לו ספק שהסיפור המתמשך הוא שהביאו לידי התפרצויות ודיכאויות. הוא היה מספר לו הרבה סיפורי אמונה על כל מיני מצבים קשים שממש אי אפשר היה להשתחרר מהם, אבל כל אלו שהאמינו בקב"ה ובהשגחתו הפרטית שחופפת על הבריות בכל פרט ופרט, ראו בסוף עין בעין איך שבסוף הכל הסתדר לטובה, ומי שהעמיק בזה ראה עוד יותר שלא היה אפשר אחרת. לכל אחד יש מעגל שמתנהל בסדר מופלא ואין לשום בר אנוש השגה בתהליך האלוקי, כי לא ישיגוהו משיגי הגוף, כפי מאמר הראב"ד ז"ל, אבל לפעמים נפתח צוהר קטן לבן אדם, אם הוא מטהר ומקדש את עצמו, אז הוא זוכה להבין את דרכי ההשגחה הפרטית, למה היה צריך להיות כך ולא כך, אבל גם אם לא זוכים עדיין להבין, צריכים לדעת כי הבורא עולם הוא רחום וחנון ומתכוון לטובת הברואים ולכל אחד ואחד יש לו סדר מיוחד שמתאים רק לשורש נשמתו, ומי יבוא בסוד ה' יתברך, לדעת למה לאחד הולך הכל טוב, כפי שנוהגים לומר באידיש עסיסית "סיא גייט איהם פון טיהר און פון טויער" מכל כיוון הכל הולך לו לטובה בשובה ובנחת, ואילו האחר רח"ל "טאפט א'וואנט" מגשש את הקירות כעיוור באפילה, שום דבר לא הולך לו, ברם אם היה יודע את הכל כבר לא היה ניסיון (אולי היה לו כאב גדול אבל הוא היה מבין שכך צריך הוא לעבור ואין דרך אחרת).

חיים שלום שמע ולא ענה, שכלו קלט היטב והבין את העניין, אבל הוא לא יכול היה לסגל את עצמו לשלוט על עצמו, להפנים שעדיין לא הגיעה השעה להינשא, יש לו בת זוג שממתינה עליו, אבל עוד לא הגיעה עת דודים.

אם על חיים שלום עבר מעין גיהנום, זה לא הפחית את חלקו של אפרים זלמן, מרגע שחיים שלום הפנה לו עורף לא ידע את נפשו מרוב צער, הוא לא הצליח להבין במה חטא לחיים שלום, הם למדו עם "געשמאק" שאין לתארו את מסכת עירובין, תוך תקופה קצרה הפך אפרים זלמן שהיה בתחילה המגיד שיעור שמעביר את עיקרי שיעוריו של רבו הגאון רבי ישראל יצחק רייזמאן לתלמיד, חיים שלום בחריפות שכלו תפס את העניינים במהירות מטאורית עד שהבין את הדברים לעומק, כך יכול היה להעמיד את אפרים זלמן על דקויות וגם להבהיר דברים בצורה יוצאת מהרגיל, והנה כל זה ניטל ממנו בלי לקבל אפילו רמיזה קלה, אפרים זלמן לא חס על כבודו ובא לברר אצל חיים שלום על מה ולמה יצא הקצף?

הוא לא האמין איזו התקפה יקבל.

"האם יש לך מושג כמה צער ועוגמת נפש הנחילה לי משפחתך היקרה? האם ראית חתן שמחכה לחתונתו יותר משנה? והנה אני מחכה כבר שש שנים ואין קול ואין עונה, אם לא די בכך, הלכתי לדבר עם אביך על כל הנושא והבהרתי לו שאין בכוחי יותר להמתין, הצבתי לו תאריך יעד ואם לא אשמע ממנו יותר מבחינתי העסק בטל ומבוטל כעפרא דארעא, נתתי לו את הכתובת, מה הנך חושב שדברי חדרו אל לבו?!"

...הוא שמע ושתק ועד לרגע זה לא הגיב, ואני יודע היטב את הסיבה, לא נעלם ממני יחסה העיון של אמך שמהרגע הראשון סלדה מהשידוך, אין לי מושג למה נתנה לשידוך להירקם, אם היא סולדת ממני כל כך? עם מחלתי הקשה כנראה הסיקה שאני יצור חולני מאד, אולי גם שמעה "חדשות טובות" משכונתיה הרכלניות, על היותי "ציוני אדוק" חבר

במחתרת של משיחיסטיים הזויים, כנראה שאני פסול לעדות ולהצטרף למניין, אז היא החליטה שלא תתן יד לשידוך. לאביך שיח' אין כוח ללחום בנוות ביתו, הוא לא יסכן את שלום ביתו עבור חתן, ביתו קודם לפני שלום בית של אחרים, יהיה מי שלא יהיה.

יש פתגם באידיש העסיסית שלנו "נישט קיין תשובה איז אויכעט א'תשובה -חוסר מענה אף הוא מענה, הסקתי מכך שאשאר רווק זקן עד "זיבולא בתרייתא" (גם לזה יש פתגם מתוך באידיש "לייב צו דעקיל" מכסים את הרווק עם גופייתו (רוצים לתאר את הרווק הנצחי -במקומות שלא עוטים טלית בבחורות- שאינו מעוטף בטליתו עד ליומו האחרון, רק בלוייה לא רוצים לבלישו ואז הוא זוכה בפעם הראשונה והאחרונה לעטיפת הטלית)

מה רצית שאעשה?! שאעמוד ואחייד? חיי קודמים לחייכם. אלמלי שאמי תליט"א עצרה בעדי מלשלוח את המתנות חזרה אליכם יחד עם הודעה על ניתוק הקשר ונתינת כתב מחילה כדי שאיש לא ימנע מלשאת את הכלה לשעבר. אמי נחרדה מכך שהחלטתי במו ידי לנתק את הקשר, אבל באמת מה טעם עוד להמשיך עם העמדת הפנים? לכן החלטתי לשדר איתות דרכך.

אני יודע שהרעיון היה אכזרי כלפיך, כי אתה אוהב עלי עד מאד, אבל מה יכולתי לעשות? להמשיך כ"בת יענה" מטופשת להשלים עם קשר חד צדדי שלא יניב תוצאות חיוביות? למעשה בכך עשיתי חסד עם שנינו, אני אינשא למשפחה שתראה בי שידוך לכתיחה, גם אחותך תיושע, תהיה לה אפשרות אי פעם להינשא.

עוד יותר מכך, אתה אפרים זלמן תוכל להינשא, אם לאו, הרי אתה לא תעז לשמוע שידוך תוך עקיפת אחותך, בכך תיגזר על משפחתך כיליון, כמשפחת רובין האומללה ששבע אחיות נותרו עד יומן האחרון צרות בצרור הבתולות, כי המתינו על הגדולה שתינשא."

אפרים זלמן קפא על מקומו מרוב תדהמה, הוא ידע את המצב בבית, אבל מעולם לא ניתח את זה, כבן מחונך שמעריך את הוריו לא העלה ביקורת כל שהיא על ההתנהגות המשונה, גם הוא תמה בלבו לא אחת, למה עוד לא עושים נישואין, הייתה תקופה שהייתה מובנת לו, בעת המשברים הרבים שעבר.

אבל ב"ה עתה השתנה הכל, חיים שלום יגע בתורה וגאונותו מרקיעה שחקים, הוא בעצמו שמע מפי רבו הצדיק רבי ישראל יצחק רייזמאן שליט"א על גיסו כי הוא "וועלט גאון" (עולמי) אם יזכה, יפאר את הדור כאחד מגאוני עולם בכל השטחים, אם ירצה יוכל אף להיות אחד מגדולי המשיבים, כי יש לו גישה ישרה ומפתיעה כמבין דבר מתוך דבר, יש לו יכולת אנליטית מופלאה, לנתח סוגיות הלכתיות תוך חדירה לעומק, הוא שולט היטב בפרמ"ג ובפרי חדש, מלבד ידיעת דברי השי"ח והט"ז בחלקים רחבים של יור"ד וכל זה בתקופה קצרה מאד, הוא גם התפלא על גודל ידיעותיו בהלכות עירובין שעשה בהם חיל רק מהלימוד שלו עמו. זו זכות להיות גיסו, למה באמת מקפאים את השידוך, הרי כיום אין לו עסק עם כל המתחדשים למיניהם? תמה עתה לעצמו.

אולי כעת הגיע זמנו להיות זה שיכריע את הכף? עליו לעשות כל שביכולתו לחדש את הקשר, איך אפשר לתת לצארטיל שהופכת עולמות עבור חתנה לסבול צער אימים כשידוך עזוב" אין לו ספק שהיא תבחר מוות מחיים, היא משוכנעת בכל ליבה כי זה

השידוך שלה משמים, אף שלא דיברה עמו בכל שש השנים ולא ראתה את מראהו, עכ"ז אין יום שאינה חושבת עליו, היא הרטיבה את ספר התהילים שקיבלה מחתנה בריבי רבבות דמעות טהורות, השקעה זו חרטה בה קניין נצח, איך תוכל לחשוב על אדם אחר? אין לו ספק שאם השידוך ייעזב, תחלה קשות, היא לא תרצה לשמוע משידוך אחר, הרי אין לו מתחרה בשום שטח, כל מי שיוצא יראה כתחליף סינטטי עלוב, היא לא תוכל להסכים לכך.

(סופר על אלמנה של גאון גדול מיישראל לפני כמה מאות שנים ששמו היה רב יום טוב י"ש אומרים שהיה זה הגה"ק רבי יום טוב צהלון זצוק"ל- שבא שדכן הציע לה שידוך של תלמיד חכם מפואר ששמו היה דומה, אף הוא רב יום טוב, אך האלמנה התנגדה לעצם השידוך, היא ענתה לשדכן, לומר לו בלשון זה: "יום טוב שני כלפי יום טוב ראשון כחול שווינו רבנו (ביצה דף ו')" והמבין יבין-אני לא ערב לאמיתות הסיפור כי שמעתי שיש איזו צוואת רבי יהודה החסיד שאלמנה לא תינשא לאחד ששמו כשם בעלה הקודם)

"אמור לי חיים שלום בכנות, אחרי שהמסר הובן היטב ויעבור לאבי שליט"א, האם תסכים לחדש את החברותא עמי, הרי לא הסתכסכת עמי אישית, אני מבטיחך שאעשה ככל שביכולתי להביא לפתירת הסיבוך, אני לא יכול לערוב לתוצאות, כפי שהעולם אומר "מדארפ טאהן אובער מ'מוז נישט אויפטאהן- צריכים לפעול, אבל אין מחויבים להביא לתוצאות (מאמר מיוחס למרן הגרי"ז זצוק"ל) התוצאות הן מיד הקב"ה ובעל התעלמות שידוע על מה ולמה הסבל נגרם וכמה זמן נגזר עליכם לסבול, אבל עד כמה שהדבר נוגע לי כאחיים לצרה אשתדל לפעול לטובת שניכם.

האמן לי גיסי היקר, שצערך נוגע ללבי לא פחות מצערה של אחותי שתחי, אני רוצה שיהיה לשניכם הטוב ביותר, ובמקום שאין איש שיכול לעשות, מוטלת החובה על כל מי שלב יהודי חם בלבו לפעול, יש לי קשר חזק מאד עם הורי, מצד שני אני גורם שיכול לדבר במקום שקשה לאבי לדבר, הבעיה היא מאד עדינה וסבוכה ואבי החכם מתקשה להכריע, אני אנסה להושיט את הסולם לרדת מהעץ הגבוה, הם לא יכעסו עלי שאני מתערב, אני אוהב על שניהם מאד, בלי נדר אתחיל לפעול בזה תוך יום או יומיים, עלי לחשוב את צעדי, עלי ללמוד היטב את שו"ע "הלכות כיבוד אב ואם" כדי שאוכל לדבר עמהם בשיא הדרך ארץ, שלא תצא כאן "מצוה בעברה" וה' הטוב יתן לי את הדעת הנכונה, לדבר דברים נכונים שיתקבלו על לבם.

אני מבקש ממך דבר אחד, עוד לפני שהבאתי תוצאות, חדש עמי את הקשר הלימודי, אני חושב שאין קשר בין המצב לבין מערכת היחסים האישית שבינינו, צריכים לעשות חילוק מוחלט בין שתי המערכות. האם תסכים עמי בכך?

בפעם הראשונה הופיע חיוך של קורת רוח על פניו המעונות של חיים שלום, הוא התחייב לו להמשיך את הקשר הלימודי גם אם השידוך ייעזב. הוא לא מתנה זאת בהצלחתו בהשתדלות, הוא מוכן לתת "אור ירוק" לחידוש הקשר אך בתנאי שהטאבו של אמו יוסר לחלוטין, כל עוד היא לא גורסת אותו, אין הוא מוכן להכניס ראש בריא למיטה חולה.

דפיקה עזה נשמעה על הדלת, היא הצליחה לעורר את עידו מקיפאונו שתקפו לאחר הפלישה למבצר, הוא היה מופתע מי זה שמעו לדפוק

בחוזקה כעין בעל הבית, הוא ניגש אל הדלת וראה דמות גבר חילוני חבוש כובע קש אפור שירוד כמעט עד לחצי מצחו, מרכיב משקפיים כהות כדי להסתיר את פניו, הוא נרתע בתחילה, מה לו עם ברנש זה שמעולם לא ראהו, הקשר שלו עם העולם החילוני הסתכם רק עם עוזי והברנש חבוש כובע הגרב שדיבר עמו תמיד באידיש עסיסית.

"אפשר להיכנס ל"שטיבאלע" (חדרונך) שלך למספר דקות, לא תתחרט אם תשמע מה שיש לי למסור לך".

עידו נרתע לאחוריו ורמז לו להיכנס. עידו התיישב על מיטתו ורמז לו לקחת כיסא עלוב שעמד במטבחון הזעיר, הברנש ציית לו, הוא קירב את הכסא והתיישב על קצהו, הוא לא הלך סחור סחור אלא הציג את עצמו.

"שמי קליינציק בוימל, אני כיום מנהל את תנועת המרי האזרחי, האמת שחרגתי מתקנון המחותרת, אסור לי להזדהות בפניך בשמי, אלא שבאמת זה רק עיבוד ועיוות שמי האמיתי, אותו יודעים בודדים, גם שם זה ידוע רק לאנשי המחותרת ואין להגות את שמי מחוץ למסגרות. אני לא הייתי עושה צעד כה דרסטי ללכת לבקר אדם שבאמת לא שייך למסגרות שלנו, אבל ביצעתי מהלך דרסטי זה בשל החשיבות שאני מייחס לך.

הובאו לאזני המבצעים המיוחדים שתכננת עבור ארגונו של עוזי דהן, בשל הקשר שלו עם המרי האזרחי ארגון הגג, הובאו חלק מהתכנונים שלך ומה אומר לך "יינגערמנציק" (בחרורן) יש לך עתיד מזהיר כאסטרטג רחב אופקים, משום מה ניתקת קשר עם ארגונך ואינך מסייע לו עתה במבצע שאמור להתנהל בימים הבאים, תדע לך שאם לא תסייע לארגונו של עוזי שנטל על עצמו את הניהול המערכתי של המבצע שאמור להנחית מכה מורלית קשה לאויביו, אתה מחבל במבצע וזה דבר חמור ביותר, להניח מקלות בגלגלים, בימים אלו זה גובל בפשע ששווה --כדור בין העיניים!!!

פני עידו החווירו כמת, אבל כל זה רק לשניה אחת, הוא לא יתן לאותו רשע את ההנאה הזאת, הוא פנה אליו בתקיפות רבה.

"האם אתה רומז ל"משפט שדה" שאתה מתכוון לערוך ביי? דע לך שבדרכים אלו לא תכריח אותי לשתף עמך פעולה, לא בגדתי בשום ארגון, כי אני לא שייך לאף אחד מהם, מעולם לא התגייסתי לארגון האצ"ל, נדבתי מרוחי ורעיוני כדי לעזור לו במאמץ המלחמתי, אבל לא התחייבתי להם ב"שבועת הלוחמים" תראה על כן את כל מה שנתתי עד עתה בתור התנדבות אישית, אינני חייב לסכן את חיי, בעת שאני יודע בידיעה ברורה שמחפשים אחרי, אין לי ספק ידו של מי מעורבת בזה, אומר לך בבהירות רבה שאיני מתכוון לשרוף את הגשרים שלי עם עולמי הישן, בעת שעוזי ביקש את עזרתי, דובר שאיש לא ידע על קיומי, אין לי מושג איך הוא עבר על דברי, עד כדי שהוא יידע לא רק את חברי ארגונו אלא גם את ראשי המרי האזרחי" סיים דברי בזעם רב.

"בראבו אתה איש כלבבי, לא התכוונתי חלילה וחס להעמידך למשפט שדה, רק רציתי להעמיד אותך על נחיצות העזרה שלך לארגונים שלנו, אני יודע שאמונתך בצעדים שלנו לא פגה, אלא שאתה מאוים על ידי הקנאים שאינם משכילים להבין את חשיבות המאבק שלנו במשטר העוין, להם לא אכפת אם ארצנו המסכנה תהיה תחת שליטת אנשים זרים לעולמי עד, העיקר שהציונים לא יצליחו, למרות שבאו לארץ מוכת עניות וחולי ומגיפות במסירות

נפש רבה, בשביל כלל ישראל לבנות בית לעם היהודי שישיל מעליו את השלשלאות שכובלות את ידיו כאלפיים שנה, נאנחים תחת מגפי הגויים הרשעים ששחטו וטבחו בנו ללא רחם, באנו כדי להפסיק להיות "הכבשה המסכנה" שהולכת לטבח כמעט מרצונה הטוב, את התדמית השפלה והחרפה הבזויה הזו באנו להסיר מעלינו... במקום לומר לנו תודה הם מחבלים בכל דרך".

עידו לא אהב את דבריו, הוא לא האמין בחלום הציוני בכל לבו, הוא לא גרס שכוונתם טובה, כי איזה טעם יש לבנות בית בארץ משולל כל סממן יהודי, זה לא טוב, לא בשביל זה באנו לארץ בשארית כוחותינו לחונן את האדמה, אם הארץ פלטה אותנו בשל חטאים נוראים שהתחוללו בימי בית ראשון ושני ובשל זה חרבה הארץ וגלו כל תושביה ופוזרו בכל העולם, לאחר שנהרגו מיליונים רבים רח"ל בעת המלחמה הקשה, התורה העידה כבר על כך בפירוש בכמה מקומות, כי לא תסבול חטאים והיא פולטת כל עם שעושה עליה חטאים. א"כ מה התועלת להקים בארץ עם ככל העמים, כולו שטוף בתאוות ורצונות בהמיות ומשכיח שם ה' לבל ייזכר בשום פנים ואופן, הם מחנכים את הילדים "להיות עם חופשי בארצנו" בדגש על "חופשי" נטול כל מוסרות, כל אחד עבד לתאוותיו האישיות.

תפיסתו האישית של עידו הייתה: לבנות בית נאמן לה' יתברך, שתהיה לנו את היכולת לבנות כאן מחדש את כל יהודי התפוצה, כמו יהדות גרמניה היקרה, נוסח רבי שמשון רפאל הירש ורבי עזריאל הילדסהיימר זצוק"ל, כמו כן יהיו בה יהודי פולין גליציה רוסיה הונגריה רומניה עם עדות המזרח, בלי פחד מהעריצים שבכל עת פורעים ביהודים על כל חטא מדומה.

הוא רוצה שתהיה כאן ארץ שלוה וכל אחד ישב תחת גפנו ותחת תאנתו, עתה משתולל הצורר הנאצי ימ"ש ושוחט בעם היהודי ללא רחם, מי יודע כמה מיליונים נהרגו ונשחטו במיתות משונות ביותר, לצורך זה נתן יד לאחר ששוכנע על ידי אותו יצור אלמוני (בעל המסכה) שחונן בכוח שכנוע מיוחד במינו, לתת יד לאצ"ל דרך שלט רחוק, הלה הצליח לשכנע אותו, כי אנשי האצ"ל הם אנשים מסורתיים וחמים לאידישקייט.

הוא הביא לו ראייה ממש שסובר (מנחם בגין) שניהל את הארגון, למרות היותו תלמידו של זאב ז'בוטינסקי שהיה כמעט מתבולל, הוא שונה לחלוטין, בגין היותו יהודי חם ליהדות ובכל מקום הוא דואג לדבר בשבח האידישקייט. אם ידו תגבר על יתר הארגונים השמאלניים ויש לכך סיכוי גדול מאד, יתן יד לבנות כאן בית בו יהיה מקום גדול לחרדים, הם יוכלו לחיות את החיים שלהם באוטונומיה מלאה.

בחלקת לשונו הצליח הברנש לשכנע את עידו שהייתה לו תמימות טהורה של "יקה" שנולד ברבלין והצליח לצאת יחד עם הוריו בשנת תרנ"ץ ולהשתקע בארץ, עידו קיבל חינוך טוב, אבל הייתה בו נימה של "תורה ודרך ארץ" לפיכך היו דעותיו לצנינים בעיני שכניו בשכונת גאולה, הוא קיבל בתחילה רמזים קלילים משכנו ר' מאניש שיינברגר שהיה מראשי הקנאים, יהודי ירא שמים מרבים ונזהר בכבוד הבריות, הוא דיבר איתו בנועם שפתיים, אבל עידו שגדל על "תורה עם דרך ארץ" לא הצליח לקלוט את השיטה המסתגרת אך סלח למעורבותו.

אך כשהגיע ר' לייבל ווערקער שהיה מחונן ב"פה קדוש" ונזף בו חמורות באמצע השטיבלאך של מאה

שערים נפגע חמורות ועזבו את המקום לטובת שכונה שקטה יותר, שם התבודד ושמר קשר רק עם אלו שהכירם היטב, הוא הפסיק להתווכח ולעמוד על דעתו ושמר על דממת אלחוט, עד שפגע את היצור האלמוני שבקסם לשונו הצליח לשכנעו לתת יד לארגון האצ"ל "גואלי עם ישראל" מרגע שהגיע לאצ"ל שודרג הארגון פלאים, הייתה לו יכולת ארגונית מיוחדת, הוא ידע לקרוא מפות צבאיות בשניות ולהכין לכל דבר תכנית מסודרת.

כיון שלמד לשמור על פה נצור, לא השיב עידו לקליינציק בוימל דבר, הוא נתן לו לשפוך הגיגיו כשאזניו אטומות לחלוטין. קליינציק הציע לו לעקור למקום רחוק, שם לא תשיגו יד הקנאים, יש את גבעתיים הגובלת עם בני ברק, בה מתגוררים יהודים חרדים, הוא יוכל לנהל את מסגרת חייו האדוקה, רק שישכים לתת יד לארגון המרי ולתכנן את המבצע הדחוף.

שעתיים תמימות ישב קליינציק עם עידו עד שריכך את לבו, הוא הסכים לעקור לאזור המרכז ומשם לנהל את המבצע החשאי, הוא יקבל טלפון לדירתו (דבר שלא היה כמעט לאיש טרם הקמת המדינה רק לאנשים חשובים ביותר) הוא יקבל גם מס' טלפון חשאי מקודד, אליו יוכל להעביר רמזים אם התכנית מוכנה לפעולה, קליינציק התחייב אליו שהוא יבוא באופן אישי אליו ולא שליח אחר, כך יהיה מוגן מכל כיוון, הוא קיבל כינוי מחתרת "בועז".

במידה וזהותו תיחשף יברח על ידי מבחר אנשיו למקום מסתור שיהיה ידוע רק לקליינציק בלבד. להצעה טובה כזו לא יכול היה עידו לסרב, אף שידע שיש לכך מחיר יקר, אובדן סדרת לימודיו עם מספר תלמידי חכמים, הוא יצטרך להקים מחדש את סדר יומו שהיה גדוש בלימודים בהרבה תחומים, תנ"ך בעיון, מחשבת ישראל, גמרא דף היומי ולימוד מעמיק במסכת הוריות, הוא גם אהב להתבונן בשיירי רבי יהודה הלוי ורבי שלמה אלקבץ ולנתח אותם לעומק.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

מעשה היה בירושלים

מעשה היה בירושלים בימי קדם, בשני אברכים שהיו לומדים ב'כולל ליוצאי גאליציה', והיה אחד מהם רודף את חבריו עד חרמה... בכל עת מצוא היה מתנכל אליו בכל מיני 'חכמות' והצקות, בצר לו היה הנרדף נכנס לשפוך את צערו בפני הרה"ק רבי דוד בידערמאן מלעלוב זי"ע, בכל עת היה הרבי מנחמו וחוזר בפניו על דברי חז"ל (גיטין לו:): 'הנעלבין ואינו עולבים שומעין חרפתן ואין משיבין, עושין מאהבה ושומחין ביסורין, עליהן הכתוב אומר (שופטים ה לא) 'ואוהביו כצאת השמש בגבורתו' - יבוא יום ותראה כי השתיקה הביאה לך רווחים גדולים ועצומים, שתוק נא וירווח לך בבוא העת. דברים אלו היו משקיטים במעט את סערת רוחו, עד ששב הרודף למלא סאתו במנת בושות בזיונות ורדיפות, אז היה הנרדף ממחר שוב אל הרה"ק, והרבי הזכיר לו כבראשונה 'הנעלבין ואינו עולבים שומעין חרפתן ואין משיבין...', וחוזר חלילה.

עברו הימים ובנו של הנרדף הגיע לפרקו והתחילו ה'שדכנים' לדבר בו נכבדות, אלא שבכל פעם שנתקרבו הדברים לידי גמר ב'שבירת צלחת', נשמע סירוב מהצד השני, וכל זה נזקף לזכותו של הרודף שהיה 'עובד' יומם ולילה להודיע לכל על חסרונותיו של המדובר ושל משפחתו... פקעה סבלנותו של

הנרדף ומיהר אל הרבי בזעקת 'הצילני נא'... אך הרבי בשלו - אמרו חז"ל 'הנעלבין ואינו עולבים שומעין חרפתן ואין משיבין, ואוהביו כצאת השמש בגבורתו'.

וכן היה גם כאשר הגיעה גם בתו לפרקה בתוך כך, והוכרח הרודף להוסיף כמה שעות לעבודת הקודש שבחר בה... כי מעתה עליו לדבר סרה לא רק על בנו אלא אף על בתו של צדיק נעזב זה. ביום מן השמים נפתחו שערי שמים, ונגמרו ב' השידוכים בכי טוב - בשידוך אשר היה נהוג לפעמים בעיה"ק ירושלים ושמו נקרא 'א בייט' (מלשון 'חליפין'... שתי משפחות משתדכים פעמיים כאחד, זה נותן בן ובת וזה נותן בת ובן), והיו עיני הרודף ראות וכלות ואין לאל ידו להושיע.

משהתקרבו מועד ב' החתונות, וירא הנרדף כי אין הפרוטה מצויה לצרכיו היום יומיים, עאכ"כ לצרכי נישואים כפולים. בלית ברירה שם פעמיו לעיר הבירה וויען (ווינא), לפקוד את ביתו של משה הגביר אשר היה ידוע כאיש חסד נדיב לב, אולי יחוס עם עני ואביו... מיד בהגיעו לווייען מיהר לבית הגביר, שם נודע לו שאינו בן יחיד, וקבעו לו שביום פלוני 'יזכה' להיכנס לחלות את פני הגביר...

בלית ברירה שכר הלה חדר בבית המלון באותה עיר עד הגיע זמנו להתקבל אצל העשיר. בהגיע זמנו אסף את מטלטליו בדרכו לעזוב את המלון, כי מה לו לחפש ברחובות וויען אחר שכבר יתקבל אצל משה הגביר. כאן נתהפך מזלו לטובה וברכה, כי בדרכו נכנס לבית הכסא מצא שם 'אוצר' - ארנק מלא וגדוש במטבעות לרוב, מיד חישב בדעתו כי מצד הדין הרי מותר לו לקחת המעות שהרי רוב הנמצאים שם הינם גויים ו'אבידת עכו"ם מותר' (ח"מ רס"ו א), מאידך אוי לו ואוי לנפשו אם ייתפס בכך, על כן נטל את המטבעות ועירבם יחד עם הפרוטות המועטות שהיו ברשותו עד עתה, ואת הארנק של הגוי' זרק לתוככי ביה"כ, ומיהר להימלט על נפשו פן יתעורר 'בעל האבדה' לחזר אחר אבדתו... אך את אשר יגור בא לו - כי ברצותו לצאת מבית המלון כבר היה הבית מוקף בשוטרים רבים שבאו לחפש אחר הגנב' שגנב את הארנק משר גדול ששהה שם ביום הקודם, 'פקודה' ניתנה מראש השוטרים שעל כל הנמצאים להישאר איש איש בחדרו, והשוטרים יחפשו בכל החדרים עד שימצאו את הגנב, בלית ברירה חזר היהודי לחדרו כשהוא חרד לקראת הבאות...

כאשר הגיעו השוטרים אל חדרו של היהודי, פשפשו ומצאו בכליו סכום אדיר הדומה כמעט לסכום האבדה, כי לא היה הסכום מדוייק לסכום האבדה, שהרי כמה פרוטות הוסיף משלו, וגם את ה'ארנק' לא מצאו, מיד חשדו בו שהוא הוא הגנב', באותה העת היה דבר זה כרוך אף בסכנת מוות מצד המלכות... אולם כאשר שמע היהודי את דבריהם נענה ואמר בבירור, איני יודע מדוע נטפלתם אלי - הרי אנכי מנהל עסקים גדולים בכולל גאליציה בארץ ישראל, ואלפי אלפים דינרי זהב וכסף עוברים תחת ידי בעסקאות שונות, ואין סכום כזה' בגדר 'חידוש' אצלי כלל. השוטרים שעמדו מסביבו לא ידעו מה לעשות בדינו, שכן לא ידעו מה הוא סח - מהו 'כולל' ומהו 'גאליציה'... ואלו עסקים נערכים שם... מכיוון שכן החזיקו אותו במעצר, ולבינתיים שלחו על ידי ה'קאנסול' שלהם בארץ ישראל שיברר ב'כולל גאליציה' אודות זה האיש ומה מעשיו. בהגיע ה'שליח' אל הכולל אינה

ה' ופגש במיודענו הרודף', ושאלהו האיש התכיר את פלוני ומה מעשיו... שאלו הרודף, מי שלחך הנה, ויען השליח 'מעיר הבירה וויען נשלחתי לברר אודותיו', הבין הרודף שמן הנראה מפרסם הלה את עצמו בפני הגבירים הנדיבים כעני מרוד וחסר כל, והם שלחו לברר אם דבריו כנים ומצבו גרוע כל כך או שמא רמאי הוא, החליט הרודף לגמור את החשבון והחל לדבר גדולות ונפלאות - תדע לך, שיהודי זה מהסוחרים הכי גדולים כאן בכולל, משופע הוא במעות ועשירות לרוב... כשמוע ה'שליח' את דבריו שלח את ה'ידיעות' לווייען, שם שחררו את היהודי עם האוצר הגדול בידו, ו'ליהודים הייתה אורה'.

משחזר הרודף לביתו שבעיה"ק ירושלים מיהר לעלות להיכל הכולל, וערך שם מסיבת 'לחיים' בנדיבות והרחבה, שם נשא את דברו וגולל את כל חסדי המקום עמו... והפטיר, יודע הנני בבירור שאחד מבני הכולל כאן הצילני ממוות לחיים, ואף העלה אותי מבירא עמיקתא לאיגרא רמא בעשירות מופלגת, מודה אני לו בכל לבי... ועד היום הזה מפורסמים צאצאיו כ'בעלי פרנסה'.

(באר הפרשה, שופטים תש"פ)